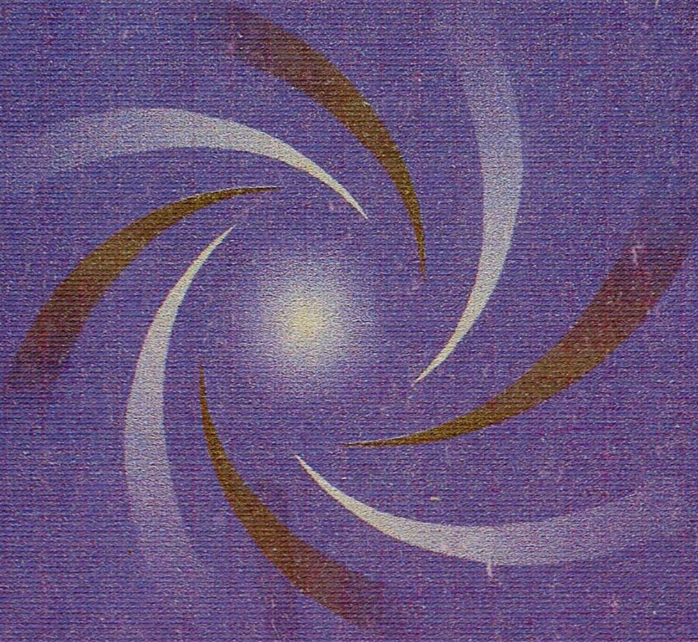
พื้นฐานความเชื่อของคนไทย

พลตำรวจโท สุวรรณ สุวรรณเวโช

พื้นฐานความเชื่อของคนไทย

พลตำรวจโท สุวรรณ สุวรรณเวโช

แด่ คุณแม่ที่รักและเคารพอย่างสูง

คำนำ

ผู้เขียนเป็นผลิตผลของสังคมชาวพุทธ เกิดและเติบโตมาในแวดวงพุทธศาสนา แต่การนับถือพุทธศาสนาของผู้เขียนเริ่มจากศรัทธา ไม่ได้เชื่อโดยใช้สติปัญญาไตร่ตรองตามที่พระพุทธเจ้าทรงสอนไว้ในกาลามาสูตร พ่อแม่สอนอย่างไรก็เชื่ออย่างนั้น สอนให้ไหว้พระก็ไหว้ สอนให้ใส่บาตรก็ใส่ ถึงเทศกาลทำบุญก็ไปทำบุญกัน ยังจำได้ว่าครั้งแรก ๆ ที่แม่พาไปวัด ผู้เขียนรู้สึกตื่นเต้นมาก เวลาผ่านต้นโพธิ์ที่มีคนเอาผ้าเหลืองไปพันไว้แม่ก็หยุดไหว้ ผู้เขียนสงสัยถามแม่ว่า แม่ไหว้อะไร แม่บอกว่า ไหว้ผ้าเหลือง ทำไมถึงไหว้ละแม่ ก็เขาไหว้กัน ทำไปเถอะลูก การฟังพระสวดมนต์ก็ต้องตั้งใจฟัง ทั้ง ๆ ที่ฟังไม่รู้เรื่องว่าพระสวดอะไร คิดว่าคงเป็นคำศักดิ์สิทธิ์ สวดแล้วทำให้น้ำมนต์ศักดิ์สิทธิ์ ซึ่งแม่บอกว่าเวลาพระรดน้ำมนต์ให้ตั้งใจอธิษฐานน้ำมนต์จะได้ไล่เสนียดจัญไรออกจากตัวหมดเคราะห์หมดโศกมีโชคลาภ

ผู้เขียนต้องทนนั่งพนมมือฟังพระสวด ถ้าพูดคุยแม่บอกว่าประเดี๋ยวจะเป็นบาป จึงต้องแสดงว่าสนใจ ทั้ง ๆ ที่ไม่ได้สนใจและเบื่อหน่าย ไม่เช่นนั้นแล้วจะไม่ได้ไปวัด ความจริงผู้เขียนก็ไม่ได้อยากไปวัดไหน ๆ นอกจากอยากอยู่กับพ่อแม่ ถ้าแม่ไปไหนผู้เขียนก็อยากไปด้วย เมื่อผู้เขียนโตขึ้นเรียนหนังสือก็มีความรู้เรื่องยักษ์เรื่องรามเกียรติ์ พบว่าคนเก่ง ๆ ในวรรณคดีต่างมีเวทมนต์คาถา สามารถเหาะเหินเดินอากาศได้ มีความรู้เรื่องทรงเจ้าเข้าผี เข้าร่วมในพิธีปลุกเสกพระเครื่องรางของขลัง เสกสีผึ้งทาปาก ซึ่งคิดว่าเป็นเรื่องที่ผู้ชายจะต้องแสวงหา เพราะจะทำให้เป็นคนเก่งกล้าคุ้มครองผู้อื่นได้

ต่อมาเมื่อมีอายุมากขึ้นและได้อ่านข้อเขียนของนักปราชญ์ทางพุทธศาสนาจึงนำความสงสัยในสมัยเป็นเด็กมาทบทวน แล้วพบว่า พิธีกรรมและแนวทางที่พุทธศาสนิกชนส่วนใหญ่ปฏิบัติอยู่ ไม่ได้สอดคล้องไปกับคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าทั้งหมด แม้แต่ความประพฤติของพระภิกษุแต่ละวัดแต่ละสำนักก็เอาเป็นข้อยุติไม่ได้ คงเป็นเรื่องต่างคนต่าง

คิด ต่างคนต่างทำ จึงต้องใช้วิธีศึกษาเปรียบเทียบกับพิธีกรรมในศาสนาพราหมณ์ จากจุดนี้เองทำให้เห็นภาพที่สับสนในการนับถือพุทธศาสนาของคนไทย

เรื่อง "พื้นฐานความเชื่อของคนไทย" ที่เขียนขึ้นนี้จึงเป็นคำตอบเท่าที่ผู้เขียนค้นได้ ซึ่งคงจะยังไม่หมด แต่ก็น่าจะเป็นส่วนใหญ่ที่เป็นแรงผลักให้เกิดพฤติกรรมต่าง ๆ ขึ้น อย่างไรก็ตาม ได้พยามยามเสนอแนวทางพุทธศาสนาที่แท้จริงไว้ด้วยเป็นตอน ๆ ไป บางส่วนก็นำมาจากหนังสือที่เชื่อถือได้ ซึ่งได้ทำเชิงอรรถให้ไว้ด้วย เพื่อให้คำตอบกับผู้ที่แสวงหา แม้จะไม่ลึกซึ้งมากนัก แต่ถ้านำไปปฏิบัติคงได้ประโยชน์ตามสมควร.

สารบัญ

หน้า

หน้า

หน้า

หน้า

บทที่ 1
พื้นฐานความเชื่อที่มาจากศาสนาพราหมณ์

ความเชื่อเป็นพื้นฐานให้เกิดการกระทำทั้งในทางดีและทางร้าย ตามธรรมดาคนเราจะมีความเชื่อและความไม่เชื่อคู่กันอยู่เสมอแม้ในเรื่องเดียวกันบางคนอาจจะเชื่อบางคนอาจจะไม่เชื่อ เพราะความเชื่อส่วนใหญ่จะเป็นการถ่ายทอดมาทางวัฒนธรรมและขนบธรรมเนียมประเพณี คนต่างสังคมจึงมีความเชื่อไม่เหมือนกัน

แต่เดิมมาบรรพบุรุษเรานับถือผีเป็นสรณะเช่นเดียวกับคนไทยสาขาอื่น ๆ คือนับถือผีฟ้าหรือเทวดา และผีบรรพบุรุษ มีความเกรงกลัวผีเย้าผีเรือน ผีป่าและผีอื่น ๆ ด้วยโดยกำหนดให้เทวดาเป็นเจ้าของปรากฏการณ์ธรรมชาติ มีพญาแถนเป็นหัวหน้าหมู่เทวดาสามารถให้โทษแก่มนุษย์ มีอิทธิพลเหนือมนุษย์มาก

ความเกรงกลัวผีนี้เป็นลักษณะประจำของชนเผ่าต่าง ๆ ในภูมิภาคนี้ไม่ว่าจะเป็นกระเหรี่ยง แม้ว มูเซอร์ ข่า ละว้า มอญ และพม่า ล้วนมีผีฟ้าหรือเทวดาประจำเผ่าของตน อิทธิพลของความเชื่อในเรื่องนี้ได้ตกทอดสืบต่อกันมาเป็นลำดับ แม้ว่าในเวลาต่อมาจะได้รับวัฒนธรรมของกลุ่มชนอื่นที่เจริญมาผสมผสานแล้ว เช่น ในสมัยกรุงสุโขทัย ปรากฏอยู่ในศิลาจารึกหลักที่ 1 ว่า

"มีพระขะผุงผี เทพดาในเขาอันนั้นเป็นใหญ่กว่าทุกผีในเมืองนี้ดี ขุนผู้ใดถือเมืองสุโขทัยนี้แล้วไหว้ดีพลีถูก เมืองนี้เที่ยง เมืองนี้ดี ผีไหว้บ่ดีพลีบ่ถูก ผีในเขาอันบ่คุ้มบ่เกรงเมืองนี้หาย"

เมื่อพ่อค้าชาวอินเดียนำสินค้าเข้ามาขายในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ได้นำเอาศาสนาพราหมณ์เข้ามาเผยแพร่ ด้วยความเชื่อเรื่องเทพเจ้าในศาสนาพราหมณ์จึงมีอิทธิพลต่อแนวความคิดทั่วไปของคนไทยและเป็นตัวกำหนดในการประกอบพิธีกรรมเพื่อให้เกิดความสัมพันธ์กับสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ต่อมาเมื่อพุทธศาสนาอุบัติขึ้นในชมพูทวีปและได้รับการยอมรับนับถือในอินเดีย อิทธิพลของพุทธศาสนาจากอินเดียได้แพร่เข้ามาสู่ประเทศ

ไทยตามเส้นทางการค้าทั้งทางบกผ่านประเทศพม่ามาทางเหนือ และทางทะเลทางตอนใต้ของประเทศ ความเชื่อทางพุทธศาสนาจึงมีลักษณะเด่นขึ้น บนพื้นฐานความเชื่อและพิธีกรรมของศาสนาพราหมณ์ และแม้ว่าพุทธศาสนาจะปฏิเสธระบบวรรณะ ปฏิเสธอำนาจของเทพเจ้าและติเตียนการบูชายัญในศาสนาพราหมณ์ โดยเน้นหลักความเมตตา-กรุณาต่อสิ่งมีชีวิตทั้งมวล แต่ก็ไม่มีความขัดแย้งรุนแรงในเรื่องพิธีกรรม จึงเกิดพิธีกรรม พุทธ-พราหมณ์ขึ้นในประเทศไทย แต่ต่อมาเมื่อศาสนาพุทธเสื่อมคลายไปจากอินเดียและศาสนาพราหมณ์มีอิทธิพลเพิ่มขึ้น ในระหว่างพุทธศตวรรษที่ 6-13 เทพเจ้าในศาสนาพราหมณ์ก็กลับเข้ามามีอิทธิพลเหนือความเชื่อและพิธีกรรมของคนไทยอีกเป็นครั้งที่ 2 และนับตั้งแต่พุทธศตวรรษที่ 18 เป็นต้นมา พุทธศาสนาได้ถูกยอมรับเป็นศาสนาประจำชาติไทย แต่ความเชื่อและพิธีกรรมในศาสนาพราหมณ์ก็ยังคงยึดถือปฏิบัติอยู่ในหมู่ประชาชน จึงอยู่บนพื้นฐานของความเชื่อเดิมคือความเชื่อในศาสนาพราหมณ์หรือฮินดูผสมผสานกับความเชื่อทางพุทธศาสนา ส่วนในราชสำนักยังคงใช้พิธีพราหมณ์มาโดยตลอด เนื่องจากเป็นพิธีที่สนับสนุนความเชื่อในเรื่องสมมุติเทพ

ชาวอินเดียก่อนและในสมัยพุทธกาลส่วนใหญ่นับถือศาสนาพราหมณ์ และให้ความเคารพยำเกรงต่อวรรณะพราหมณ์เป็นอย่างยิ่ง โดยถือว่าพราหมณ์เป็นผู้แทนในการเผยแพร่สัจธรรมคำสอนของพระผู้เป็นเจ้า พระผู้เป็นเจ้าในศาสนาพราหมณ์มีอยู่มากมายตามแต่ใครจะเชื่อ กล่าวคือในสมัยพระเวท พระรุทร เทพแห่งท้องฟ้าเป็นใหญ่และได้รับการเคารพบูชามากที่สุด โดยมีพระวายุ พระจันทร์ พระสุริยะ หรือพระอินทร์ ซึ่งเป็นเทวดาประจำปรากฏการณ์ธรรมชาติเป็นเทพเคารพระดับรองลงมา ที่มีควาสำคัญเท่าเทียมกัน แต่ต่อมาหลังจากสมัยพระเวทเกิดเทพเคารพที่สำคัญใหม่ ๆ ขึ้นมาอีก เช่น พระพรหม พระวิษณุและพระศิวะ ด้วยเหตุนี้ พระอินทร์ พระวรุณหรือสุริยเทพ ก็กลายเป็นเทพชั้นรอง และมีวิวัฒนาการใหม่เกิดขึ้น คือเกิดลัทธินับถือเทพธิดา ซึ่งเป็นชายาของเทพเจ้าขึ้น นอกจากนี้แล้ว ประชาชนยังนับถือสิ่งที่เกี่ยวข้องหรือเป็นสัญลักษณ์ของพระเจ้าที่ตน

สดาภา ฮ่องคิน ถึงวันที่ 20 ตุลาคม 2549 มีตามมารับ

นับถือด้วย เช่น ศิวลึงค์ และรูปสลักอื่น ๆ ต่างแบบต่างลักษณะ ซึ่งมาจากศรัทธาความเชื่อถือ ความเข้าใจและประดิษฐ์คิดค้นกันขึ้น

1.1 ตรีมูรติ

สมัยต้น ๆ ของพุทธศักราช พระศิวะเป็นเทพที่ยิ่งใหญ่ของชาวฮินดู โดยมิได้เฉพาะเจาะจงเป็นเอกเทศ แต่ต่อมาประมาณพุทธศตวรรษที่ 3 พระเจ้าอโศกมหาราชทรงอุปถัมภ์พระพุทธศาสนา ศาสนาพุทธจึงถึงยุครุ่งเรืองที่สุดในชมพูทวีป พระองค์ทรงส่งสมณฑูตไปเผยแพร่พุทธศาสนาในดินแดนต่าง ๆ ทำให้ศาสนาพราหมณ์ตกต่ำลงไปมาก จนถึงสมัยพระเจ้าตุงคะ ในต้นพุทธศตวรรษที่ 6 พระองค์ส่งเสริมศาสนาพราหมณ์เพื่อต่อต้านพุทธศาสนา โดยยกย่องพระศิวะ พระวิษณุ และเทพเจ้าดั้งเดิมของพราหมณ์คือพระพรหมให้เป็นเทพเจ้าสูงสุดรวมกันเรียกว่า "ตรีมูรติ" และต่อมาได้ผนวกพระพุทธศาสนาไว้ในศาสนาพราหมณ์ โดยถือว่าพระพุทธเจ้าเป็นอวตารปางหนึ่งของพระวิษณุ คือ

1) พระพรหม เป็นเทพเจ้าดั้งเดิมของพราหมณ์ที่ได้รับการยกย่องว่าเป็นหนึ่งในเทพสูงสุดที่มีหน้าที่เป็นผู้สร้างสรรพสิ่ง พระพรหมมีความหมายเป็นสองนัย คือนัยแรกคำว่า พรหมหรือพรหมมัน หมายถึง วิญญาณอันสูงสุดของจักรวาลดำรงอยู่ได้ด้วยตนเองเป็นนิรันต์ เป็นที่เกิดและเป็นที่รวมของสรรพสิ่งไม่มีรูปร่าง ไม่ใช่วัตถุ ไม่สามารถเห็นได้ไม่เกิด ไม่มีใครสร้าง ไม่มีเบื้องต้นและที่สุด ไม่มีขอบเขตจำกัด ไม่สามารถเข้าใจได้โดยประสาทสัมผัส ปรากฏอยู่ทุกหนทุกแห่ง ทั้งในสิ่งมีชีวิตและไม่มีชีวิต หมายถึงว่า พรหม ก็คือต้นเหตุของสรรพสิ่งนั่นเอง นัยที่สอง พระพรหม หมายถึงเทพเจ้าผู้เกิดจากพรหมมันซึ่งเป็นจิตวิญญาณสูงสุดหรืออาจจะกล่าวว่าเป็นภาคบุคลาธิษฐานของพรหมนั่นเองลักษณะของพระพรหม คือ มีพระวรกายสีแดง มีสี่เศียร ทรงหงส์เป็นพาหนะ เมื่อพระองค์ได้เกิดจากวิญญาณสูงสุดแล้ว ก็ได้ทรงสร้างเทพเจ้าขึ้น แล้วรับสั่งให้ประจำตามที่ต่าง ๆ เช่น พระอัคนีประจำโลก นอกจากนี้พระองค์ยังได้เนรมิตพราหมณ์จากพระโอษฐ์ กษัตริย์จากพระพาหา แพศย์จากพระชงฆ์ ศูทรจากพระบาท

2) พระศิวะ เดิมเป็นเทพเจ้าของพวกทมิฬหรือทราวิกทางภาคใต้ของอินเดีย ในคัมภีร์พระเวทไม่ได้กล่าวถึงพระศิวะไว้โดยตรง แต่กล่าวถึงพระรุทร ซึ่งเป็นที่ยอมรับกันในเวลาต่อมาว่าคือพระศิวะ พระรุทรเป็นที่เคารพของพราหมณ์เสมอด้วยเทพอื่น ๆ เมื่อศาสนาพราหมณ์ได้รับการปฏิรูปเพื่อแข่งขันกับพระพุทธศาสนา ในต้นพุทธศตวรรษที่ 6 พระรุทรซึ่งได้กลายเป็นพระศิวะ ก็ได้รับการยกย่องเสมอด้วยพระพรหมและพระวิษณุ และเด่นชัดขึ้นเมื่อมีการแบ่งเป็นนิกายต่าง ๆ เพราะนักปราชญ์ในแต่ละนิกายต่างก็แต่งคัมภีร์ยกย่องเทพเจ้าสูงสุดในนิกายของตน

ในศาสนาพราหมณ์ ถือว่าพระศิวะคือผู้ทำลายโลกและเป็นผู้สร้างโลกขึ้นมาใหม่ ฉะนั้นเมื่อเคารพบูชาพระศิวะปางปัญจมุขีพระองค์อาจบันดาลให้มนุษย์หายจากโรคภัยไข้เจ็บ และอาจจะบนเพื่อให้พระองค์ประทานบุตรให้ก็ได้

3) พระวิษณุ เป็นหนึ่งในเทพสูงสุดสามองค์ของศาสนาพราหมณ์ ในคัมภีร์พระเวท พระวิษณุไม่ใช่เทพสูงสุดแต่อย่างใด แต่เป็นเพียงสหายสนิทของพระอินทร์ เป็นที่มาของพลังสุริยะ คัมภีร์พระเวทและคัมภีร์พราหมณ์กล่าวถึงพระองค์ว่าเป็นผู้ครองอาณาเขตของจักรวาลด้วยการเสด็จเพียงสามก้าวเท่านั้น แต่ต่อมาในคัมภีร์วิษณุปุราณะกล่าวว่าพระองค์เป็นผู้สร้างผู้รักษาและผู้ทำลายสรรพสิ่ง เป็นผู้มีอำนาจเหนือพระพรหมและพระศิวะอันแสดงให้เห็นถึงการแก่งแย่งกันเป็นใหญ่ระหว่างนิกายต่าง ๆ ในศาสนาพราหมณ์ที่ได้พัฒนาเป็นศาสนาฮินดู

1.2 ลัทธิภักดีในพระเจ้าองค์เดียวและภักดีศักติ

การกำหนดเทพเจ้าสูงสุดหรือตรีมูรติของศาสนาพราหมณ์ เพื่อต่อต้านพุทธศาสนา ในช่วงเวลาระหว่างพุทธศตวรรษที่ 6-13 นั้น ศาสนาพราหมณ์ฮินดูได้พัฒนาลัทธิภักดีขึ้นเป็นส่วนประกอบของตรีมูรติด้วย คือผู้ที่นับถือพระเป็นเจ้าจะต้องแสดงออกถึงความรักและความเชื่อมั่นในพระองค์ จะต้องอุทิศตนถวายให้กับพระเป็นเจ้าและเปล่ง

คำนมัสการสรรเสริญพระองค์ ซึ่งในเวลาต่อมาคำสรรเสริญพระเป็นเจ้านี้ได้กลายเป็นเวทย์มนต์คาถาในการป้องกันตัวและให้สำเร็จความปรารถนาของสาวกผู้ศรัทธา

เมื่อลัทธิภักดีได้พัฒนาความเชื่อต่อมาจนมีลักษณะเป็นการแสดงความภักดีต่อพระเป็นเจ้าเฉพาะองค์จนกลายเป็นลัทธิภักดีในพระเป็นเจ้าพระองค์เดียว สาวกของพระเป็นเจ้า ได้ยอมรับนับถือศักติของพระองค์ในลักษณะของการยอมรับนับถือเทวีและเทวบุตร รวมทั้งสัตว์พาหนะของพระองค์ด้วยโดยไม่มีข้อสงสัย ซึ่งลัทธินี้เจริญรุ่งเรืองมากในยุคบุรณะ ตั้งแต่พุทธศตวรรษที่ 12 เป็นต้นมา

เทพเจ้าในศาสนาพราหมณ์ที่มีผู้นับถือบูชามากที่สุดมี 2 องค์ คือ พระศิวะกับพระวิษณุ จนสามารถตั้งเป็นนิกายใหญ่ได้ 2 นิกาย คือ ศิวนิกายและไวษณพนิกาย คำสอนที่สำคัญของลัทธิภักดี คือ สาวกทุกคนจะต้องประกาศถึงความภักดีต่อเทพเจ้าองค์ใดองค์หนึ่งโดยเฉพาะ ไม่มีเทพเจ้าอื่นและไม่มีลัทธินิกายอื่นมาปะปนและให้เชื่อว่าวิญญาณของมนุษย์มาจากเทพเจ้าองค์ที่ตนนับถือ จึงไม่มีวันแตกสลาย บุคคลไม่ว่าจะอยู่ในวรรณะใดสามารถภักดีต่อเทพเจ้าได้ทุกคน ทุกวรรณะ ผู้ใดภักดีต่อเทพเจ้าผู้นั้นก็จะพ้นทุกข์ทั้งสิ้น ความภักดี คือคุณธรรมสูงสุด สูงกว่าคุณธรรมคำสอนอื่น ๆ และสูงกว่าการพลีกรรมบูชาใด ๆ แม้แต่การบูชายัญด้วยไฟหรือการทำพิธีอัศวเมธ ซึ่งถือว่าเป็นพลีกรรมสูงสุดในศาสนาพราหมณ์มาก่อน ก็ไม่ได้บุญได้กุศลเท่ากับการแสดงความภักดี

1.2.1 ลัทธิไศวะ หรือศิวนิกาย

ลัทธิไศวะ เป็นนิกายที่เกิดขึ้นจากการแสดงความภักดีต่อพระเป็นเจ้าเพียงองค์เดียว นิกายนี้เคารพบูชาพระศิวะซึ่งเป็นหนึ่งในสามของเทพสูงสุดตรีมูรติ โดยถือว่าพระศิวะเป็นเทพเจ้าสูงสุด พระวิษณุและพระหรหมเป็นเทพเจ้าชั้นรองลงมา สาวกในลัทธิไศวะ นอกจากจะนับถือพระศิวะเป็นเทพเจ้าสูงสุดแล้ว ยังนับถือศักติของพระองค์ด้วย คือ นับถือพระมเหสีหรือพระนางอุมาเทวี นับถือโอรสทั้ง 2 พระองค์ของพระศิวะ หรือแม้กระทั่งนับถือโคนนทิพาหนะของพระศิวะเป็นเทพเคารพด้วย ในเทวาลัยของลัทธิไศวะนิกาย จะมีรูปปั้นพระศิวะ มเหสี โอรสและพาหนะของพระองค์ประดิษฐานอยู่รวมกัน ตาม

หลักของลัทธิไศวะนิกายนี้ ถือว่าพระศิวะเป็นผู้สร้างโลกอย่างแท้จริง พระองค์มีรูปเคารพ 2 แบบ คือ แบบที่เป็นรูปมนุษย์ และอีกแบบหนึ่ง คือ รูปเคารพที่เป็นอวัยวะเพศชายที่เรียกกันว่า ศิวลึงค์ ลัทธิไศวะนิกายได้มาเผยแพร่อยู่ในดินแดนอาเซียอาคเนย์ โดยการนำมาของพวกพราหมณ์ ทำให้ชาวพื้นเมืองยอมรับนับถือลัทธิไศวะนิกายปะปนกับลัทธิบูชาธรรมชาติหรือลัทธินับถือผีสางเทวดาซึ่งมีมาแต่เดิม

การนับถือลัทธิไศวะนิกายในหมู่ชาวพื้นเมืองในอาเซียอาคเนย์ ทำตามแบบอย่างที่ปฏิบัติกันอยู่ในอินเดีย โดยมีการสร้างโบราณสถาน โบสถ์ เทวาลัย เพื่ออุทิศให้พระศิวะ ในเทวาลัยเหล่านั้นมีการประดิษฐานรูปเคารพของพระศิวะ ส่วนมากมักเป็นรูปอวัยวะเพศชายหรือศิวลึงค์ทั้งสิ้น ในศิวลึงค์หรืออวัยวะเพศชายนี้ ผู้นับถือเชื่อว่ามีพระศิวะสถิตอยู่ ทุกสิ่งทุกอย่างของความเป็นพระเจ้าจะอยู่รวมกันภายในรูปอวัยวะเพศ ความเชื่อของชาวฮินดูมีอยู่ว่า อวัยวะเพศชายซึ่งเป็นสิ่งแทนองค์ศิวะ คือสัญลักษณ์หรือบ่อเกิดของความอุดมสมบูรณ์ให้แก่ชีวิตของมนุษย์ สัตว์ และพืช ที่อาศัยอยู่บนโลก อวัยวะเพศคือสิ่งศักดิ์สิทธิ์หรือวัตถุสำคัญที่เกี่ยวข้องกับศาสนา มันคือที่มาหรือปฐมเหตุการณ์สืบต่อการกำเนิดเป็นไปหรือสร้างรูปมีเลือดเนื้อและชีวิตขึ้นมา ถ้าขาดอวัยวะเพศชายเสียแล้ว สิ่งมีชีวิตก็จะไม่มี ความอุดมสมบูรณ์ในโลกก็จะไม่มี มีแต่ความแห้งแล้งอับเฉา ดังนั้น อวัยวะเพศชายจึงเป็นของสูงส่งเป็นนามธรรมที่มีปรัชญาความหมายล้ำลึกเป็นของศักดิ์สิทธิ์ ไม่ใช่เป็นของหยาบโลนอุจาดต่อการสัมผัสหรือกราบไหว้บูชา ชาวฮินดูกราบไหว้อวัยวะเพศของคนก็เพราะถือว่าเป็นของสูงเกี่ยวกับทางศาสนาโดยตรง

ตำนานอุปนิษัทในสมัยพระเวทกล่าวว่า อวัยะเพศชาย ซึ่งพัฒนามาเป็นตัวแทนของพระศิวะนี้ คือ เครื่องหมายของความมีรูปทุกอย่างในโลก ศิวลึงค์เกิดขึ้นมาจากผลของการรวมกันระหว่างเพศคู่ชายหญิง อำนาจของอวัยวะเพศชายจะทำให้เกิดความอุดมสมบูรณ์แก่ชีวิตมนุษย์หรือทำให้แผ่นดินอุดม เหมาะแก่การเพาะปลูกพืชพันธุ์ธัญญาหาร และนอกจากนี้ คำจำกัดความอื่นของอวัยวะเพศชายในนามว่าศิวลึงค์แล้ว พระเป็นเจ้าผู้ยิ่งใหญ่องค์นี้ จึงหมายถึงต้นเหตุของต้นเหตุทั้งหลายนั่นเอง

รูปลักษณะของศิวลึงค์หรือตัวแทนของพระศิวะ คืออวัยวะเพศชายมีปลายที่ประกอบเป็นส่วนบน ส่วนกลางของอวัยวะเพศที่เป็นรูปทรงกระบอก นั่นคือที่รวมหรือส่วนบรรจุดวงพระเนตรของพระศิวะ และส่วนประกอบสำคัญอีกอย่างหนึ่งของศิวลึงค์คือฐานที่เป็นรูปสี่เหลี่ยมจัตุรัสหรือสี่เหลี่ยมผืนผ้า ฐานศิวลึงค์นั้นหมายถึง พระบาทของศิวเทพเองแต่ส่วนมากรูปอวัยวะเพศชายนั้นมิได้อยู่ตามลำพัง แต่อยู่รวมกับรูปอวัยวะเพศหญิงที่เรียกว่า “โยนี” จึงมีชื่อว่าศิวลึงค์-โยนี หรืออุมาลึงค์ มีลักษณะรูปร่างกลมประดิษฐานอยู่เบื้องล่างของอวัยวะเพศชาย ตรงกลางของรูปอวัยวะเพศหญิงนี้ เป็นร่องรองหรือเจาะเป็นรูปสี่เหลี่ยมเพื่อไว้ให้รูปอวัยวะเพศชายแท่งทรงกระบอกสอดใส่ลงไป รูปลักษณะภายนอกของอวัยวะทั้งสองเพศ เมื่อนำมารวมกันแล้วจึงเป็นส่วนหนึ่งอยู่ข้างล่างเป็นลักษณะกลมหมายถึง โยนีของหญิง แท่งทรงกระบอกมีปลายบานคือลึงค์ อวัยวะเพศชายตั้งอยู่ตรงกลางตั้งฉากกับรูปอวัยวะเพศหญิง รูปปั้นศิวลึงค์และโยนีลึงค์นี้มีกำเนิดความเป็นมาจากตำนานฮินดูโบราณว่า ศิวลึงค์มีอำนาจเหนือโยนี อวัยวะเพศทั้งคู่คือต้นเหตุของการเกิดการสืบต่อช่วงอายุและชีวิตต่อชีวิต โยนีหรืออวัยวะเพศหญิงมีความสำคัญสูงสุดต่อศิวลึงค์ เพราะหมายถึงพลัง หรือกำลัง หรือสิ่งเสริมอำนาจและความยิ่งใหญ่ ให้แก่อวัยวะเพศชาย โยนีนี้คือสัญลักษณ์ของศักติ เทพธิดาผู้เสริมกำลังและความมีอำนาจให้เพศชายผู้เป็นสวามี เป็นตัวแทนของพระอุมามเหสีของพระศิวะ ดังนั้นการที่ชาวฮินดูประดิษฐ์รูปศิวลึงค์และโยนีอยู่คู่กัน ก็หมายถึงทั้งสองสิ่งคือต้นเหตุของทุกสิ่งทุกอย่างในโลกที่มาของชีวิต เลือดเนื้อความอุดมสมบูรณ์ และของสองสิ่งนี้คือตัวแทนของพระศิวะกับพระนางอุมาโดยตรง ส่วนกำเนิดความเป็นมาของศิวลึงค์นั้น จากคัมภีร์พราหมณ์ นิยายปรัมปรารวมทั้งคัมภีร์สำคัญทางศาสนาพราหมณ์ได้กล่าวไว้แตกต่างกันหลายแห่ง

หลักฐานหนึ่งกล่าวว่า พระศิวะเองได้แสดงรูปเคารพศิวลึงค์ให้บรรดาสาวกของพระองค์ได้เห็นและจดจำ กล่าวกันว่าในการบูชาตรีมูรติของพวกพราหมณ์ ครั้งหนึ่งเทพเคารพทั้ง 3 พระองค์ คือ พระพรหม พระวิษณุ และพระศิวะ ได้มาปรากฏร่างให้สาวกเห็นด้วยอิทธิฤทธิ์ เทพทั้งสองของตรีมูรติ คือ พระพรหมและพระวิษณุนั้น ปรากฏในร่าง

ปกติของพระองค์คือเป็นรูปเทพมนุษย์มี 4 พักตร์ สำหรับพระพรหมทรงหงส์เป็นพาหนะ พระวิษณุปรากฏร่างเป็นเทพ มี 4 กร ทรงครุฑ ส่วนพระศิวะนั้นปรากฏร่างในลักษณะแปลกประหลาด คือแทนที่จะเป็นเทพที่มีรูปมนุษย์กลับปรากฏในร่างของอวัยวะเพศชาย มีดวงตาของพระองค์ประดับอยู่เต็มไปหมด ต่อมาสาวกที่เห็นรูปวัตถุนั้นก็นับถือและเชื่อกันว่าเป็นตัวแทนของพระศิวะอย่างแท้จริง ส่วนกำเนิดของศิวลึงค์นี้ จากตำนานอื่นกล่าวว่า พระศิวะเป็นเทพที่โปรดในการเสพเมถุนแสวงหาความสำราญกับการร่วมเพศกับบรรดาชายาต่าง ๆ ดังนั้น มนุษย์จึงคิดค้นหาวิธีสร้างวัตถุบูชาขึ้นมา เพื่อให้ตรงกับเหตุการณ์หรือลักษณะของพระเป็นเจ้า นักพรตคนหนึ่งมีนามว่าภิกครู ได้สร้างวัตถุบูชาเป็นอวัยวะเพศชายบูชาพระศิวะ ซึ่งพระองค์ทรงโปรดมาก ต่อมาชาวฮินดูคนอื่น ๆ จึงบูชาพระศิวะด้วยรูปอวัยวะเพศ จากตัวอย่างแรกที่ฤาษีตนนั้นทำไว้นั่นเอง

อย่างไรก็ตามมีตำนานการเกิดและการเคารพศิวลึงค์ อีกเรื่องหนึ่งกล่าวว่าครั้งหนึ่งเทพเจ้าทั้งหลายบนสวรรค์ต้องการจะเข้าไปเฝ้าพระศิวะที่วิมานของพระองค์ ณ เขาไกรลาศ ในเวลาที่เทพเจ้าเสด็จไปยังห้องพระโรงนั้น พระศิวะกับพระนางอุมาเทวีมเหสีกำลังปฏิบัติการร่วมเพศสมสู่กันอยู่อย่างโจ่งแจ้งในห้องพระโรงนั้น พระศิวะจึงทรงประทานสิ่งนี้มาให้ เป็นตัวแทนสัญลักษณ์ของพระองค์หรือให้มนุษย์ทั้งหลายเคารพบูชาตลอดไป ผู้ใดต้องการความสุขความเจริญและประสบความสำเร็จในชีวิต ก็ต้องบูชาอวัยวะเพศของพระองค์นี้เป็นพิธีกรรมประเพณี มวลมนุษย์ และเทวดาทั้งหลายก็นับถือบูชาอวัยวะเพศของพระศิวะนิกาย จึงนิยมนำรูปศิวลึงค์ขนาดเล็กมาห้อยคอ เพื่อเป็นเครื่องรางของขลังวัตถุบูชาติดตัวเพื่อความเป็นศิริมงคล

1.2.2 ลัทธิไวษณพหรือวิษณุนิกาย

อีกนิกายหนึ่ง ซึ่งแยกตัวออกมาจากศาสนาฮินดูเดิม คือ ลัทธิไวษณพหรือวิษณุนิกาย ลัทธินี้บูชาจงรักภักดีต่อ “พระวิษณุ” หรือ “นารายณ์” ตามหลักของลัทธินี้เชื่อว่าพระวิษณุมิใช่เป็นผู้ถนอมคุ้มครองโลกเท่านั้น แต่ยังเป็นผู้สร้างและผู้ทำลายโลกอีกด้วย ผู้นำหรือผู้ให้กำเนิดลัทธินี้คนแรกคือ นารามุนี (พ.ศ.1367-1467)

ประวัติศาสตร์ของศาสนาฮินดูได้บันทึกไว้ว่า พระวิษณุเป็นเทพเจ้าที่พวกพราหมณ์เคารพนับถือมาตั้งแต่สมัยพระเวทเป็นต้นมา จนมาถึงสมัยปุราณะและมหากาพย์ เทพเจ้าองค์นี้มีผู้เลื่อมใสบูชามากยิ่งขึ้น จนถึงยกย่องพระองค์เป็นหนึ่งในเทพที่ยิ่งใหญ่ทั้ง 3 ของพราหมณ์ พระวิษณุมีอิทธิพลต่อศรัทธาความเชื่อถือของชาวฮินดูมาตลอดระยะเวลาอันยาวนาน จนกระทั่งถึงสมัยที่มีลัทธิภักดีเกิดขึ้น แยกนับถือพระเป็นเจ้าเฉพาะองค์ ผลของการตั้งลัทธิภักดีต่อพระเจ้าเพียงองค์เดียว ทำให้พระวิษณุได้เป็นเทพเจ้าสูงสุดในหมู่สาวกที่นับถือบูชาพระองค์ นิกายที่นับถือพระวิษณุเป็นเทพที่สูงสุดพระองค์เดียวนี้เรียกว่า ไวษณพหรือวิษณุนิกาย

ไวษณพนิกาย หรือนิกายบูชาพระวิษณุเป็นเทพเคารพสูงสุดนี้ สาวกทั้งหลายจะนับถือบูชาพระวิษณุ สัญลักษณ์และการอวตารปางต่าง ๆ ของพระองค์ และรวมทั้งนับถือเคารพสิ่งที่เกี่ยวข้องกับเทพองค์นี้ทั้งหมด เช่น บูชาพระลักษมี มเหสีของพระองค์ นับถือครุฑ พระยานาค และโอรสของพระวิษณุด้วย ในศรัทธาความเชื่อของชาวฮินดูที่นับถือไวษณพนิกายนั้น นอกจากจะมีพิธีกรรมบวงสรวงบูชาพระวิษณุในลักษณะเทพเจ้าแห่งการบริหารโลกในตรีมูรติแล้ว ชาวฮินดูยังนับถือบูชาพระองค์ในอวตารปางต่าง ๆ คือ ลงมาเกิดเป็นมนุษย์ หรือ “การเข้าในร่างมนุษย์” หมายถึง พระวิษณุเสด็จลงมาเกิดบนโลกมนุษย์เป็นภาคเป็นตอนต่างกัน เพื่อปราบยุคเข็ญในโลกให้หมดสิ้นไป คือเมื่อบาปกรรมมีหนาแน่นในโลกเมื่อใด เมื่อนั้นพระวิษณุก็อวตารลงมาช่วยสงเคราะห์เสียครั้งหนึ่ง เพื่อดับทุกข์ สร้างความสุขให้แก่มนุษย์

การอวตารหรือลงมาจุติเพื่อปราบยุคเข็ญบนโลกนี้ พระวิษณุจะอวตารเป็นทั้งมนุษย์และสัตว์ กล่าวกันว่ากำเนิดของเรื่องราวอวตารของพระวิษณุนี้เกิดขึ้นในอินเดียตั้งแต่สมัยพระเวทตอนปลายเป็นต้นมา และมีอิทธิพลครอบคลุมอยู่ในศรัทธาความเชื่อทางศาสนาชาวฮินดูมาจนถึงปัจจุบัน การอวตารของพระวิษณุมีมากหลายปาง แต่ที่สำคัญมี 10 ปาง การอวตารเหล่านี้เกิดขึ้นเนื่องจากโลกเกิดกลียุคไม่สงบ พระองค์จะอวตารลงมาเกิดเป็นปางต่าง ๆ มีทั้งเป็นมนุษย์และเป็นสัตว์เพื่อปราบยุคเข็ญ ประทานความ

สงบสุขให้แก่โลกและมนุษย์ทั่วไป อวตารเหล่านี้มีเรื่องราวกำเนิดความเป็นมาปรากฏอยู่ในหลักฐานทางวรรณคดีของอินเดียเต็มไปด้วยอิทธิปาฏิหารย์ที่ไม่น่าเป็นไปได้ทั้งสิ้น คัมภีร์ปุราณะ มหากาพย์รามายณะ มหาภารตะ และตำนานปรัมปราของพราหมณ์ ภควัทคีตา และคัมภีร์ทางศาสนาฮินดูอื่น ๆ ล้วนบรรจุเรื่องราวความเป็นมาของการอวตารทั้ง 10 ปาง ของพระวิษณุทั้งสิ้น เรื่องราวเหตุการณ์ในแต่ละอวตารของพระวิษณุนั้นจบในตัวเองเป็นเอกเทศไม่เกี่ยวข้องกัน อวตารทั้ง 10 ปางที่สำคัญ ๆ นั้น 9 ปาง เป็นเรื่องราวหรือเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นมาแล้วในอดีต ส่วนปางที่ 10 เป็นเหตุการณ์ที่กำลังจะมาเกิดในอนาคต

จากหลักฐานวรรณคดีของอินเดีย รวมทั้งหลักฐานทางจารึกโบราณ คือ จารึกที่มามัลลปุรัม ซึ่งสร้างในคริสต์ศตวรรษที่ 8 ได้กล่าวถึงอวตารปางใหญ่ ๆ ของพระวิษณุ 10 ปาง คือ 1) มัสยาวตาร อวตารเป็นปลา 2) กูรมาวตารหรือกัจฉปาวตาร อวตารเป็นเต่า 3) วราหาวตาร อวตารเป็นหมูป่า 4) นรสิงหาวตาร อวตารเป็นนรสิงห์ ครึ่งคน-ครึ่งสิงห์โต 5) วามนาวตารหรือทวิชาวตาร อวตารเป็นคนแคระ 6) ปรศุรามาวตาร อวตารเป็นรามผู้ถือขวานพระจันทร์ครึ่งเสี้ยว 7) รามาวตาร อวตารเป็นรามจันทร์ คือ โอรสกษัตริย์กรุงอโยธยา อวตารปางนี้มีชื่อเสียงที่สุด 8) กฤษณาวตาร อวตารเป็นพระกฤษณะ (ผู้มีผิวดำ) 9) พุทธาวตาร อวตารลงมาเป็นพระพุทธเจ้า และ 10) กัลกยาวตารหรือกัลกิยาวตาร เป็นอวตารในอนาคต เป็นบุรุษขี่ม้าขาว มาปราบยุคเข็ญ (ในสังคมไทยปัจจุบันจึงมักจะได้ยินการพูดอยู่เสมอ ๆ ว่า "ใครจะขี่ม้าขาวมาช่วยหรือใครจะเป็นพระเอกขี่ม้าขาว" ซึ่งเป็นคำพูดที่มาจากความเชื่อในการอวตารของพระวิษณุในอนาคตนั่นเอง) นอกจากปางอวตาร ปางอื่นอีก เช่น มหิงสาวตาร อวตารเป็นควายเถื่อน และอัปสราวตาร อวตารเป็นนางเทพอัปสร ไปปราบยักษ์นนทุก เป็นต้น

การอวตารของพระวิษณุที่มีอิทธิพลต่อความเชื่อ และวิถีชีวิตของคนไทยที่สำคัญมี 2 ปาง คือ รามาวตาร ซึ่งเป็นเรื่องที่กำหนดวิถีชีวิตของคนไทยและประเพณีในราชสำนัก

กับเรื่องพุทธาวตารที่ตอกย้ำความเป็นเทพเจ้าของพระวิษณุที่อยู่เหนือกว่าพระพุทธเจ้า เพื่อให้ชาวพุทธยินยอมรับประเพณีพราหมณ์ผสมกับประเพณีพุทธ กล่าวคือ

1) รามาวตาร การอวตารของพระวิษณุเป็นรามจันทร์โอรสกษัตริย์กรุงอโยธยา การอวตารลงมาเป็นพระรามของพระวิษณุ เป็นการอวตารมาเพื่อปราบทศกัณฑ์หรือราวณะ เริ่มมาจากนิยายที่เล่ากันในมัธยมประเทศระหว่างพุทธศตวรรษ ที่ 1 ถึง 7 แต่งขึ้นเพื่อสร้างศรัทธาให้กับผู้นับถือพระวิษณุ ต่อมาได้แพร่หลายเข้ามายังประเทศไทย ซึ่ง James R. Branddon ผู้เชี่ยวชาญเรื่องนาฎศิลป์ตะวันออก ได้ให้ความเห็นว่ามหากาพย์รามายณะและมหาภารตะ แพร่มาสู่อาเซียอาคเนย์ 2 ทาง คือ ทางวรรณคดี ซึ่งแปลจากต้นฉบับสันสกฤตเป็นภาษาพื้นเมือง และทางการเล่าหรือขับร้องปากเปล่าต่อทอดกันมาเป็นประเพณีท้องถิ่นของอินเดียที่ชาวอาเซียอาคเนย์รับช่วงต่อมา ซึ่งมีลักษณะแตกต่างกันออกไปเป็นเอกเทศ โดยวิเคราะห์ว่าจุดสำคัญที่ทำให้รามยณะของประเทศต่าง ๆ ผิดแผกกันไปคือปรัชญาศาสนา รามายณะฉบับวาลมิกิตั้งอยู่บนรากฐานของศาสนาฮินดูไวษณพนิกาย และมีจุดมุ่งหมายที่จะเผยแผ่ปรัชญาของลัทธิศาสนานี้ ให้มีอิทธิพลเหนือพุทธศาสนาและศาสนาชิน ซึ่งแพร่หลายอยู่ในขณะนั้น เป็นการรื้อฟื้นพัฒนาศานาฮินดูให้เป็นที่ศรัทธาของชาวอินเดียยิ่งขึ้น ในลักษณะเดียวกับที่คริสต์จักรคาธอลิก ปฏิรูปศาสนาซ้อน (Counter Reformation) เพื่อแข่งขันกับนิกายโปรแตสแต๊นท์ในยุโรป ชีวิตของพระรามตั้งแต่ต้นจนจบเป็นวิถีชีวิตในอุดมคติของชาวฮินดู ตั้งแต่เกิด ศึกษาศิลปวิทยา ครองเรือน ออกป่า สู้รบเพื่อธรรมะ ซึ่งเป็นทางไปสู่การหลุดพ้นและการเสด็จขึ้นสู่สวรรค์ เมื่อเสร็จสิ้นภารกิจทางโลกโดยสมบูรณ์แล้ว ส่วนรามายณะฉบับพื้นเมืองที่มิได้นับถือศาสนาฮินดู หรือศาสนาฮินดูมีอิทธิพลค่อนข้างน้อย จะมีการดัดแปลงให้เข้ากับลัทธิศาสนาในท้องถิ่น เพื่อใช้เป็นเครื่องมือในการแผยแพร่ศานาฮินดู

เมื่อพิจารณาถึงบทประพันธ์เรื่องรามเกียรติ์ของไทยไม่ว่าจะเป็นฉบับใดจะเห็นว่า สรรพนามที่ใช้เรียกพระราม ล้วนแต่แสดงว่าพระองค์คือพระนารายณ์อวตารทั้งสิ้น เช่น "พระจักรี" "องค์พระอวตาร" "พระจักริศ" "พระทรงสังข์" "พระตรีภูวนาถ" "พระ

กฤษณุรักษ์" "หน่อหริวงศ์" "พระพิษณุรักษ์" "องค์พระนาค" "พระภุชงศ์องค์นารายณ์" " พระสี่กร" "พระจักรรัตน์" "นารายณ์ฤทธิรงค์" แม้แต่รามเกียรติ์ ฉบับของรัชกาลที่ 6 ซึ่งทรงพระราชนิพนธ์จากต้นฉบับของวาลมิกิยังเรียกพระรามว่า "องค์พระหริรักษ์จักรแก้ว" "พระตรีภพลบโลก" "พระนารายณ์สุริยวงศ์ทรงศร" เป็นต้น [1]

เป็นที่ยอมรับกันว่าเรื่องรามายณะหรือรามเกียรติ์ เป็นวรรณคดีที่มีอิทธิพลต่อวิถีชีวิตของคนไทยทุกระดับ เพราะเป็นเรื่องเล่าที่ได้ยินได้ฟังซ้ำไปซ้ำมาตั้งแต่ยังเป็นเด็กเล็ก ๆ ต่อมาเมื่อเป็นผู้ใหญ่ก็ยังได้ชมการละเล่นหรือการแสดงเรื่องรามเกียรติ์ในงานพิธีต่าง ๆ จึงเท่ากับเป็นการเรียนรู้และสืบต่อวัฒนธรรมฮินดูไปด้วยในตัว จึงเห็นได้ว่าแม้ว่าในระดับชาวบ้านจะยอมรับนับถือพุทธศาสนา แต่ก็เต็มไปด้วยอิทธิฤทธิ์ปาฏิหารย์และยอมรับเทวดาของพราหมณ์เข้าไว้ด้วยความเต็มใจ อิทธิพลของเรื่องรามเกียรติ์ที่เห็นได้ชัดว่าเป็นที่ยอมรับในสังคมไทยคือ การตั้งชื่อเมืองหลวงและอาณาจักรว่าเมืองอโยธยา กรุงศรีอยุธยา ตั้งชื่อเมืองบริวารว่าเมืองลพบุรีและเมืองพิษณุโลก หรือตั้งชื่อกษัตริย์ว่าพระรามาธิบดีและพระนารายณ์ เป็นต้น ส่วนในราชสำนักไม่ว่าจะเป็นราชสำนักอยุธยาหรือรัตนโกสินทร์ ก็ยอมรับพิธีพราหมณ์วิษณุนิกายไว้เป็นรัฐพิธีที่จะต้องดำเนินการเป็นประจำทุกปี เช่น พิธีสารท เดือนสิบ พิธีสงกรานต์ พิธีตรียัมปวาย พิธีแรกนาขวัญ พิธีดื่มน้ำพระพิพัฒน์สัตยา เป็นต้น อิทธิพลของเรื่องรามเกียรติ์ที่มีอยู่ในสังคมไทยในสมัยอยุธยาตอนปลายมีผลต่อแนวความคิดของพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช ให้สถาปนาราชวงศ์ของพระองค์ที่ตั้งขึ้นว่า ราชวงศ์จักรี ครองกรุงเทพทราวดีศรีอยุธยา และทำให้พระพุทธเลิศหล้านภาลัย ทรงโปรดวาดภาพเรื่องรามเกียรติ์ไว้บนผนังระเบียงรอบวัดพระศรีรัตนศาสดารามหรือวัดพระแก้ว มีผลต่อชีวิตของคนไทยให้ยอมรับในเรื่องปาฏิหาริย์ที่พิสดารโลดโผน ตื่นเต้น เช่น การเหาะเหิน เดินอากาศ ดำน้ำลุยไฟ ดำดิน อยู่ยงคงกระพัน

---

[1] มัทนี รัตนิน "รามายณะเปรียบเทียบทางวรรณคดี ภาค 1 " วารสารธรรมศาสตร์ปีที่ 2 เล่มที่ 2 พฤศจิกายน 2515 - มีนาคม 2516 หน้า 109-133

และเชื่อถือผู้วิเศษหรือของวิเศษ มีการเล่นแร่แปรธาตุและเสาะหาอาจารย์เพื่อเรียนวิชาอาคมตามแบบพระราม และตัวละครอื่น ๆ ในเรื่องรามเกียรติ์

2) พุทธาวตารหรือการอวตารเป็นพระพุทธเจ้าปางนี้ เป็นการอวตารในกลียุคหรือยุคที่ 4 ของโลก มีลักษณะที่น่าสนใจเป็นอย่างยิ่งว่าเหตุใดชาวฮินดูจึงนำเอาพระพุทธเจ้าไปรวมไว้เป็นอวตารปางหนึ่งของพระวิษณุ เพราะเท่ากับเป็นการดูหมิ่นเหยียบย่ำพุทธศาสนาอย่างรุนแรง แต่เบื้องหลังของการแต่งเรื่องให้พระวิษณุอวตารปางนี้ เกิดมาจากนโยบายของพวกฮินดูที่ต้องการยกเทพเจ้าของตนให้เหนือพุทธศาสนาและพยายามกลืนศาสนาพุทธให้เข้าไปเป็นส่วนหนึ่งของศาสนาฮินดูให้ได้ เพราะในสมัยที่ศาสนาฮินดูวิษณุนิกายกำลังเจริญรุ่งเรืองอยู่นั้น(พ.ศ.1400-1500) พุทธศาสนาในอินเดียกำลังสูญเสียลักษณะดั้งเดิมไป เพราะคณะสงฆ์เกิดการแตกแยกเป็นลัทธิต่าง ๆ แตกความสามัคคีกันจึงเป็นโอกาสดีของพวกพราหมณ์ ที่จะทำลายพุทธศาสนาซึ่งอดีตเคยเจริญรุ่งเรือง เป็นอันตรายอย่างใหญ่หลวงต่อศาสนาฮินดูที่เคยมีอิทธิพลมาก่อน

ในการอวตารเป็นพระพุทธเจ้านี้ เป็นการอวตารของพระวิษณุเพื่อลงมาสั่งสอนมนุษย์ให้ละเลยหน้าที่อันเกี่ยวกับชั้นวรรณะ จะได้เป็นการทำลายตัวเอง ทำลายศาสนาอันเป็นส่วนรวมด้วย พวกฮินดูเชื่อว่าพุทธาวตารนี้จะเกิดในกลียุค พระพุทธเจ้าในอวตารที่ถูกกำหนดว่าจะต้องสอนให้คนมีมิจฉาทิฏฐิ โดยสอนให้เชื่อในลัทธิไม่มีพระเจ้า ไม่มีนรกสวรรค์ พระพุทธเจ้าจะนำมนุษย์หรือแม้กระทั่งเทพเจ้าไปสู่บาปและความหลงผิด

ในสมัยพุทธาวตารนี้ พวกศูทรวรรณะต่ำจะแต่งตัวสีแดง ซึ่งเป็นสีที่พวกพราหมณ์แต่งอยู่เป็นประจำ มนุษย์ทั้งหลายจะไม่มีความสุขและมีจิตใจใฝ่ต่ำ ทำแต่สิ่งชั่วช้าอัปมงคล พวกพราหมณ์จะถูกรบกวน ทำพิธีทางศาสนาไม่ได้ ลูกจะหลงผิดไปไม่เชื่อฟังพ่อแม่ กษัตริย์จะเป็นทรราช กระทำทารุณโหดร้ายต่อพลเมืองของพระองค์ แผ่นดินจะแยกไหว ฝนฟ้าจะไม่ตกต้องตามฤดูกาล เดือดร้อนแห้งแล้งอดอยากไปทั่ว สัตว์มีชีวิตที่เคยเป็นประโยชน์ต่อมนุษย์ก็จะไม่มีอีกต่อไป เหตุอาเพทเหล่านี้เกิดมาจากผลของการหลงผิดในการฟังคำสั่งสอนของพระวิษณุในพุทธาวตาร รูปเคารพของพุทธาวตารมี

ลักษณะทางศิลปเป็นรูปพระพุทธเจ้า มีเกศาสั้นขมวดเป็นก้นหอย ฝ่าพระหัตถ์และฝ่าพระบาททำเป็นรูปดอกบัว ประทับนั่งบนกลีบบัวและทรงจีวรสีเหลือง บางรูปพบว่ามีพระกรกำลังทำท่าพนม มีพระมเหสีคู่บารมีคือพระนางดาราหรือภควตี พุทธตันตระในศาสนาฮินดูปางพุทธาวตาร มีคำสอนที่สำคัญคือเน้นให้คนกลับไปสู่กิเลส สอนให้เชื่อเครื่องลางของขลัง ยันตร์และอาคมกับสอนให้บำเพ็ญตบะ แต่ไม่ต้องทำให้ลำบาก คือธรรมชาติประสงค์ให้มนุษย์ทำอย่างไรก็ให้ทำไปตามนั้น เมื่อตันตระวิธีเน้นเรื่องการเสพเมถุนเป็นจักรบูชา พุทธาวตารก็นำมาประกอบกรรมพิธีในทางศาสนาด้วย มีการเรียนวิชาคาถาอาคม ลงเสน่ห์ฝังรูปฝังรอยและการอยู่ร่วมกันแบบผัวเมียระหว่างพระนักบวชกับศักติ ที่เรียกว่าตาเถรกับยายชีในสังคมไทย โดยไม่รู้ต้นสายปลายเหตุว่าเป็นของปลอมปนในพุทธศาสนา แม้แต่ในงานศพบางแห่งมีการนิมนต์พระไปสวดมนต์ โดยให้ดื่มเหล้าแล้วสวดมนต์ ที่เรียกว่าสวดคฤหัสถ์ ซึ่งเป็นคำสวดที่ล้วนแต่เป็นเรื่องลามกเกี่ยวกับการสมสู่หรือสังวาสกัน ยิ่งลามกเท่าไรก็ยิ่งได้บุญได้กุศลมากเท่านั้น

ลัทธิศักติหรือการนับถือเทพีของพระผู้เป็นเจ้า มีส่วนเกี่ยวข้องกับชีวิตประจำวันของชาวอินเดียมาก มีชื่อเสียงและแพร่หลายทั่วไป ทั้งในศิวนิกายและไวษณพนิกาย ศักติหมายถึง “ความสามารถ” หรือหมายถึงพลังที่สนับสนุนชีวิตทั้งปวงให้คงอยู่ รวมทั้งประคับประคองสากลโลกไว้ หลักการขั้นสุดท้ายหรืออุดมคติสูงสุดเกี่ยวกับลัทธิศักตินี้แสดงออกมาเป็นภาพของสตรี เพราะพลังส่วนนี้แหละที่ทำให้สิ่งทั้งหลายปรากฏขึ้นและพลังส่วนนี้ได้รับการยกย่องให้เป็นเทพเจ้าในฐานะเป็นมเหสีของพระศิวะเทพสูงสุดของลัทธิศิวนิกายหรือเทวีของพระวิษณุในวิษณุนิกาย เทวีหรือเทวดาผู้หญิงซึ่งเป็นมเหสีของเทพเจ้าจึงเกิดมาเพื่อเสริมอำนาจให้แก่เทพผู้เป็นสามี เหตุที่เกิดศักติคือตามธรรมดาสามัญทุกอย่างเป็นของคู่กัน มีน้ำก็ต้องมีไฟ มีร้อนก็ต้องมีเย็น เมื่อมีเพศชายก็ต้องมีเพศหญิงเป็นของคู่กันโลกจึงจะสมดุล เหตุนี้ชาวฮินดูจึงสร้างศักติหรือเทวีขึ้นมาคู่กับเทพผู้ชาย แล้วสมมติให้เป็นภรรยาสามีกันเสีย เพื่อให้เป็นอำนาจและเครื่องประดับซึ่งกันและกัน ลัทธิศักติจัดบุรุษเป็นเพศชายและสสารเป็นเพศหญิง สสารก็คือ “ประกฤติ” นั่นเอง

บางทีก็เรียก "ประกฤติ" ว่า "ประธาน" ลัทธิศักติเชื่อว่า เมื่อบุรุษกับประกฤติหรือเพศชายกับเพศหญิงมารวมกันก็จะเกิดเป็นสรรพสิ่งทั้งปวงขึ้น

1.3 ปรัชญาตันตระและตันตระวิธี

คัมภีร์สำคัญของลัทธิภักดีคือคัมภีร์ตันตระ ซึ่งถือว่าสืบเนื่องมาจากคัมภีร์พระเวทและคัมภีร์อุปนิสัต ในคัมภีร์ตันตระได้กล่าวถึงรายละเอียดของการบูชายัญ ฆ่าสัตว์หรือมนุษย์เอาเลือดบูชารูปเคารพและกล่าวถึงท่วงท่าการแสดงความยินดีของพระเจ้าที่ได้รับเครื่องสังเวยการบูชายัญด้วยสิ่งมีชีวิต

ปรัชญาตันตระมีพื้นฐานอยู่บนจินตนาการของการดำเนินชีวิตของมนุษย์ โดยมีไสยศาสตร์เป็นตัวนำหรือแกนกลางในการอธิบายความ กล่าวคือในขณะที่ต้องการกินอาหารสด-คาวก็จะมีพิธีสังเวยรูปเคารพด้วยเลือด โดยการฆ่าอย่างทารุณ ฉะนั้น ขั้นตอนของพิธีกรรมที่แสดงถึงความทารุณในการฆ่าจึงถูกกำหนดขึ้นเพื่อให้เทพเจ้าพึงพอใจและนำความสวัสดีมาให้ ส่วนอีกเรื่องหนึ่งก็คือ ในขณะที่มีความต้องการทางเพศหรือความปรารถนาในกามก็จะมีพิธีสังเวยเทพเจ้าเคารพด้วยการเสพเมถุนโดยวิธีอุจาดอนาจาร ศักตินี้เริ่มจากนิกายไศวะก่อน โดยถือพระอุมาซึ่งเป็นชายาของพระศิวะ ทรงพระนามว่า "พระอุมา" ส่วนนิกายไวษณพอ้างพระนามของพระลักษมีเป็นศักติของพระวิษณุและสุรัสวดีเป็นศักติของพระพรหม แต่โดยสรุปแล้วศักติหรือเทวีมีพระนามเดียวที่ใหญ่ที่สุดคือ "อุมา" แต่เมื่ออวตารเป็นปางต่าง ๆ จะมีพระนามต่างกัน มีพระรูปต่างกัน มีนามว่าทุรคาบ้าง กาลีบ้าง ปารวตีบ้าง ภวณีบ้าง และยังมีนามอื่น ๆ อีกมากนับพันนาม

ในฐานะเป็นเทวีผู้สร้างและประสาทชีวิต จ้าวแม่อุมาทรงมีพระพักตร์สวยงามเปี่ยมไปด้วยความเมตตากรุณา แต่จ้าวแม่กาลีเป็นภาคที่สำแดงอำนาจทำให้ฉิบหาย ดังนั้น พวกฮินดูจึงทำรูปจ้าวแม่กาลีให้น่ากลัวและถือเป็นเทพีแห่งโรคระบาดและความวิบัติต่าง ๆ เช่น แผ่นดินไหว น้ำท่วม พายุร้าย เป็นต้น ลัทธิฆ่าคนและฆ่าสัตว์บูชาจ้าวแม่กาลีมีสืบต่อมาช้านาน แม้กระทั่ง เมื่อ พ.ศ.1500-2400 ก็ยังมีศากตะพวกหนึ่งเรียก

กันว่าธูกิ ออกเที่ยวล่ามนุษย์ตามชนบทเพื่อฆ่าเอามาบูชาจ้าวแม่กาลี อย่างในเมือง กัลกัตตามีศาลพระนางทุรคาและเจ้าแม่กาลี ชาวฮินดูกราบไหว้บูชาและตัดคอแพะหรือสัตว์อื่นทั้งเป็นให้ขาดออกต่อหน้ารูปเคารพ เพื่อให้โลหิตของสัตว์กระเซ็นไปถูกรูปของเจ้าแม่ ทรงประจักษ์ในความจงรักภักดีของผู้บูชา สิ่งนี้นับเนื่องอยู่ในลัทธิศักตินี้เอง บางเทวาลัยมีนางทาสีคอยรับจ้างเสพเมถุนเพื่อสังเวยเจ้าแม่กาลีก็มี ลัทธิศักติแบ่งออกเป็นนิกายย่อย 2 นิกาย คือทักษิณจารินหรือนิกายฝ่ายมือขวา เป็นพวกที่ทำพิธีอย่างเปิดเผยสภาพไม่ลามกอนาจาร และนิกายที่สองคือ วามาจารินหรือนิกายฝ่ายมือซ้าย ทำพิธีลับในที่มืดเป็นทั้งทุราจารและอนาจาร ซึ่งเรียกว่า พิธีตันตระ

การทำกิจกรรมทางเพศในพิธีตันตระ มีพิธีกรรม 5 ประการ คือ การสังเวยด้วยการดื่มสุรา กินเนื้อ กินปลา กินข้าว แล้วเสพย์เมถุน คัมภีร์อาถรรพเวท ได้เปรียบเทียบกิจกรรมทางเพศกับการสีไฟโดยใช้ไม้ไผ่ 2 ชิ้น เมื่อได้รับความร้อนพอเหมาะก็จะเกิดไฟขึ้นในยุคอุปนิษัท นักปรัชญาฝ่ายอุปนิษัทให้ความสำคัญต่อกิจกรรมทางเพศเท่ากับการบูชายัญ

พวกลัทธิภักดีนับถือบูชาเทพผู้หญิงเป็นใหญ่ มีอำนาจและความยิ่งใหญ่กว่าเทพผู้ชาย จึงบูชาเจ้าแม่นางกาลีมากกว่าพระศิวะ บูชาพระมเหสีของพระเป็นเจ้ามากกว่าพระเป็นเจ้าเองและโดยเฉพาะบูชาพระนางทุรคามิใช่ในฐานะมเหสีของพระศิวะเพียงอย่างเดียว แต่พระนางเป็นเทวีหรือประธานแห่งการประกอบพิธีอันต่างกัน 2 อย่าง คือ การร่วมระหว่างเพศและการทำให้ได้ฤทธิ์ พวกวามาจารินมีการทำพิธีลึกลับอย่างหนึ่ง เรียกว่าพิธี "จักรบูชา" พิธีลับนี้ทำกันเพื่อการหลุดพ้นจากบาป โดยใช้เครื่องสังเวย 5 อย่างดังกล่าวแล้ว

การทำพิธีจักรบูชาเพื่อบวงสรวงบูชาพระแม่กาลีหรือทุรคานั้น พวกนิกายวามา-จารินจะทำพิธีกันในสถานที่ 2 ประเภท สถานที่แรก คือสถานที่โล่งแจ้งที่ใดที่หนึ่งจะเป็นกลางทุ่งนาหรือกลางป่าในหมู่บ้านก็ได้ ส่วนที่ทำพิธีอีกประเภทหนึ่ง คือโบสถ์ที่

ประดิษฐานรูปปั้นของเจ้าแม่ทุรคาหรือกาลี เขาจะมาชุมนุมทำพิธีกันต่อหน้ารูปปั้น เพื่อเป็นการสังเวยหรือแสดงความจงรักภักดีต่อเจ้าแม่ เพื่อให้พระนางทรงโปรด

ในกรณีทำพิธีกันในกลางแจ้งนั้น จะทำพิธีในเวลากลางคืนที่เงียบสงัด โดยสาวกหญิงชายในจำนวนเท่ากันจะมาชุมนุม และรวมกลุ่มกันเดินไปยังสถานที่กลางแจ้งที่ใดที่หนึ่งในเวลาเที่ยงคืน พอถึงสถานที่ที่กำหนดไว้พวกนี้จะมานั่งเป็นวงกลมหันหน้าเข้าหากันและทำพิธีสวดมนต์สรรเสริญบูชาเจ้าแม่กาลี เมื่อเสร็จจากสวดแล้วจะเริ่มทำพิธีจักรบูชาโดยทุกคนในที่นั้นจะเริ่มต้นกินเหล้าข้าวโพดหรือเมล็ดแป้ง เนื้อสัตว์ ปลา และเมื่อกินของทุกอย่างครบแล้ว ฝ่ายที่เป็นหญิงในกลุ่มนั้นก็จะออกร่ายรำเป็นท่านองยั่วยวนต่อหน้าสาวกชาย ซึ่งเกิดความกำหนัดอย่างเต็มที่เพราะกำลังมึนเมาด้วยฤทธิ์สุรา เมื่อกำหนัดถึงขีดสุดหญิงชายจำนวนเท่ากันนั้นก็จับคู่พากันไปร่วมเพศสามัคคีไม่เลือกว่าเป็นผัวเมียของใคร นอกจากนี้สาวกเพศชายผู้ทำพิธีจักรบูชา จะต้องทำการร่วมเพศกับหญิงคนอื่นให้ได้มากที่สุดเท่าที่จะมากได้จึงจะได้บุญกุศลมาก

พวกวามาจารินผู้ทำพิธีจักรบูชาเพื่อบูชาพระแม่กาลีนั้น เหมือนว่าเป็นพวกเสพอุจาดลามก แต่ความเป็นจริงพวกนี้มีแนวคิดทางปรัชญาถือว่ากามารมณ์และการหาความสุขทางเพศเป็นหลักสำคัญของการกระทำทุกอย่างอันมีอยู่ตามธรรมชาติและถือศักดิ์ของตนเองมากที่สุด รังเกียจการแบ่งชั้นวรรณะ จึงสนับสนุนให้ทุกคนทุกวัยทุกชั้นวรรณะเป็นสาวกของเจ้าแม่กาลีหรือทุรคาได้โดยเสรี โดยจะมีการให้เกียรติซึ่งกันและกันจึงเป็นโอกาสเดียวที่คนวรรณะต่ำจะสมสู่กับคนวรรณสูงได้ ทำให้ผู้นับถือเจ้าแม่กาลีมากเพราะเป็นการปลดเปลื้องความกดดันในเรื่องวรรณะ และให้เกียรติสตรีสูงสุด โดยถือว่าสตรีคือต้นเหตุหรือบ่อเกิดของการสร้างสรรค์และจะบันดาลให้โลกมีทุกสิ่งทุกอย่าง ดังนั้นการแสวงหาความสุขจากการร่วมเพศ คือแนวทางที่ประเสริฐที่จะนำไปสู่การสร้างสรรค์ของโลกและชีวิต

การทำพิธีบูชาเจ้าแม่กาลีหรือทุรคาของลัทธิวามาจาริน อีกแบบหนึ่งคือทำพิธีกันในโบสถ์หรือเทวาลัยที่มีรูปปั้นของเจ้าแม่กาลีประดิษฐานอยู่ พิธีนี้ก็แปลกและลามกอุจาดมากไม่แพ้พิธีบูชากลางแจ้ง ในสมัยกลางคริสต์ศตวรรษที่ 18 ในแคว้นเบงกอลตะวันตกชาวเมืองส่วนมากเป็นสาวกของลัทธิวามาจารินบูชาเจ้าแม่กาลี พวกนี้ได้ทำพิธีลับเพื่อบูชาถวายความจงรักภักดีต่อหน้าเจ้าแม่กาลี โดยถือกันว่าทำแล้วได้บุญกุศลมหาศาล ไม่ใช่เรื่องลามกน่าอับอายแต่อย่างใด พวกฮินดูสาวกในลัทธิวามาจารินจะกำหนดวันทำพิธีบูชาก่อน เมื่อได้วันทำพิธีแล้วก็จะจัดหาสาวกผู้เข้าพิธีประกอบด้วยหญิงและชายจำนวนคนละครึ่ง เช่น ถ้ามีชาย 20 คน ก็ต้องมีหญิง 20 คน เหมือนกัน เพื่อจะได้จับคู่หรือเข้าคู่กันได้โดยสะดวก ในการจัดตัวสาวกเข้าพิธีนี้ ถ้าสาวกเหล่านั้นจะเป็นพี่น้องกัน พ่อแม่ หรือลูกสาวลูกชาย หรือญาติกันทั้งฝ่ายชายและหญิงยิ่งดีถูกต้องตามวัตถุประสงค์มากที่สุด เมื่อวันทำพิธีมาถึงในเวลากลางคืน สาวกจำนวนเท่า ๆ กัน ทั้งสองเพศจะพากันไปที่เทวาลัยในหมู่บ้าน ซึ่งมีรูปปั้นเจ้าแม่ทุรคาหรือกาลีประดิษฐานอยู่ แล้วเริ่มทำพิธีสวดบวงสรวงบูชารูปปั้นของเจ้าแม่ เมื่อสวดสรรเสริญเจ้าแม่แล้ว ก็จะเริ่มพิธีสำคัญที่สุดคือร่วมเพศถวายเจ้าแม่ให้ทรงทอดพระเนตรเพื่อจะได้ทรงโปรดการร่วมเพศนี้ จะเริ่มด้วยสาวกคนหนึ่งจะไปดับคบเพลิงที่จุดแขวนอยู่ที่ผนังเทวาลัยให้หมด ในที่นั้นจึงมืดสนิทแล้วทุกคนก็จะเอามือทั้งสองคลำหาซึ่งกันและกัน คู่ที่คลำถูกเนื้อต้องตัวกันแล้ว ถ้าฝ่ายหนึ่งเป็นหญิงอีกฝ่ายหนึ่งเป็นชาย คู่นั้นจะต้องพากันไปที่หน้ารูปปั้นของเจ้าแม่กาลี แล้วจัดการเปลื้องเสื้อผ้ากอดจูบลูบคลำและร่วมเพศกันทันที โดยไม่จำเป็นต้องรู้ตัวว่าใครเป็นใครหรือไม่ต้องเห็นหน้าเห็นตากันให้ถนัดเสียก่อน การคลำหาตัวคู่ชายหญิงกันในความมืดภายในเทวาลัยนี้บางคู่ที่คลำถูกตัวกันและไปร่วมเพศเสร็จสิ้นไปแล้วมารู้ตอนหลังว่าเป็นพี่สาวน้องสาวกันเอง หรือบางทีก็เป็นแม่กับลูกชาย พ่อกับลูกสาว หรือญาติด้วยกันเอง ก็จะไม่ถือว่าน่าเกลียดหรือมีความผิดหรือขัดต่อความรู้สึกทางศีลธรรม มโนธรรมหรือตะขิดตะขวงใจใด ๆ ทั้งสิ้น ตรงกันข้ามกลับถือว่าเป็นการได้บุญได้กุศลมากเป็นการชำระบาปและแสดงความจงรักภักดีต่อพระแม่เจ้าที่ถูกต้องและควรแก่การสรรเสริญเป็นที่สุด

1.4 ปรัชญาโดยส่วนรวมในศาสนาพราหมณ์

ศาสนาพุทธกับศาสนาพราหมณ์ ในสมัยพุทธกาลและต่อมาเป็นศาสนาที่มีคนนับถือมากในประเทศอินเดีย ศาสนาทั้งสองนี้สอนให้เชื่อกรรมเหมือนกัน แต่สอนอุบายที่จะให้พ้นกรรมผิดกันเป็นข้อสำคัญ พุทธศาสนาสอนว่ากรรมเป็นผลมาจากการกระทำของตัวเองผู้อื่นจะทำให้ไม่ได้ แม้พระพุทธเจ้าก็เป็นแต่ผู้ชี้ทางให้ประพฤติเท่านั้น แต่ศาสนาพราหมณ์สอนว่า มีพระเป็นเจ้าอยู่บนสวรรค์อาจบันดาลให้ความดีหรือความชั่วแก่มนุษย์ได้ ถ้าทำให้ชอบพระหฤทัยพระเป็นเจ้าก็จะบันดาลให้ได้ดี ถ้าทำไม่ชอบพระหฤทัยพระเป็นเจ้าก็จะบันดาลให้ได้รับความทุกข์เดือดร้อน หรือถ้าว่าอีกนัยหนึ่ง ตามพุทธศาสนาว่าจะพ้นทุกข์ได้ด้วยตนเอง ตามศาสนาพราหมณ์ว่าจะพ้นทุกข์ได้ด้วยพระเป็นเจ้า ผิดกันดังนี้ คำสอนของ 2 ศาสนานี้ คนสามัญเข้าใจศาสนาพราหมณ์ได้ง่ายเพราะธรรมดามนุษย์ตั้งแต่เกิดมาก็อยู่ในปกครองของผู้ใหญ่ เช่น พ่อ แม่ เป็นต้น รู้สึกมาแต่ย่อมเยาว์ว่ามีผู้อื่นอาจจะให้ทุกข์และสุขแก่ตนได้ ก็เข้าใจคติที่สอนให้ถือพระเป็นเจ้าได้ง่าย พุทธศาสนาสอนให้ถือ "ธรรม" แต่เนื่องจากธรรมไม่มีตัวมีตน ต้องพิจารณาด้วยปัญญาจึงจะเห็นย่อมเข้าใจได้ยากกว่าศาสนาพราหมณ์ คนที่โง่เขลาเบาปัญญาจึงเชื่อศาสนาพราหมณ์มาก

1.4.1 ในสมัยพุทธกาล มีลัทธิความเชื่อต่าง ๆ ของศาสนาพราหมณ์อยู่มากมาย เท่าที่มีหลักฐานกล่าวไว้ในพระไตรปิฎกมีถึง 6 ลัทธิ ซึ่งมีเจ้าลัทธิคือ ปูรณกัสสป มัข-ลิโคสาละ อชิตเกสกัมพล ปกุธกัจจายนะ นิครนถ์นาฏบุตร และสัญชัยเวลัฏฐบุตร ซึ่งมีปรัชญาแตกต่างกันในเรื่องหลักสำคัญของความเชื่อที่ใช้สั่งสอนศานุศิษย์ กล่าวคือ

1) ปูรณกัสสป มีทัศนะแบบอกิริยทิฐิ เห็นว่าการกระทำใด ๆ ก็ตามไม่ก่อให้เกิดผลกรรมตามสนอง ไม่มีบุญ ไม่มีบาป ไม่มีความดี ไม่มีความชั่วอันเป็นมาตรฐานสากล ถ้าพอใจก็ถือว่าดี ไม่พอใจก็ถือว่าชั่ว

2) มักขลิโคสาละ มีทัศนะแบบอเหตุกทิฐิ กล่าวคือมีความเห็นว่าความดีและความชั่ว ความสุขและความทุกข์ของมนุษย์เป็นเรื่องบังเอิญ เกิดขึ้นโดยไม่มีเหตุปัจจัย ทำดีอาจไม่ได้ดี ทำชั่วอาจได้ดี เป็นต้น ไม่มีกฎเกณฑ์และเหตุผลใดใด

3) อชิตเกสกัมพล มีทัศนะแบบนัตถิกทิฐิ อุจเฉททิฐิและวัตถุนิยมที่กล่าวว่ามีทัศนะแบบนัตถิกทิฐิ เพราะเห็นว่าทุกสิ่งไม่มีความหมาย ไม่มีความดี ไม่มีความชั่ว ไม่มีบุญ ไม่มีบาป ไม่มีนรก ไม่มีสวรรค์ ทุกสิ่งเป็นเรื่องสมมติ ส่วนทัศนะแบบอุจเฉททิฐิ คือเห็นว่าตายแล้วสูญ ไม่มีโลกหน้า ทำสิ่งใดไปแล้วก็ไม่มีผล และทัศนะแบบวัตถุนิยม คือเห็นว่ามนุษย์ประกอบขึ้นด้วยธาตุ 4 คือ ดิน น้ำ ลม ไฟ เท่านั้น ไม่มีอะไรมากไปกว่านี้ เมื่อตายแล้วธาตุดินก็กลับไปสู่ดิน ธาตุน้ำก็กลับไปสู่น้ำ ธาตุไฟก็กลับไปสู่ไฟ และธาตุลมก็กลับไปสู่ลม อัตตาหรืออาตมัน (วิญญาณอมตะ) ไม่มีอยู่จริง และเป็นเพียงสิ่งที่เกิดขึ้นมาได้จากการรวมตัวกันของของธาตุทั้ง 4 เท่านั้น เมื่อคนตายแล้วธาตุทั้ง 4 จะแตกกระจายออกจากกันอัตตาก็แตกดับไปด้วย

4) ปกุธกัจจายนะ มีทัศนะแบบนัตถิกทิฐิและวัตถุนิยม คือถือว่าสิ่งทั้งปวงและการกระทำทั้งหลายเป็นเรื่องสมมติ ไม่มีความหมายอย่างแท้จริง ไม่มีบุญบาป ไม่มีความสุข ความทุกข์ที่ให้ผลต่อมนุษย์ได้ นอกจากนี้ปกุธกัจจายะยังมีทัศนะแบบวัตถุนิยม คือ เชื่อในความมีอยู่ของสภาวะทั้งเจ็ด อันได้แก่ ธาตุ 4 มี ดิน น้ำ ลม ไฟ และ สุข ทุกข์ ชีวะ ซึ่งมีลักษณะเป็นวัตถุหรือสสารเป็นอิสระไม่ขึ้นต่อกันและมีอยู่อย่างถาวร ความหลุดพ้นจึงเป็นไปไม่ได้เพราะไม่อาจทำลายทุกข์ให้สลายไปจากโลกนี้ได้

5) นิครนถ์นาฏบุตรเป็นศาสดาองค์สุดท้ายของศาสนาเชน เน้นการทรมานตนเพื่อความหลุดพ้น ไม่เชื่อถือในพระเจ้า ไม่ฆ่าสัตว์ทั้งโดยจงใจ หรือไม่จงใจใช้เวลาส่วนใหญ่ในการบำเพ็ญตบะ ไม่เบียดเบียนสิ่งมีชีวิตทั้งปวง เชื่อในกฎแห่งกรรมและการเวียนว่ายตายเกิด ถือว่าสิ่งมีชีวิตทุกชนิดประกอบด้วยชีวะ ซึ่งเป็นวิญญาณอมตะรู้สึกตนได้ ชีวะนี้จะเวียนว่ายตายเกิดไปตามกรรมจนกว่าจะบรรลุความหลุดพ้นหรือโมกษะ

6) สัญชัยเวลัฏฐบุตรหรือสัญชัยปริพาชก ไม่ยืนยันในทัศนะใดว่าถูกหรือผิด ใช้วาทศิลป์เล่นลิ้นหลีกเลี่ยงการตอบปัญหาใดใดตามตรง เพราะไม่ต้องการผูกมัดตนเอง เดิมเป็นอาจารย์ของอุปติสสะ (ต่อมาคือพระสารีบุตร) และโกลิตะ (ต่อมาคือพระโมคคัล-ลานะ) เมื่ออุปติสสะและโกลิตะพร้อมด้วยศิษย์ 250 คน พากันไปขอเป็นศิษย์ของพระพุทธเจ้า สัญชัยปริพาชกถึงกับเสียใจจนอาเจียนเป็นโลหิต

1.4.2 ความคิดเห็นเกี่ยวกับชีวิตและความตาย อาจสรุปได้อย่างกว้างที่สุดเป็น 2 กลุ่ม คือ กลุ่มหนึ่งเห็นว่าตายแล้วเกิด อีกกลุ่มหนึ่งเห็นว่าตายแล้วสูญ พวกที่เห็นว่าตายแล้วเกิดมักเชื่อว่ามีตัวตนที่เที่ยงแท้ไม่แตกดับ ความเห็นเช่นนี้เรียกว่า สัสสตทิฏฐิ ตัวตนนี้เรียกว่า อัตตาหรืออาตมัน เป็นสิ่งที่จะเวียนว่ายตายเกิดตลอดไป จนกว่าจะบรรลุสัจธรรมขั้นสูงสุดและเข้ารวมเป็นหนึ่งกับปรมาตมัน หากที่เชื่อว่าตายแล้วเกิดนี้มักมองเห็นว่าความสุขและความทุกข์ของมนุษย์นั้นเกิดขึ้นอย่างมีสาเหตุตามการกระทำของมนุษย์ จึงพยายามทำความดี ตามความเชื่อทางศาสนาของตน เพื่อให้ไปเกิดในภพภูมิที่มีความสุขจนสามารถบรรลุความเป็นหนึ่งเกี่ยวกับปรมาตมัน อันเป็นเป้าหมายสูงสุดของการทำดี ส่วนอีกกลุ่มหนึ่งเชื่อว่าตายแล้วสูญ ไม่มีอะไรเหลืออยู่ร่างกายแตกสลาย จิตก็แตกดับไปด้วยไม่มีวิญญาณอมตะ ไม่อัตตา ความเห็นเช่นนี้ เรียกว่า อุจเฉททิฏฐิ ผู้มีทัศนะว่าตายแล้วสูญมักเป็นพวกวัตถุนิยมเช่น พวกจารวาก คิดแต่จะใช้ชีวิตให้หมดไปอย่างสนุกสนานกับวัตถุไม่วิตกกังวลเรื่องโลกหน้า เพราะไม่เชื่อว่ามีโลกหน้า สวรรค์ นรก หรือภพภูมิอื่นใด ถือว่าความสุขและความทุกข์ไม่มีเหตุ ไม่มีปัจจัย เป็นเรื่องบังเอิญของชีวิต ใครอยากทำสิ่งใดก็ทำไปได้ตามใจชอบ ไม่มีความดีความชั่วและไม่มีความหลุดพ้น ด้วยเหตุนี้จึงถือว่าความสุขทางประสาทสัมผัสเป็นเป้าหมายสูงสุดของชีวิต

1.5 สรุป

แต่เดิมมาบรรพบุรุษของเรานับถือผีเป็นสรณะ เมื่อพ่อค้าชาวอินเดียนำสินค้าเข้ามาขายได้นำเอาศาสนาพราหมณ์มาเผยแพร่ด้วย ความเชื่อเรื่องเทพเจ้าในศาสนา

พราหมณ์จึงมีอิทธิพลต่อแนวความคิดของคนไทยด้วย พระผู้เป็นเจ้าในศาสนาพราหมณ์มีอยู่มากมายตามแต่ใครจะเชื่อ

ในสมัยพระเวท พระรุทร ได้รับการเคารพบูชามากที่สุดโดยมี พระวายุ พระจันทร์ พระสุริยะและพระอินทร์ ซึ่งเป็นเทวดาประจำปรากฏการณ์ธรรมชาติเป็นเทพเคารพระดับรองลงมาต่อจากนั้นได้เกิดเทพเคารพที่สำคัญใหม่ ๆ ขึ้นมากอีก เช่น พระพรหม พระวิษณุและพระศิวะ โดยยกย่องให้เป็นเทพเจ้าสำคัญสูงสุด เรียกว่า ตรีมูรติ แต่เทพเจ้าที่มีผู้นับถือบูชามากที่สุดจนสามารถตั้งเป็นนิกายได้ มี 2 องค์ คือ พระศิวะกับพระวิษณุ

ลัทธิศิวนิกาย เป็นลัทธิที่นับถือพระศิวะเป็นเทพเจ้าสูงสุดและนับถือพระนางอุมาเป็นเทวีและพระโอรส รวมทั้งนับถือโคนนทิพาหนะของพระศิวะด้วย มีรูปเคารพคือศิวลึงค์

ลัทธิไวษณพหรือวิษณุนิกาย เป็นลัทธิบูชาจงรักภักดีต่อพระวิษณุหรือพระนารายณ์และสิ่งที่เกี่ยวข้อง คือ บูชาพระลักษมี นับถือครุฑ พระยานาค โอรสพระวิษณุและบูชาพระวิษณุในอวตารปางต่าง ๆ การอวตารของพระวิษณุที่มีอิทธิพลต่อความเชื่อและวิถีชีวิตของคนไทยที่สำคัญมี 2 ปาง คือ รามาวตาร ซึ่งเป็นเรื่องที่กำหนดวิถีชีวิตของคนไทยและประเพณีในราชสำนัก กับพุทธาวตารที่ตอกย้ำความเป็นเทพเจ้าของพระวิษณุที่อยู่เหนือกว่าพระพุทธเจ้า ในพุทธาวตารนี้พระวิษณุจะลงมาเป็นพระพุทธเจ้า เพื่อสั่งสอนให้มนุษย์ละเลยหน้าที่อันเกี่ยวกับวรรณะจะสอนคนให้มีมิจฉาทิฏฐิ เพื่อให้คนทำบาปและนำคนไปสู่ความผิด กษัตริย์จะเป็นทรราชกระทำรุณโหดร้ายต่อพลเมืองของพระองค์

รูปเคารพของพุทธาวตารเป็นรูปพระพุทธเจ้ามีเกศาสั้นขมวดเป็นก้นหอย ฝ่าพระหัตถ์และฝ่าพระบาทเป็นรูปดอกบัว และทรงจีวรสีเหลืองมีพระมเหสีคู่บารมี คือ พระนางดาราหรือภควตี

พุทธตันตระในศาสนาฮินดูปางพุทธาวตาร มีคำสอนที่สำคัญ คือ เน้นให้คนกลับไปสู่กิเลส สอนให้เชื่อเรื่องเครื่องรางของขลัง ยันตร์และอาคม เน้นการเสพเมถุนเป็นจักรบูชา มีการเรียนวิชาคาถาอาคม ลงเสน่ห์ฝังรูปฝังรอยและการอยู่ร่วมกันแบบผัวเมียของพระนักบวชกับศักติที่เรียกว่า ตาเถรกับยายชีในสังคมไทย

ปรัชญาตันตระและตันตระวิธี ซึ่งถือว่าสืบเนื่องมาจากคัมภีร์พระเวทและคัมภีร์อุปนิสัต มีพื้นฐานอยู่บนจินตนาการของการดำเนินชีวิตของมนุษย์ โดยมีไสยศาสตร์เป็นตัวนำหรือแกนกลางในการอธิบายความ

การทำกิจกรรมทางเพศในพิธีตันตระมีพิธีกรรม 5 ประการ คือ การสังเวยด้วยการดื่มสุรา กินเนื้อ กินปลา ฟ้อนรำยั่วกำหนัด แล้วเสพเมถุน โดยจะทำพิธีในเวลากลางคืนที่เงียบสงัด เพื่อร่วมเพศสามัคคีไม่เลือกว่าเป็นผัวเมียของใคร

ปรัชญาโดยส่วนรวมในศาสนาพราหมณ์ สอนให้เชื่อเรื่องกรรมเหมือนกับศาสนาพุทธ แต่อุบายหรือวิธีที่จะให้พ้นจากกรรมต่างกันคือ พุทธศาสนาสอนว่ากรรมเป็นผลมาจากการกระทำของตัวเอง แต่ศาสนาพราหมณ์สอนว่ามีพระผู้เป็นเจ้าอยู่บนสวรรค์อาจบันดาลให้ความดีหรือความชั่วกับมนุษย์ได้

บทที่ 2
พื้นฐานความเชื่อที่มาจากพุทธศาสนาฝ่ายเถรวาทหรือหินยาน

เมื่อศาสนาพุทธอุบัติขึ้นพระพุทธเจ้าได้ทรงเผยแพร่คำสั่งสอนที่มีความขัดแย้งกับความเชื่อ และคำสอนของพราหมณ์ลัทธิต่าง ๆ อย่างมาก โดยที่พระองค์ทรงต่อสู้กับนานาทัศนะของพราหมณ์ และทรงชี้ให้เห็นว่าทัศนะของพวกพราหมณ์ที่เห็นว่าตนมีวรรณะสูงกว่านั้นเป็นเรื่องที่ไม่มีเหตุผล เนื้อหนังมังสาของพวกพราหมณ์และพวกศูทรก็ไม่มีอะไรแตกต่างกัน กระบวนการวิวัฒน์ทางด้านชีววิทยาก็เป็นเรื่องเดียวกัน ความแตกต่างในด้านวรรณะเป็นเรื่องที่พวกพราหมณ์สร้างขึ้นมาเอง ชาติและความมั่นคงมิได้ทำให้คนยิ่งใหญ่ และมิได้ทำให้มีลักษณะเกี่ยวข้องกับความจริงหรือการกระทำที่ประเสริฐและปัญญาเลย คนในฐานะที่เป็นคนย่อมมีวิสัยสามารถที่รู้แจ้งจุดมุ่งหมายที่สูงสุดแห่งชีวิตด้วยกันทั้งนั้น พระองค์ทรงชี้ให้เห็นถึงจุดมุ่งหมายของชีวิต ก็คือการทำความดีและเป็นคนดี คนเราควรมีความเมตตาต่อสรรพสัตว์ ความรู้ย่อมเกิดจากความพยายามอย่างขะมักเขม้น มนุษย์ควรประกอบอาชีพที่เรียบ ๆ เช่น เกษตรกรรม หัตถกรรม พาณิชยกรรม และศิลปะ มนุษย์ควรเผยแพร่ความรู้ช่วยสร้างสะพานและถนน สร้างโรงพยาบาล โรงทาน สระอาบน้ำ และสวนสาธารณะ ติดประทีปไว้ในที่มืด ให้อาหารและเครื่องนุ่งห่มแก่คนจน ไม่ทารุณสัตว์ ปฏิบัติหน้าที่ในครอบครัว และมีความกตัญญูกตเวทีต่อบิดามารดา ควรใช้ทรัพย์สมบัติเพื่อประโยชน์สุขแก่คนอื่น ๆ และประการสุดท้ายควรใช้ชีวิตด้วยความอดทนด้วยความเต็มใจเสียสละด้วยการทำความดีและละเว้นความชั่ว นับว่าเป็นการสร้างความสุขให้แก่ตนเองทั้งในชาตินี้และชาติหน้า การพัฒนาอุดมคติที่แน่นอน การรู้แจ้งในที่นี้และเดี๋ยวนี้ การทำชีวิตให้ร่าเริง มีความขยันหมั่นเพียร สงบ มีชีวิตอยู่เพื่อสร้างความดีงามที่จะก่อให้เกิดประโยชน์สุขแก่ผู้อื่น

ในหลักธรรมของผู้ที่ต้องการสละภาวะเพศวิสัยหรือเพื่อแสวงหาความหลุดพ้น แม้ว่าในศาสนาพุทธจะมีแนวความคิดคล้ายคลึงกับศาสนาพราหมณ์ลัทธิสางขยะ แต่

พุทธศาสนาก็สอนไว้กว้างกว่ามาก โดยถือมหาภูตรูปของสางขยะเป็นเพียงสมมุติบัญญัติ ส่วนมหาภูตรูปของพุทธศาสนา เป็นสภาพที่มีในสิ่งทั้งปวง ไม่ใช่เป็นดิน น้ำ ลม ไฟ ซึ่งเป็นสมมุติปฐวี-สมมุติอาโป-สมมุติเตโช-สมมุติวาโย ตามลำดับ สำหรับนามหรือจิต ซึ่งลัทธิจารวากกล่าวว่าเกิดจากรูปหรือสสารนั้น พุทธศาสนาสอนว่าไม่ได้เกิดจากรูปแต่มีร่วมกันมาแต่เบื้องต้นแล้วและต่างก็เป็นปัจจัยซึ่งกันและกัน ส่วนเรื่องปรมาณูนั้น พระอภิธรรมมีกล่าวระบุไว้ตรงกับปรมาณูของลัทธิไวเศษิกและตันมาตรของลัทธิสางขยะ เราจึงเห็นได้ชัดว่า พุทธปรัชญาเป็นยอดพัฒนาการของลัทธิสางขยะ อันเป็นทัศนะทางปรัชญาของพวกทราวิท เจ้าของอารยธรรมโบราณ

สำหรับการปฏิบัติธรรมนั้น พุทธศาสนาวางแนวทางไว้เช่นเดียวกับศาสนาพราหมณ์ คือพยายามปลดเปลื้องกิเลสออกจากจิตใจ ในลัทธิยายะเราทราบว่า “ประพฤติ” เกิดจากอำนาจ โลภะ-โทสะ-โมหะ และสามประการนี้เกิดจากอวิชชาอีกต่อหนึ่ง “ประพฤติ” กลายมาเป็น “กรรม” ในพุทธศาสนา ส่วนคำสอนนอกนั้นก็ตรงกัน แต่พวกฮินดูตัดกิเลสเพียงเข้าให้ได้ถึงพรหม ส่วนพุทธศาสนามุ่งเลยไปกว่านี้ คือยังถือภาวะพรหมเป็นอุปกิเลสอยู่และพยายามตัดแม้อุปกิเลสนี้ให้เลยไปถึงนิพพาน อันเป็นสภาวะที่กิเลสปลาศนาการไปโดยสิ้นเชิง เราจึงเห็นได้อีกว่า การปฏิบัติธรรมทางพุทธศาสนาก็เป็นยอดพัฒนาการของการปฏิบัติธรรมของพวกฮินดูด้วย

เพื่อปลดเปลื้องกิเลสพุทธศาสนิกชน ดำเนินการเป็นขั้น ๆ คล้ายคลึงกับพวกฮินดู คือผู้ที่ยังไม่แต่งงานก็ถือศีลแปดและดำรงภาวะพรหมจรรย์ไว้ ส่วนฆราวาสผู้ครองเรือนนั้น ถือศีล 5 พุทธศาสนิกไม่มีวานปรัสถ์ แต่มีอุบาสก-อุบาสิกา ซึ่งไปหาความสงบตามวัดแทน พุทธศาสนามีภิกษุแทนสันนยาสีของพวกฮินดู การนุ่งห่มของพวกภิกษุนั้นคล้ายสันนยาสี แม้สีสบงจีวรก็คล้ายกับสีเครื่องนุ่งห่มของพวกสันนยาสี การบวชเป็นภิกษุก็มีวิธีปฏิบัติกว้าง ๆ คล้ายการบวชเป็นสันนยาสี การออกบิณฑบาตก็ใช้วิธีเดียวกัน เราจึงเห็นได้ว่า ศีลของพุทธศาสนาเป็นยอดพัฒนาการของศีลของพวกฮินดูด้วย เพราะ

ภิกษุรักษาศีลมากกว่าและเคร่งครัดกว่าพวกสันนยาสี การปฏิรูปของพระพุทธเจ้าเอาชนะระบบของศาสนาพราหมณ์ได้ในเรื่องหลักสำคัญ ๆ 4 จุดด้วยกัน คือ

1) พวกพราหมณ์จำกัดขอบเขตความรักเฉพาะแก่มนุษย์เท่านั้น เยาะเย้ยบทบัญญัติเรื่องความรักโดยระบบวรรณะ ตรงข้ามพระพุทธเจ้าทรงสอนให้รักสรรพสัตว์ พระองค์ทรงคัดค้านการใช้ สัตว์บูชายัญ ซึ่งเป็นลักษณะสำคัญของศาสนาพราหมณ์

2) พระพุทธเจ้าทรงเลิกพิธีรีตองของศาสนาพราหมณ์ พระองค์ทรงปลดเปลื้องมนุษย์ ให้พ้นจากการอยู่ใต้อำนาจพราหมณ์ ให้พ้นจากมโนคติเกี่ยวกับการที่พราหมณ์เป็นสื่อกลางระหว่างพระผู้เป็นเจ้ากับมนุษย์และจากหลักเกณฑ์ทางด้านวิญญาณกับวิธีสวดมนต์ของพระ

3) โดยการปฏิเสธระบบวรรณะ พระพุทธเจ้าทรงกลายเป็นนักปฏิรูปสังคมที่ยิ่งใหญ่ที่สุด ในสมัยนั้นคำสอนของพระองค์มุ่งไปยังบุคคลทั้งปวงมิใช่วรรณะใดวรรณะหนึ่ง หรือกลุ่มใดกลุ่มหนึ่งโดยเฉพาะ

4) พระพุทธเจ้ามิได้ทรงยอมรับนับถือเหตุผลของลัทธิใดลัทธิหนึ่ง โดยเฉพาะพระองค์ทรงบอกปัดคำสอนของลัทธิต่าง ๆ และทรงทำให้คนทั้งหลายมีเสรีภาพที่จะวิจัยปัญหาทั้งปวงอย่างเสรีและบรรลุถึงสัจธรรมโดยอาศัยความพยายามของตนเอง “โดยการปลดตำแหน่งพระผู้เป็นเจ้าในฐานะเป็นเทพนิยาย ทรงบอกปัดอาตมันในฐานะเป็นสิ่งหลอกลวงและอมฤตภาพในฐานะเป็นการลวงตัวเอง และโดยอาศัยตรรกศาสตร์ที่ไม่มีใครต่อต้านได้แห่งลัทธิคำสอนของพระองค์ และพลังแห่งชีวิตอันเป็นแบบอย่างของพระองค์เอง พระองค์ก็ทรงสามารถทำลายอิทธิพลของนักบวชลงได้ โดยการประกาศลัทธิที่อ้างว่า แต่ละคนสามารถบรรลุถึงวิมุติด้วยตนเองและโดยอาศัยตนเอง โดยมิต้องอาศัยการเข้าสมาธิของนักบวชหรือการอ้างถึงเทพเจ้าทั้งหลายเลย พระองค์ทรงเพิ่มความเคารพธรรมชาติของมนุษย์ และทรงทำให้ศีลธรรมมีน้ำหนักมากขึ้น”

2.1 จุดมุ่งหมายของพุทธศาสนา [2]

พระพุทธศาสนามีคำสอนที่เป็นหลักปฏิบัติ ไม่มีลักษณะที่เป็นความรู้หรือทฤษฎีที่คิดขึ้นมา เพื่อถกเถียงหรือโต้แย้งกัน ซึ่งไม่อาจปฏิบัติให้เกิดประโยชน์แก่ชีวิตได้ พระพุทธเจ้าไม่ทรงสนพระทัยในการคิดค้นถกเถียงในด้านอภิปรัชญา เพราะทรงเห็นว่าไม่มีประโยชน์ที่จะนำเอาเรื่องที่ไม่สามารถแก้ปัญหาชีวิตของมนุษย์มาถกเถียงกัน ปัญหาที่นำมาถกเถียงกัน เช่น โลกนี้ใครเป็นผู้สร้าง โลกเกิดขึ้นมาได้อย่างไร แม้พระพุทธองค์จะทรงรอบรู้และเข้าใจเรื่องเหล่านี้แต่พระองค์ไม่ทรงพยากรณ์ ดังนั้น คำสอนของพุทธศาสนาจึงเป็นหลักปฏิบัติล้วน ๆ เพื่อให้ผู้ปฏิบัติสามารถบรรลุจุดหมายปลายทางในระดับต่าง ๆ ตามความรู้และความสามารถของผู้ปฏิบัติ จุดมุ่งหมายตามหลักคำสอนของพระพุทธศาสนาอาจแยกได้ 3 ระดับ คือ

1) ทิฏฐธัมมิกัตถประโยชน์ คือ ประโยชน์ที่ จะพึ งได้ ในปั จจุ บัน หลักธรรมส่วนหนึ่งในพุทธศาสนาเมื่อใดที่ผู้ปฏิบัติได้นำมาประพฤติปฏิบัติในชีวิตประจำวันก็จะได้รับผลดีได้ทันตาเห็น ไม่ต้องรอผลในระยะยาว เช่น ความเป็นคนขยันขันแข็ง การรู้จักประหยัดมัธยัสถ์ในการจับจ่ายใช้สอย การคบคนดีที่เรียกว่า “กัลยาณมิตร” และการดำเนินชีวิตให้เหมาะสมกับฐานะ เช่น ฐานะทางเศรษฐกิจ คนที่มีฐานะทางเศรษฐกิจดี มีทรัพย์สมบัติมาก มีสิ่งอำนวยความสะดวกมาก เขาก็สามารถจับจ่ายใช้สอยได้มาก หากคนที่มีทรัพย์สมบัติ มีสิ่งอำนายความสะดวกน้อย แต่พยายามที่จะทำตามอย่างคนที่เขามีมากนั้น ลักษณะเช่นนี้เรียกว่าไม่รู้จักการใช้ชีวิตให้เหมาะสมกับฐานะ ดังที่ได้ยินได้ฟังอยู่เสมอว่า “รายได้ต่ำ แต่รสนิยมสูง” เป็นต้น

หลักธรรมในกลุ่มทิฏฐธัมมิกัตถประโยชน์นี้ เป็นข้อปฏิบัติขั้นพื้นฐาน จัดอยู่ในหมวดของศีล คือ การฝึกหัดอบรมควบคุมกายและวาจาให้เป็นไปในทางสุจริต เช่น พูดดี

---

[2] ทองหล่อ วงษ์ธรรมา **ปรัชญา 201 พุทธศาสน์** (กรุงเทพ : โอเดียนสโตร์ ISBN 974--242-8) หน้า 206

เช่น พูดดี ทำดี และการดำรงชีวิตที่ดี

2) สัมปรายิกัตถประโยชน์ คือ ประโยชน์ที่จะพึงได้รับในอนาคต หลักธรรมส่วนใหญ่ในระดับที่ 2 นี้ เป็นเรื่องของความพากเพียร การตั้งจิตแน่วแน่ การมีความตั้งใจที่มั่นคงไม่ย่นย่อต่ออุปสรรคต่าง ๆ ท่านจัดอยู่ในหมวดสมาธิ เป็นเรื่องของการฝึกฝนอบรมจิตใจของตน ซึ่งยากขึ้นมาอีกระดับหนึ่ง คือยากกว่าการฝึกหัดทางกาย คนเราหากจะประกอบกิจกรรมใดก็ตาม ถ้าขาดความพยายามพากเพียร ขาดความมั่นคงของจิตใจแล้วกิจการงานที่ยากก็จะไม่สำเร็จ ก็จะไม่ได้รับประโยชน์อะไรในอนาคต ก็เท่ากับประสบความล้มเหลวกลางครัน มีคนเป็นจำนวนมากที่ได้รับความสำเร็จ แต่ความสำเร็จนั้น ย่อมเกิดจากความพยายามและความตั้งใจจริง ไม่ทอดทิ้ง ท้อถอย ไม่หมดกำลังใจเสียก่อน บางคนกว่าจะได้รับความสำเร็จ ก็ผ่านความล้มเหลวมาแล้วหลายครั้ง มีภาษิตที่แปลมาจากภาษาอังกฤษบทหนึ่งว่า "หากตั้งใจดีก็มีความสำเร็จไปแล้วครึ่งหนึ่ง" หรือมีพุทธภาษิตยืนยันไว้บทหนึ่งว่า "มะโน ปุพพังคะมา ธัมมา มะโน เสฏฐา มะโน มะยา..." แปลว่า ธรรมทั้งหลาย มีใจเป็นหัวหน้า มีใจเป็นใหญ่ สำเร็จได้ด้วยใจ ... มีคำพูดมากมายที่กล่าวถึงความล้มเหลว เช่น ใจไม่ถึง ใจไม่สู้ ใจเสาะ ใจไม่เป็นสมาธิ เป็นต้น

3) ปรมัตถประโยชน์ ประโยชน์สูงสุด การที่คนเราจะสามารถบรรลุประโยชน์สูงสุดได้ จะต้องประกอบด้วยปัญญาและสนับสนุนด้วยศีลกับสมาธิ ครบองค์ทั้ง 3 นี้ ปัญญาจะนำไปสู่ประโยชน์สูงสุด จะต้องเป็นปัญญาชั้นสูงที่เรียกว่า "ญาณ" เป็นปัญญาที่ได้มาจากสัมมาทิฏฐิ คือ ความเห็นที่ตรงกับความเป็นจริงและจะต้องสนับสนุนด้วยสัมมาสังกัปปะ คือความรู้สึกนึกคิดหรือความตั้งใจในทางที่ชอบ

จุดมุ่งหมายสูงสุดในพุทธศาสนา พระสัมมาสัมพุทธเจ้า หมายเอานิพพาน คือความสิ้นไปแห่งราคะ โทสะ โมหะ หมายถึง การสิ้นไปแห่งไฟ คือ ราคะ ไฟ คือ โทสะ และไฟ คือ โมหะในจิต การดับไฟในความหมายนี้ก็คือการดับกิเลส ท่านเปรียบชีวิตมนุษย์ไว้ว่าเหมือนดวงไฟที่ลุกโพลงอยู่ การที่ไฟจะลุกไหม้ได้ ก็เพราะมีเชื้อเพลิงและปัจจัยต่าง ๆ เกื้อกูลสนับสนุนอยู่ ดวงไฟ คือชีวิตของมนุษย์นั้น มีปัจจัย 3 อย่างหล่อเลี้ยงและเพิ่ม

เติมอยู่ คือ กามตัณหา ภวตัณหา และวิภวตัณหา ปัจจัยเหล่านี้มีรากเหง้ามาจากอวิชชา การที่จะดับไฟชีวิตไม่ให้ถูกเผาผลาญด้วยเชื้อเพลิง คือกิเลสนั้น บุคคลก็จะดับด้วยอำนาจของอริยมรรคญาณ เมื่อกระบวนการแห่งชีวิตดับไป เพราะการสิ้นไปแห่งอวิชชาแล้ว ก็ได้ชื่อว่าการบรรลุนิพพาน อันเป็นจุดมุ่งหมายสูงสุดในพุทธศาสนา ประโยชน์สูงสุดนี้ก็คือความสงบเพราะความหลุดพ้น

2.2 หลักคำสอนว่าด้วยเหตุและผล [3]

หลักคำสอนที่สำคัญที่สุดของพุทธศาสนา ก็คือ หลักคำสอนว่าด้วยเหตุและผลของสรรพสิ่ง สิ่งที่เกิดขึ้นเป็นไปในชีวิต ในโลก และในปรากฏการณ์ทั่วไปนั้น ล้วนมีสาเหตุทั้งสิ้น ไม่มีสิ่งใดที่เกิดขึ้นโดยบังเอิญ เหตุเป็นเช่นใดผลก็เป็นเช่นนั้น เหตุดีย่อมก่อผลดี เหตุชั่วย่อมให้ผลชั่ว เมื่อเปลี่ยนแปลงเหตุ ผลก็ย่อมเปลี่ยนแปลง และเมื่อเหตุดับผลก็ย่อมดับตามไปด้วย ความสุขความทุกข์ที่เราประสบอยู่จึงล้วนอยู่ที่สาเหตุของมัน พุทธศาสนาจึงสอนให้พิจารณาหาเหตุของสิ่งต่าง ๆ เพื่อจัดการให้ได้ผลตามที่เราปรารถนา จะเห็นได้ว่า เมื่อครั้งที่อุปติสสะ (ต่อมาคือพระสารีบุตร) ยังเป็นสาวกอยู่ในสำนักของสัญชัยปริพาชกอยู่นั้น ท่านได้พบพระอัสสชิในกรุงราชคฤห์ และได้เลื่อมใสในความสำรวมเรียบร้อยสมเป็นนักบวชผู้ทรงศีลของท่าน จึงถามถึงคำสอนในลัทธิศาสนาที่ท่านได้บวชมา พระอัสสชิได้สรุปพุทธธรรมที่พระพุทธเจ้าตรัสสอนว่า “ธรรมเหล่าใดเกิดแต่เหตุ พระตถาคตทรงแสดงเหตุแห่งธรรมเหล่านั้น และความดับแห่งธรรมนั่น” อุปติสสะได้ฟังก็เกิดรู้แจ้งในธรรม และกลับมาเล่าให้โกลิตะ (ต่อมาคือพระโมคคัลลานะ) ผู้เป็นเพื่อนสนิทฟังพร้อมกับชักชวนกันออกจากสำนักของอาจารย์สัญชัยไปขออุปสมบทต่อพระพุทธเจ้า และยังนำเอาปริพาชกจากสำนักของอาจารย์สัญชัยไปด้วย อีก 250 คน ดังนั้น จึงนับคำสอน

---

[3] ฉัตรสุมาลย์ กบิลสิงห์กับพวก **ความรู้พื้นฐานทางพุทธศาสนา** (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ;2536)หน้า 32-37.

เรื่องเหตุและผลของสรรพสิ่ง เป็นคำสอนที่สำคัญยิ่งในพุทธศาสนาและสามารถนำไปสู่เรื่องความพ้นทุกข์ได้ ในที่นี้จึงขอนำคำสอนดังกล่าวมาแสดงไว้ให้สอดคล้องกัน 4 เรื่อง คือ ปฏิจจสมุปบาท กฎแห่งกรรม อริยสัจ 4 และไตรลักษณ์

2.2.1 ปฏิจจสมุปบาท

ปฏิจจสมุปบาท คือ กฎแห่งการเกิดขึ้นอย่างอิงอาศัยกันของสิ่งทั้งหลาย ในรูปของเหตุและผลต่อ ๆ กันไปไม่สิ้นสุด กล่าวคือ อวิชชา (ความไม่รู้จริง) เป็นเหตุให้เกิดสังขาร (ความคิดปรุงแต่ง) สังขารเป็นเหตุให้เกิดวิญญาณ (ธาตุรู้ เช่น รู้ว่าได้ยินอะไร ได้กลิ่นอะไร เป็นต้น) วิญญาณเป็นเหตุให้เกิดนามรูป (สภาวะทางจิตและทางวัตถุ) นามรูปเป็นเหตุให้เกิดอายตนะ (อายตนะ ทั้ง 6 ได้แก่ ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ) อายตนะเป็นเหตุให้เกิดผัสสะ (ประสาทสัมผัส) ผัสสะเป็นเหตุให้เกิดเวทนา (ความรู้สึก) เวทนาเป็นเหตุให้เกิดตัณหา (ความทยานอยาก) ตัณหาเป็นเหตุให้เกิดอุปาทาน (ความยึดมั่นถือมั่น) อุปาทานเป็นเหตุให้เกิดภพ (ความเป็นไป ความมีอยู่) ภพเป็นเหตุให้เกิดชาติ (ความเกิด) ชาติเป็นเหตุให้เกิดชรา มรณะ และอื่น ๆ อันเป็นทุกข์[4] หลักปฏิจจสมุปบาทในลักษณะนี้แสดงให้เห็นการเกิดขึ้น ดำเนินไป และการแตกสลายของสิ่งมีชีวิต โดยเฉพาะอย่างยิ่ง คือ ตัวมนุษย์ กระบวนการเกิดขึ้น เป็นไป และสิ้นสุดดังกล่าวไม่จำเป็นต้องเริ่มต้นที่อวิชชาเสมอไป อาจเริ่มต้นที่ตัณหา อุปาทาน หรืออื่น ๆ ก็ได้ และหมุนเวียนเป็นเหตุผลต่อกันเป็นวงกลมเหมือนงูกินหาง ตราบใดที่มนุษย์ยังไม่รู้จริง ยังยึดมั่นถือมั่นในสรรพสิ่ง และมีกิเลสตัณหาอยู่ มนุษย์ก็ย่อมต้องเวียนว่ายตายเกิดอยู่ในวงจรของปฏิจจสมุปบาทไม่รู้จบสิ้น เรียกว่าติดข้องอยู่ในวัฏสงสาร กฎปฏิจจสมุปบาทนี้ ไม่มีใครสร้างเป็นกฎธรรมชาติที่ครอบงำทุกสิ่งทุกอย่าง โดยเฉพาะอย่างยิ่งในเรื่องที่เกี่ยวกับชีวิตมนุษย์ ผู้รู้ทางพุทธศาสนาได้อธิบายความหมายของ กฎปฏิจจสมุปบาท แตกต่างกันไป เช่น ท่านพุทธโฆษาจารย์ (พระภิกษุชาวอินเดียจากภาคใต้ ผู้มีชีวิตอยู่ประมาณพุทธศตวรรษที่ 11) ผู้

---

[4] พระวินัยปิฎก 4/1-3/1-5, อ้างใน พระเทพเวที (ประยุทธ์ ปยุตโต) **พุทธธรรม**,หน้า 81 - 82

รจนาคัมภีร์อรรถกถา อันเป็นแม่บทในการอธิบายพุทธธรรมของคณะสงฆ์ไทย ได้ตีความว่าปฏิจจสมุปบาท มีขอบข่ายครอบงำชีวิตแบบข้ามภพข้ามชาติ กล่าวคือ ชีวิตยังคงดำเนินต่อไป ไม่สิ้นสุดลงที่ความตาย ตราบเท่าที่สาเหตุของชีวิตยังไม่ดับสูญตายแล้วเกิดใหม่ เกิดแล้วตาย ตายแล้วเกิดไม่สิ้นสุด จนกว่าบุคคลนั้นจะบรรลุนิพพาน[5] แต่พระธรรมโกศาจารย์ (พุทธทาสภิกขุ) แห่งสวนโมกขพลาราม ไชยา สุราษฎร์ธานี ไม่อธิบายกฎปฏิจจสมุปบาทแบบข้ามภพข้ามชาติ แต่เน้นอิทธิพลของกฎดังกล่าวต่อมนุษย์ในชาติปัจจุบัน โดยตีความหมายของความเกิด ความเป็นไป และความตาย ในรูปของกระบวนการทางจิตของมนุษย์ เช่น การเกิดของความโกรธ ความรุนแรงของอารมณ์โกรธ ความผ่อนคลายของอารมณ์โกรธ และความดับของความโกรธ (ภพ ชาติ ชรา มรณะ) เป็นต้น[6] ส่วนพระเทพเวที (ประยุทธ์ ปยุตโต) นั้นเห็นว่า การอธิบายปฏิจจสมุปบาทแบบข้ามภพข้ามชาตินั้น มีจุดอ่อนตรงที่จะทำให้มีปัญหาว่าการดับทุกข์เป็นไปไม่ได้ในชีวิตปัจจุบัน และเหตุใดพระอรหันต์ผู้ดับทุกข์แล้วจึงมีชีวิตอยู่ต่อไปในโลกอย่างไม่มีทุกข์ได้ ปฏิจจสมุปบาทจึงไม่จำเป็นต้องข้ามภพข้ามชาติ และความพ้นทุกข์ก็ไม่จำเป็นต้องรอภพหน้า[7]

กฎปฏิจจสมุปบาทนั้น เมื่อใช้กับสิ่งที่ไม่มีชีวิตเราเรียกว่า กฎธรรมชาติหรือนิยาม ซึ่งแปลว่าระเบียบกฎเกณฑ์อันแน่นอน พระพุทธโฆษาจารย์ได้รวบรวมพุทธธรรมที่ว่าด้วยนิยามนี้ได้ 5 อย่าง คือ

(1) อุตินิยาม คือ กฎธรรมชาติเกี่ยวกับปรากฏการณ์ทางวัตถุ เช่น ดิน น้ำ ปุ๋ย ทำให้ต้นไม้งาม แสงแดดทำให้เกิดความร้อนในโลก เป็นต้น

(2) พีชนิยาม คือ กฎธรรมชาติเกี่ยวกับการสืบพันธุ์ เช่น กระต่ายย่อมออกลูก

---

[5] Buddhaghosa, **The Visuddhimagga** (The Path of Purification), trans. Bhikkhu Nyanamoli (Colombo : M.D.Gunasena Co.,Ltd.,1964)

[6] พุทธทาสภิกขุ, **ปฏิจจสมุปบาท คืออะไร** (กรุงเทพฯ : ธรรมบูชา, 2514) หน้า 84

[7] พระเทพเวที (ประยุทธ์ ปยุตโต), **พุทธธรรม**, หน้า 108

เป็นกระต่าย เม็ดมะม่วงย่อมทำให้เกิดต้นมะม่วง เป็นต้น

(3) จิตตนิยาม คือ กฎธรรมชาติเกี่ยวกับการทำงานของจิต เช่น การสัมผัสทำให้เกิดความรู้สึก ความคิดทำให้เกิดอารมณ์ต่าง ๆ เป็นต้น

(4) กรรมนิยาม คือ กฎธรรมชาติเกี่ยวกับพฤติกรรมของมนุษย์ เช่น ทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว เป็นต้น

(5) ธรรมนิยาม คือ กฎธรรมชาติเกี่ยวกับความเป็นไปของสิ่งต่าง ๆ ตามปกติ เช่น สิ่งที่เกิดได้ย่อมตายได้ เป็นต้น

ในบรรดากฎธรรมชาตินี้ กฎแห่งกรรมหรือกรรมนิยามนับว่าสำคัญที่สุด เพราะเกี่ยวข้องกับมนุษย์เราโดยตรง

2.2.2 กฎแห่งกรรม

กฎแห่งกรรม คือ กฎของการกระทำที่ประกอบด้วยเจตนา หากไม่มีเจตนาก็ไม่ถือว่าทำกรรม ดังในพุทธธรรมที่กล่าวว่า "ภิกษุทั้งหลาย เจตนานั่นเอง เราเรียกว่า กรรม บุคคลจงใจแล้ว จึงกระทำด้วยกาย ด้วยวาจา ด้วยใจ" ฉะนั้น การเดินไปแล้วเหยียบมดตายโดยไม่ตั้งใจ หรือคนวิกลจริตที่ไปทำร้ายคนอื่น จึงมีแต่การกระทำแต่ไม่จัดว่าเป็นกรรม

พระไตรปิฎกจำแนกกรรมออกเป็นประเภทต่าง ๆ หลายลักษณะ คือจำแนกตามมูลเหตุ จำแนกตามวิธีที่แสดงและจำแนกตามวิบาก หรือการให้ผล

1) จำแนกกรรมตามมูลเหตุ

กรรมที่จำแนกตามมูลเหตุ แบ่งได้เป็น 2 ประเภท คือ กรรมที่เกิดจากมูลเหตุที่ดี เรียกว่ากุศลกรรม ได้แก่ การกระทำที่ไม่ได้มาจากความโลภ ความโกรธ และความหลง และกรรมที่เกิดจากมูลเหตุที่ชั่ว เรียกว่าอกุศลกรรม ได้แก่ การกระทำที่เกิดความโลภ ความโกรธ ความหลง

2) จำแนกกรรมตามวิธีที่แสดง

วิธีแสดงกรรม แบ่งได้เป็น 3 วิธี คือ การทำกรรมด้วยกาย (กายกรรม) การทำกรรมด้วยวาจา (วจีกรรม) และการทำกรรมด้วยความคิดหรือด้วยใจ (มโนกรรม)

การทำกรรมด้วยกาย เช่น การฆ่าสัตว์ การลักทรัพย์ หรือการบริจาคทาน เป็นต้น การทำกรรมด้วยวาจา เช่น การสั่งสอนให้เป็นคนดี การพูดให้ร้ายผู้อื่น หรือการพูดจาไพเราะ เป็นต้น และการทำกรรมด้วยใจ เช่น การมีใจเมตตากรุณา การคิดอาฆาตมาดร้าย หรือการคิดอยากได้อยากแย่งชิงของของคนอื่น เป็นต้น

พุทธศาสนาถือว่ามโนกรรมสำคัญที่สุด เพราะใจเป็นเรื่องกำหนดคำพูดและการกระทำ คนเราพูดดี ทำดี ก็เพราะคิดดี ทำชั่ว ก็เพราะคิดชั่ว ความคิดและจิตใจจึงเป็นต้นเค้าหรือมูลเหตุของกรรมในวิธีอื่น ๆ ดังพุทธธรรมที่ว่า "ธรรมทั้งหลายมีใจเป็นหัวหน้า มีใจเป็นใหญ่ สำเร็จด้วยใจ ถ้าบุคคลมีใจเสียหายแล้ว จะพูดก็ตาม จะทำก็ตาม ความทุกข์ย่อมติดตามเขาไป เหมือนล้อหมุนตามโคที่ลากเกวียน ... ถ้าบุคคลมีจิตใจผ่องใสแล้ว จะพูดก็ตาม จะทำก็ตาม ความสุขย่อมติดตามมา เหมือนดังเงาที่ติดตามตัว"

3) จำแนกกรรมตามวิบากหรือการให้ผล

กรรมที่จำแนกตามวิบากหรือการให้ผลมี 4 ประเภท คือ กรรมดำมีวิบาดำ (กรรมชั่วให้ผลชั่ว) กรรมขาวมีวิบากขาว (กรรมดีให้ผลดี) กรรมทั้งดำทั้งขาว (กรรมที่ชั่วบ้างดีบ้าง) และกรรมไม่ดำไม่ขาว (กรรมที่ไม่ชั่วไม่ดี) ซึ่งหมายถึง ก รรมที่มีเจตนาเพื่อยุติกรรม เช่น การปฏิบัติตามโพชฌงค์ 7[8] หรือมรรค 8 เพื่อความพ้นทุกข์

กฎแห่งกรรม[9] เป็นกฎแห่งกรรมหรือกฎแห่งเหตุผล แต่กฎแห่งเหตุผลนี้มีอยู่หลายระดับ หากจะแบ่งกว้าง ๆ ก็จะมีอยู่ 2 ระดับ คือ ระดับศีลธรรมและระดับสัจธรรม

---

[8] โพชฌงค์ 7 หมายถึง ธรรมที่นำไปสู่การรู้แจ้ง ได้แก่ สติ (ความระลึกได้ ความมีใจจดจ่อ) ธัมมวิจยะ (การสำรวจเสาะหาความจริงในธรรม)

[9] ทองหล่อ วงษ์ธรรมา , อ้างแล้ว, หน้า 212-221

(1) ระดับศีลธรรม

กฎแห่งกรรมหรือกฎแห่งเหตุผลนี้ เป็นกฎที่มนุษย์บัญญัติขึ้น เพื่อเป็นหลักปฏิบัติของคนในสังคม อันจะทำให้เกิดความเป็นระเบียบเรียบร้อย ซึ่งจะนำไปสู่ความสุขแก่คนในสังคมนั่นเอง กฎแห่งเหตุผลในระดับศีลธรรมนี้มีปรากฏอยู่ทั่วไปในสังคมมนุษย์ เช่น การบัญญัติข้อปฏิบัติโดยห้ามมิให้ฆ่าไม่ประทุษร้ายกันทางร่างกายและวาจา เป็นต้น คำว่า "ทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว" ก็เป็นกฎแห่งกรรมในระดับศีลธรรมเท่านั้น คือ การสอนมุ่งให้ผู้ที่ยังยึดอัตตา(ตัวตน) ที่ยังหลงติดข้องอยู่ในโลกอันเป็นเพียงสิ่งสมมติจึงเรียกว่า "สมมติสัจจะ" บรรดาลัทธิและศาสนาต่าง ๆ ก็ได้บัญญัติกฎระเบียบต่าง ๆ ขึ้นมา กฎระเบียบเหล่านี้ก็มีทั้งคล้ายคลึง ทั้งแตกต่างกันออกไป เช่น ลัทธิและศาสนา ฝ่ายเทวนิยมก็สอนให้เกรงกลัวต่อพระเจ้า ให้มีศรัทธาเชื่อมั่นในพระเจ้า การกระทำที่เรียกว่า "ดี" ก็ต้องกระทำตามที่พระเจ้าต้องการ หลังจากสิ้นชีวิตแล้ว วิญญาณก็จะกลับคืนไปอยู่กับพระเจ้า ดังนั้น ลัทธิและศาสนาประเภทเทวนิยม จึงใช้วิญญาณว่า Soul หรือ Spirit อันเป็นส่วนแบ่งภาคจากพระเจ้าผู้สร้างสรรพสิ่ง เช่น สร้างมนุษย์ เมื่อพระเจ้าปั้นรูปร่างเรียบร้อยแล้วก็ยังไม่มีชีวิต (ไม่มีลมหายใจ) ต่อเมื่อพระเจ้าแบ่งวิญญาณของพระองค์มาสิงสถิตย์อยู่ในรูปร่างนั้น จึงมีชีวิต มีความรู้สึกนึกคิดขึ้นมา ถ้าพระเจ้าเรียกเอาวิญญาณ (Soul) กลับคืนรูปกายของมนุษย์หรือสัตว์นั้นก็จะตาย

จากทฤษฎีดังกล่าวนี้เอง จึงเกิดคำสอนต่อไปอีกหลังจากสิ้นชีวิตไปแล้ว นั่นคือคำสอนเกี่ยวกับนรกและสวรรค์ เพื่อสอนให้คนทำแต่กรรมดี เพื่อจะได้ไปเกิดในสวรรค์หลังจากสิ้นชีพไปแล้ว และสอนให้คนเกรงกลัวต่อความชั่ว (บาป) เพราะหลังจากตายแล้วต้องไปตกนรก ส่วนลัทธิและศาสนาในฝ่ายอเทวนิยม (ปฏิเสธพระเจ้า) ไม่ได้สอนให้เชื่อและไม่สอนให้ฝากกายถวายชีวิตไว้กับสิ่งศักดิ์สิทธิ์ภายนอก เช่น พระเจ้าหรือสิ่งอื่นใด จึงไม่ต้องกล่าวถึงเรื่องสวรรค์หรือนรกภายหลังจากตายแล้ว เพราะเชื่อว่าความดีความชั่วต้องทำด้วยตนเอง และเป็นกฎของกรรม (การกระทำ) ที่จะต้องผลิตออกมาเอง

ไม่ต้องให้สิ่งศักดิ์สิทธิ์หรืออิทธิพลภายนอกมาช่วยดลบันดาลให้ได้ความสุขหรือความทุกข์ ด้วยเหตุนี้กฎแห่งกรรมในระดับศีลธรรม จึงเป็นเรื่องที่มนุษย์เป็นผู้บัญญัติขึ้นมา เป็นระดับความจริงขั้นสมมติเท่านั้น ดังนั้น กฎเกณฑ์ที่ปรากฏอยู่ในลัทธิและศาสนาต่าง ๆ จึงแตกต่างกัน

(2) ระดับสัจธรรม

กฎแห่งกรรม (กฎแห่งเหตุผล) ระดับสัจธรรมนี้ มนุษย์ไม่สามารกำหนดหรือบัญญัติขึ้นมาเองตามที่ต้องการได้เพราะเป็นเรื่องของธรรมชาติล้วน ๆ แต่กฎดังกล่าวนี้ยังไม่มีปรากฏว่ามีใครนำมากล่าวและยังไม่มีใครค้นพบมาก่อน จนกระทั่งพระพุทธเจ้าตรัสรู้โดยการค้นพบ "กฎของธรรมชาติ" (Law of Nature) จึงทรงนำมาสอนชาวโลกว่าสิ่งทั้งปวงเป็นเพียงสิ่งประชุมปรุงแต่ง เกิดขึ้นโดยอาศัยเหตุ อาศัยปัจจัยเมื่อเกิดขึ้นหรือรวมกันแล้วก็แปรปรวน สิ้นเหตุสิ้นปัจจัยสิ่งที่ประชุมปรุงแต่งสิ่งนั้นก็ดับสลายไป สิ่งทั้งหลายจึงล้วนตกอยู่ในหลัก "อนิจจัง" คือ เป็นสิ่งที่หาความเที่ยงแท้แน่นอนตลอดไปไม่ได้ ไม่ควรหลงผิดคิดว่าเป็นสิ่งที่เรายึดว่าเป็นตัวของเรา เป็นสิ่งที่เรารัก เราหวงแหน มันเป็นเพียงตัวตนที่สมมติเท่านั้น มิใช่เป็นตัวตนที่คงทนถาวรแท้จริง เพราะมันจะต้องเป็นไปตามกฎของมัน คือ ต้องแก่ (ชรา) ต้องตาย (มรณะ) หาความเป็นตัวเป็นตนถาวร (อนัตตา) มิได้ หลักอนัตตา อันเป็นความจริงสูงสุด จึงเรียกว่า "สัจธรรม"

กฎแห่งกรรมในระดับสัจธรรมนี้ เป็นกฎที่ครอบคลุมทุกสิ่งทุกอย่างทั้งมีชีวิตและไม่มีชีวิต ไม่มีใครบัญญัติ ไม่มีใครเป็นผู้กำหนดให้เป็น หรือไม่ให้เป็นอย่างนั้นอย่างนี้ มันเป็นเองของมัน จึงเรียกว่า "กฎธรรมชาติ" มันย่อมเป็นไปตามเหตุปัจจัย ส่วนที่มันเป็นไปที่เราเรียกว่า เจริญ เสื่อม ดี ไม่ดี นั้น ขึ้นอยู่กับเหตุปัจจัย เหตุปัจจัยอย่างหนึ่งมันก็เป็นไปอย่างหนึ่ง ไม่ได้เป็นไปเพื่อให้ถูกใจ พอใจ หรือไม่ถูกใจ ไม่พอใจของใคร ๆ เช่น การรวมกันของดินกับน้ำ ผลก็คือเป็น "โคลนตม" หากมีคนเอาดินกับน้ำมาผสมกันแล้วให้เกิดเป็นทองคำหรือเป็นหยก ย่อมเป็นไปไม่ได้พราะเหตุปัจจัยเป็นคนละประเภทกัน

คำสอนในพุทธศาสนานั้น นำมาสอนคนหลายระดับ จึงมีการใช้คำเพื่ออธิบายธรรมในหลายระดับ เช่น คำสอนว่า “อตฺตา หิ อตฺตฺโน นาโถ” ซึ่งแปลว่า “ตนเป็นที่พึ่งของตน” นี่เป็นคำสอนในระดับศีลธรรม ซึ่งใช้สอนคนที่ยังยึดอัตตา (ตัวตน) อยู่ จำต้องอาศัยตนของตนเป็นที่พึ่ง ต้องแสวงหา “ตน” ที่ดี ละ “ตน” ที่ชั่ว เพราะคนยังยึดตน ยังติดอยู่กับความดี ความชั่วอยู่ ส่วนคำสอนที่ว่า “ผู้มีปัญญามองเห็นความจริงว่า แม้แต่ตัวตนของตนก็ยังไม่มี (สิ้นอหังการ มนัสสิการ) ดังนั้น บุตรและภริยาจะมีมาแต่ที่ไหน” คำสอนเช่นนี้ใช้สอนคนที่เข้าใจในหลักอนัตตาแล้ว อันถือว่าเป็นระดับ “สัจธรรม” คำสอนในโอวาทปาติโมกข์ที่ถือว่าเป็นแก่นหรือหัวใจของพุทธศาสนามี 3 ประการนั้น สองข้อแรกคือ “ไม่ทำบาป (ความชั่ว) ทั้งปวง” และ “การทำแต่ความดี” เป็นคำสอนระดับศีลธรรม ส่วนข้อที่ 3 คือ “การทำจิตใจบริสุทธิ์ผ่องใส” เป็นคำสอนระดับสัจธรรม

2.3 ผลของกรรม

กรรม คือ การกระทำ และกรรมที่สมบูรณ์จะต้องประกอบด้วย องค์ประกอบ 4 อย่าง ดังกล่าวแล้ว เมื่อมีการกระทำตามองค์ประกอบเหล่านั้น กรรมย่อมให้ผล (วิบากกรรม) อย่างแน่นอน การให้ผลของกรรมตามหลักทางพุทธศาสนา มีปรากฏอยู่ในที่หลายแห่งด้วยกัน ในที่นี้จะขอยกมากล่าวตามนัยที่แสดงไว้ในที่ต่าง ๆ ดังต่อไปนี้

2.3.1 การให้ผลของกรรมตามนัยแห่งกุกกุโรวามสูตร กรรมทั้ง 4 ชนิด มีการให้ผลแตกต่างกัน ซึ่งขึ้นอยู่กับคุณภาพของกรรมแต่ละชนิด คือ

(1) กรรมที่เป็นฝ่ายดำ คือ กรรมชั่ว (อกุศลกรรม) อันเกิดจากแรงกระตุ้นหรือแรงผลักดันจากเจตนาชั่ว ย่อมส่งผลให้ผู้กระทำได้รับความทุกข์ ความเดือดร้อนประสบกับภัยวิบัติ อุปัทวเหตุ เจ็บไข้ได้ป่วย หลังจากสิ้นชีวิตไปแล้วจะเกิดในภพที่เสวยผลกรรมที่เป็นทุกข์หรือเกิดในอบายภูมิ 4 ได้แก่ เกิดเป็นสัตว์เดรัจฉาน เปรต สัตว์นรก และอสูรกาย

(2) กรรมที่เป็นฝ่ายขาว คือ กรรมดี (กุศลกรรม) อันเกิดจากแรงกระตุ้น หรือแรงผลักดันจากเจตนาดี ย่อมส่งผลให้ผู้กระทำได้รับความสุข ความเจริญในชีวิตหลังจากสิ้นชีวิตไปแล้ว จะไปเกิดเสวยผลดีในสุคติในโลกสวรรค์

(3) กรรมที่เป็นทั้งฝ่ายดำและฝ่ายขาว คือ กรรมที่มีวิบาก (ผล) เป็นฝ่ายดำและฝ่ายขาว มีผลทั้งดำ (ชั่ว) ทั้งขาว (ดี) คือ ผลของกรรมที่ให้ผลทั้งสุข ทั้งทุกข์ พร้อม ๆ กันไป เช่น บุคคลหนึ่งถูกล็อตเตอรี่รางวัลที่ 1 แล้วซื้อเก๋งขณะที่ขับรถไปตามถนน ก็ถูกรถคันอื่นชนจนได้รับอุบัติเหตุถึงกับขาหัก รถก็เสียหายยับเยิน ตนเองก็กลายเป็นคนพิการ เป็นต้น

(4) กรรมที่ไม่ดำไม่ขาว คือ กรรมที่มีผลไม่ดำไม่ขาว ย่อมส่งผลให้ผู้กระทำหลุดพ้นจากการเวียนว่ายตายเกิด "นิพพาน" ย่อมเป็นไปเพื่อการสิ้นกรรม เพราะเป็นการกระทำที่เกิดจากเจตนาที่จะละทิ้งกรรมดำ (ชั่ว) และกรรมขาว (ดี) ผู้ที่ละได้เช่นนี้ ย่อมพ้นจากทุกข์ภัยวิบัติทั้งปวงโดยสิ้นเชิง

2.3.2 การให้ผลของกรรมตามนัยแห่งธรรมวิภาค ปริจเฉทที่ 2 การให้ผลของกรรมตามธรรมวิภาค ปริจเฉทที่ 2 นี้ เป็นการแสดงหรืออธิบายในสมเด็จพระมหาสมณเจ้ากรมพระยาวชิรญาณวโรรส ซึ่งท่านได้จำแนกการให้ผลของกรรมไว้เป็น 3 โอกาส นั่นคือการที่กรรมจะให้ผลลงไปแต่ละคราวนั้น จะต้องประจวบกับโอกาสทั้ง 3 คือ ถูกเวลา ถูกตามหน้าที่และถูกตรงกับอันดับของมัน ดังนั้น จึงแยกกรรมเป็น 12 อย่าง จัดเข้าหมวดได้ 3 หมวด (หมวดละ 4 อย่าง) ดังมีรายละเอียดต่อไปนี้ คือ

1) กรรมให้ผลตามเวลา แบ่งได้ 4 คือ

(1) ทิฏฐเวทนียกรรม กรรมให้ผลในชาตินี้ กรรมชนิดนี้มีกำลังแรงมาก แต่ถ้าไม่มีเวลา หรือไม่มีโอกาสที่จะให้ผลในชาตินี้ ก็จะกลายเป็นอโหสิกรรมไปโดยปริยาย

(2) อุปัชชเวทนียกรรม กรรมให้ผลในชาติหน้า เป็นกรรมมีกำลังอ่อนกว่าข้อที่ 1 ถ้าไม่มีโอกาสให้ผลในชาติหน้า ก็จะกลายเป็นอโหสิกรรมไป

(3) อปราปรเวทนียกรรม กรรมที่ให้ผลในชาติต่อ ๆ ไป อาจจะรอให้ผลในชาติต่อ ๆ ไป กรรมชนิดนี้มีแรงเบา ถ้าไม่มีโอกาสให้ผล ก็จะกลายเป็นอโหสิกรรมไป

(4) อโหสิกรรม กรรมที่ไม่ให้ผล เพราะไม่มีช่องที่จะให้ผลในที่สุดก็สูญหายไป

2) กรรมให้ผลตามหน้าที่ แบ่งได้ 4 คือ

(1) กรรมก่อให้เกิด กรรมแต่งให้เกิด คือ กรรมที่ส่งให้เกิดในกำเนิดต่าง ๆ

(2) อุปถัมภกกรรม กรรมอุปถัมภ์ (สนับสนุน) ชนกกรรม (กรรมข้อที่1) คือ แต่งให้เกิดที่ดีก็สนับสนุนให้ดียิ่งขึ้น ถ้าหากชนกกรรมแต่งให้เกิดที่เลวอุปถัมภกกรรมนี้ก็จะบีบคั้นให้เลวลง

(3) อุปปีฬกกรรม กรรมบีบคั้น กรรมชนิดนี้จะทำหน้าที่กีดกัน หรือเบียดเบียนชนกกรรม ถ้าชนกกรรมแต่งให้เกิดที่ดี ก็จะบีบคั้นให้เลวลง ถ้าแต่งให้เกิดที่ไม่ดีก็จะสนับสนุนให้ดีขึ้น

(4) อุปฆาตกกรรม กรรมตัดรอน กรรมชนิดนี้จะทำหน้าที่คล้ายกับอุปปีฬกกรรม แต่รุนแรงกว่า คือ มีกำลังแรง สามารถตัดกรรมเก่าให้ขาดไปอย่างสิ้นเชิง ทั้งฝ่ายกุศลและอกุศล

3) กรรมให้ผลตามลำดับหนักเบา แบ่งได้ 4 คือ

(1) ครุกรรม กรรมหนัก เป็นกรรมที่ให้ผลก่อนกรรมอื่น ๆ เช่น กรรมในฝ่ายอกุศล คือ อนันตวริยกรรม ได้แก่ ฆ่าบิดา ฆ่ามารดา ฆ่าพระอรหันต์ ทำร้ายพระพุทธเจ้าแม้เพียงพระโลหิตห้อ ทำสังฆเภท (ทำให้สงฆ์แตกกัน)

(2) พหุลกรรม หรือ อาจิณณกรรม กรรมที่ทำจนเคยชิน หรือเป็นปกติวิสัย กรรมชนิดนี้มีผลรุนแรง รองลงมาจากครุกรรม จะให้ผลยืนยาวมาก ถ้าไม่มีครุกรรม กรรมนี้ก็จะให้ผลก่อน (เป็นอันดับแรก)

(3) อาสันนกรรม กรรมที่กระทำเมื่อจวนจะสิ้นชีวิต ถ้าไม่มีกรรมทั้ง 2 ชนิดข้างต้น กรรมชนิดนี้จะให้ผลทันที

(4) กตัตตากรรม กรรมสักว่ากระทำ คือ กระทำโดยไม่มีเจตนา หรือทำผิดไปจากเจตนาเดิม เช่น แพทย์ฉีดยาเพื่อหวังให้หายจากโรค แต่คนไข้กลับตาย เป็นต้น เมื่อไม่มีกรรมชนิดอื่น ๆ ทั้ง 3 ข้างต้น กรรมชนิดนี้จึงจะให้ผล

ในอภิณหปัจจเวกณสูตร มีการพรรณนาเรื่องการให้ผลของกรรมไว้ว่า "หญิง ชาย คฤหัสถ์ บรรพชิต ควรพิจารณาเนือง ๆ ว่า เรามีกรรมเป็นของตน เป็นผู้รับผลกรรมของตน มีกรรมเป็นผู้ให้กำเนิด มีกรรมเป็นเผ่าพันธุ์ และมีกรรมเป็นที่พึ่งอาศัย เราทำกรรมอันใดไว้ดีก็ตาม ชั่วก็ตาม จะต้องได้รับผลของกรรมนั้น"

การให้ผลของกรรมตามที่ท่านพรรณนาไว้ในอภิณหปัจจเวกณสูตรนั้น เป็นการอธิบายถึงหลักกรรมที่ว่า กรรมจะให้ผลแก่ใคร อย่างไร ก็จะกล่าวได้ว่ากรรมจะให้ผลแก่บุคคลผู้กระทำนั่นเอง เพราะผู้กระทำนั้นเป็นทายาทของกรรม ผู้กระทำจะมอบหรือโอนให้แก่คนอื่นไม่ได้ กรรมย่อมจำแนกสัตว์ให้ทรามและประณีต บุคคลทำกรรมใดแล้วย่อมเดือดร้อนในภายหลังกรรมนั้นทำแล้วไม่ได้ บุคคลมีหน้าชุ่มด้วยน้ำตาร้องไห้อยู่ยอมเสพผลของกรรมใดกรรมนั้นทำแล้วไม่ดี บุคคลทำกรรมใดแล้วย่อมไม่เดือดร้อนในภายหลังกรรมนั้นแลทำแล้วเป็นดี

ในจูฬกัมมวิภังคสูตร มีการกล่าวถึงการให้ผลของกรรมไว้ ซึ่งอาจแยกเป็นผลของกรรมชั่วและกรรมดีได้ ดังนี้

ผลแห่งกรรมชั่ว	ผลแห่งกรรมดี
- คนมีอายุสั้น เพราะฆ่าสัตว์	- คนมีอายุยืน เพราะไม่ฆ่าสัตว์
- คนมีโรคภัยไข้เจ็บมาก เพราะเบียดเบียนสัตว์	- คนไม่มีโรค เพราะไม่เบียนเบียนสัตว์
- คนที่หน้าไม่สวยผิวพรรณไม่ดี เพราะเป็นคนมักโกรธ	- คนที่หน้าตาสะสวย ผิวพรรณดี เพราะเป็นคนใจดี ไม่โกรธ ไม่พยาบาท
- คนที่มียศศักดิ์ต่ำ เพราะริษยาผู้อื่น	- คนที่มียศศักดิ์สูง เพราะไม่ริษยาผู้อื่น
- คนที่เกิดมาเป็นคนยากจน เพราะไม่เคยบริจาคทาน	- คนที่เกิดมาเป็นคนมั่งมีเพราะทำทานไว้มาก
- คนที่โง่เขลา เพราะไม่แสวงหาความรู้	- คนที่มีปัญญาเฉลียวฉลาด เพราะเป็นผู้สนใจใฝ่ความรู้อยู่เสมอ
- ผู้ที่เกิดในตระกูลต่ำ เพราะเป็นคนกระด้างถือตัว	- คนที่เกิดในตระกูลสูง เพราะเป็นคนอ่อนน้อมถ่อมตน ไม่โอ้อวด

ในมหากัมมวิภังคสูตร มัชฌิมปัณณาสก์ ได้กล่าวถึง ความสลับซับซ้อนในการให้ผลของกรรม ซึ่งอาจสรุปสาระสำคัญ ได้ดังนี้

1) คนบางคนทำชั่วไว้มากตายแล้วเกิดในทุคติภพ

2) คนบางคนทำชั่วไว้มากแต่ตายแล้วเกิดในสุคติภพก็มี

3) คนบางคนทำดีไว้มากตายแล้วเกิดในสุคติภพ

4) คนบางคนทำดีไว้มากแต่ตายแล้วเกิดในทุคติภพก็มี

จากข้อความที่ปรากฏอยู่ทั้ง 4 ข้อข้างต้น ข้อที่ 1 กับข้อที่ 3 นั้น มีข้อความที่ไม่ชอบให้เกิดความสงสัย เพราะเป็นไปตามกฎแห่งกรรมที่ว่า “ทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว” แต่ข้อความในข้อที่ 2 และข้อที่ 4 นั้น ชวนให้เกิดความสงสัยว่า คนที่ทำชั่วแล้ว หลังจากที่

ตายได้ไปเกิดในสุคติภพได้อย่างไร ในการแสดงถึงหลักธรรมในข้อที่ 2 และ 4 นั้น นักปราชญ์ท่านอธิบายไว้ดังต่อไปนี้

ข้อที่ 2) การที่คนบางคนในโลกนี้ ทำชั่วไว้มากมาย ครั้นตายไปแล้วกลับไปเกิดในสุคติภพนั้น เป็นเพราะขณะที่เขากำลังจะสิ้นใจนั้น เขาได้ระลึกถึงกรรมดีที่เขาเคยกระทำไว้หรือมีความคิดเห็นที่ถูกต้องตามคลองธรรม ตายแล้วจึงได้ไปเกิดในสุคติโลกสวรรค์ มิได้หมายความว่า เขาทำกรรมชั่วไว้มากมาย ตายแล้วได้ไปเกิดในสุคติโลกสวรรค์เพราะผลของกรรมชั่วนั้นก็หาไม่ หรือมิใช่กรรมชั่วเป็นเหตุ หากแต่เป็นเพราะจิตที่ผ่องใสก่อนจะสิ้นใจเป็นเหตุ ดังพุทธภาษิต ที่ปรากฏอยู่ในมัชฌิมนิกาย มุลปัณณาสก์ตอนหนึ่งว่า "จิตเต อสงกิลิฏเฐ สุคติ ปาฏิกงขา" ซึ่งแปลว่า เมื่อจิตไม่เศร้าหมองแล้ว ก็หวังได้ว่าจะไปสู่สุคติหรือนรก

ข้อที่ 4) บางคนในโลกนี้ ทำดีไว้มากมาย แต่ครั้นตายลงกลับไปเกิดในทุคติหรือนรกนั้น เป็นเพราะขณะที่กำลังจะสิ้นใจเขากลับไประลึกถึงกรรมชั่วที่ตนทำไว้แล้ว หรือมีความคิดเห็นที่ผิดไปจากคลองธรรม หลังจากตายแล้วจึงไปเกิดในทุคติหรือนรกมิใช่เพราะความดีเป็นสาเหตุที่ทำให้เขาไปเกิดในทุคติหรือนรกแต่อย่างใด แต่หากเป็นเพราะจิตของเขาเศร้าหมอง ขณะที่เขากำลังจะสิ้นใจนั่นเองเป็นเหตุ ดังพุทธภาษิตว่า "จิตเต อสงกิลิฏเฐ ทุคติ ปาฏิกงขา" ซึ่งแปลว่า เมื่อจิตเศร้าหมองแล้ว ย่อมหวังได้ว่าจะเข้าถึงทุคติภพ

2.4 การเปรียบเทียบการให้ผลของกรรม

การให้ผลของกรรมมีความละเอียดลึกซึ้ง ซึ่งมีองค์ประกอบปลีกย่อยที่ให้เป็นไปแตกต่างกัน เช่น ความแตกต่างของตัวผู้กระทำ สิ่งที่ถูกกระทำ เวลา หน้าที่และความถูกต้องตามลำดับ เป็นต้น ซึ่งจะขอยกตัวอย่างในประเด็นต่าง ๆ โดยสังเขปดังต่อไปนี้ คือ

1) การทำกรรมอย่างเดียวกัน แต่อาจให้ผลดี-ชั่วไม่เท่ากัน หากผู้กระทำมีเจตนาไม่เท่ากัน เช่น คนสองคนได้ฆ่าคนตายเหมือนกันเป็นบาปไม่เท่ากัน คนแรกฆ่าเขาตาย

ด้วยความอาฆาต แต่คนที่สองฆ่าคนตายเพราะความประมาทเลินเล่อ คนแรกจึงบาปมากกว่า(มีโทษมากกว่า) เพราะมีเจตนาแรงกล้า แต่คนหลังบาปน้อยเพราะไม่มีเจตนาจะทำให้ตาย

2) ทำกรรมอย่างเดียวกัน มีเจตนาเท่ากัน แต่อาจได้บุญบาปไม่เท่ากัน ถ้าหากสิ่งที่ถูกฆ่ามีคุณสมบัติไม่เท่ากัน เช่น คนสองคนมีเจตนาอาฆาตอย่างแรงกล้าเหมือนกันและได้ฆ่าคนจนถึงแก่ความตายเจตนานั้นเหมือน ๆ กัน ถ้าคนแรกไปฆ่าคนที่เป็นโจรตาย ส่วนคนที่สองไปฆ่ามารดาของตนเองตาย คนแรกจึงบาปน้อยกว่า ส่วนคนที่สองถือว่าเป็นบาปหนัก เพราถือว่าเป็นการกระทำอนันตริยกรรม เป็นผู้ที่ถูกห้ามมรรคผล นิพพาน

3) การทำกรรมอย่างเดียวกัน มีเจตนาแรงเท่ากัน และผู้ที่ถูกฆ่ามีคุณสมบัติและมีคุณธรรมเท่ากัน อาจได้บุญ-บาปไม่เท่ากัน เช่น นาย ก. กับ นาย ข. ต่างก็มีจิตคิดอาฆาตศัตรูของตน และศัตรูสองคนที่จะถูกฆ่านั้นมีคุณสมบัติและคุณธรรมเท่า ๆ กัน แต่ผู้ที่จะฆ่า คือ นาย ก. มีคุณงามความดีมาก ส่วนนาย ข. เป็นคนโหดร้ายทารุณ เห็นการฆ่าเป็นสิ่งที่ถูกใจ มีความดีในตัวน้อย ดังนั้น นาย ก.ได้รับผลกรรมน้อย นาย ข.จะได้รับผลกรรมมากกว่า

ในการให้ผลของกรรมดังกล่าวนี้ พระพุทธองค์ทรงเปรียบเทียบไว้ว่า ถ้าเอาเกลือ 1 กำมือ ใส่ลงไปในแก้วน้ำกับใส่ลงไปในแม่น้ำคงคา ผลของเกลือในที่ทั้งสองย่อมแตกต่างกัน นั่นคือน้ำในแก้วน้ำจะเค็ม (เข้มข้น) กว่าน้ำในแม่น้ำคงคา น้ำในแม่น้ำคงคาก็เปรียบเหมือนผู้ที่มีคุณงามความดีที่มีอยู่ในตัวมาก ส่วนน้ำในแก้วน้ำก็เปรียบเทียบเหมือนผู้ที่มีคุณงามความดีในตัวน้อยนั่นเอง

ท่านพุทธทาสภิกขุได้ให้ความเห็นว่า ปฏิจจสมุปบาทมีความสัมพันธ์อย่างแยกไม่ออกจากกฎแห่งกรรม ถ้าเราเข้าใจความหมายของปฏิจจสมุปบาทอย่างถ่องแท้แล้วเราย่อมสามารถเข้าใจความหมายและบทบาทของกรรมได้ ชาวพุทธส่วนมากของไทยเข้าใจความหมายของกรรมแต่เพียงในแง่ตามตัวอักษรและตรงไปตรงมาเท่านั้น โดยเชื่อว่ากรรมดีและกรรมชั่วย่อมให้ผลอย่างเป็นรูปธรรม เช่น การฆ่าสิ่งมีชีวิตอันเป็นกรรมชั่วจะ

ทำให้ผู้ฆ่ามีอายุสั้นหรือถูกฆ่าตายในลักษณะเดียวกัน และการทำบุญเลี้ยงพระจะทำให้ทำมาค้าขึ้นหรือร่ำรวยมากขึ้นในอนาคต ท่านพุทธทาสชี้ให้เห็นว่า ความสัมพันธ์ระหว่างกรรมกับผลของกรรมมิได้เป็นไปในลักษณะรูปธรรมตลอดเวลา แต่อาจให้ผลสะท้อนทางจิตใจหรือความรู้สึกนึกคิด เช่น ทำให้เกิดความอิ่มเอิบใจเมื่อทำกรรมดี หรือวิตกกังวลเมื่อทำกรรมชั่ว เมื่อพิจารณารายละเอียดของปฏิจจสมุปบาทแล้วจะเห็นว่า อวิชชาเป็นต้นเหตุของกรรมชั่ว เป็นที่มาของตัณหาอุปาทานอันทำให้คนเราเห็นผิดเป็นชอบ และประพฤติผิดทำนองคลองธรรม การกำจัดอวิชชาจึงเป็นกรรมดีและการปล่อยตัวตามอวิชชาจึงเป็นกรรมชั่ว นอกจากนั้นความเป็นเหตุเป็นผลต่อกันตามกฎปฏิจจสมุปบาททำให้เราได้เห็นความจริงในเรื่องกฎแห่งกรรมด้วยว่า กรรมของใครก็ย่อมให้ผลต่อผู้นั้นแลกเปลี่ยนกับผู้อื่นไม่ได้ ผู้ที่อยากได้ผลดีต่อชีวิตของตนก็ต้องทำกรรมดี จะหวังพึ่งผีสางเทวดาไม่ได้ ทำให้ต้องยอมรับความจริงว่า ตนเป็นที่พึ่งของตนตามหลักการทางพุทธศาสนา

2.5 อริยสัจ 4

อริยสัจ 4 เป็นธรรมสำคัญประการหนึ่ง ที่พระพุทธเจ้าทรงแสดงในธัมมจักกัปปวัตนสูตร อันเป็นพระธรรมเทศนาที่ทรงแสดงเป็นครั้งแรกต่อปัญจวัคีย์ ณ ป่าอิสิปตนมฤคทายวัน แขวงกรุงพาราณสี ภายหลังจากที่พระองค์ตรัสรู้ อริยสัจ 4 มีความสัมพันธ์เกี่ยวข้องกับปฏิจจสมุปบาทตรงที่ ปฏิจจสมุปบาทเป็นเนื้อหาสำคัญของอริยสัจ 4 และอริยสัจ 4 ก็มีความหมายครอบคลุมปฏิจจสมุปบาท ทั้งนี้เนื่องจากอริยสัจ 4 มีเนื้อหาสาระแสดงเหตุผลของชีวิตอันมีความทุกข์ เมื่อมีเหตุแห่งทุกข์ เราก็ประสบความทุกข์เมื่อเหตุแห่งทุกข์ดับความทุกข์ก็ดับเราก็พ้นทุกข์เข้าถึงนิพพานได้

อริยสัจ 4 คือความจริงอันประเสริฐ 4 ประการ ที่พระพุทธเจ้าได้ตรัสรู้และนำมาสั่งสอนเพื่อให้คนทั่วไปพ้นจากความทุกข์ อริยสัจ 4 ประกอบด้วยความจริงในเรื่องทุกข์ เหตุให้เกิดทุกข์ ความดับทุกข์ และวิธีปฏิบัติเพื่อให้บรรลุความดับทุกข์นั้น

ทุกข์ คือ สภาพอันทนได้ยาก ทำให้เกิดความเดือดร้อน ไม่สบายกาย ไม่สบายใจ ทุกข์มีอยู่ 2 ประเภท คือ ทุกข์ประจำ หมายถึง ความทุกข์ตามสภาพเป็นไปโดยธรรมชาติ เช่น ทุกข์จากความเกิด ความแก่ ความเจ็บและความตาย และทุกข์จร หมายถึง ความทุกข์ปลีกย่อยที่เราประสบเป็นครั้งคราวในช่วงชีวิต เช่น ทุกข์จากความผิดหวัง จากความเจ็บไข้ได้ป่วย เป็นต้น

สมุทัย คือ เหตุแห่งทุกข์ สิ่งที่ทำให้เกิดความทุกข์ สาเหตุของความทุกข์อาจมีประการเดียวหรือหลายประการ หากเรารู้สาเหตุของความทุกข์ และกำจัดสาเหตุนั้นได้ เราย่อมระงับหรือดับทุกข์ได้ สาเหตุของความทุกข์ คือ ตัณหา (ความทะยานอยาก) มี 3 ประเภท คือ กามตัณหา (ความอยากในสิ่งที่น่าเพลิดเพลิน หรือน่าพอใจทางประสาทสัมผัส) ภวตัณหา (ความอยากมีอยากเป็นสิ่งใดก็ตามตลอดไป) และวิภวตัณหา (ความไม่อยากมี ไม่อยากเป็นสิ่งใดก็ตาม)

นิโรธ คือ ความดับทุกข์ เมื่อรู้สาเหตุของความทุกข์ และดับสาเหตุนั้นได้ ก็บรรลุความดับทุกข์ได้ เมื่อกำจัดตัณหาได้แล้ว เราย่อมเข้าถึงนิโรธ คือ บรรลุนิพพานนั่นเอง

มรรค คือ วิธีการแปดประการที่นำบุคคลไปสู่ความพ้นทุกข์หรือนิพพาน วิธีการดังกล่าวนี้ไม่ตึงเกินไปและไม่หย่อนเกินไป กล่าวคือ ไม่เป็นการทรมานตนให้ลำบากและไม่ปล่อยตนตามอำเภอใจ วิธีการทั้งแปดมีความเหมาะสมพอดีเป็นทางสายกลาง จึงเรียกว่า มัชฌิมาปฏิปทา ผู้ที่มีความเพียรพยายามและตั้งใจจริงสามารถปฏิบัติตามได้ทุกคน

มรรค 8 ประกอบด้วยวิธีการ ดังนี้

(1) สัมมาทิฏฐิ (ความเห็นชอบ) ประการแรก หมายถึง ความรู้ความเข้าใจในเรื่องทุกข์ เหตุให้เกิดทุกข์ ความดับทุกข์ และวิธีดับทุกข์ ประการที่สอง มีความรู้ความเข้าใจว่า ปรากฏการณ์ทั้งหลายเปลี่ยนแปลงตลอดเวลาไม่มีความแน่นอน และยึดถือจริงจังไม่ได้ ประการที่สาม รู้จักผิดชอบชั่วดีเพื่อละชั่วทำดีได้ ประการที่สี่ รู้จักเหตุรู้จักผล รู้ว่าทุกสิ่งมีสาเหตุ เมื่อแก้ไขเหตุได้ก็ย่อมกำหนดผลได้ เป็นต้น เราจะมีความเห็นชอบดังกล่าว

ได้ต้องอาศัยปัจจัยสนับสนุน คือ มีเพื่อนที่ดี อยู่ในสิ่งแวดล้อมที่ดี คบหาคนดี และมีเหตุผลถูกต้อง เป็นต้น

(2) สัมมาสังกัปปะ (ดำริชอบ) หมายถึง มีความคิดที่จะออกจากความเพลิดเพลินทางประสาทสัมผัส เลิกพยาบาท เลิกคิดเบียดเบียนผู้อื่น และคิดช่วยเหลือผู้อื่น มีความเมตตากรุณาและปรารถนาดีต่อสิ่งมีชีวิตทั่วไป

ทั้งสัมมาทิฏฐิและสัมมาสังกัปปะนี้ เป็นคุณธรรมฝ่ายปัญญาส่งเสริมให้เกิดการมองเห็นโลก และชีวิตตามความเป็นจริง

(3) สัมมาวาจา (เจรจาชอบ) หมายถึง การงดเว้นจากการพูดอันไม่สมควร 4 ประการ คือ งดพูดเท็จ งดพูดส่อเสียด งดพูดหยาบคาย และงดพูดเพ้อเจ้อ

(4) สัมมากัมมันตะ (กระทำชอบ) หมายถึง การกระทำที่ถูกต้อง โดยงดเว้นการลักขโมย และการประพฤติผิดในกาม

(5) สัมมาอาชีวะ (เลี้ยงชีพชอบ) หมายถึง การประกอบอาชีพที่ถูกต้องเหมาะสม กล่าวคือ ไม่เบียดเบียนผู้อื่นให้เดือดร้อน พุทธศาสนาจึงสอนให้หลีกการประกอบอาชีพบางอย่าง คือ การค้าขายมนุษย์ (เช่น ค้าทาส ค้าโสเภณี) การค้าขายอาวุธและเครื่องประหาร การค้าขายสัตว์ให้เขาฆ่า การค้าขายสุราและสิ่งเสพติด และการค้าขายยาพิษสารพิษ เป็นต้น

สัมมาวาจา สัมมากัมมันตะ และสัมมาอาชีวะ เป็นคุณธรรมในด้านศีล ผู้ที่ถึงพร้อมย่อมเป็นผู้ทรงศีล

(6) สัมมาวายามะ (ความพยายามชอบ) หมายถึง ความพยายามระวังไม่ให้ความชั่วเกิดขึ้นกับตน พยายามกำจัดความชั่วที่เกิดแล้ว พยายามสร้างความดีให้เกิดขึ้นกับตน และพยายามรักษาความดีให้มั่นคง

(7) สัมมาสติ (ระลึกชอบ) หมายถึง การระมัดระวังจิตใจ ให้รู้เท่าทันความชั่วและให้ตื่นตัวในการทำความดี โดยการตั้งสติ 4 ประการ (สติปัฏฐาน) คือ พิจารณาให้เห็นสภาพร่างกายตามความจริง (ว่าไม่จีรังยั่งยืน) พิจารณาความรู้สึกของตนตามความจริง

(ว่ากำลังรู้สึกอย่างไร) พิจารณาจิตของตนตามความจริง (ว่ามีสภาพขณะนั้นอย่างไร) และพิจารณาปรากฏการณ์ทั้งหลายตามความจริง (ว่าเกิดขึ้น ดำเนินอยู่ และเสื่อมไปอย่างไร) เมื่อพิจารณาเช่นนี้แล้วจะเห็นความไม่เที่ยงแท้ยั่งยืน และจะลดความยึดมั่นหรือความประมาทในชีวิตได้

(8) สัมมาสมาธิ (ตั้งใจชอบ) หมายถึง การสำรวมจิตให้แน่วแน่ จิตที่มีสมาธิย่อมมีประโยชน์ต่อบุคคลมากมาย เช่น ทำให้เป็นผู้หนักแน่น สงบเยือกเย็น ไม่ฟุ้งซ่าน ไม่วิตกกังวล และทำการงานได้มีประสิทธิภาพ

สัมมาวายามะ สัมมาสติ และสัมมาสมาธิ เป็นคุณธรรมด้านสมาธิ มรรค 8 จึงถึงพร้อมด้วย ศีล สมาธิ ปัญญา ตามหลักไตรสิกขาอันเป็นแนวปฏิบัติไปสู่ความหลุดพ้นจากทุกข์ (นิพพาน)

2.6 ไตรลักษณ์

เมื่อเราเข้าใจความเป็นเหตุเป็นผลกันของโลกและชีวิต ตามหลักปฏิจจสมุปบาท กฎแห่งกรรม และอริยสัจ 4 แล้ว เราย่อมมองเห็นว่าทุกสิ่งล้วนเป็นไตรลักษณ์ทั้งสิ้น กล่าวคือ มีลักษณะธรรมดาสามัญ 3 ประการ อันได้แก่ ไม่เที่ยงแท้แน่นอน (อนิจจัง) ไม่คงสภาพ ไม่คงทนต่อการถูกบีบคั้น (ทุกขัง) และไม่มีตัวตนให้ยึดถือได้ (อนัตตา) ในเมื่อสรรพสิ่งมีลักษณะเช่นนี้ เราก็ย่อมหมดความอยาก หมดความต้องการครอบครอง หรือยึดมั่นถือมั่นต่อไป จิตใจย่อมเป็นอิสระ มีปัญญาเข้าถึงความจริง และบรรลุความพ้นทุกข์ได้ในที่สุด

2.7 สรุป

เมื่อศาสนาพุทธอุบัติขึ้น พระพุทธเจ้าได้ทรงเผยแพร่คำสั่งสอนที่มีความขัดแย้งกับความเชื่อและคำสอนในศาสนาพราหมณ์เป็นจำนวนมาก พระองค์ทรงชี้ให้เห็นถึงจุดมุ่งหมายของชีวิต คือการทำความดีและเป็นคนดีมีเมตตาต่อสรรพสัตว์

การปฏิบัติธรรมเพื่อปลดเปลื้องกิเลสให้ดำเนินการเป็นขั้นๆ คือผู้ยังไม่ได้แต่งงานให้ถือศีลแปดและรักษาพรหมจรรย์ไว้ สำหรับฆราวาสผู้ครองเรือนให้ถือศีล 5 ผู้อยู่ในสมณเพศก็มีศีลหรือข้อห้ามมากขึ้นเพื่อขัดเกลากิเลส

พุทธศาสนามีคำสอนที่เป็นหลักปฏิบัติไม่มีลักษณะเป็นความรู้หรือทฤษฎีที่คิดขึ้นมา และเพื่อให้ผู้ปฏิบัติสามารถบรรลุจุดหมายปลายทางในระดับต่าง ๆ ตามความรู้ความสามารถของผู้ปฏิบัติ คำสอนในพุทธศาสนาจึงมี 3 ระดับ คือ

1. ทิฏฐกรรมมิกัตถประโยชน์ คือประโยชน์ที่พึงจะได้รับในปัจจุบัน ผู้ประพฤติปฏิบัติจะได้รับผลทันตาเห็น เช่น ความเป็นคนขยันขันแข็ง รู้จักประหยัดมัธยัสถ์ในการจับจ่ายใช้สอย คบคนดีเป็นมิตร

2. สัมปรายิกัตถประโยชน์ คือประโยชน์ที่จะพึงได้รับในอนาคตเป็นหลักธรรมขั้นที่ 2 เป็นเรื่องของการฝึกฝนอบรมจิตใจตนเองให้มีความเพียรพยายาม ตั้งจิตใจแน่วแน่ไม่ย่นย่อต่ออุปสรรคต่าง ๆ

3. ปรมัตถประโยชน์ เป็นประโยชน์สูงสุด จุดมุ่งหมายสูงสุดในพุทธศาสนา คือความสิ้นไปแห่งราคะ โทสะ และโมหะ ซึ่งจะเกิดความสงบได้เพราะความหลุดพ้นด้วยอำนาจของอริยมรรคญาณ

หลักคำสั่งสอนที่สำคัญที่สุดของพุทธศาสนา คือหลักคำสอนว่าด้วยเหตุและผลของสรรพสิ่ง ไม่มีสิ่งใดเกิดขึ้นโดยบังเอิญ เหตุเป็นเช่นใดผลก็เป็นเช่นนั้น เหตุดีย่อมก่อผลดี เหตุชั่วย่อมให้ผลชั่ว เมื่อเปลี่ยนแปลงเหตุผลก็ย่อมเปลี่ยนแปลงไป พุทธศาสนาจึงสอนให้พิจารณาหาเหตุของสิ่งต่าง ๆ

คำสอนที่สำคัญยิ่งในพุทธศาสนาและสามารถนำไปสู่เรื่องความพ้นทุกข์ได้และสอดคล้องกัน 4 เรื่อง คือ ปฏิจจสมุปบาท กฎแห่งกรรม อริยสัจ 4 และไตรลักษณ์

ปฏิจจสมุปบาท คือ กฎแห่งการเกิดขึ้นอย่างอ้างอิงอาศัยกันของสิ่งทั้งหลายในรูปของเหตุผลต่อ ๆ กันไปไม่สิ้นสุด ในขณะที่กฎแห่งกรรมได้ให้แนวทางของการกระทำคือกฎของการกระทำที่ประกอบด้วยเจตนา หากไม่มีเจตนาก็ไม่ถือว่าทำกรรม

กฎแห่งกรรมมี 2 ระดับ คือ ระดับศีลธรรมกับระดับสัจจธรรม กฎแห่งกรรมในระดับศีลธรรมเป็นกฎที่มนุษย์บัญญัติขึ้น เพื่อเป็นหลักปฏิบัติของคนในสังคมเพื่อให้เกิดความเป็นระเบียบเรียบร้อยและนำความสงบสุขมาให้สังคม ส่วนกฎแห่งกรรมในระดับสัจจธรรมเป็นเรื่องที่มนุษย์ไม่สามารถปฏิบัติขึ้นมาตามที่ต้องการได้ เพราะเป็นเรื่องของธรรมชาติล้วน ๆ ซึ่งพระพุทธเจ้าทรงค้นพบหรือตรัสรู้ จึงนำมาสอนชาวโลกว่าสิ่งทั้งหลายล้วนตกอยู่ในหลักอนิจจัง ไม่มีตัวตนที่คงทนถาวรแท้จริง เป็นกฎที่ครอบคลุมทุกสิ่งทุกอย่าง

ท่านพุทธทาสภิกขุได้ให้ความเห็นว่า ปฏิจจสมุปบาทมีความสัมพันธ์อย่างแยกไม่ออกจากกฎแห่งกรรม ถ้าเราเข้าใจความหมายของปฏิจจสมุปบาทอย่างถ่องแท้แล้ว จะเข้าใจความหมายและบทบาทของกรรมได้

อริยสัจ 4 เป็นธรรมสำคัญที่พระพุทธเจ้าทรงแสดงในธัมมจักกัปปวัตนสูตร มีความสัมพันธ์เกี่ยวข้องกับปฏิจจสมุปบาท คือ ปฏิจจสมุปบาท เป็นเนื้อหาสำคัญของอริยสัจ 4

อริยสัจ 4 คือ ความจริงอันประเสริฐ 4 ประการ คือ ความจริงในเรื่องทุกข์ เหตุให้เกิดทุกข์ ความดับทุกข์ และวิธีปฏิบัติเพื่อให้บรรลุความดับทุกข์ นั้น

เมื่อเราเข้าใจความเป็นเหตุเป็นผลกันของโลกและชีวิตตามหลักปฏิจจสมุปบาท กฎแห่งกรรมและอริยสัจ 4 แล้ว จะเห็นว่าสรรพสิ่งเป็นไตรลักษณ์ คือ ไม่เที่ยงแท้แน่นอน ไม่คงสภาพ ไม่คงทนต่อการถูกบังคับ และไม่มีตัวตนให้ยึดถือได้

บทที่ 3
พื้นฐานความเชื่อที่มาจากพุทธศาสนามหายานหรือมหาสังฆิกะ

3.1 พุทธศาสนามหายาน

พระพุทธเจ้าได้ประกาศหลักพุทธธรรมท่ามกลางวัฒนธรรมแบบพราหมณ์และเจ้าสำนักต่าง ๆ เพื่อให้หลักธรรมเป็นที่ยอมรับ สามารถเผยแพร่ได้กว้างขวาง จึงทรงรับหลักการของศาสนาพราหมณ์ ในเรื่องต่าง ๆ แล้วนำมาตีความ และอธิบายใหม่ในรูปของเหตุผล เช่น ทรงเปลี่ยนความเชื่อเรื่องกฎแห่งกรรมว่ามิใช่เพียงผลการกระทำในอดีตแต่หมายถึงผลการกระทำในปัจจุบัน ผู้ใดกระทำกรรมสิ่งใด ย่อมได้รับผลกรรมนั้นตอบสนอง นรกไม่ได้อยู่ใต้ดิน สวรรค์ไม่ได้อยู่บนฟ้า แต่เป็นสวรรค์ในใจเมื่อทำกรรมดี นรกในใจเมื่อทำความชั่ว พระพุทธเจ้าไม่ได้ปฏิเสธเทพยดาหรืออภินิหารว่าไม่มีจริง แต่ไม่ทรงสรรเสริญไม่ได้ทรงยกย่องเทพเหนือมนุษย์ ไม่ทรงสนับสนุนความคิดที่จะวิงวอนขอความช่วยเหลือจากเทพ แต่ทรงสนับสนุนให้พึ่งตน รับผิดชอบตนมากกว่า ในแง่อิทธิฤทธิ์ทรงตรัสว่าเป็นเรื่องโลก ๆ ที่วนเวียนอยู่ในกิเลส ไม่ใช่ตัวแท้ของศาสนา และไม่จำเป็นสำหรับการเข้าถึงพุทธศาสนา ฤทธิ์ที่สูงส่งดีงามตามหลักพุทธศาสนา คือฤทธิ์ที่ไม่มีพิษไม่มีภัยแก่ใคร ได้แก่การบังคับความรู้สึกของตนเองได้ หรือบังคับจิตใจให้อยู่ในอำนาจของตนได้

ภายหลังเมื่อพระพุทธเจ้าดับขันธ์ปรินิพพาน พุทธธรรมได้เริ่มปรวนแปรไปจากหลักการเดิม กลับไปสู่อิทธิพลของพราหมณ์ จะโดยเหตุที่ว่าหลักธรรมเหล่านี้ถูกปลูกฝังให้เชื่อถือตามแบบของพราหมณ์มาช้านาน อิทธิพลคำสอนของพุทธไม่สามารถแทรกซึมจนลบล้างความเชื่อเดิมได้ หรือเหตุมาจากผู้ถ่ายทอดพุทธธรรมในสมัยต่อมาขาดความรู้ความเข้าใจในหลักการ พุทธศาสนาจึงถูกดูดกลืนจนมีลักษณะเป็นพราหมณ์ และเกิดการแตกแยกเป็นสองนิกายมาตั้งแต่ทำทุติยสังคายนาประมาณ 100 ปี หลังจากพระพุทธเจ้านิพพานแล้ว เรียกว่า หินยานหรือเถรวาท คือนิกายฝ่ายใต้นิกายหนึ่ง เรียกว่ามหายานหรืออาจริยวาท คือนิกายฝ่ายเหนืออีกนิกายหนึ่ง แต่พระสงฆ์ทั้ง 2 นิกาย ก็ยัง

คงยึดถือพระปรมัตถ์เป็นสำคัญ เพราะพระสงฆ์นิกายฝ่ายใต้มุ่งจะรักษาพระธรรมวินัยตามที่พระอริยสาวกได้ทำปฐมสังคายนาไว้ให้มั่นคง ประสงค์จะให้พระพุทธศาสนาคงอยู่อย่างเช่นพระพุทธเจ้าสั่งสอนมิให้ผันแปรไปเป็นอย่างอื่น ส่วนคติของพวกนิกายฝ่ายเหนือมุ่งหมายจะเผยแพร่พระพุทธศาสนาให้มหาชนเลื่อมใสแพร่หลายเป็นสำคัญ

พระสงฆ์นิกายฝ่ายเหนือคิดเห็นว่าวิธีดับกิเลสตนเองให้เป็นเยี่ยงอย่างแล้วชักจูงคนทั้งหลายให้ประพฤติตามนั้นเป็นทางแคบ เพราะว่าคนที่กิเลสกล้าปัญญาต่ำคิดไม่เห็นประโยชน์ ก็มิใคร่เลื่อมใสในพระพุทธศาสนา จึงคิดวิธีใหม่เปลี่ยนเป็นมุ่งหมายเกลี้ยกล่อมชักจูงคนให้เลื่อมใสในพระพุทธศาสนาเสียก่อน แล้วจึงสั่งสอนให้ระงับกิเลสต่อภายหลัง เรียกว่า วิธีมหายาน หมายความว่าเป็นยานพาหนะอันกว้างใหญ่ที่จะขนสัตว์ข้ามสังสารวัฏ แล้วเลยเรียกลัทธิเดิมว่า หินยาน หมายความว่าเป็นยานพาหนะอันคับแคบ [10]

เมื่อลัทธิของมหายานเกิดขึ้นด้วยความมุ่งหมายดังกล่าว ต่อมาพระสงฆ์ฝ่ายมหายานก็แก้ไขคติในพระพุทธศาสนาผันแปรออกไปเป็นลำดับ เป็นต้นว่าพระนิพพานตามคติเดิมถือว่าบุคคลจะพึงถึงได้ด้วยเป็นพระพุทธเจ้าหรือเป็นพระปัจเจกโพธิหรือเป็นพระอรหันตขีณาสพ พวกมหายานถือว่าไม่ควรมุ่งหมายที่จะเป็นพระปัจเจกโพธิหรือเป็นพระอรหันตขีณาสพ เพราะจะไปนิพพานแต่เฉพาะตัวไม่เป็นประโยชน์แก่ผู้อื่น ควรมุ่งหมายแต่พุทธภูมิเพียงอย่างเดียว จะได้พาผู้อื่นข้ามสังสารวัฏเสียก่อน แล้วตนเองจึงเข้าพระนิพพานต่อภายหลัง [11] ความนิยมมีเช่นนั้นเป็นเค้าก็สั่งสอนคนทั้งหลายให้มุ่งหมายเป็นพระโพธิสัตว์แทนที่เคยมุ่งหมายให้บรรลุมรรคผลมาแต่ก่อน เมื่อใครได้บำเพ็ญคุณวิเศษเช่นเคยนับถือว่าเป็นพระอริยบุคคล ก็ถือว่าเป็นพระโพธิสัตว์จึงเกิดนับถือพระโพธิสัตว์เป็นสำคัญขึ้นในฝ่ายมหายาน

---

[10] ศ. หลวงบริบาลบุรีภัณฑ์ **โบราณคดี** (กรุงเทพฯ : บรรณาคาร, 2506) หน้า 36-41

[11] เรื่องนี้อ้างเยี่ยงอย่าง ครั้งพระโพธิสัตว์ เสวยพระชาติเป็นสุเมธดาบส ไม่รับพยากรณ์ที่พระปังกรพุทธเจ้าจะให้ได้ถึงพระนิพพานในชาตินั้น ขออุบัติเป็นพระพุทธเจ้าให้ได้โปรดสัตว์เสียก่อน

เมื่อเกิดการแข่งขันกันเผยแพร่ศาสนาระหว่างพระพุทธศาสนากับศาสนาพราหมณ์ขึ้นในอินเดีย พวกที่ถือลัทธิมหายานได้แก้ไขคติในพระพุทธศาสนาให้คล้ายกับศาสนาพราหมณ์ยิ่งขึ้น เช่น แก้ไขคติที่นับถือว่า พระพุทธเจ้ามีแล้วในอดีต มีอยู่ในปัจจุบันและจะมีในอนาคตเป็นพระตถาคตเหมือนกันนั้นว่า พระพุทธเจ้าย่อมมีทั่วไปในอนันตจักรวาล คือ มีพระอาทิพุทธเจ้าพระองค์หนึ่ง [12] เกิดพร้อมกับโลกและประจำโลกอยู่เป็นนิรันดร แล้วว่ามีพระธอานิพุทธเจ้าอีก 5 พระองค์ [13] อันเกิดด้วยอำนาจฌานสมาบัติของพระอาทิพุทธเจ้าอยู่เป็นประธานในสวรรค์ชั้นฟ้า เป็นผู้บันดาลให้พระโพธิสัตว์จุติมาเกิดในมนุษย์โลกเป็นมนุษย์พุทธเจ้าสั่งสอนเวนัยสัตว์ทั้งปวง ต่อมาพวกถือลัทธิมหายานคิดทำพระพุทธรูปขึ้นใหม่อีกหนึ่งปางเรียก พระไภษัชยคุรุ [14] (พระกริ่งเป็นพระพุทธรูปปางนี้ทั้งนั้น)

พระโพธิสัตว์ ซึ่งตามลัทธิหินยานถือว่า มีแต่ในอดีต คือได้แก่ พระพุทธเจ้าในชาติก่อน ๆ ก่อนที่ได้ตรัสรู้ทั้งนั้น มีอนาคตโพธิสัตว์อยู่แต่พระศรีอาริยเมตไตรยเท่านั้น ข้อนี้พวกถือลัทธิมหายานแก้ไขพิสดารออกไปอีก กำหนดเป็นธยานิโพธิสัตว์อย่าง 1 มนุษย์โพธิสัตว์อย่าง 1 ทำนองเดียวกับที่สมมติพระพุทธเจ้านั้นมีจำนวนมากมาย นอกจากพระโพธิสัตว์ยังมีนางดารา คือชายาของพระโพธิสัตว์อีกเป็นอันมาก ล้วนมีอิทธานุภาพอวตารลงมายังมนุษย์โลกช่วยเหลือมนุษย์ในคราวเกิดทุรยุคได้ ที่สำคัญหรือที่เรียกว่าธยานิโพธิสัตว์นั้นมี 5 องค์ คือ

---

[12] ทำเป็นพุทธรูปทรงเครื่องอย่างพระเจ้าจักรพรรดิ์

[13] ทำเหมือนอย่างพระพุทธรูปสามัญ ผิดกันแต่ที่พระหัตถ์ คือพระไวโรจนะ ทำพระหัตถ์อย่างปางปฐมเทศนา 1 พระอักโษภยะ ทำพระหัตถ์อย่างปางมารวิชัย 1 พระรัตนสัมภวะ ทำพระหัตถ์อย่างปางประทานพร 1 พระอมิตาภะ ทำพระหัตถ์อย่างปางสมาธิ 1 พระอโมฆสิทธะ ทำพระหัตถ์อย่างปางประทานอภัย 1

[14] ทำเป็นพระพุทธรูปนั่งขัดสมาธิ แต่พระหัตถ์ถือหม้อน้ำมนต์บ้าง ถือวชิรบ้าง ถือพฤกษชาติที่เป็นโอสถมีผลเสมอ เป็นต้นบ้าง บางพวกถือว่าเป็นมนุษย์พุทธเจ้าอีกพระองค์ 1

1. พระสมันตภัทรโพธิสัตว์ ผู้รักษาพระศาสนาของพระกกุสันธพุทธเจ้า

2. วัชรปาณีโพธิสัตว์ ผู้รักษาพระศาสนาของพระโกนาคมพุทธเจ้า

3. รัตนปาณีโพธิสัตว์ ผู้รักษาของพระกัสสปพุทธเจ้า

4. อวโลกิเตศวรโพธิสัตว์ ผู้รักษาพระศาสนาของพระโคดมสักยมุนีศรีสรรเพ็ชญ์พุทธเจ้า

5.วิศวปาณีโพธิสัตว์ จะเป็นผู้รักษาพระศาสนาของพระศรีอาริยเมตไตรยพุทธเจ้าต่อในอนาคต

เมื่อเกิดพระโพธิสัตว์ขึ้นในพระพุทธศาสนา ตามคติของพวกมหายานเช่นนี้แล้ว ทำให้พวกนับถืออุ่นใจโดยเชื่อว่าในคราวตกยุคเข็ญ ก็จะบนบานศาลกล่าวให้พระโพธิสัตว์มาช่วยได้ เป็นอันไม่แพ้ศาสนาพราหมณ์ พวกศาสนาพราหมณ์เห็นท่าจะเป็นรอง ก็แก้ไขลัทธิศาสนาของตนต่อไปอีก ในลัทธิวิษณุนิกาย อธิบายว่าพระนารายณ์เป็นผู้บำรุงโลก แม้เกิดความเดือดร้อนร้ายแรงแก่โลกขึ้นเมื่อใด พระนารายณ์ก็อวตารไปช่วยปราบปรามจราจลให้ได้ความสุข อ้างวีระบุรุษ ซึ่งปรากฏมาในเรื่องพงศาวดาร เช่น พระกฤษณะ พระรามและพระพุทธเจ้า ว่าเป็นการอวตารของพระนารายณ์ทั้งสิ้น ตอนนี้นับว่าพวกพราหมณ์ฉลาดมากที่แก้ลัทธิของตนรวบเอาพระพุทธศาสนาไปได้อย่างแยบคาย [15] ส่วนในสุวรรณภูมิมีหลักฐานแน่นอนว่า พระเจ้าอโศกมหาราชได้ส่งสมณฑูตมาเผยแพร่พุทธศาสนาสองรูปด้วยกัน คือ พระโสณะเถระกับพระอุตตรเถระ ดังนั้น พระพุทธศาสนาที่แพร่เข้ามายังสุวรรณภูมิครั้งแรกในพุทธศตวรรษที่ 3 จึงเป็นพุทธศาสนาแบบเถรวาท หลังจากรัชสมัยของพระเจ้าอโศกมหาราชแล้ว แคว้นอานธระ ซึ่งอยู่ทางภาคใต้ของแคว้นกลิงคะได้เข้ายึดครองแคว้นมคธทางเหนือได้ พุทธศาสนาในแคว้นอานธระ ซึ่งมีเมืองหลวงอยู่ที่นครอมรวดี เป็นพุทธศาสนามหายานหรือมหาสังฆิวาท ซึ่งแตกนิกายมาจากเถรวาทเดิมในพุทธศตวรรษที่ 2 พุทธศาสนาในแคว้นมคธจึงเปลี่ยนเป็นมหายาน ซึ่งได้แพร่มาสู่

---

[15] พวกแขกกาลิงค์ไหว้พระพุทธรูป โดยถือว่าเป็นพระนารายณ์อวตาร

สุวรรณภูมิในภายหลัง ในเรื่องการแตกแยกนิกายเป็นพุทธศาสนามหายานนี้มีพรรณนาไว้ในคัมภีร์เภทธรรมมติจักรศาสตร์ จารึกด้วยภาษาสันสกฤต แต่งโดยพระเถระสมัยราชวงศ์ถัง ชื่อ กุยกี ว่ามีมูลเหตุมาจากทิฐิ 5 ข้อของภิกษุมหาเทวะ และความแตกแยกของพุทธศาสนาเริ่มมีมากขึ้น เมื่อฝ่ายตรงข้ามกับมหาสังฆิกะได้รจนาใส่ร้ายพระมหาเทวะปฐมนิกายของมหายานว่าพระมหาเทวะเป็นบุคคลรูปงาม ซึ่งได้ลอบเป็นชู้กับมารดา ต่อมาก็ลอบฆ่าบิดา แล้วต่อมาก็ฆ่าพระอรหันต์ ภายหลังเมื่อมารดาไปมีชู้กับคนอื่นก็เลยฆ่ามารดาเสียด้วย เป็นอนันตริยกรรมที่อุกฤษณ์ถึง 3 ครั้ง ทำให้มหาเทวะร้อนใจในคุรุกรรมนี้จึงออกบวชในพุทธศาสนา เมื่อบวชก็แตกฉานในพระไตรปิฎก จนพระราชา คือ พระเจ้ากาฬาโศกทรงรับเป็นโยมอุปัฏฐาก ก็เลยยกตัวเองเป็นพระอรหันต์ เป็นการอวดอุตริมนุษย์ธรรมอีกกระทงหนึ่ง แต่ที่จริงพระมหาเทวะ เป็นพระเถระที่มีลูกศิษย์ลูกหามาก ด้วยเป็นผู้มีปัญญาเลิศ จึงมีผู้เลื่อมใสพระฝ่ายมหาเทวะจำนวนมาก ด้วยเหตุนี้จึงเกิดความคิดเห็นแตกต่างไปจากความคิดของคณะสงฆ์เดิม และมีมติเข้าข้างมหาเทวะ เลยแยกพวกแยกบริษัทกัน ออกเป็นสองนิกายคือ สถวีรวาทและมหาสังฆิกวาท ในคัมภีร์ฝ่ายที่โจมตีมหาสังฆิกะ ยังเล่าต่อไปถึงประวัติของมหาเทวะว่า เมื่อมรณะภาพแล้วต้องใช้มูตรคูถและอาจมของสุนัขมาราดศพไฟจึงจุดติดเผาไหม้ กระดูกเถ้าถ่านที่เหลือมีพายุพัดกระจายหายไปไม่มีเหลือ การใส่ร้ายอย่างรุนแรงเช่นนี้ ก็มีมูลเหตุที่พระมหาเทวะมีข้อขัดแย้งกับอีกฝ่ายหนึ่งนั่นเอง ที่จริงนิกายมหาสังฆิกะย่อมมีเหตุผลของตนอย่างดี จึงมีผู้เลื่อมใสอย่างแพร่หลาย โดยเฉพาะอย่างยิ่งทางภาคใต้ของอินเดีย และเชื่อว่าคงจะแพร่หลายเข้าสู่สยามประเทศ พระภิกษุอี้จิงกล่าวไว้ว่า พระไตรปิฎกของมหาสังฆิกะ มีจำนวนถึง 300,000 โศลก

มีหลักฐานว่าเมื่อพุทธศตวรรษที่ 9 พระภิกษุฟาเหียน ได้นำคัมภีร์มหาสังฆิกะวินัย จากนครปาฏลีบุตรไปสู่ประเทศจีน มีชื่อว่า "ม่อฮอเจ็งตีลุก" ถือกันว่าเป็นปกรณ์ศักดิ์สิทธิ์ของจีน นอกจากนี้ยังมีปกรณ์อื่นของมหาสังฆิกะอีกหลายคัมภีร์ ลัทธิมหาสังฆิกะได้แพร่จากมคธไปสู่แคว้นปัญจาบและคันธาระทางตะวันตกเฉียงเหนือ ส่วนทาง

ทิศใต้แพร่ไปสู่ลุ่มแม่น้ำกฤษณาและโคธาวารี ยังมีนิกายที่แยกออกไปจำนวนมาก ดังเช่นนิกายใหญ่ชื่อว่า นิกายอันธกะ นิกายเอกวยหาริกะ นิกายโลโกตตรวาทิน เป็นต้น ส่วนนิกายวาสติวาทิน ซึ่งเคยร่วมกับเถรวาท ช่วยกันคัดค้านฝ่ายมหาสังฆิกะนิกายนี้เป็นนิกายใหญ่ ซึ่งจารึกคัมภีร์ด้วยภาษาสันสกฤต ในสมัยพระเจ้ากนิษกะทรงเลื่อมใสนิกายนี้มาก พระอัศวโฆษผู้สถาปนาลัทธิมหายานผู้นี้ ก็แตกแนวความคิดไปจากนิกายสรรวาสติวาทินในสมัยพระเจ้ากนิษกะ [16]

ต่อมาในพุทธศตวรรษที่ 9-11 พุทธศาสนาในอินเดียได้สูญเสียลักษณะดั้งเดิม มีการแตกแยกออกเป็นนิกายต่าง ๆ มากมาย ศาสนาพราหมณ์ได้กลับมามีอิทธิพลเพิ่มขึ้นอีกครั้งหนึ่ง โดยใช้ลัทธิภักดีพระเจ้าพระองค์เดียวในตรีมูรติเป็นเครื่องมือ จึงได้ทำลายพุทธศาสนาลงด้วยการกลืนพุทธศาสนาเข้าไว้เป็นส่วนหนึ่งของศาสนาฮินดู โดยสร้างตำนานขึ้นใหม่ว่าพระวิษณุอวตารมาเป็นพระพุทธเจ้าในพุทธอวตารนี้ พระพุทธเจ้ามีพระมเหสี พระนางดาราหรือภควดี มีคำสอนที่สำคัญคือเน้นให้คนกลับไปสู่กิเลส ศาสนาพุทธฝ่ายมหายาน ซึ่งมีหลักการสำคัญคือการปรับตัวเองให้เข้ากับสถานการณ์ จึงได้นำเอาความคิดนี้เข้ามาผสมผสานกับหลักธรรมในพุทธศาสนาจนเกิดนิกายใหม่ขึ้น

3.2 นิกายพุทธตันตรยาน

ในพุทธศาสนามหายานอีกนิกายหนึ่ง คือ นิกายพุทธตันตรยาน หรือมันตรยาน หรือวัชรยาน หรือรหัสยานซึ่งมีอิทธิพลมากกว่านิกายอื่น และเผยแพร่เข้ามาสู่สุวรรณภูมิด้วย ในนิกายพุทธตันตระได้ประยุกต์เอาพิธีกรรม คาถา อาคม เวทย์มนตร์ เครื่องรางของขลัง พิธีหาโชคลาภ พิธีเสกเป่าลงเลขยันตร์ต่าง ๆ แบบตันตระมาใช้พระสงฆ์นิกายนี้จึงทำหน้าที่เหมือนพราหมณ์ทุกอย่าง จึงเรียกว่า พุทธตันตรยาน สาระสำคัญของนิกายนี้มีดังนี้

---

[16] น. ณ ปากน้ำ **ศิลปกรรมโบราณในสยามประเทศ** (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์บรรณกิจ ; 2524) หน้า 90-91

นิกายพุทธตันตรยานมีปรัชญาพื้นฐานเหมือน ๆ กับความเชื่อพุทธศาสนามหายานนิกายอื่น ๆ กล่าวคือ

1) ถือว่ามีพระอาทิพุทธ คือ พระพุทธเจ้า ซึ่งเป็นประธานในสากลโลกเป็นผู้รังสฤษดิ์สรรพสิ่ง พระศากยมุนีพุทธเจ้า เป็นภาคหนึ่งของพระอาทิพุทธแบ่งลงมา

2) นับถือพระธยานิพุทธ 5 พระองค์มากเป็นพิเศษ คือ พระไวโรจพุทธะ พระอักโษภยพุทธะ พระอโมฆสิทธิพุทธะ พระอมิตาภพุทธะ และพระรัตนสมภพพุทธะ สีพระกายของธยานิพุทธ ทั้ง 5 มีต่างกัน คือ สีเหลือง, เขียว, น้ำเงิน, แดง, แสด

3) พระพุทธเจ้าและพระโพธิสัตว์มีปางดุ ปางโกรธ และปางใจดี เช่นเดียวกับเทพเจ้าของฮินดู เช่น พระอิศวรในปางดุเป็นไภรวะ ปางโกรธเป็นมหากาฬ พระอุมาในปางดุเป็นทุรคา ปางโกรธเป็นกาลี ปางใจดีเป็นอุมา

ยกตัวอย่างเช่น พระมัญชุศรีโพธิสัตว์ในปางดุ พระองค์นิรมิตเป็นยมานตกะ แปลว่า ที่ตายของพระยม เพื่อปราบพญายม ปางนี้มีศีรษะเป็นโคผิวพระกายน้ำเงินเข้ม มีหลายเศียรหลายหัตถ์ เอาหัวกะโหลกเป็นมาลัย เหยียบบนร่างของเทพ มนุษย์และอสุรายักษ์

4) ให้มีมนต์ เรียกว่า ธารณี ประจำองค์พระพุทธเจ้าและพระโพธิสัตว์ มนต์แต่ละบทมีอานุภาพขลัง ๆ ทั้งนั้น เช่น สวดจบเดียวก็ทำให้เป็นพระอินทร์ร้อยชาติ หรือเพียงแต่เขียนคำมนต์ลงในผืนผ้า แขวนไว้ใครเดินลอด ผลทำให้บาปกรรมที่ทำมา 90 กัลป์จะสูญสิ้นไป คาถาเหล่านี้ ยกตัวอย่าง เช่น "โอม มณีปทเม หุม" (โอมดวงแก้วเกิดในดอกบัว)"

5) ให้มีมุทระ คือ เครื่องหมาย หรือสัญลักษณ์ต่าง ๆ มีการกรีดนิ้วมือดุจปางพระพุทธรูป มีหลายร้อยภาคหรือหลายร้อยปาง อาการเช่นนี้เป็นเครื่องหมายของอำนาจลี้ลับ เช่น ผู้ตรึกนึกถึง พระโพธิสัตว์องค์ใดองค์หนึ่ง ก็ย่อมทำมุทระตามปางของพระโพธิสัตว์องค์นั้น มุทระที่สำคัญ เช่น สมาธิมุทระ อภัยมุทระ วิตกกมุทระ ภูมิสัมผัสมุทระ เป็นต้น

6) ให้มีมณฑลบูชา เรียกกันว่ามนตรเวที จะทำพิธีใดพิธีหนึ่งบูชาพระโพธิสัตว์องค์ใดองค์หนึ่ง จะต้องมีเครื่องบูชาตามจำนวน จะต้องจัดบริเวณพิธีด้วยอุปกรณ์ตาม

เกณฑ์กำหนด ตัวอย่างมณฑลบูชาพึงเห็นได้จากพิธีพุทธาภิเษกในเมืองไทย ซึ่งสืบมาแต่นิกายนี้

3.2.1 นักบวชในนิกายพุทธตันตรยาน

นิกายดังกล่าวนี้ได้เจริญขึ้นในอินเดีย ตั้งแต่พุทธศตวรรษที่ 10 เป็นต้นมา นักบวชในนิกายนี้ไม่เรียกว่าภิกษุ แต่เรียกว่า "สิทธะ" ต่อมาได้แยกสาขาออก ไปอีกเป็น 2 พวก คือ พวกทักษิณาจารี พวกนี้ยังประพฤติธรรมวินัย ถ้าเป็นพระยังรักษาพรหมจรรย์ และพวกวามาจาริน พวกนี้ไม่รักษาพรหมจรรย์ มีลักษณะเป็นหมอผี คือ อยู่ในป่าช้า ใช้กะโหลกหัวผีเป็นบาตร และมีภาษาลับพูดกันเฉพาะพวก เรียกว่า "สนธยาภาษา" พวกวามาจารินถือการเสพกามคุณเป็นการบรรลุวิโมกข์ มีการบูชาด้วยเมถุน พระพุทธเจ้าและพระโพธิสัตว์มีศักติ คือชายาคู่บารมี พระพุทธปฏิมา ก็มีรูปอุ้มกอดศักติ การบรรลุนิพพานต้องทำให้ธาตุชาย ธาตุหญิงมาสมานกัน ธาตุชายเป็นอุบาย ธาตุหญิงเป็นปรัชญา เพราะฉะนั้น อุบายบวกปรัชญาได้ผล คือ นิพพาน

พวกทักษิณาจารีเข้าใจตีความให้เป็นธรรม สัญลักษณ์เหล่านั้นจะถือเอาตรงตัวไม่ได้ เช่น ในคัมภีร์สาธนมาลาของท่านอนังควัชระ สิทธาจารย์คนหนึ่งในนิกายนี้ กล่าวว่าสาธุควรได้รับการบำเรอจากสตรีเพศ เพื่อให้ได้เสวยมหาธุร ข้อความเช่นนี้เป็นสนธยาภาษาจะต้องไขความว่า สตรีเพศในที่นี้ท่านให้หมายเอาปัญญา สาธกเป็นเพศชายจะต้องสร้างอุบายเพื่อร่วมกับปัญญาเป็นเอกีภาพ เมื่อเป็นเช่นนี้ก็ได้พระนิพพาน แต่พวกวามาจารินไม่คิดเช่นนั้น พวกเขาได้ถือเอาตามตัวอักษร ถึงกับสอนว่า ผู้ใดมอบสตรีให้สิทธะจะได้กุศลแรง พวกนี้ยังตีความอักษรมะ 5 ตัว อันเป็นกรรมวิธีทางโยคะอย่างหนึ่งของนิกายมนตรยาน คือสอนว่าสิทธะควรได้รับการบำรุงจาก

1) มัทยะ น้ำเมา

2) มางสะ เนื้อ

3) มัศยา ปลา

4) มุทรา ยั่วให้กำหนัด (ท่ารำหรือกรีดกรายเป็นการยั่วและเชิญชวน)

5) ไมถุนะ เสพเมถุน

พุทธวามาจารินมีพิธีกรรมจักรบูชาเหมือนกับลัทธิฮินดูตันตระ คือจัดให้ผู้ชายและผู้หญิงจำนวนเท่า ๆ กัน ไปพบกันในที่ลับตาในตอนกลางคืน เมื่อนั่งล้อมวงกันแล้วก็เอาเทพีที่เคารพบูชาตั้งตรงกลาง หรือไม่ก็ใช้เครื่องหมายอวัยวะเพศสืบพันธุ์ของหญิงตั้งไว้บูชา บางทีก็ใช้หญิงเปลือยกายแทน หญิงที่เปลือยกายนี้ส่วนมากเป็นเมียของพระหรือสิทธา เพราะจุดหมายในการทำพิธีอยู่ที่การบูชาอวัยวะสืบพันธุ์ของหญิง ในพิธีจักรบูชามีการเสพสุรา กินเนื้อ กินปลากับข้าวตากแห้ง แล้วให้ผู้ร่วมพิธีเสพเมถุนระหว่างกัน การกระทำดังกล่าวทั้ง 5 อย่างนี้ เรียกว่า การตัดตวะทั้ง 5 พวกพุทธวามาจารินยังเชื่อกันว่าพระนิรันดรจะสวมกอดนางดาราหรือพระภควดี พระมเหสีของพระองค์ในท่าร่วมเพศ พวกพระในลัทธินี้จึงต้องเสพเมถุนกับผู้หญิงอยู่เรื่อย ๆ เป็นการแสดงความเคารพต่อพระพุทธองค์กับนางดารา และยังมีความเชื่อกันอีกว่าความเป็นพุทธะตั้งอยู่ในอวัยวะสืบพันธุ์ของหญิงหรือโยนี

3.2.2 การใช้ยันตร์และเวทย์มนตร์เป็นเครื่องมือในการเผยแพร่ศาสนา

1) ยันตร์

ลัทธิพุทธตันตระนอกจากจะมีการตีความเรื่องกิจกรรมทางเพศใหม่แล้ว ยังเน้นการขจัดภัยป้องกันภยันตราย และช่วยให้ประสบสุขและความสำเร็จด้วยวิธีเร้นลับเข้าใจยาก ใช้ยันตร์และเวทย์มนตร์คาถาเป็นอุบายวิธี

ยันตร์เป็นสิ่งสำคัญและจำเป็นในลัทธิพุทธตันตระ เป็นสิ่งที่ทำให้เกิดความขลังและศักดิ์สิทธิ์ เป็นการสร้างคาถาอาคมให้เป็นรูปธรรมลักษณะของยันตร์เป็นไดอะแกรมแบบหนึ่ง ซึ่งนำรูปเหลี่ยมหลาย ๆ อันมาเชื่อมหรือต่อกันเข้า จึงมีรูปยันตร์หลากหลายเกิดขึ้น แต่ละยันตร์ก็มีหลายความหมายและประโยชน์แตกต่างกัน

ที่มาของยันตร์ทั้งหมด คือ รูปเครื่องหมายเพศของหญิงเมื่อนำมาเขียนต่อกันหลาย ๆ ชิ้นก็จะกลายเป็นยันตร์ รูปแต่ละรูปที่นำมาต่อกันนั้นจะเป็นเส้นเชื่อม ไม่มีที่ขาดจากกัน ซึ่งหมายถึงการเชื่อมต่อของธรรมชาติ หรือการเชื่อมต่อระหว่างสองสิ่ง ทำให้

เกิดพลังงาน นักการศึกษาตันตระถือว่าเทวะหรือสิ่งศักดิ์สิทธิ์ทั้งหลาย จะสถิตอยู่ตามช่องต่าง ๆ นั้น

ในลัทธิพุทธตันตระ ยันตร์มีหลายชนิด และมีรูปแบบต่าง ๆ กัน ซึ่งแต่ละชนิดและแต่ละรูปแบบก็มีคุณภาพต่างกัน และมีชื่อแตกต่างกันด้วย เช่น ยันตร์ศรีจักระเป็นการนำลายเส้นเครื่องหมายเพศของหญิง 9 อันมาซ้อนกันภายในกรอบดอกบัว อีกยันตร์หนึ่งมีชื่อว่า สัตตจักระ อันเป็นรูปเครื่องหมายเพศหญิง 7 รูป อยู่ในดอกบัว 7 ดอก ซึ่งถือว่าเป็นยันตร์ที่นิยมกันมากในนิกายพุทธตันตระ นอกนี้ยังมียันตร์ที่มีความหมายและเป็นที่นิยมของศาสนิกอีกจำนวนมาก และได้พัฒนารูปแบบที่แตกต่างกันออกไป แต่โดยพื้นฐานของความคิดแล้ว ยันตร์ทั้งหมดยึด "โยนี-ปัทมา" (เครื่องหมายเพศหญิงกับดอกบัว) เป็นฐานของความคิดและรูปแบบ อีกอย่างหนึ่ง ยันตร์ 7 ดอกบัวหรือสัปตปัทมะ นอกจากหมายถึง เครื่องหมายเพศของหญิง 7 อันแล้ว ยังมีผู้ตีความเป็นศักติทั้ง 7 ได้แก่ กุลกุณฑาลินี, วารุณี, ลากินี ฯลฯ ซึ่งมีดอกบัวเป็นถิ่นที่อยู่ นักปรัชญาฝ่ายตันตระรุ่นหลังอธิบายว่า ศักติ หมายถึง อำนาจหรือพลังงาน บางท่านยังกล่าวว่า ศักติ คือพลังไฟฟ้า

2) เวทย์มนตร์-คาถา

ปราชญ์หลายท่านลงความเห็นว่ามนตร์ "ธารณี" คือบทสวดในศาสนาพุทธนิกายมหายาน แต่ย่อให้สั้นเข้าในลักษณะเป็นหัวใจของพระสูตร เช่น ปรัชญาปารมิตาสูตร มีความยาวถึง 8,000 บท ย่อลงมาเหลือ 2-3 บท เรียกว่า ปรัชญาปารมิตาหฤทยสูตร (หัวใจปรัชญาปารมิตา) ภายหลังย่อลงเหลือเพียงคำว่า "ปรม" เพื่อให้ศาสนิกจำได้ และนำสวดได้สะดวก และพบว่ามีความสัมพันธ์กันอย่างใกล้ชิดระหว่างฮินดูตันตระและพุทธตันตระ แม้แต่มนตร์หรือบทสวดก็มีการยืมกันไปดัดแปลงใช้ ดังเช่น มนตร์ของวัชรโยคินีในสาธารณมาลาว่า "โอม โอม โอม สรวพุทธธากินีเย พชร วรณนีเย วชรไวโรจนี เย หูม หูม หูม ผฏ ผฏ ผฏ อย่างละ 3 คำ หมายถึง เทพฑากินี เทพวรณนี และเทพวัชรโยคินี

ในฮินดูตันตระ ก็มีมนตร์ที่คล้าย ๆ กัน คือ ของชินมัสตา ในตันตสาระ ว่า "สรวสิทธิวรณนีเย สรวสิทธิฑากินีเย วชรไวโรจนีเย อิหาวห อิหาวห ฯลฯ" จะเห็นว่ามีข้อความคล้ายกันมาก ต่างแต่คำขึ้นต้น คำว่า "วชรไวโรจนนีเย" บ่งชัดเจนว่า มาจากพุทธตันตระสาขาวัชรญาณ อันแสดงให้เห็นว่า ฮินดูตันตระได้นำเอามนตร์จากพุทธตันตระไปใช้มนตร์ในศาสนาฮินดู บางส่วนมาจากบทสวดสรรเสริญเทพเจ้าที่เคารพนับถือของตน อีกตัวอย่างอันหนึ่งที่น่าสนใจ คือ มนตร์ประจำพระมัญชุศรีโพธิสัตว์ว่า "อ-ร-ป-จ-น-ธีห์" (พระองค์กับบริวารอีก 4 องค์ คือ สูรยประภา จันทรประภา เกศินี และอุปเกศินี) รวมเป็น 5 องค์ เกิดจากตัวอักษร 5 ตัว คือ อ-ร-ป-จ-น ฮินดูตันตระดัดแปลงตั้งแต่ชื่อเทพมัชชุโฆษ และมีมนตร์ประจำเทพว่า "อ-ร-ว-จ-ล-ธีห์" ซึ่งเพี้ยนไป และไร้ที่มาชัดเจน จึงเห็นได้ว่าดัดแปลงมาจากพุทธตันตระ

อย่างไรก็ตาม ประเภทของเวทย์มนตร์คาถาในพุทธตันตระ และข้อปลีกย่อย อื่น ๆ ได้มีการเปลี่ยนแปลงไปตามกาลเวลา และท้องถิ่นที่ลัทธิตันตระได้แพร่เข้าไป เช่น เมื่อเผยแพร่เข้าไปในประเทศจีนก็มีมนตร์จีน เผยแพร่เข้าไปในประเทศญี่ปุ่น ก็มีมนตร์ญี่ปุ่นเพิ่มขึ้น เมื่อเข้ามาในประเทศไทยก็มีมนตร์เกิดขึ้นอีกมากมายเช่นกัน บางมนตร์เหลือแต่โอมขึ้นไว้ จากนั้นเป็นภาษาท้องถิ่นทั้งหมด แต่มนตร์ที่เป็นหลักคือ มณีมนตร์ "โอม มนี ปทเมหุม" เป็นมนตร์สารพัดนึกให้สำเร็จประโยชน์ได้ทุกประการ

การสวดมนตร์นี้ นอกจากท่องด้วยปากเปล่าแล้วยังใช้วิธีเขียนหรือสลักมนตร์ลงในกระดาษ แผ่นหิน แผ่นทอง หรืออื่น ๆ ก็ได้ ยิ่งเขียนได้มากจบยิ่งทำให้ความสำเร็จเพิ่มมากขึ้น บางคนจึงเขียนถึง แสน ล้าน หรือ หลายล้านจบ

3.3 แนวความคิดเกี่ยวกับมหายานของท่านพุทธทาสภิกขุ

ความจริงถ้าจะถือเรื่องสัจธรรมตามแนวทางพุทธศาสนาเป็นหลักแล้ว จะพบว่าไม่มีความแตกต่างระหว่างพุทธศาสนานิกายต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นมหายานหรือหินยาน เพราะเป็นเรื่องปฏิบัติเพื่อความหลุดพ้นจากกิเลส โดยมีนิพพานเป็นจุดหมาย เว้นแต่ว่า

คำสั่งสอนนั้นจะไม่ได้เป็นไปเพื่อบำบัดขัดเกลากิเลส ซึ่งถือว่าเป็นสิ่งปลอมปนที่ถูกนำเข้ามา แต่ผู้ปฏิบัติธรรมก็จะสามารถเข้าใจได้ด้วยตนเอง ในเรื่องนี้ท่านพุทธทาสแห่งสวนโมขผาราม ได้ให้ความเห็นไว้ในการปาฐกถาที่สมาคมพุทธบริษัทไทย-จีนประชา เรื่องข้อควรทราบเกี่ยวกับหลักพุทธศาสนานิกายต่าง ๆ เมื่อวันที่ 29 ธันวาคม 2493 ว่า [17] ข้อแรกที่ข้าพเจ้าจะกล่าวต่อไปนั้น คือ ปัญหาเกี่ยวกับความแตกต่างระหว่างพุทธศาสนานิกายต่าง ๆ โดยเฉพาะ คือ มหายาน กับหินยาน และในนิกายใหญ่ ๆ นิกายหนึ่ง ๆ นั้น ก็ยังแบ่งเป็นนิกายย่อย ๆ อีกเป็นอันมาก ข้อนี้ทำให้เกิดความหนักอกหนักใจแก่คนบางคนซึ่งไม่เข้าใจในเรื่องนี้ โดยเข้าใจไปว่า เมื่อมีหลายนิกายกล่าวข้อความไม่ตรงกันแล้ว จะมีถูกพวกหนึ่ง มีผิดพวกหนึ่ง เลยไม่ทราบว่าจะถือเอาข้างไหนดี หรือเกิดมีคนบางพวกถือมั่นตามที่พวกตนเคยถือมาแต่ก่อน แล้วติเตียนพวกอื่นก็มีความเสียหายเช่นนี้ถ้ามีขึ้นก็เกิดจากความเข้าใจผิดในปัญหาระหว่างนิกายนั่นเอง ข้าพเจ้าจึงถือว่าเป็นเรื่องที่ต้องกล่าวก่อนเรื่องอื่น

ในเรื่องนี้ ท่านจงพิจารณาดูอย่างง่าย ๆ คือ ขึ้นชื่อว่าแสงไฟแล้ว ย่อมส่องทางให้แก่ผู้ส่องทั้งนั้น เราจะใช้กระจก ตะเกียงสีขาว สีแดง สีเขียว หรือสีอะไรก็ตามที มันย่อมส่องให้เราเห็นถนนหนทางที่เราจะเดินไปได้ด้วยกันทั้งนั้น ขอแต่ให้มันมีแสงก็แล้วกัน สีเขียว สีแดง เหล่านั้น ไม่ทำให้เราถึงกับเดินไปไม่เห็นหรือถึงกับหลงทาง ครั้นเราเดินไปถึงที่ ๆ เราต้องการแล้ว ตะเกียงที่มีสีต่างกันนั้น ก็ไม่มีปัญหาอะไรเลย บางทีจะเป็นการฉลาดเสียอีก ในการที่เราอยู่ในภูมิประเทศที่ต่างกันแล้วเราจะใช้ตะเกียงมีกระจกสีต่างกันคือให้ตรงกับความต้องการ หรือความเหมาะสมของเรา ดีกว่าที่จะทำตาม ๆ กัน เพื่อให้เหมือนกันไปหมด ทั้งที่เรามีจิตใจ มีการศึกษาหรือที่อยู่อาศัยต่างกัน

มหายานกับหินยานนั้น ท่านทั้งหลายก็เห็นได้แล้วว่าเป็นพุทธศาสนาหรือแสงสว่างด้วยกัน จะมีผิดกันบ้างก็ตรงที่เครื่องประกอบภายนอกเล็ก ๆ น้อย ๆ อันเนื่องมาจาก

---

[17] พุทธทาสภิกขุ **ธรรมวิจักขณกถา** (กรุงเทพฯ : สำนักพิ มพ์อรุณวิทยา; 2534)หน้า 84-87

ความต้องการปลีกย่อยของบุคคลผู้นำพระศาสนาไปเผยแพร่ในที่นั้น ๆ ซึ่งมีประชาชนต่างกัน มีขนบธรรมเนียมต่างกัน มีความจำเป็นบางอย่างที่ครอบงำเขาอยู่ต่างกัน แต่ทั้งสองนิกายก็ยังคงเป็นศาสนา หรือแสงสว่างอยู่นั่นเอง เวลาล่วงมาตั้ง 2000 ปีกว่าแล้ว ใครจะไปชี้ได้โดยเด็ดขาดว่า ตะเกียงดวงไหนเป็นตะเกียงดวงเก่า และใครจะไปยืนยันได้ว่าถ้าผิดจากตะเกียงดวงเก่าแล้วมันจะไม่ให้แสงสว่าง ใครบ้างที่สามารถทำตะเกียงที่จุดขึ้นแล้ว จะไม่มีแสงเสียเลยแม้แต่เล็กน้อย และใครบ้างจะคัดค้านว่า ถ้าใช้กระจกหน้าตะเกียงเป็นสีต่างๆ แล้ว มันจะหมดคุณภาพในการส่องถนนหนทางสำหรับเดิน

พุทธศาสนาในธิเบต ก็ไม่เหมือนกับพุทธศาสนาในประเทศจีน ในประเทศจีนก็ไม่เหมือนกันแท้กับในญี่ปุ่น ในญี่ปุ่นก็ยิ่งไม่เหมือนในอินเดีย ในอินเดียก็ไม่เหมือนในพม่า ในพม่าก็ไม่เหมือนในลังกา ถึงแม้ในลังกา ก็มิใช่ว่าจะตรงกันทุกประการกับพุทธศาสนาในประเทศไทย แต่ทั้งนั้นทั้งนี้ ขอให้เข้าใจว่ามันไม่เหมือนกันเฉพาะตัวตะเกียง หรือสีของกระจกหน้าตะเกียงเท่านั้น แต่แสงสว่างของตะเกียงทั้งหมดนี้ย่อมส่งให้เห็นภาพของสิ่งที่อยู่รอบตัวเราได้ด้วยกันทั้งนั้น แม้ว่าแสงสว่าง นั้น ๆ จะมากน้อยกว่ากันบ้าง มันก็ไม่อาจจะลวงตาจนทำให้เราเห็นภาพนั้น ผิดจากความเป็นจริงไป เช่น เห็นเลขหนึ่งเป็นเลขสอง หรือเห็นโต๊ะเป็นเก้าอี้ไปได้เลยเป็นอันขาด ถ้าไม่เชื่อ ท่านลองอ่านหนังสือด้วยไฟสีแดง สีเขียว สีม่วง สีขาว หรือสีอะไรก็ตามดูเถิดมันจะได้ความที่อ่านออกมานั้นเหมือนกันหมดฉะนั้น เป็นอันว่า ไม่มีปัญหาในระหว่างนิกายที่เราจะต้องระแวงต่อกันหรือรังเกียจกันความเป็นพุทธบริษัทชาวจีน หรือชาวไทยไม่สามารถบิดผันแสงสว่างของพุทธศาสนาที่จะส่องทาง แห่งความรอดพ้นจากปวงทุกข์ให้แก่ชาวโลก ให้เป็นอย่างอื่นไปได้ พุทธศาสนาอย่างจีนหรือพุทธศาสนาอย่างไทย จึงเป็นอันเดียวกันเพราะเหตุนี้

พระพุทธเจ้าทุก ๆ พระองค์ จะเป็นกี่ล้านองค์ก็ตาม สอนอย่างเดียวกันหมด ไม่แตกต่างกันเลยฉันใด พุทธศาสนาของพระองค์ไม่ว่านิกายไหน ย่อมสอนมีความมุ่งหมายอย่างเดียวกัน ให้แสงสว่างมีคุณภาพทำนองเดียวกันฉันนั้น เพราะฉะนั้นปัญหาที่ควรวิสัชนากันนั้น จึงมิใช่ปัญหาเกี่ยวกับนิกายนั้น นิกายนี้ แต่มันเป็นปัญหาที่ว่าพระ

พุทธเจ้าเหล่านั้น ทุก ๆ พระองค์ ได้ประทานแสงสว่างไว้อย่างไรต่างหาก ไม่มีปัญหาเรื่องฆราวาสหรือบรรพชิต แต่เป็นปัญหาอยู่ที่ว่าเขาจะสมัครมีแสงสว่างนั่นหรือไม่ต่างหาก ไม่มีปัญหาเรื่องผู้ชายหรือผู้หญิง เด็กหรือผู้ใหญ่ มั่งมีหรือยากจน ฉลาดหรือโง่ แต่มีปัญหาอยู่ที่ว่าเขาจะสมัครเดินทางแนวแห่งแสงสว่างนั่นหรือไม่เท่านั้น แสงสว่างอันนี้เป็นของกลางสำหรับมนุษย์ทุกคน กระทั่งถึงสัตว์เดรัจฉานที่รู้จักรักสุขเกลียดทุกข์ทั่วไปหมด เพราะว่าชีวิตทั้งหลายย่อมมีลูกกำเนิดมาแต่ที่เดียวกัน ฉะนั้น การแบ่งแยกจึงไม่มีแก่พวกพุทธบริษัท การแบ่งแยกควรมีเฉพาะเรื่องการกินอยู่ การแต่งงาน การบ้านการเมือง ซึ่งเป็นเรื่องโลก ๆ เท่านั้น สำหรับพุทธบริษัทแล้ว ย่อมเป็นหน่วยสมาคมหน่วยเดียวกันทั้งสากลจักรวาล

3.4 สรุป

พระพุทธเจ้าได้ประกาศหลักธรรมท่ามกลางวัฒนธรรมแบบพราหมณ์ ภายหลังเมื่อพระพุทธจ้านิพพานแล้ว พุทธธรรมได้เริ่มแปรปรวนไปจากหลักการเดิม กลับไปสู่อิทธิพลของพราหมณ์อีก มีการแตกแยกเป็นสองนิกาย คือ มหายานและหินยาน มาตั้งแต่ทำสังคายนา ครั้งที่ 2 ประมาณ 100 ปี หลังจากพระพุทธเจ้านิพพานแล้ว แต่พระสงฆ์นิกายก็ยังคงยึดถือพระปรมัตถ์เป็นสำคัญ

หลักของมหายาน คือ ต้องการชักจูงคนให้เลื่อมใสในพุทธศาสนาเสียก่อนแล้วจึงสั่งสอนให้ระงับกิเลสต่อไปภายหลัง พระสงฆ์ฝ่ายมหายาน จึงแก้ไขคติในพุทธศาสนาโดยถือว่าไม่ควรจะมุ่งหวังที่จะสำเร็จพระอรหันต์หรือเป็นพระปัจเจกโพธิ เพราะจะไปนิพพานแต่เฉพาะตัวไม่เป็นประโยชน์แก่ผู้อื่นควรมุ่งแต่เพียงพุทธภูมิ คือ บำเพ็ญเพียรเป็นพระโพธิสัตว์ เพื่อจะได้พาผู้อื่นข้ามวัฏสงสารเสียก่อน ในลัทธิมหายานจึงนับถือพระโพธิสัตว์เป็นสำคัญ และถือว่าพระพุทธเจ้ามีอยู่ทั่วไปในอนันตจักรวาล มีพระอาทิพุทธเจ้าพระองค์หนึ่งเกิดพร้อมกับโลก และมีพระอาทิพุทธเจ้าอีก 5 พระองค์ :เกิดขึ้นด้วยอำนาจ

ฌานสมาบัติของพระอาทิพุทธเจ้า เป็นประธานในสวรรค์คอยบันดาลให้พระโพธิสัตว์จุติมาเกิดในโลกมนุษย์

ในสุวรรณภูมิมีหลักฐานว่าพระเจ้าอโศกมหาราชได้ส่งสมณฑูต มาเผยแพร่พุทธศาสนาสองรูปด้วยกันคือพระโสณะเถระกับพระอุตตระเถระ ดังนั้น พุทธศาสนาที่แพร่เข้ามายังสุวรรณภูมิครั้งแรกในพุทธศตวรรษที่ 3 จึงเป็นพุทธศาสนาแบบเถรวาท

การแตกแยกนิกายเป็นพุทธศาสนามหายานนี้ มีกล่าวไว้ในคัมภีร์เภทธรรมมติจักรศาสตร์ แต่งโดยพระเถระสมัยราชวงค์ถัง ชื่อ กุยกี ว่ามีมูลเหตุมาจากทิฐิ 5 ข้อ ของภิกษุมหาเทวะ และความแตกแยกเริ่มมีมากขึ้น เมื่อฝ่ายตรงกันข้ามได้เขียนใส่ร้ายพระมหาเทวะปฐมนิกายของมหายานว่าเป็นผู้ทำอนันตริยกรรมที่อุกฤษณ์ถึง 3 ครั้ง แล้วยกตัวเองเป็นพระอรหันต์ มีหลักฐานเมื่อพุทธศตวรรษที่ 9 ว่าพระภิกษุฝาเหียน ได้นำคัมภีร์มหาสังฆิกะวินัยจากนครปาฏลีบุตรไปสู่ประเทศจีนมีชื่อว่า "ม่อฮอเจ็งตีลุก" ถือว่าเป็นปกรณ์ศักดิ์สิทธิของจีน

พุทธศาสนามหายานมีนิกายหนึ่ง คือ นิกายพุทธตันตรยาน หรือมีมันตรยานหรือวัชรยาน ซึ่งมีอิทธิพลมากกว่านิกายอื่นและเผยแพร่เข้ามาสู่สุวรรณภูมิด้วย ในนิกายพุทธตันตระได้ประยุกต์เอาพิธีกรรม คาถา อาคม เวทย์มนตร์ เครื่องรางของขลัง พิธีทางโชคลาภ พิธีเสกเป่า ลงเลขยันตร์ต่าง ๆ แบบตันตระมาใช้ นิกายนี้เจริญขึ้นในอินเดีย ตั้งแต่พุทธศตวรรษที่ 10 เป็นต้นมา นักบวชในนิกายนี้ไม่เรียกว่าภิกษุ แต่เรียกว่า สิทธะ ต่อมาได้แยกสาขาออกเป็น 2 พวก คือ พวกทักษิณาจาริน พวกนี้ยังประพฤติธรรมวินัย ถ้าเป็นพระยังรักษาพรหมจรรย์ และพวกวามาจาริน ไม่รักษาพรหมจรรย์มีลักษณะเป็นหมอผีอาศัยอยู่ในป่าช้าใช้กะโหลกหัวผีเป็นบาตร ถือการเสพกามคุณเป็นการบรรลุวิโมกข์ มีการบูชาด้วยเมถุน พระพุทธเจ้าและพระโพธิสัตว์มีศักติ คือ ชายาคู่บารมี ถือว่าการบรรลุนิพพานต้องทำให้ ธาตุชาย ธาตุหญิงสมานกัน ลัทธิพุทธตันตระนอกจากจะมีการตีความเชื่อกิจกรรมทางเพศใหม่แล้ว ยังเป็นการขจัดภัยป้องกันอันตราย โดยใช้ยันตร์และเวทย์

มนตร์คาถาเป็นยุทธวิธี ที่มาของยันตร์ทั้งหมดคือ รูปเครื่องหมายเพศของหญิงที่นำมาเขียนต่อกันเข้าหลาย ๆ ชิ้น ในลัทธิพุทธตันตระ ยันต์มีหลายชนิดและมีรูปแบบต่าง ๆ กัน

ท่านพุทธทาสภิกขุมีความเห็นว่า ไม่ว่าจะใช้แนวทางมหายานหรือหินยาน ก็ล้วนแต่จะเป็นแสงสว่างนำทางให้เข้าใจพุทธศาสนาและนำไปสู่นิพพานได้เช่นกัน ไม่ว่าแสงสว่างนั้นจะมาจากตะเกียงที่มีกระจกสีขาว สีแดง หรือสีเขียว ก็ย่อมส่องให้เราเห็นหนทางที่เราจะเดินไปได้เช่นกัน เพราะพุทธเจ้าไม่ว่าจะของนิกายใด ย่อมมีคำสอนที่มีความมุ่งหมายอย่างเดียวกัน คือ ปฏิบัติเพื่อความหลุดพ้นจากกิเลส โดยมีนิพพานเป็นจุดมุ่งหมาย ถ้ามีสิ่งปลอมปนที่ไม่ได้เป็นไปเพื่อบำบัดและขัดเกลากิเลสที่มีอยู่ ผู้ปฏิบัติธรรมจะสามารถเข้าใจได้ด้วยตนเอง

บทที่ 4

พุทธศาสนาภายหลังพระพุทธเจ้านิพพาน

4.1 สาเหตุของการแยกนิกาย

เนื่องจากเมื่อพระพุทธเจ้าเสด็จดับขันธ์ปรินิพพานแล้ว มิได้ทรงแต่งตั้งให้ผู้ใดเป็นศาสดาแทน แต่มีปัจฉิมโอวาทให้ยึดถือพระธรรมวินัยเป็นหลักปฏิบัติ จึงมีการประชุมทำสังคายนา เพื่อให้คณะสงฆ์ชี้ขาดหลักปฏิบัติที่จะใช้ต่อไปนั้น ควรมีอะไรบ้าง การทำสังคายนาครั้งแรก ทำกันที่เมืองราชคฤห์ หลังจากที่พระพุทธองค์เสด็จดับขันธ์ปรินิพพานแล้วประมาณ 3 เดือน ท่ามกลางพระอรหันต์ จำนวน 500 รูป โดยมีพระมหากัสสปเถระเป็นประธาน พระอุบาลีเป็นหัวหน้าฝ่ายพระวินัย และพระอานนท์เป็นหัวหน้าฝ่ายพระสูตร ในคราวประชุมสังคายนาครั้งนั้น พระอานนท์ผู้ซึ่งเป็นผู้มีหน้าที่สำคัญที่สุดในที่ประชุมต้องถูกคณะสงฆ์ปรับอาบัติทุกกฏในกรณีต่าง ๆ รวม 8 กรณีด้วยกัน กรณีหนึ่งจะขอพูดถึงในตอนนี้คือ เมื่อพระอานนท์ได้กล่าวแก่ที่ประชุมสงฆ์ ถึงพระพุทธานุญาตให้คณะสงฆ์ถือสิกขาบทเล็กน้อยตามลำดับ ที่ประชุมสงฆ์ไม่แน่ใจว่าวินัยข้อใดบ้างที่พอจะถือเป็นสิกขาบทเล็กน้อย และปรับอาบัติแก่พระอานนท์ ในที่สุดเมื่อไม่อาจตัดสินใจได้ว่าสิกขาบทใดสำคัญ พระมหกัสสปผู้เป็นประธานในที่ประชุมจึงลงมติว่า ไม่ควรมีการตัดทอนสิกขาบทใด ๆ ทั้งสิ้น ที่ประชุมได้ลงมติเป็นเอกฉันท์ให้คงรักษาไว้ดังเดิม

สังคายนาครั้งที่สอง ทำขึ้นที่เมืองไพศาลี หลังจากปฐมสังคายนาแล้ว 100 ปี คือเมื่อปรากฏว่า ในเมืองไพศาลีนั้นมีพระภิกษุพวกหนึ่งมีการปฏิบัติข้อวัตรไม่ถูกต้องตามพระวินัยอยู่ 20 ข้อ พระเรวัตเถระจึงได้รับการสนับสนุนจากพระเจ้ากาฬาโศก แห่งเมืองไพศาลี พระภิกษุจำนวนมากได้เสนอต่อที่ประชุมขอตัดสินสิกขาบทเล็กน้อย 10 ข้อนั้น โดยให้เหตุผลว่าเมื่อครั้งปฐมสังคายนานั้น ที่ประชุมมิอาจตกลงกันได้ว่าสิกขาบทใดสำคัญสิขาบทใดไม่สำคัญ แต่บัดนี้ทราบแล้ว จึงขอเสนอให้ที่ประชุมเพิกถอนสิกขาบท

เล็ก ๆ น้อย ๆ 10 ข้อนั้นเสีย เพื่อเป็นไปตามพระปัจฉิมโอวาทของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า สิกขาบทเล็กน้อยที่เสนอให้เพิกถอนได้ ในบางกรณีนั้นมีดังนี้คือ

(1) ห้ามภิกขุรับเอง หรือใช้ให้ผู้อื่นรับซึ่งทองและเงิน หรือยินดีทองและเงินที่เขาเก็บไว้เพื่อตน

(2) ห้ามฉันโภชนาหารที่มิได้ทำวินัยกรรมไว้ก่อน เมื่อไปในละแวกบ้าน

(3) ห้ามฉันของเลี้ยงของฉันในเวลาวิกาล

(4) ห้ามเอาเกลือที่เก็บสะสมไว้ในเขาปนกับของฉันที่เป็นอาหาร

(5) ห้ามฉันน้ำหมักอันมีสีแดง ดังเท้านกพิราบ แต่ยังไม่เป็นสุราน้ำเมา

(6) ห้ามฉันโครส 5 อย่างในเวลาวิกาล

(7) ห้ามทำอุโบสถกรรมแก่ภิกษุผู้มาภายหลังเมื่อได้เริ่มอุโบสถกรรมไปแล้ว หรือลุกไปเสียกลางคัน

(8) ห้ามทำอุโบสถกรรมต่างกัน (แยกกัน) ในอารามใหญ่มีเสมาแดนเดียวกัน

(9) ห้ามใช้สันถัต (ผ้ารองนั่ง) อันไม่ได้ประมาณกำหนด

(10) ห้ามปฏิบัติตามอุปัชฌาจารย์ในขนบธรรมเนียมรับช่วงสืบกันมา พระภิกษุจะเพิกถอนสิกขาบทเหล่านี้โดยถือหลัก

ก. ในข้อ 1 : ถือเป็นปัจจัยการอาศัยซึ่งกัน และเรียกว่าปัจจยากาเร

ข. ในข้อ 3, 5, 6 : ถือเป็นการฉันยาแก้โรคที่มีอาการเสียดแทงร่างกายให้ผิดไปจากปกติ เรียกว่า เภสัชและปานะโภชนีย์

ค. ในข้อ 10 : ถือเป็นการไม่ขัดต่อวินัย โดยถือเป็นกตเวที

ง. ส่วนสิกขาบทลหุอาบัติและครุอาบัติอื่น ๆ ในพระวินัยบัญญัติ ยังคงรักษาไว้แน่นแฟ้นไม่เปลี่ยนแปลง

ผลจากการประชุมสังคายนาครั้งนี้ปรากฏว่า พระเถระผู้ใหญ่ในที่ประชุมไม่ยินยอมให้เพิกถอนสิกขาบททั้ง 10 ข้อ ที่เสนอมานั้น จึงเกิดการแตกแยกเป็น 2 ฝ่าย

ฝ่ายพระเถระผู้ใหญ่เป็นนิกายที่เรียกว่า สถวีระ (พวกพระเถระ) ซึ่งภายหลังกลายเป็นแม่บทของนิกายเถรวาทที่ตกทอดมาจนถึงปัจจุบันนี้

ฝ่ายพระภิกษุหนุ่ม ๆ มีจำนวนประมาณ 10,000 รูป เห็นว่าควรให้เพิกถอนมหาสังฆิกะ หมายถึง คณะสงฆ์ส่วนใหญ่นั่นเอง การประชุมครั้งนั้นเรียกว่า มหาสังฆิติ ซึ่งนับเป็นสาเหตุการแตกแยกในศาสนาพุทธครั้งแรก ที่มีบันทึกไว้ในหลักฐานของนิกายเถรวาท แต่ฝ่ายมหายานมิได้มีเพียงเท่านี้ ฝ่ายมหายานยังมีหลักฐานชี้ให้เห็นว่าการแตกแยกครั้งนั้น เนื่องมาจากทิฐิ 5 ประการ ของพระมหาเทพผู้เป็นพระภิกษุเกิดในสมัยกาฬาโศกได้อวดอ้างว่า เป็นผู้บรรลุอรหันตผล ทิฐิทั้ง 5 ประการนั้น มีดังนี้คือ

(1) พระอรหันต์อาจกระทำบาปได้ในขณะไม่รู้สึกตน เช่น การฝันถึงเรื่องลามกบัดสี ซึ่งเป็นการไม่เจตนา ถือว่าไม่อาบัติ

(2) บุคคลอาจบรรลุพระอรหันตผลได้โดยไม่รู้สึกตนว่าได้บรรลุผล

(3) พระอรหันต์อาจมีข้อกังขาได้

(4) ผู้ที่ว่าตนบรรลุพระอรหันตผล ก็โดยการแนะนำพยากรณ์ของผู้อื่น

(5) ผู้อริยมรรคผลจะปรากฏต่อเมื่อบุคคลผู้บำเพ็ญเปล่งอุทาน เช่นว่า ทุกข์หนอ วุ่นวายจริงหนอ ฯลฯ

การสังคายนาครั้งที่สอง [18] เป็นบ่อเกิดแห่งการแตกแยกของพระภิกษุสงฆ์สาวกในพระพุทธศาสนา การแตกแยกกันในหมู่พระสงฆ์นี้ยังคงดำเนินต่อไปโดยมิหยุดยั้ง จะเห็นได้ว่าในการประชุมสังคายนาครั้งที่สาม ปรากฏว่ามีนิกายต่าง ๆ ในศาสนาพุทธที่พอจะนับได้อย่างน้อยถึง 18 นิกาย โดยแยกสาขาออกไปจากนิกายสถวีระและนิกายมหา

---

[18] การแตกแยกนิกายสงฆ์มีมาแต่ครั้งพุทธกาล ในสมัยพระพุทธเจ้ายังดำรงพระชนม์ชีพอยู่ ก็มีการแบ่งแยกหมู่เหล่า อย่างน้อยถึงสองครั้ง ครั้งแรกในสมัยพระเทวทัต และครั้งที่สองฝ่ายวินัยธรกับฝ่ายธรรมกถึก พระพุทธองค์ต้องเสด็จแยกพระองค์ไปอยู่ที่ป่าปาลิไลยก์ คณะสงฆ์จึงได้ยุติกรณีบาดหมาง หันกลับมากลมเกลียวดังเดิม รายละเอียดดูได้จาก ฉั ตรสุมาลย์ กบิลสิงห์,“กำเนิดมหายาน” จุลสารโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษย์ศาสตร์, 2,2 (มกราคม 2518) : 49-51.

สังฆิกะที่กล่าวมาแล้วข้างต้น

ถึงรัชสมัยพระเจ้าอโศกมหาราชเป็นพระเจ้าแผ่นดินแคว้นมคธ พระองค์เป็นพระมหากษัตริย์ที่ยิ่งใหญ่ มีพระราชอำนาจแผ่ไปเกือบทั่วชมพูทวีป ทรงมีศรัทธาแรงกล้าในพระพุทธศาสนา ทรงทำนุบำรุงพระสงฆ์ทั่วสังฆมณฑล ปฏิสังขร์วัดวาอารามที่ชำรุดเสื่อมโทรม และสร้างวัดวาอารามปูชนียสถานขึ้นใหม่ ส่งพระสงฆ์จาริกไปประกาศศาสนายังนานาประเทศ พระพุทธศาสนาในรัชสมัยนี้รุ่งเรืองถึงขีดสุด แต่ในขณะเดียวกันก็มีพวกพระอลัชชีมากเท่ากับพระสงฆ์ผู้ทรงศีล พวกนอกศาสนาหรือเดียรถีย์แอบแฝงเข้ามาปลอมบวชเป็นพระ เพราะได้รับการบำรุงด้วยลาภสักการะอย่างเหลือล้น ทำให้การคณะสงฆ์ปั่นป่วนอลเวง เหลือกำลังที่หัวหน้าสงฆ์จะชำระสะสางด้วยหลักธรรมวินัย พระเจ้าอโศกมหาราชจึงทรงอาศัยพระราชอำนาจของแผ่นดิน ออกพระราชกำหนดเด็ดขาดให้จับสึกพวกภิกษุปลอมบวชและพระอลัชชีทั้งหมด แล้วอาราธนาพระโมคัลลีบุตรติสสะเถระประชุมสงฆ์ทำตติยสังคายนา เมื่อ พ.ศ. 236

พระเจ้าอโศกมหาราชทรงเป็นกษัตริย์องค์แรกที่มีบทบาทในการทำนุบำรุงพระพุทธศาสนา เป็นแบบอย่างของธรรมราชาในอุดมคติช่วยประสานความสัมพันธ์ระหว่างศาสนจักรและอาณาจักร และกลายเป็นความจำเป็นของศาสนจักรที่จะต้องมีอาณาจักรคอยเกื้อหนุน ดังมีหลักฐานให้เห็นชัดว่าด้วยพระราชกรณียกิจทางธรรมของพระองค์ศาสนาพุทธจึงเจริญมั่นคงและเผยแพร่ไปยังประเทศต่าง ๆ แถบเอเซียอาคเนย์ และกลายเป็นแบบแผนสำหรับกษัตริย์ในประเทศที่นับถือพุทธศาสนาจะต้องประพฤติเลียนแบบ ดังปรากฏว่า พระมหาธรรมราชาลิไท แห่งอาณาจักรสุโขทัยก็ได้นำหลักการที่พระเจ้าอโศกมหาราชประพฤติปฏิบัติทางธรรมมาประยุกต์ใช้

4.2 การสร้างพระพุทธรูป

ศาสตราจารย์หลวงบริบาลบุรีภัณฑ์ ได้เขียนเรื่องการทำพระพุทธรูปบูชา ในหนังสือเรื่องโบราณคดีของคณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากรไว้ว่า ก่อนสมัยพุทธกาล

มาจนถึงสมัยพระเจ้าอโศกมหาราช ราว ๆ ปี พ.ศ.270 ในประเทศอินเดียยังถือประเพณีที่มีมาแต่อดีตอย่างหนึ่งคือจะไม่ทำรูปของผู้ที่เคารพนับถือโดยตรงเอาไว้บูชา เพราะการสร้างรูปถือว่าไม่ให้ความเคารพ ฉะนั้นการสร้างพระสถูปในสมัยพระเจ้าอโศกมหาราช เมื่อมีการจำหลักลวดลายตามฐานพระสถูปหรือกรอบรั้ว เพื่อให้ประชาชนทราบเรื่องพระพุทธประวัติ จึงต้องคิดทำเครื่องหมายขึ้นแทน เช่น ตอนประสูติก็ทำเป็นรูปภาพนางสิริมหามายาประทับนั่งบนกอบัว มีรูปช้างพรมน้ำมนต์สองหัว หรือตอนตรัสรู้ทำพระแท่นว่างเปล่าใต้ต้นโพธิ์ ตอนประทานปฐมเทศนา ทำเป็นรูปพระธรรมจักร์ มีรูปพระปัจวัคคีและกวางหมอบ อันหมายถึงที่ที่ได้แสดงพระปฐมเทศนา เป็นต้น

เมื่อสิ้นรัชกาลพระเจ้าอโศกมหาราชแล้ว ต่อมาก็ไม่มีพระเจ้าแผ่นดินองค์ใดในราชวงศ์โมริยะ ปกครองประเทศเป็นพระเจ้าราชาธิราชได้อย่างพระองค์ จึงเป็นเหตุให้ประเทศราชต่าง ๆ ตั้งแข็งเมืองเป็นอิสระขึ้นตาม ๆ กัน แต่ส่วนพระพุทธศาสนานั้นยังคงเป็นที่นับถือของประชาชนอยู่ ทุกแห่งที่พระเจ้าอโศกได้นำไปประดิษฐานไว้ในเหล่าประ-จันตประเทศอันอยู่ทางทิศพายัพ มีแคว้นคันธารราฐ เป็นต้น เป็นเมืองที่มีพวกโยนกเข้ามาตั้งถิ่นฐานอยู่ตั้งแต่เมื่อครั้งพระเจ้าอเล็กซานเดอร์มหาราชยกทัพตีได้มณฑลนี้ ต่อมาเมื่อพระองค์สวรรคตแล้ว พวกแม่ทัพนายกองของพระองค์ ได้ตั้งตัวขึ้นเป็นเจ้าปกครองประเทศได้หลายคน และเมื่อครั้งพระเจ้าอโศกประกาศพระพุทธศาสนาไปยังแคว้น คัน-ธารราฐ พวกชาวโยนกได้ยอมรับนับถือพระพุทธศาสนา แต่เนื่องจากชาวโยนกเป็นฝรั่งชาติกรีก เมืองเมสิโดเนีย เมื่อครั้งอยู่ยังบ้านเมืองเดิมของตนเคยนับถือศาสนาที่นิยมทำรูปเคารพขึ้นไว้บูชาแทนพระเป็นเจ้า เมื่อหันมาถือพระพุทธศาสนาแล้วจึงคิดทำพระพุทธรูปขึ้นบูชาตามประเพณีนิยมของตน มีปรากฏในตำนานว่ามี การทำพระพุทธรูปขึ้นในรัชกาลพระเจ้าเมมันเดอร์หรือพระเจ้ามิลินท์ (ใน พ.ศ.369-389) แต่แบบอย่างพระพุทธรูปรุ่นแรกที่พวกโยนกคิดทำขึ้นนั้น ศาสตราจารย์หลวงบริบาลบุรีภัณฑ์มีความเห็นว่าไม่น่าจะแพร่หลายนัก เพราะคันธารราฐเป็นประเทศเล็ก ปรากฏตามพงศาวดารอินเดียว่า เมื่อพวกโยนกตั้งบ้านเมืองเป็นอิสระขึ้นได้ไม่นานเท่าใด ก็มีพวกศกะยกกำลังมาจากตอนกลาง

ของทวีปเอเซียชิงได้บ้านเมืองจากพวกโยนกแล้ว ต่อมาพวกกุสานะซึ่งอยู่ทางตะวันออกเฉียงเหนือได้ยกกำลังลงมาชิงอำนาจพวกศกะอีกต่อหนึ่ง โดยพวกกุสานะนี้มีพระเจ้าแผ่นดินเรืองพระนามองค์หนึ่ง ทรงพระนามว่า พระเจ้ากนิษกะ ได้ทรงราชเมื่อ พ.ศ.613 ตั้งราชธานีอยู่ที่เมืองบุรุษบุรี (ซึ่งบัดนี้เรียกว่าเปษวา) สามารถแผ่พระราชอาณาเขตเข้ามาจนถึงทางใต้ของชมพูทวีป พระเจ้ากนิษกะแม้เป็นชาวต่างชาติก็ยอมรับนับถือพุทธศาสนา แต่ทรงเลื่อมใสลัทธิมหายาน (เห็นจะเป็นเพราะทางเหนือมีพระสงฆ์ฝ่ายมหายานไปอยู่มาก) พระองค์มีพระราชประสงค์ที่จะเป็นศาสนูปถัมภกเหมือนอย่างพระเจ้าอโศกมหาราช จึงทรงสร้างเจดีย์สถานต่าง ๆ และทำนุบำรุงสงฆ์มณฑลให้เจริญรุ่งเรืองขึ้นในคันธารราฐ สิ่งที่พระเจ้ากนิษกะได้ทรงกระทำในการอุปถัมภ์พระพุทธศาสนา ซึ่งมีผลยั่งยืนมาจนถึงทุกวันนี้ มีอยู่ 2 อย่าง คือ การก่อสร้างพุทธเจดีย์อย่างหนึ่ง กับการสังคายนาพระธรรมวินัยอีกอย่างหนึ่ง

การสร้างพระพุทธเจดีย์นั้น ก็ประสงค์จะทำตามเยี่ยงอย่างพระเจ้าอโศกมหาราช คือสร้างพระเจดีย์ และทำลวดลายเป็นเรื่องพระพุทธประวัติ เพื่อให้มหาชนได้เห็นแล้วเกิดศรัทธาเลื่อมใส แต่พระเจ้ากนิษกะและพวกโยนกในคันธารราฐ เป็นเชื้อสายชาวต่างประเทศ ซึ่งไม่เคยถือคติที่ห้ามมิให้ทำรูปเคารพอย่างชาวอินเดีย จึงรับคติพวกโยนกให้ทำเป็นพระพุทธรูปในลวดลายเรื่องพุทธประวัติ มิใช่ให้ทำวัตถุอื่นแทน เหมือนเช่นแบบอย่างทางมคธราฐ พระพุทธรูปจึงได้แพร่หลายตั้งแต่นั้นมา เมื่อเกิดการนิยมสร้างพระพุทธรูปขึ้นไว้บูชาอย่างชาวโยนกขึ้นในอินเดีย พระพุทธรูปก็แพร่หลายไปทุกที่

การสังคายนาพระธรรมวินัย ครั้งพระเจ้ากนิษกะนั้น ชั้นเดิมจะให้รวมสงฆ์นิกายฝ่ายเหนือกับฝ่ายใต้เข้าด้วยกันแต่ไม่สามารถทำได้ เพราะพระสงฆ์แตกกันเสียนานแล้ว จึงได้ประชุมแต่สงฆ์ฝ่ายเหนือฝ่ายเดียว แล้วทำสังคายนาพระธรรมวินัยขึ้นที่เมืองบุรุษบุรี เมื่อ พ.ศ.624 พระธรรมวินัยที่สังคายนาคราวนี้บันทึกเป็นภาษาสันสกฤตเป็นต้นเหตุให้การยึดถือพระไตรปิฎกเกิดแตกต่างกันขึ้น กล่าวคือพระฝ่ายเหนือนับถือพระไตรปิฎก

ภาษาสันสกฤตที่สังคายนาใหม่ พระฝ่ายใต้นับถือพระไตรปิฎกภาษามคธ ซึ่งทำสังคายนาครั้งพระเจ้าอโศกเป็นหลัก

พระพุทธรูปซึ่งพวกโยนกคิดสร้างขึ้น ชั้นแรกทีเดียวจะเป็นอย่างไรยังไม่พบตัวอย่างที่ปรากฏอยู่เป็นแบบอย่างที่สร้างในสมัยพระเจ้ากนิษกะเป็นต้นมา แต่มีเค้าเงื่อนพอสันนิษฐานได้ว่า การที่สร้างพระพุทธรูปขึ้นทีแรก ช่างผู้คิดแบบอย่างเห็นจะรู้สึกยากมิใช่น้อย ด้วยมีข้อสำคัญบังคับอยู่ 2 อย่าง คือ อย่างหนึ่ง จะต้องคิดทำให้แปลกกว่ารูปคนอื่น ๆ จนใครเห็นก็จะต้องรู้ได้ทันทีว่าเป็นรูปพระพุทธเจ้า กับอีกอย่างหนึ่ง จะต้องสร้างทำให้งามถูกใจบรรดาผู้ซึ่งเลื่อมใสพุทธศาสนา หรือถ้าจะว่าอีกนัยหนึ่งก็คือ จะต้องคิดทำให้เหมือนพระพุทธเจ้าตามความนิยมของคนทั้งหลาย แต่ขณะเมื่อแรกคิดสร้างพระพุทธรูปนั้น พระพุทธเจ้าได้เสด็จดับขันธ์ปรินิพพานแล้วหลายร้อยปี รูปพรรณสัณฐานของพระองค์เป็นอย่างไร มีแต่คำบอกเล่ากล่าวกันสืบมาว่าเป็นเช่นนั้น เช่นนี้ เช่นว่ามีลักษณะอย่างมหาบุรุษที่กล่าวไว้ในคัมภีร์มหาปุรุปลักษณะ เมื่อสร้างพระพุทธรูปได้อาศัยคำบอกเล่าเช่นว่าอย่างหนึ่ง กับอาศัยความรู้เรื่องพุทธประวัติ เช่นว่าพระพุทธเจ้าเป็นกษัตริย์ชาวมัชฌิมประเทศ เสด็จออกบรรพชาเป็นสมณะ เป็นต้น อีกอย่างหนึ่ง กับอาศัยแบบอย่างอันปรากฏอยู่ในจารีตประเพณีของชาวมัชฌิมประเทศ ดังเช่น กิริยาที่นั่งขัดสมาธิและครองผ้ากาสาวพัตร์ เหมือนเช่นพระภิกษุซึ่งมักมีอยู่ในสมัยนั้น เป็นต้น อีกอย่างหนึ่ง นอกจากนั้นก็อาศัยแต่คตินิยมที่ดีงามในกระบวนช่างของชาวโยนกเป็นหลัก ด้วยความคิดที่จะทำพระพุทธรูปนั้น ก็รู้ว่าไม่สามารถสร้างให้เหมือนพระพุทธเจ้าได้ ฉะนั้นการที่สามารถสร้างให้คนทั้งหลายยอมรับนับถือว่าเป็นรูปพระพุทธเจ้าได้ ต้องนับว่าเป็นช่างที่ฉลาดแท้ทีเดียว [19]

เมื่อพิจารณาดูลักษณะพระพุทธรูปโบราณ ที่ช่างโยนกคิดทำขึ้น ในคันธารราฐ

---

[19] ศาสตราจารย์หลวงบริบาลลพบุรีภัณฑ์ **โบราณคดี** (กรุงเทพ : สำนักพิมพ์บรรณาคาร; 2506) หน้า 61-62

สังเกตเห็นว่าได้อนุโลมตามคัมภีร์มหาปุริสลักษณะพยากรณ์ศาสตร์หลายข้อ เช่น ทำพระอุณาโลมไว้ที่ในระหว่างพระโขนง ตามคำว่าอุณนา โลมา ภมุกนตเร บางทีอาจจะเอาความในบท อุณณหิสสีโส อันแปลว่าพระเศียรเหมือนทรงอุณหิส * มาคิดอนุโลมทำให้พระเศียรพระพุทธรูปมีพระเกตุมาลาอีกอย่างหนึ่ง แต่พระเกตุมาลาตามแบบช่างโยนกทำเป็นพระเกศายาวกระหมวดมุ่นเป็นโมลีไว้บนพระเศียรอย่างพระเกศากษัตริย์ เป็นแต่ไม่มีเครื่องศิราภรณ์ ความคิดเรื่องทำพระเกตุมาลานี้ ศาสตราจารย์ฟูเชร์นักปราชญ์ฝรั่งเศสสันนิษฐานว่า จะเกิดโดยความจำเป็นในกระบวนช่าง ด้วยในลายจำหลักเรื่องพระพุทธประวัติ มีภาพสมณะทั้งพระพุทธเจ้าและภาพภิกษุพุทธสาวก ถ้าทำพระพุทธรูปแต่เป็นอย่างสมณะจะสังเกตยาก ว่ารูปพระพุทธเจ้าหรือรูปพระสาวก ช่างโยนกประสงค์จะให้คนดูรู้จักพระพุทธรูปได้โดยง่าย จึงถือเอาเหตุที่พระพุทธองค์เป็นกษัตริย์โดยพระชาติ และเป็นสมณะโดยเพศนั้น ทำพระพุทธรูปให้ส่วนพระองค์ทรงครองผ้าอย่างสมณะ แต่ส่วนพระเศียรทำให้เหมือนอย่างพระเศียรกษัตริย์ เป็นแต่ละเครื่องศิราภรณ์ออกเสีย พระพุทธรูปจึงแปลกไปจากรูปภาพอื่น ๆ ถึงจะอยู่ปะปนกับรูปใครก็รู้ได้ว่าเป็นพระพุทธเจ้า ด้วยความคิดข้อนี้ (เป็นของดีเลิศ) ช่างพวกอื่นในสมัยชั้นหลังต่อมาไม่สามารถจะคิดแก้ไขไปเป็นอย่างอื่นได้ จึงต้องเอาแบบอย่างของช่างชาวโยนกทำต่อมา พระพุทธรูปจึงมีพระเกตุมาลาด้วยประการฉะนี้ [20] ลักษณะที่ทำตามจารีตประเพณีในมัชฌิมประเทศนั้น เช่นอาการทรงนั่งขัดสมาธิ (ช่างโยนกทำนั่งขัดสมาธิเพ็ชร์อย่างเดียว) และอาการที่ทรงครองผ้า ทำทั้งอย่างห่มดองและห่มคลุม แต่มักชอบทำห่มคลุม จำหลักกลีบผ้าให้เหมือนจริงตามกระบวนช่างโยนก นอกจากที่กล่าวมาในบรรดาลักษณะซึ่งมิได้มีที่บังคับแล้ว พวก

---

* คำว่า อุณหิส แปลกันหลายอย่าง ว่ากรอบหน้าบ้าง ผ้าโพกบ้าง มงกุฎบ้าง แต่รวมความเป็นอันเดียวกันว่าเครื่องทรงที่พระเศียร

[20] คำอธิบายซึ่งกล่าวในหนังสือปฐมสมโพธิว่า รูปพระเศียรเป็นเช่นนั้นเองผิดธรรมดา เห็นว่าจะเป็นความคิดเกิดขึ้นเมื่อมีพระพุทธรูปแล้ว

พวกช่างโยนกทำตามคติของชาวโยนกทั้งสิ้นเป็นต้นว่า ดวงพระพักตร์พระพุทธรูปทำอย่างเทวรูปที่งามของชาวโยนก (คือเทวรูปอปอลโล เป็นต้น บางรูปถึงกับไว้หนวดก็มี) พระรัศมีก็ทำอย่างประภามณฑลเป็นวงกลมอยู่ข้างหลังพระพุทธรูป ตามแบบรัศมีของภาพโยนก ส่วนกิริยาท่าทางของพระพุทธรูปนั้น เพราะทำพระพุทธรูปในลายเรื่องพระพุทธประวัติ พระพุทธรูปซึ่งทำตรงเรื่องตอนไหน ช่างจึงทำกิริยาท่าทางพระพุทธรูปให้เข้ากับเรื่องตอนนั้น เป็นต้นว่าพระพุทธรูปตรงเรื่อง เมื่อก่อนเวลาตรัสรู้ทำนั่งซ้อนพระหัตถ์เป็นกิริยาสมาธิ พระพุทธรูปตรงเรื่องชนะพระยามาร ทำพระหัตถ์ขวามาห้อยที่พระเพลา แสดงว่าทรงชี้อ้างพระธรณีเป็นพยาน พระพุทธรูปตรงเมื่อประทานปฐมเทศนาทำจีบนิ้วพระหัตถ์เป็นรูปวงกลม หมายความว่าพระธรรมจักร พระพุทธรูปตรงเมื่อทรงทำมหาปาฏิหารย์ (คือยมกปาฏิหารย์) ทำเป็นพระพุทธรูปมีดอกบัวรอง คิดทำรูปตามเรื่องพระพุทธประวัติทำนองดังกล่าวมานี้ ต่อไปตลอดจนถึงเมื่อเสด็จเข้าสู่พระปรินิพพานก็ทำเป็นรูปพระพุทธไสยาสน์ เมื่อเกิดมีพระพุทธรูปขึ้นใครเห็นก็คงชอบใจ จึงเลยเป็นเหตุให้เกิดศรัทธาเลื่อมใสในการสร้างพระพุทธรูปแพร่หลายขึ้นทุกที การสร้างพระพุทธรูปจึงเกิดความคิดยักย้ายเป็นอย่างอื่นต่อไปอีก เพื่อทำพระพุทธรูปให้งดงามยิ่งขึ้น เป็นต้นว่าคิดทำเครื่องประดับพระเจดีย์เป็นช่องซุ้มจรนำทั้ง 4 ทิศในซุ้มนั้นให้มีแต่พระพุทธรูปเป็นขนาดเขื่องขึ้นกับภาพประกอบบ้างเล็กน้อย แต่คิดทำโดยแยบคายให้มหาชนอาจรู้ได้ เพียงที่เห็นพระพุทธรูปกับภาพประกอบนั้น ว่าเป็นพระพุทธรูปตรงปางไหนในเรื่องพระพุทธประวัติ อาศัยเหตุนี้จึงเกิดมีพระพุทธรูปปางต่าง ๆ แล้วถือเป็นเยี่ยงอย่างทำกันต่อมา จนถึงเห็นแต่พระพุทธรูปทำเป็นอาการกิริยาอย่างใด แม้ไม่มีภาพอื่นประกอบเลยก็รู้ได้ว่าเป็นพระพุทธรูปปางนั้น ๆ ในเรื่องพุทธประวัติ

ตั้งแต่พระพุทธรูปเกิดขึ้นในคันธารราฐ ความนิยมบูชาพระพุทธรูปก็แพร่หลายลงมาทางข้างใต้ จนชาวมคธและมณฑลอื่น ละคติเดิมที่ถือว่าไม่ควรสร้างรูปเคารพเป็นมนุษย์พากันเลื่อมใสในการสร้างพระพุทธรูปทั่วไปในอินเดีย แต่แบบอย่างพระพุทธรูป

ซึ่งมาสร้างขึ้นข้างฝ่ายใต้ พวกช่างชาวมคธไม่เห็นชอบด้วยช่างโยนกหลายอย่าง ทั้งนี้ก็เป็นธรรมดาคงค้านว่าเป็นความคิดของชาวต่างประเทศ พวกช่างชาวมคธไม่ชอบลักษณะพระพุทธรูปของช่างชาวโยนกตรงไหนก็คิดแก้ไขไปอย่างมัชฌิมประเทศ พระเกศาซึ่งช่างโยนกทำเช่นเส้นผมคนสามัญ ช่างชาวมคธก็คิดแก้ไขทำให้เส้นพระเกศาวงเป็นทักษิณาวัฏตามคัมภีร์มหาปุริสลักษณะในข้อว่า อุทธคคโลโม และเติมหาปุริสลักษณะ ตามข้ออื่น ๆ เข้าอีก อีกประการหนึ่งมาถึงสมัยเมื่อสร้างพระพุทธรูปกันแพร่หลายในมัชฌิมประเทศนั้น พวกที่ถือศาสนาพราหมณ์ ก็คิดสร้างเทวรูปขึ้นตามเยี่ยงอย่างการสร้างพระพุทธรูปบ้าง ก็ลักษณะรูปภาพในมคธราฐนั้น ถ้าเป็นรูปเทวดาหรือรูปกษัตริย์ย่อมทำแต่อาภรณ์กับตัวเปล่าไม่ใส่เสื้อ ช่างจึงคิดทำรูปทรงส่วนตัวให้งดงาม อาศัยเหตุนี้พวกช่างชาวมคธราฐเห็นว่า แบบพระพุทธรูปที่ทำครองผ้าเป็นกลีบให้เหมือนห่มจริง ๆ เช่น ช่างโยนกชอบทำนั้นเสียทรวดทรงพระพุทธรูป จึงคิดแก้ไขข้อนี้ทำแต่พอเป็นเค้าให้เห็นเหมือนอย่างว่าครองผ้าบาง ๆ และมักทำแต่ห่มดองโดยประสงค์เอาความงามไปไว้ที่ทรวดทรงพระพุทธรูป เป็นแบบอย่างเกิดขึ้นในมคธราฐอีกอย่างหนึ่ง อนึ่งพระรัศมีซึ่งช่างชาวโยนกชอบทำเป็นประภามณฑลไว้ข้างหลังพระพุทธรูปนั้น พวกช่างชาวมคธคิดแก้ไขเปลี่ยนแปลงทำพระรัศมีเป็ นรู ปเปลวไว้ บนพระเกตุ มาลาบางทีจะเกิดขึ้นเมื่อคิดทำพระพุทธรูปตั้งเป็นพระประธานเพราะจะทำพระรัศมีอย่างประภามณฑลขัดข้อง จึงได้คิดแก้ไขเป็นอย่างอื่น ส่วนกิริยาท่าทางพระพุทธรูปนั้น พวกช่างโยนกได้ตั้งแบบไว้แล้ว 9 ปาง[21] คือ

1) ปางสมาธิ ทำเป็นพระพุทธรูปนั่งขัดสมาธิวางพระหัตถ์ขวาเหนือพระหัตถ์ซ้ายหงายซ้อนกันที่หน้าตัก หมายถึงเรื่องพระพุทธประวัติตรัสรู้พระโพธิญาณ เครื่องประกอบมักทำรูปเทวดาห้อมล้อม

2) ปางมารวิชัย ทำเป็นพระพุทธรูปนั่งขัดสมาธิเหมือนปางสมาธิ แต่พระหัตถ์เบื้องขวาวางคว่ำที่พระเพลาปลายนิ้วพระหัตถ์ชี้ลงที่แผ่นดิน หมายถึงเรื่องพระพุทธ

---

[21] ว่าตามที่สังเกตพระพุทธรูปฝีมือช่างโยนก ซึ่งยังมีปรากฏอยู่

ประวัติตอนเมื่อทรงอ้างพระธรณีเป็นพยานแก่พระยามาร เครื่องประกอบมักทำเป็นรูปยักษ์มารหรือนางมาร

3) ปางปฐมเทศนา ทำเป็นพระพุทธรูปนั่งขัดสมาธิก็มี นั่งห้อยพระบาท (เช่น นั่งเก้าอี้) ก็มี[22] เครื่องหมายเป็นสำคัญอยู่ที่พระหัตถ์เบื้องขวา ทำนิ้วพระหัตถ์กรีดเป็นวงกลมเป็นเครื่องหมายว่าพระธรรมจักร ส่วนพระหัตถ์เบื้องซ้ายนั้น ทำประคองพระหัตถ์เบื้องขวาบ้าง วางบนพระเพลาบ้าง ถือชายจีวรบ้าง ไม่ยุติ เครื่องประกอบมักทำรูปวงล้อ (ธรรมจักร) กับรูปกวางในมฤคทายวันไว้ตรงพุทธบัลลังก์ และบางทีก็มีรูปพระปัญจวัคคีย์กับรูปเทวดาด้วย พระพุทธรูปปางเทศนาที่อื่นก็ทำพระหัตถ์เช่นว่าเหมือนกัน เปลี่ยนแต่เครื่องประกอบไปตามเรื่อง

4) ปางอุ้มบาตร นั่งขัดสมาธิอย่างปางขัดสมาธิ แต่พระหัตถ์ทั้ง 2 ประคองถือบาตร

5) ปางประทานอภัย ยกพระหัตถ์เบื้องขวาตั้งหันฝ่าพระหัตถ์ไปข้างหน้า (อย่างที่เรามักเรียกกันว่าพระห้ามญาติ) ส่วนพระองค์ทำเป็นพระยืนก็มี เดินก็มี นั่งขัดสมาธิก็มี

6) ปางประทานพร ทำห้อยพระหัตถ์เบื้องขวา หันฝ่าพระหัตถ์ไปข้างหน้าเป็นเครื่องหมาย แต่ส่วนพระองค์พระพุทธรูปนั่นทำนั่งขัดสมาธิก็มี ยืนก็มี เดินก็มี ไม่ยุติ

7) ปางมหาปาฏิหาริย์ (คือ ยมกปาฏิหาริย์) ทำดอกบัวรองพระพุทธรูปเป็นเครื่องหมาย ส่วนพระองค์พระพุทธรูปนั้น ทำนั่งก็มี ยืนก็มี พระหัตถ์มักทำเช่นเดียวกับปฐมเทศนา (แต่มาถึงชั้นช่างชาวมคธราฐชอบทำดอกบัวรองพระพุทธรูปปางอื่น ๆ ต่อไปอีก จึงเลยเถิดเป็นแบบมีบัวหงาย บัวคว่ำรองพระพุทธรูปแทบทุกอย่าง)

8) ปางลีลา ทำพระพุทธรูปอาการกำลังก้าวพระบาททรงดำเนิน

9) ปางปรินิพพาน ทำเป็นพระพุทธรูปบรรทมตะแคงเบื้องขวาอย่างที่เราเรียกว่า พระนอนหรือพระไสยาสน์ ช่างชาวอินเดียวข้างฝ่ายใต้มาคิดทำพระพุทธรูปขึ้นอีกปาง

---

[22] พระพุทธรูปปางนี้ ที่ไทยเราเอามาสมมติเรียกว่าพระคันธารราฐสำหรับขอฝน

หนึ่ง คือ ปางนาคปรก เดิมทำพญานาคเป็นมนุษย์มีรูปงู 7 หัว เป็นพังพานขึ้นจากไหล่ไปปรกศีรษะ กิริยาพญานาคน้อมนมัสการพระพุทธเจ้า ชั้นหลังมาทำพญานาคเป็นรูปงูขดตัวเป็นฐานตั้งพระพุทธรูปสมาธิบนนั้น ส่วนตอนหัวนาคชะเงื้อขึ้นทางข้างหลังพระไปแผ่พังพานปรกอยู่ข้างบนพระพุทธรูป รูปอย่างนี้พวกช่างชาวกาลิงคราฐคิดแก้ไขทำขึ้น แต่หาแพร่หลายในมัชฌิมประเทศไม่ มีพระพุทธรูปปางอีกชนิดหนึ่ง ซึ่งชาวมคธทำขึ้นทำปลีกก็มี ทำเป็นชุดก็มี กล่าวกันว่าเดิมเกิดขึ้นที่พระบริโภคเจดีย์ คือที่สังเวชนิยสถาน ซึ่งพระพุทธองค์ทรงอนุญาตไว้ 4 แห่ง พระเจดีย์สถานทั้ง 8 แห่ง นี้มีสัตตบุรุษพากันไปบูชา (ทำนองเดียวกับที่ชาวเราขึ้นไปบูชาพระพุทธบาทตามฤดูกาล) ปีละมาก ๆ พวกสัตตบุรุษปรารถนาจะใคร่ได้สิ่งใดสิ่งหนึ่งเอามาเป็นสำคัญหรือเป็นคะแนน เก็บรักษาไว้เป็นที่ระลึกว่าตนได้ศรัทธาอุตสาหะไปถึงที่นั้น ๆ เมื่อมีประเพณีสร้างพระพุทธรูปเกิดขึ้น พวกที่อยู่ในท้องถิ่นแห่งพระบริโภคเจดีย์ ก็คิดทำพระพุทธรูปปาง ซึ่งเนื่องด้วยพระบริโภคเจดีย์นั้น ๆ แกะพิมพ์ตีขึ้นไว้ตั้งร้อยตั้งพันสำหรับจำหน่ายแก่สัตตบุรุษให้ซื้อหาได้ทั่วหน้าโดยราคาถูก จึงเกิดมีพระพิมพ์ขึ้นด้วยประการฉะนี้ พระพิมพ์ที่จำหน่าย ณ พระบริโภคเจดีย์ทั้ง 8 แห่งนั้น เป็นพระพุทธรูป 8 ปางต่างกัน คือ

(1) ปางประสูตร ทำเป็นรูปพระราชกุมารโพธิสัตว์ยืน มีรูปพระพุทธมารดาและรูปเทวดาเป็นเครื่องประกอบ

(2) ปางตรัสรู้ ทำพระมารวิชัยเหมือนของเดิม (ของชาวโยนก)

(3) ปางปฐมเทศนา ทำเหมือนช่างโยนก

(4) ปางเสด็จลงจากดาวดึงส์ มักทำเป็นพระลีลา ที่ทำเป็นพระยืนก็มี มีรูปพระพรหมกับพระอินทร์อยู่ 2 ข้างเป็นเครื่องประกอบ

(5) ปางมหาปาฏิหาริย์ ทำพระพุทธรูปมีดอกบัวรองหลายองค์ด้วยกัน มักมีรูปเทวดาและรูปมนุษย์เดียรถีย์เป็นเครื่องประกอบ

(6) ปางทรงทานช้างนาฬาคีรี ทำพระพุทธลีลามีรูปพระอานนท์และรูปช้าง บางทีมีแต่รูปช้างเป็นเครื่องประกอบ

(7) ปางทรงทานพระยาวานร ทำเป็นพระพุทธรูปนั่งอุ้มบาตร์ มีรูปวานรเป็นเครื่องประกอบ

(8) ปางมหาปรินิพพาน ทำพระพุทธรูปบรรทมเบื้องขวาอย่างช่างชาวโยนกมัก มีรูปพระสถูป รูปพระสาวกและรูปเทวดา เป็นเครื่องประกอบ

พระพุทธรูป 8 ปาง เลยถือกันเป็นพระชุดชอบสร้างรวมในศิลาแท่งเดียวกันให้ปรากฏทั้ง 8 ปาง สันนิษฐานว่าจะเกิดแต่สัตตบุรุษผู้ที่ได้พยายามไปบูชาพระบริโภคเจดีย์ครบทั้ง 8 แห่ง แล้วสร้างขึ้นฉลองความศรัทธาอุตสาหะ จึงเกิดประเพณีสร้างพระปางขึ้นในมัชฌิมประเทศ

การสร้างพระพิมพ์ เมื่อแพร่หลายไปถึงประเทศอื่น ชาวประเทศนั้น เห็นเป็นของสร้างง่าย ก็ชอบทำตามโดยประสงค์แจกจ่ายให้คนทั้งหลายได้พระพุทธรูปไปบูชาง่ายขึ้น แต่การสร้างพระพิมพ์ ดังเช่นที่ในมัชฌิมประเทศ ประโยชน์ที่มุ่งหมายก็กลายเป็นเพื่อจะสืบอายุพระพุทธศาสนาให้ถาวรเป็นสำคัญ

4.3 การไหลบ่าของพระพุทธศาสนามาสู่สุวรรณภูมิ

พระพุทธศาสนาเริ่มแผ่ไปถึงนานาประเทศภายนอกอินเดีย เมื่อราว พ.ศ.301 ครั้งพระเจ้าอโศกมหาราชส่งสมณะฑูตให้เที่ยวไปประกาศสั่งสอน ข้อที่อ้างกันว่าพระพุทธเจ้าได้เสด็จไปสั่งสอนถึงประเทศนั่น ๆ ก็ดี หรือว่าได้วัตถุอันเป็นบริโภคเจดีย์ไว้แต่ในครั้งพุทธกาล เช่นอ้างว่าได้พระเกศาของพระพุทธองค์ไว้ก็ดี เป็นแต่ข้ออ้างอันเกิดขึ้นภายหลังทั้งสิ้น แม้แต่การรับพระพุทธศาสนาไปในครั้งพระเจ้าอโศกมหาราชนั้น ที่มีเรื่องราวเป็นหลักฐานฟังได้ในทางพงศาวดาร ก็มีแต่ลังกาทวีปประเทศเดียวเท่านั้น นอกจากนั้นก็มีแต่โบราณวัตถุปรากฏอยู่เป็นสิ่งสำคัญ พอสังเกตได้ว่า พระพุทธศาสนาแพร่หลายไปยังประเทศไทยเมื่อใด ว่าตามหลักฐานที่มี โบราณวัตถุสถานปรากฏอยู่ในประเทศต่าง ๆ จนบัดนี้มีเค้าเงื่อนว่าทางทิศตะวันตกของประเทศ ส่วนทางทิศอื่นแผ่กว้างขวางออกไปมาก ทางทิศเหนือแผ่พ้นแนวเขาหิมาลัยไปจนกลางทวีปเอเชีย อันบัดนี้เป็นอาณาเขต

ประเทศรุสเซียต่อมาจนประเทศจีน ทางทิศตะวันออกแผ่ไปไกลกว่าทุกทิศ ตั้งแต่ประเทศพม่า มอญ ไทย เขมร ญวน จีน เกาหลี ไปจนสุดประเทศญี่ปุ่น ทางทิศใต้ก็แผ่ไปตามประเทศทั้งหลายที่เป็นเกาะในมหาสมุทร ตั้งแต่เกาะลังกา เกาะสุมาตรา เกาะชวา ตลอดจนไปถึงเกาะบอเนียว แต่การที่พระพุทธศาสนาแผ่ไปยังนานาประเทศดังกล่าวมา มีลักษณะค่อย ๆ แผ่ออกไปโดยลำดับใช้เป็นเวลาหลายร้อยปี ในขั้นต้นชาวอินเดียจะไปเที่ยวสั่งสอนก่อนแล้ว เมื่อชาวเมืองนั้น ๆ เลื่อมใสรับนับถือพระศาสนาจนสามารถประดิษฐานไว้ในเมืองของตนแล้ว จึงมีผู้เผยแพร่สั่งสอนกันเองสืบมา

การที่ชาวอินเดียนำศาสนาไปสั่งสอนยังประเทศต่าง ๆ นั้น เป็นเพราะในระหว่างประเทศอินเดียกับประเทศเหล่านี้ ได้มีการคมนาคมติดต่อกันอยู่แล้วช้านาน ตั้งแต่ก่อนพุทธกาล ชาวอินเดียที่ไปค้าขายหรือไปตั้งภูมิลำเนาอยู่ในประเทศเหล่านั้น ใครถือศาสนาอย่างใด ก็นำศาสนานั้นไปประพฤติปฏิบัติ และสั่งสอนชาวพื้นเมืองบ้านใกล้เรือนเคียงให้ประพฤติตาม เป็นทำนองเดียวกัน ทั้งศาสนาพราหมณ์และศาสนาพุทธ แต่คติศาสนาทั้งสองผิดกันในข้อสำคัญ คือศาสนาพราหมณ์จะสอนศาสตราคมเกี่ยวข้องไปถึงการปกครองบ้านเมือง พระพุทธศาสนาสอนแต่การปฏิบัติธรรม อีกนัยหนึ่งศาสนาพราหมณ์ให้ประโยชน์ยิ่งและหย่อนกว่ากัน ตามชั้นของบุคคล ฝ่ายพระพุทธศาสนาให้ประโยชน์เสมอกันมิได้เลือกชั้นและบุคคล เหตุนั้นศาสนาทั้ง 2 นี้ จึงเจริญรุ่งเรืองในต่างประเทศผิดกัน ประเทศใดที่ชาวอินเดียไปมีอำนาจปกครอง ศาสนาพราหมณ์มักเจริญรุ่งเรืองในประเทศนั้น เช่น ในประเทศชวา และกัมพูชา เป็นต้น ประเทศใดที่ชาวอินเดียมิได้ไปปกครอง พระพุทธศาสนามักรุ่งเรืองในประเทศนั้น เพราะศาสนาพราหมณ์ต้องอาศัยอำนาจพวกถือศาสนาพราหมณ์ จึงไม่สู้ขวนขวายในการเลื่อมใสโดยส่วนเดียว การเที่ยวสั่งสอนจึงเป็นกิจสำคัญมากมาแต่ครั้งพุทธกาลและที่พระพุทธศาสนาแพร่หลายไปยังนานาประเทศได้ก็เพราะ พระเจ้าอโศกมหาราช จัดให้พระสงฆ์เที่ยวไปสั่งสอน จึงถือว่าการส่งสมณฑูตไปสั่งสอนพุทธศาสนายังนานาประเทศ เป็นเกียรติยศสำคัญอย่างหนึ่งของ

พระมหากษัตริย์ผู้เป็นศาสนูปถัมภก เมื่อพระเจ้ากนิษกะได้เป็นมหาราชขึ้นในอินเดีย ก็ได้ให้พระภิกษุสงฆ์ไปเที่ยวสั่งสอนพระพุทธศาสนายังนานาประเทศ ตามเยี่ยงอย่างที่พระเจ้าอโศกมหาราชได้ทรงทำมาแล้ว

4.3.1 พระพุทธศาสนาในประเทศไทยก่อนสมัยสุโขทัย

พวกเราส่วนใหญ่มีความเห็นเป็นอย่างเดียวกันว่า พุทธศาสนา ได้เข้ามาสู่ประเทศไทยในสมัยพระเจ้าอโศกมหาราช โดยที่พระองค์ได้ส่งพระโสณะกับพระอุตตระมาประกาศพระศาสนา ณ ดินแดนสุวรรณภูมิ (คือที่จังหวัดนครปฐม) ซึ่งเชื่อกันว่าพระเถระทั้งสองได้เดินทางมายังสุวรรณภูมิ และได้ทำการเผยแพร่พุทธศาสนาในย่านนี้แล้ว พุทธศาสนาในยุคนั้นเป็นแบบเถรวาทซึ่งได้ชำระและปรับปรุงมาใหม่ ๆ จากการสังคายนาครั้งที่สามสมัยพระเจ้าอโศก เหตุผลที่ทำให้เชื่อว่าพระเถระทั้งสองมายังที่นี่ก็เพราะว่าที่นครปฐมมีโบราณสถาน โบราณวัตถุมากมาย สรุปได้ดังนี้

1) พระปฐมเจดีย์ องค์พระปฐมเจีดย์ที่เห็นอยู่ทุกวันนี้มิใช่องค์เดิม เดิมทีเดียวเข้าใจว่าจะเป็นรูปทรงบาตรคว่ำ เบื้องบนมีบัลลังก์ปักฉัตรศิลาไว้ เหมือนกับพระสถูปที่สาญจิ เมืองสาญจิอินเดีย ต่อมามีผู้ซ่อมและดัดแปลงเป็นรูปพระปรางค์ แต่ไม่ปรากฏว่าใครสร้างเมื่อไร เข้าใจว่าคงจะสร้างโดยผู้มีอำนาจมาก จึงจะสามารถสร้างได้ใหญ่โตเช่นนั้น แต่ถ้าพิจารณาตามความนิยมในการสร้างปรางค์แล้ว จะเห็นได้ว่าเขมรนิยมมากกว่าชาติอื่นในยุคนั้น ดังนั้นจึงมีผู้ให้ทัศนะไว้ว่า ในสมัยที่ขอมเป็นใหญ่ในลุ่มน้ำเจ้าพระยา ขอมได้สร้างพระปรางค์เพิ่มขึ้นบนบัลลังก์นั้น (อาจเป็นสมัยลพบุรี) สันนิษฐานว่านครปฐมครั้งโบราณอยู่ริมทะเลภายหลังได้กลายมาเป็นเมืองดอน แม่น้ำเปลี่ยนทิศทางชาวเมืองจึงหนีมาอยู่ริมน้ำนครชัยศรี สร้างเมืองขึ้นใหม่เรียกนครชัยศรี (ศิริชัย) นครปฐมจึงกลายเป็นเมืองร้างอยู่หลายร้อยปี ต่อมาพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวได้โปรดให้จำลองแบบเจดีย์องค์เดิมไว้ (ทางด้านใต้ขององค์ปัจจุบัน) แล้วให้สร้างพระเจดีย์ใหญ่แบบลังกาครอบอีกที เมื่อ พ.ศ. 2396 แต่มาสำเร็จเรียบร้อยในสมัยรัชกาลที่ 5 พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวได้เสด็จไปยกยอดพระเจดีย์ เมื่อ พ.ศ. 2413

2) พระประโทนเจดีย์ เป็นพระเจดีย์ที่ เก่าและใหญ่โตอันดับสองรองจากพระปฐมเจดีย์ ตั้งอยู่ตำบลพระประโทน ริมถนนเพชรเกษม ห่างจากพระปฐมเจดีย์ไปทางตะวันออกประมาณ 5 ก.ม. ถือกันว่าเป็นที่บรรจุทนานทองที่ใช้ตวงพระบรมสารีริกธาตุเดิมเป็นเจดีย์ที่เก่าแก่และได้รับการปฏิสังขรณ์ในรัชกาลที่ 4 โบราณวัตถุที่ขุดค้นพบในบริเวณนี้มีหลายอย่าง เช่น พระพุทธรูป ลูกประคำ พระพิมพ์ดินเผาสมัยทวารวดี นอกจากนี้ ยังพบครุฑโลหะสำริดขนาดใหญ่ด้วย

3) วัดพระเมรุ เป็นซากวัดร้าง ตั้งอยู่ที่สวนนันทอุทยาน อยู่ทางทิศใต้ขององค์พระปฐมเจดีย์ไม่ไกลนัก กรมศิลปากรได้ขุดค้นสำรวจ ได้ความว่ามีความเก่าแก่เท่า ๆ กับองค์พระปฐมเจดีย์

4) เนินวัดพระงาม อยู่ห่างจากองค์พระปฐมเจดีย์ไปทางตะวันตกเฉียงเหนือเล็กน้อย เป็นซากพระเจดีย์ใหญ่ของวัดในสมัยโบราณ ซึ่งคงเป็นของทวารวดี เพราะโบราณวัตถุที่ค้นพบ เป็นของยุคเดียวกันกับที่วัดพระเมรุและบริเวณองค์พระปฐมเจดีย์ เช่น พระพุทธรูป ศิลาที่หักพัง ธรรมจักรและกวางหมอบ พระพุทธรูปสำริด พระพิมพ์ดินเผา เป็นต้น พุทธรูปทั้งที่สภาพดีและที่แตกหักของที่นี่สวยงามมากหาที่ใดเสมอเหมือนยาก ดังนั้นที่วัดนี้จึงได้ชื่อว่า วัดพระงาม [23]

5) ธรรมจักรและจารึกพระบาลีว่า "เย ธมฺมา" เป็นต้น หลักฐานชิ้นนี้แสดงอย่างชัดเจนว่า สมัยพระเจ้าอโศกมหาราชนั้น พระพุทธรูปยังไม่มี ความนิยมของพุทธศาสนิกจึงมุ่งไปในการสร้างสถูปและเครื่องหมายสัญญลักษณ์ต่าง ๆ แทน เช่น ธรรมจักร พระแท่นพุทธอาสน์ และรอยพระบาท เป็นต้น อนึ่ง จารึกภาษาบาลีบ่งถึงภาษาที่ใช้อยู่ในการสังคายนาครั้งที่ 1-2-3 ในแคว้นมคธ พระเถระทั้งสองมาหลังจากสังคายนาครั้งที่ 3

---

[23] ผู้ว่าราชการจังหวัดและคณะกรรมการจังหวัดนครปฐม, จังหวัดนครปฐม, (พระนคร : สำนักวัฒนธรรมทางวรรณกรรม, พิมพ์ในงานฉลอง 25 พุทธศตวรรษ, 2500) หน้า 11-5

แล้วก็คงนำเอาศาสนาภาษา อักษรศาสตร์ และศิลปของยุคนั้นมาด้วย แต่ตัวอักษรที่จารึกนั้น มิใช่อักษรพราหมณ์สมัยพระเจ้าอโศกเป็นอักษรคฤนถ์ ประมาณพุทธศตวรรษที่ 11-12 จึงมีผู้ไม่เห็นด้วยว่าจะเป็นอิทธิพลสมัยพระเจ้าอโศก แต่ก็อาจจะเป็นได้ว่า จารึกนี้ทำเลียนแบบสมัยพระเจ้าอโศก คือทำสมัยทวารวดี

ต่อมาในสมัยทวารวดี ก็ยังคงเป็นเถรวาท เพราะสืบทอดมาจากสมัยสุวรรณภูมิ พุทธศิลปในยุคนี้มีอยู่มากมาย ตั้งแต่ชั้นใหญ่โตจนถึงชั้นเล็ก ๆ เช่น พระพิมพ์ เป็นต้น นอกจากจะพบที่ลุ่มน้ำเจ้าพระยาแล้ว ยังพบทางเหนือถึงลำพูน ทางอีสานก็มีอยู่ทั่วไป เช่น ที่เมืองกนกนครหรือที่ชาวบ้านเรียกว่า เมืองฟ้าแดดสูงยาง ก็เป็นเมืองสมัยทวารวดี และมีพุทธรูป เสมาธรรมจักร และพุทธศิลป์อื่น ๆ สมัยนี้ รับแบบพุทธศิลป์จากราชวงศ์คุปตะของอินเดีย จีวรไม่นิยมทำเป็นริ้วแต่ทำเป็นแนบพระวรกาย เพื่อแสดงส่วนองคาพยพ เราได้มีพระพุทธรูปขนาดใหญ่กว่าคนเป็นพระประทับนั่งห้อยพระบาท นอกจากนี้ยังได้พบแผ่นศิลาจารึกเป็นภาษาบาลีว่า เยธมฺมา เขียนด้วยอักษรคฤนถ์ ที่ถ้ำเขางู จังหวัดราชบุรี และรูปพระโพธิสัตว์อวโลกิเตศวรดินเผา ที่บ้านคูบัว จังหวัดราชบุรีด้วย

อนึ่ง ที่ถ้ำเขางูได้มีภาพบนผนังถ้ำเป็นพระพุทธรูปห้อยพระบาทเช่นกัน แต่จารึกด้วยภาษาสันสกฤต กล่าวถึงฤาษีสมาธิคุปตะผู้เป็นเจ้าของถ้ำ จากหลักฐานชิ้นนี้เป็นที่สังเกตว่ามหายานเริ่มจะมีบ้างแล้ว ประกอบทั้งในสมัยคุปตะของอินเดีย มหายานกำลังขยายตัว ความปั่นป่วนเปลี่ยนแปลงด้านศาสนาโดยเฉพาะอย่างยิ่งในศาสนาพราหมณ์เป็นไปอย่างกว้างขวาง เหตุการณ์ครั้งนั้นกระทบมาถึงพุทธศาสนาด้วย คือมหายานได้ขยายตัวขึ้นแข่งฮินดูซึ่งแปรมาจากพราหมณ์ เลยทำให้มหายานเจริญขึ้นในอินเดียและอาจจะกระจายเข้าสู่ทวารวดีด้วย

อย่างไรก็ตาม จากหลักฐานอื่น ๆ ทำให้มั่นใจว่า เถรวาทยังคงเจริญอยู่ในทวาร-วดี มหายานพึ่งเจริญขึ้นอย่างแท้จริงเมื่อสิ้นสมัยทวารวดีแล้ว ในสมัยอาณาจักรศรีวิชัย (ประมาณ พ.ศ.1300) พุทธศาสนาในอินเดียได้เปลี่ยนไปเป็นมหายานมากแล้ว มหายานได้แผ่คลุมไปทั่วอินเดียทั้งเหนือและใต้ และยุคนั้นมหายานจากอินเดียใต้ก็แผ่เข้าสู่

อาณาจักรศรีวิชัย ซึ่งมีอาณาเขตติดต่อกับไทยสมัยทวารวดีอยู่แล้ว มหายานสมัยนี้นับว่าเจริญเต็มที่ทั้งด้านการศึกษาและการปฏิบัติ ศูนย์กลางใหญ่เข้าใจว่าคงจะอยู่บริเวณปลายแหลมมลายู แต่อาณาเขตทางตอนเหนือคลุมมาถึงจังหวัดสุราษฎร์ธานีในปัจจุบัน พุทธเจดีย์ซึ่งเป็นอิทธิพลมหายานที่พวกชาวศรีวิชัยมาสร้างไว้มีปรากฏอยู่ เช่น พระมหาธาตุเมืองไชยาและพระมหาธาตุเมืองนครศรีธรรมราชองค์เดิม (พระมหาธาตุที่เห็นอยู่ทุกวันนี้ เป็นฝีมือของพวกลัทธิลังกาวงศ์มาสร้างต่อเติมภายหลัง ส่วนพระมหาธาตุองค์เดิมอยู่ข้างใน ได้ขุดพบเมื่อครั้งปฏิสังขรณ์ในรัชกาลที่ 5 กับทั้งพระพุทธรูปและรูปพระโพธิสัตว์หล่อและพระพิมพ์ดินดิบ ซึ่งนำซ่อนไว้ในถ้ำแต่ละแห่งเป็นจำนวนมาก เช่น

1) จังหวัดตรัง มีกรุบรรจุอยู่ในถ้ำวัดเขาวิหารเป็นศิลปแบบปาละ

2) ที่พัทลุง มีกรุบรรจุอยู่ในถ้ำคูหาสวรรค์ เขาอกทะลุ

3) ยะลา มีกรุอยู่ในถ้ำเขาตระเภา

ลักษณะพระพุทธรูปและรูปพระโพธิสัตว์ล้วนเป็นอิทธิพลมหายาน และทำแบบแผนเป็นอย่างเดียวกันกับที่พบในเกาะชวา สันนิษฐานว่าพระพิมพ์ดินดิบนั้นเป็นพวกที่สอนศาสนาสร้างไว้โดยหวังว่าผู้ใดไปพบเห็นในอนาคต จะได้เอาไปประกาศแก่พวกพลเมืองให้เกิดศรัทธาในศาสนา แต่ในเรื่องนี้ศาสตราจารย์หม่อมเจ้าสุภัทรดิศ ดิศกุล ทรงอธิบายเพิ่มเติมว่าได้ทรงทราบจากนายทหารยศนายพันชาวอังกฤษว่า ในประเทศธิเบต ก็ยังคงทำพระพิมพ์ดินดิบอยู่ ทรงสันนิษฐานใหม่ว่าคงจะทำตามประเพณีทางลัทธิมหายาน เมื่อเผาศพพระเถระแล้วเอาอัฐิธาตุโขลกเคล้ากับดิน แล้วพิมพ์เป็นพระพุทธรูปหรือรูปพระโพธิสัตว์ เพื่อประสงค์ปรมัตถประโยชน์แก่ผู้มรณภาพ อัฐิธาตุนั้นเผามาครั้งหนึ่งแล้วจึงไม่เผาอีก มิใช่ทำเพื่อหวังจะสืบอายุพระพุทธศาสนา [24] นอกจากนี้ยังมีวัตถุโบราณและพุทธรูปกระจายอยู่ในจังหวัดต่าง ๆ ตั้งแต่สุราษฎร์ธานีลงไป จนกระทั่งถึงจังหวัดปัตตานีและไทรบุรี ที่นครศรีธรรมราชได้พบจารึกที่วัดเสมาเมือง บรรยายถึงพระ

---

[24] กรมพระยาดำรงราชานุภาพ, **ตำนานพระพุทธเจดีย์**, หน้า 81

จริยาวัตรที่ประกอบด้วย คุณธรรมตามแนวมหายาน พูดถึงการสร้างปราสาท 3 หลัง และการสร้างพระสถูป 3 องค์

มหายานในสมัยศรีวิชัย คงจะไม่สามารถขยายอิทธิพลเลยสุราษฎร์ธานีขึ้นมา เพราะเวลานั้น เหนือขึ้นมายังเป็นเขตอิทธิพลของเถรวาทหรือหินยานอยู่ แต่ศาสตราจารย์หม่อมเจ้าสุภัทรดิศ ดิศกุล ทรงยืนยันว่า ศิลปศรีวิชัยแพร่มาถึงอำเภออู่ทอง จังหวัดสุพรรณบุรี และที่ดงศรีมหาโพธิ จังหวัดปราจีนบุรี (ที่อื่นไม่พบ) จึงอาจเป็นไปได้ว่ามหายานได้เข้ามาบ้างแล้ว อนึ่ง ปรากฏในศิลาจารึกว่าประมาณ พ.ศ.1550 กษัตริย์เชื้อสายศรีวิชัยองค์หนึ่ง ได้ขึ้นมาจากนครศรีธรรมราช มาครองที่เมืองลพบุรีและโอรสของพระองค์ได้ไปครองประเทศกัมพูชา ต่อมาอีกนาน ศาสนาและศิลปวิทยาของเขมรได้แพร่เข้าสู่ประเทศสยามมากขึ้น ในจารึกหลักที่ 19 กล่าวว่า ที่เมืองลพบุรีมีพระทั้งสองนิกาย คือ สถวีระ (เถรวาท) และมหายาน (ดูประชุมศิลาจารึก ภาคที่ 2 หน้า 12) เข้าใจว่าเถรวาทเป็นนิกายเดิมสืบมาตั้งแต่ครั้งสุวรรณภูมิ ส่วนมหายานนั้นเจริญอยู่ในเขมรมาก่อนพึ่งเข้ามาเจริญในสยามในตอนที่เราอยู่ในอำนาจของเขมรนี้เอง หรือไม่มหายานอาจจะเข้ามาพร้อมกันทั้ง 2 ด้าน คือ ด้านเขมรและด้านศรีวิชัย

4.3.2 พุทธศาสนาในสมัยกรุงสุโขทัยและต่อมา

เมื่อชนชาติไทยตั้งตัวเป็นเอกราชครั้งแรกที่เมืองสมัยสุโขทัยนั้น ได้ยอมรับนับถือพุทธศาสนาเป็นศาสนาประจำชาติ พระเจ้าแผ่นดินและราชวงศ์จึงเอาใจใส่บำรุงพุทธศานาสืบต่อมา แต่สภาพทางศาสนาในกรุงสุโขทัยเวลานั้น ก็ปะปนกันหลายศาสนามีทั้งพราหมณ์ซึ่งมีอยู่เดิม มหายานและหินยานซึ่งแพร่มาจากพวกมอญตั้งแต่สมัยทวารวดีและจากคณะสงฆ์จากลพบุรีด้วย ครั้นต่อมาถึงรัชกาลของพ่อขุนรามคำแหงมหาราชกษัตริย์องค์ที่ 3 มหายานซึ่งเคยเจริญอยู่ทางใต้ที่ศรีวิชัยและที่เคยเจริญอยู่ทางตะวันออกคือที่เขมรได้เสื่อมลง ประกอบกับเวลานั้นพ่อขุนรามคำแหง ทรงทราบกิติศัพท์ของพระสงฆ์ลังกาเข้ามาเผยแพร่อยู่ที่เมืองนครศรีธรรมราช จึงได้อาราธนาพระสงฆ์ลังกาขึ้นไปตั้งวงศ์สั่งสอนพุทธบริษัทที่สุโขทัย สำหรับศาสนาพราหมณ์ที่แพร่หลายอยู่ในกรุงสุโขทัยใน

เวลานั้น ไม่ปรากฏว่าเข้ามาสู่ประเทศไทยตั้งแต่เมื่อใด คงสันนิษฐานว่าครั้งแรก ศาสนาพราหมณ์คงจะแพร่จากอินเดียมาทางพม่า เพราะครั้งนั้นการติดต่อทางบกสะดวกและใกล้กว่ามาทางทะเล แต่อีกทางหนึ่งก็สันนิษฐานว่า คงแพร่จากอินเดียไปสู่กัมพูชาก่อน จากนั้นก็แพร่เข้าสู่ไทยโดยทางบกอีกทีหนึ่ง ทั้งนี้เพราะพราหมณ์เกาฑิณยะ ได้เข้ามามีอำนาจปกครองอาณาจักรฟูนาน ตั้งแต่พุทธศตวรรษที่ 7 เกาฑิณยะคงจะนับถือศาสนาพราหมณ์ศิวนิกายมาก่อน เมื่อเข้าสู่ฟูนานก็ได้นำเอาลัทธินี้มาด้วย จะเห็นได้ว่าศาสนาพราหมณ์ ได้มีความเกี่ยวข้องกับราชสำนักของฟูนานตลอดมาถึงราชสำนักของไทยด้วย เช่น พราหมณ์ได้เป็นที่ปรึกษา และเป็นราชปุโรหิตในราชสำนัก เป็นต้น

ข้อสันนิษฐานอีกอย่างหนึ่ง คือ ภาษาสันสกฤตได้แพร่หลายอยู่ในย่านนี้มาก่อนภาษาบาลี ผู้ที่ใช้ภาษาสันสกฤต ก็คือ พราหมณ์และพุทธศาสนานิกายมหายาน แต่มหายานเจริญขึ้นในสมัยหลัง ผู้ที่นำภาษาสันสกฤตเข้ามาใช้ครั้งแรกจึงน่าจะเป็นพวกพราหมณ์

ส่วนหลักฐานที่แน่นอน (แม้จะมีขึ้นในยุคหลัง แต่ก็เป็นหลักฐานเชื่อได้) คือโบราณสถานวัตถุในทางศาสนาพราหมณ์ เช่น เขาพระวิหาร ปราสาทหินเขาพนมรุ้ง ที่อำเภอนางรองจังหวัดบุรีรัมย์ ปราสาทหินเขาพนมวันจังหวัดนครราชสีมา ศาลพระกาฬจังหวัดลพบุรี เทวสถานจังหวัดสุโขทัย หอพระอิศวร หอพระนารายณ์จังหวัดนครศรี-ธรรมราช เทวสถานจังหวัดเพชรบุรี เทวสถานเมืองศรีเทพ เป็นต้น ซึ่งเคยเป็นที่ประดิษฐานเทวรูปต่าง ๆ เกี่ยวกับศาสนาพราหมณ์ เทวรูปต่าง ๆ ที่ค้นพบในเมืองไทย [25] นักโบราณคดีได้จัดไว้เป็นพวกเทวรูปรุ่นเก่าอายุอยู่ในราวพุทธศตวรรษที่ 12-14 เทวรูปที่เก่าที่สุดในประเทศไทย หรือภาคเอเซียอาคเนย์คงเป็นเทวรูปที่ค้นพบทางภาคใต้ของประเทศไทย เช่น เทวรูปพระนารายณ์ศิลาซึ่งค้นพบที่อำเภอไชยา จังหวัดสุราษฎร์ธานี

---

[25] สิริวัฒน์ คำวันสา **อิทธิพลวัฒนธรรมอินเดียในเอเซียอาคเนย์** (พระนคร: โรงพิ มพ์ศรีอนันต์; 2524, หน้า 176

(เวลานี้อยู่ที่พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติ กรุงเทพมหานคร) คาดว่ามีอายุราวพุทธศตวรรษที่ 9-10 เพราะแสดงให้เห็นอิทธิพลของศิลปอินเดีย สมัยมถุราและอมราวดี (พุทธศตวรรษที่ 6-9) โดยเฉพาะการถือสังข์ด้วยหัตถ์ซ้ายล่าง ยังได้พบเทวรูปแบบนี้ในเขตจังหวัดนครศรี-ธรรมราชอีก 2 องค์ มีอีกจำนวนหนึ่งซึ่งมีลักษณะคล้ายเทวรูปในศิลปอินเดีย สมัยหลังคุปตะ คือ ราชวงศ์ปัลลวะทางภาคตะวันออกเฉียงใต้ของอินเดีย ในราวพุทธศตวรรษที่ 12 เป็นอย่างมาก เทวรูปส่วนใหญ่เป็นรูปพระนารายณ์ 4 กร ยืนถือสังข์ จักร คทา ดอกบัว หรือธรณีสวมหมวกทรงกระบอก และนุ่งผ้ายาวลงมาจรดข้อพระบาท ซึ่งส่วนมากค้นพบทางภาคใต้ และภาคตะวันออกของประเทศไทย

จากหลักฐานด้านโบราณวัตถุสถานดังกล่าวโดยย่อนี้ สันนิษฐานได้ว่า ศาสนาพราหมณ์ได้แพร่หลายและมีคนนิยมมากแล้วในบริเวณประเทศไทย เมื่อประมาณพุทธศตวรรษที่ 9-10

อนึ่ง ถ้าจะสันนิษฐานตามทางประวัติพุทธศาสนาแล้ว ศาสนาพราหมณ์ก็น่าจะเข้ามาแล้ว ก่อนที่พระโสณะกับพระอุตระจะเดินทางมาประกาศศาสนาในสุวรรณภูมิ เพราะการที่พระเจ้าอโศกมหาราชจะส่งสมณฑูตไปที่ใด พระองค์จะต้องทรงทราบแล้วว่าที่นั่นมีชาวอินเดียอยู่บ้าง หรืออย่างน้อยก็จะต้องมีคนรู้ภาษาและวัฒนธรรมของมคธบ้างแล้ว

ชาวเมืองสุโขทัย แม้จะนับถือพุทธศาสนา แต่ก็ไม่ทิ้งศาสนาพราหมณ์ พิธีกรรมและประเพณีที่เนื่องด้วยพราหมณ์ยังเป็นที่นิยมกันอยู่และมีมาก เพราะสุโขทัยเคยอยู่ใต้อำนาจขอม ซึ่งเป็นแหล่งของศาสนาพราหมณ์มาก่อน มีหลักฐานทางโบราณคดี คือ เทวรูปในศาสนาพราหมณ์หลายองค์ เช่น พระอิศวร พระอุมา พระนารายณ์ พระหริระ และพระหรหม เป็นต้น ทั้งหมดนี้หล่อด้วยสำริด ลักษณะพระพักตร์ก็เหมือนกับพระพุทธรูปสุโขทัย ต่างแต่เพียงเครื่องแต่งองค์เท่านั้น ลักษณะเครื่องทรงและเครื่องอาภรณ์ของเทวรูปเหล่านี้ อาจกำหนดอายุได้ว่าองค์ไหนหล่อขึ้นก่อน องค์ไหนหล่อขึ้นหลัง นอกจากนี้ยังได้พบเทวสถานซึ่งเดิมเรียกกันว่า “ศาลพระอิศวร” ตั้งอยู่ด้านทิศตะวันออกของหน่วย

ศิลปากรที่ 3 ด้านหลังศาลจังหวัดกำแพงเพชร เป็นฐานก่อด้วยศิลาแลงรูปสี่เหลี่ยมยกพื้นสูง 1.50 เมตรเศษ มีบันไดขึ้นด้านหน้า บนฐานนี้มีฐานชุกชีอยู่ เดิมเป็นที่ตั้งรูปพระอิศวรสำริด รูปพระนารายณ์ และรูปพระอุมาที่ฐานรูปพระอิศวรบอกว่า เจ้าพระยาศรีธรรมาโศกราชให้สร้างเทวรูปนี้ขึ้นเมื่อ พ.ศ. 2053 ซึ่งมีข้อความสรุปว่าด้วยเรื่องการสร้างเทวรูปพระอิศวรให้ครองสัตว์ 4 เท้า 2 เท้า

นอกจากหลักฐานด้านโบราณคดีแล้วยังมีด้านวรรณคดีด้วย เช่น ตำรับท้าวศรีจุฬาลักษณ์หรือนางนพมาศ เป็นต้น ซึ่งแสดงถึงอิทธิพลของพราหมณ์ในยุคนั้น นางนพมาศเป็นบุตรของพราหมณ์ปุโรหิต มีชื่อว่า โชติรัตน์และได้รับพระราชทินนามว่า “พระศรีมโหสถ” วรรณคดีเรื่องนี้เล่าถึง พระราชพิธีต่าง ๆ ในสมัยสุโขทัย และขนบธรรมเนียมในราชสำนัก ตลอดถึงหลักความประพฤติของกุลสตรีด้วย พระราชพิธีต่าง ๆ ครั้งนั้น ยังได้เป็นแม่บทต่อมาในสมัยหลังด้วย เช่น พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ก็ทรงอาศัยพระราชพิธีครั้งนั้นเป็นแนวทางในการสืบค้นการพระราชพิธีในสมัยต่อมา เป็นต้น (แต่ข้อความและภาษาที่ใช้ในหนังสือนางนพมาศไม่เชื่อว่าจะเก่าถึงครั้งสุโขทัย คงจะแต่งใหม่)

เรื่องรามเกียรติ์ ก็เป็นอีกเรื่องหนึ่งที่มีแพร่หลายแล้วในครั้งกรุงสุโขทัย เพราะปรากฏว่ามี “ถ้ำพระราม” ในสมัยนั้นมีการนำเรื่องรามเกียรติ์ไปแสดงเป็นมหรสพ คือละครดึกดำบรรพ์ ซึ่งมีลักษณะคล้ายโขนในปัจจุบัน[26]

ต่อมาในสมัยกรุงศรีอยุธยาพระมหากษัตริย์ แม้จะมิใช่ราชวงศ์กับวงศ์สุโขทัย แต่เรื่องความเชื่อถือและการปฏิบัติตามแบบพราหมณ์ก็คงเหมือนแบบสุโขทัย พิธีกรรมต่าง ๆ ที่กล่าวไว้ในตำรับท้าวศรีจุฬาลักษณ์นั้น ในครั้งนี้ก็ยังคงมีสืบต่อมา กษัตริย์บางองค์ เช่น สมเด็จพระนารายณ์มหาราชเป็น ตัวอย่าง ทรงนับถือทางไสยศาสตร์มาก ได้ทรงสร้างเทวรูปหุ้มด้วยทองคำทรงเครื่องลงยาราชาวดี ประดับแหวนสำหรับไว้ตั้งในการ

---

[26] สิริวัฒน์ คำวันสา, อ้างแล้ว, หน้า 274

พระราชพิธีหลายองค์ และในพิธีตรียัมปวาย พระองค์ก็ได้เสด็จไปส่งพระเป็นเจ้าถึงเทวสถานทุก ๆ ปี

ในสมัยกรุงศรีอยุธยา มีการชี้นำให้แบ่งชนชั้นของคน โดยอาศัยชาติสกุลเหมือนกัน แต่ไม่มีลักษณะเข้มงวดรุนแรงเท่ากับการแบ่งชนชั้นตามระบบวรรณะเหมือนในสังคมอินเดีย การแบ่งชนชั้นในสมัยกรุงศรีอยุธยาสืบเนื่องมาจากมีการแพร่ศาสนาพราหมณ์จากชมพูทวีปเข้ามาในภูมิภาคนี้ อิทธิพลของศาสนาพราหมณ์จึงถูกสร้างและปลูกฝังให้อยู่ในความเชื่อและศรัทธาของประชาชน เพื่อประโยชน์ในการปกครองและจัดระเบียบสังคม โดยเฉพาะจะเห็นได้จากราชสำนักกรุงศรีอยุธยา และกรุงรัตนโกสินทร์ ที่สถาปนาพระองค์ขึ้นเป็นพระรามาธิบดี ครองกรุงศรีอยุธยา และตั้งราชวงศ์จักรีขึ้นครองกรุงเทพฯ ล้วนเกิดจากอิทธิพลความเชื่อในมหากาพย์รามายณ ศาสนาฮินดูไวษณพนิกาย ซึ่งมาจากเรื่องนิยายที่สมมติขึ้นมาทั้งสิ้น

ในเมื่อสังคมอินเดียแบ่งคนออกเป็น 4 วรรณะ คือ กษัตริย์ พราหมณ์ แพศย์ และศูทร สังคมฮินดูในประเทศไทยก็มีการจัดแบ่งบุคคลออกเป็น 4 วรรณะด้วยเช่นกัน แต่เนื่องจากกลุ่มคนที่รวมกันอยู่ในประเทศไทยมีหลายเชื้อชาติ หลายเผ่าพันธุ์ บางพวกก็นับถือศาสนาฮินดู บางพวกซึ่งเป็นส่วนใหญ่นับถือศาสนาพุทธ และบางพวกก็นับถือผีบรรพบุรุษ อิทธิพลของศาสนาพราหมณ์จึงมีค่อนข้างน้อย ความเชื่อของคนจึงมีลักษณะผสมผสาน โดยมีราชสำนักเป็นจุดศูนย์กลางในการเผยแพร่ความเชื่อในศาสนาพราหมณ์เพื่อสร้างระบบเทวราชขึ้น โดยมีขนบธรรมเนียมกฎเกณฑ์และภาษาอันสูงส่งต่างไปจากสามัญชน

การที่ประชาชนมีหลายกลุ่มเชื้อชาติ และหลายภาษา การแบ่งคนออกเป็นวรรณะจึงทำได้ลำบาก เมื่อมีการเปลี่ยนแปลงกลุ่มปกครองจากลุ่มขอม ซึ่งนับถือศาสนาพราหมณ์มาเป็นกลุ่มมอญและไทยที่นับถือพุทธศาสนา ทำให้การจัดกลุ่มวรรณะ ไม่ได้รับการยอมรับมากนัก คงยอมรับพวกทาส คือ เชลยศึก หรือพวกที่ขายตัวเพื่อให้ได้เงินมาใช้จ่าย ส่วนพราหมณ์และแพศย์ เป็นเรื่องที่มีการอ้างถึง แต่ได้รับการยอมรับและนับถือ

ปฏิบัติน้อยมาก เพราะมีการผสมกลมกลืนกันตลอดเวลา เช่น เมื่อกษัตริย์เปลี่ยนราชวงศ์ ญาติวงศ์ของกษัตริย์องค์ก่อนที่ไม่ถูกประหารชีวิตก็จะกลับลงมาเป็นสามัญชน

จากกฎหมาย คือ พระไอยการ ลักษณะพยานในสมัยอยุธยาตอนต้น (พ.ศ. 1894) มีความพยายามที่จะแบ่งคนออกไปตามวรรณะ คือ จำแนกบุคคลที่จะมาเป็นพยานในคดีต่าง ๆ มี 5 สกุล คือ ราชสกุล พราหมณ์สกุล แพศย์สกุล ศูทรสกุล และหินะสกุล แต่ก็ไม่ได้อธิบายถึงองค์ประกอบแต่ละสกุลประกอบด้วยลักษณะว่าอย่างไร

อย่างไรก็ตามในหมู่ขุนนางในสมัยกรุงศรีอยุธยา มีการถือเรื่องศักดิ์ เรื่องตระกูลกันอย่างแรงกล้า ถึงแม้ว่าในสังคมไทยโดยเฉพาะในหมู่เจ้านายและขุนนางนิยมการมีภรรยามากก็ตาม แต่จากการลำดับสกุลวงศ์ ปรากฏว่าภรรยาหลวงของขุนนาง อันได้แก่ภรรยาที่เข้าพิธีสมรสส่วนใหญ่จะเป็นธิดาของขุนนาง ที่มาจากตระกูลระดับเดียวกัน มีความเชื่อว่าผู้ที่เกิดในสกุลผู้ปกครอง เช่น ราชสกุลก็ดี สกุลเสนาบดี เจ้าบ้าน เจ้าเมืองก็ดี ย่อมมีโอกาสศึกษาวิธีการปกครองมากกว่าบุคคลที่เกิดในสกุล ทำสวน ทำนาเลี้ยงชีพ จึงมีความชอบธรรมที่จะเป็นผู้ปกครองมากว่าลูกชาวไร่ชาวนา ซึ่งเกิดมาเพื่อเป็นผู้ถูกเกณฑ์ไปใช้แรงงานและขายตัวลงเป็นทาส ฉะนั้น วิธีที่ดีที่สุดในการทำให้เห็นความแตกต่างระหว่างราชวงศ์กับคนทั่วไป คือ การสร้างภาพหรือกำหนดให้พระมหากษัตริย์เป็นสมมติเทวราช เป็นเทพเจ้าจุติมาจากสรวงสวรรค์ เกิดเป็นมนุษย์เพื่อมาปกครองประชาชน มีพระราชวงศ์และขุนนางเป็นเทพบริวารจุติลงมาเกิดเป็นมือเป็นเท้าให้กับองค์พระมหากษัตริย์ เพื่อให้ปกครองประเทศหรือเพื่อปราบยุคเข็ญ โดยนำเอานิยายปรำปราที่เล่าขานกันเป็นนิทานพื้นบ้าน เรื่องรามเกียรติ์หรือการอวตารของพระวิษณุมาใช้เป็นเครื่องมือ ขนบธรรมเนียนมและประเพณีของศาสนาพราหมณ์ จึงถูกกำหนดจากราชสำนัก เพื่อรองรับให้กษัตริย์เป็นสมมติเทวราช มีลักษณะแตกต่างจากชาวบ้าน ในขณะเดียวกันก็ต้องสนับสนุนชาวบ้านในระดับล่างให้ยอมรับนับถือพุทธศาสนา ซึ่งมีหลักธรรมคำสอนในเรื่องบุญกรรมให้ยอมรับว่าการเกิดมาแล้วไม่เท่าเทียมกันนั้น เนื่องมาจากวิบากกรรมในชาติปางก่อน ซึ่งจะเป็นประโยชน์และสอดรับกันได้กับความเชื่อในเรื่อง

บุญญาธิการของกษัตริย์ การอำนวยประโยชน์ของศาสนาพราหมณ์ในราชสำนักกับการเน้นย้ำความเชื่อในเรื่องกฎแห่งกรรม ตามแนวทางพุทธศาสนาในระดับชาวบ้าน จึงเป็นสิ่งที่ถูกพัฒนาขึ้นควบคู่กันไป ต่อมาเมื่อมีความคิดในเรื่องพุทธอวตารมาเผยแพร่ จึงได้รับการต้อนรับโดยทั่วไปทั้งราชสำนักและชาวบ้าน ตั้งแต่พุทธศตวรรษที่ 13-14 จะเห็นได้จากศิลปศรีวิชัยถ่ายทอดมาจากศิลปกรรมของราชวงศ์ปาละ มีทั้งพระพิมพ์ และรูปพระโพธิสัตว์

4.4 สรุป

เมื่อพระพุทธเจ้าเสด็จดับขันธ์ปรินิพพานแล้ว 3 เดือน พระมหากัสสปเถระได้เป็นประธานในการทำสังคายนาพระไตรปิฎกขึ้นเป็นครั้งแรกที่เมืองราชคฤห์ การทำสังคายนาครั้งที่ 2 ทำขึ้นที่เมืองไพศาลี หลังจากทำสังคายนาครั้งแรกแล้ว 100 ปี

การทำสังคายนาครั้งที่ 2 เป็นจุดเริ่มต้นความแตกแยกในเรื่องความคิดเห็นของภิกษุสงฆ์จนถึงรัชสมัยพระเจ้าอโศกมหาราช จึงจัดให้มีการทำสังคายนาครั้งที่ 3 ปรากฏว่ามีนิกายต่าง ๆ ในพุทธศาสนาที่แยกมาจากนิกาย สถีระและนิกายมหาสังฆิกะ พอที่จะนับได้ถึง 18 นิกาย

ก่อนสมัยพุทธกาลมาจนถึงสมัยพระเจ้าอโศกมหาราช คนในประเทศอินเดียจะไม่ทำรูปของบุคคลที่เคารพนับถือเอาไว้บูชาโดยตรง เพราะถือว่าเป็นการไม่เคารพ แต่เมื่อพุทธศาสนาได้เผยแพร่ไปในประจันตประเทศ ชาวโยนกได้คิดทำรูปพระพุทธเจ้าซึ่งเสด็จดับขันธ์ปรินิพพานแล้วหลายร้อยปี รูปพรรณสัณฐานของพระพุทธเจ้าเป็นอย่างไรมีแต่คำบอกเล่ากล่าวกันสืบมา กับอาศัยความรู้เรื่องพุทธประวัติและคติในการปั้นรูปของช่างโยนก ดวงพระพักตร์ของพระพุทธรูปก็ทำอย่างเทวรูปที่งดงามของชาวโยนก คือเทพเจ้าอพอลโล ส่วนกิริยาท่าทางของพระพุทธรูปก็จัดตามเรื่องในพุทธประวัติ เช่น เมื่อก่อนเวลาตรัสรู้ก็ทำท่านั่งซ้อนพระหัตถ์เป็นกิริยาสมาธิ เมื่อประธานปฐมเทศนาก็ทำนิ้วจีบพระหัตถ์เป็นรูปวงกลม หมายถึง พระธรรมจักร เมื่อเสด็จเข้าสู่ปรินิพพานก็ทำเป็นรูปพระพุทธ

ไสยาสน์ แล้วถือเป็นเยี่ยงอย่างทำกันต่อมา เป็นพระพุทธรูปปางต่าง ๆ ในเรื่องพุทธประวัติในครั้งแรกการทำพระพุทธรูปจึงมีถึง 9 ปาง คือ ปางสมาธิ ปางมารวิชัย ปางปฐมเทศนา ปางอุ้มบาตร ปางประทานอภัย ปางประทานพร ปางมหาปาฏิหาริย์ ปางลีลา และปางปรินิพพาน

เมื่อมีการสร้างพระพุทธรูปกันแพร่หลายลงมาทางใต้ของประเทศอินเดีย พวกที่นับถือศาสนาพราหมณ์ก็คิดสร้างเทวรูปขึ้นตามอย่างการสร้างพระพุทธรูป จึงทำให้เกิดการพัฒนาทางด้านความคิดในการทำพระพุทธรูป เพื่อให้เกิดความสวยงามตามความนิยมของท้องถิ่นขึ้น เช่น พระเกศา ซึ่งช่างโยนกทำเป็นเส้นผมคนสำคัญ ช่างชาวมคธ ก็คิดแก้ไขทำให้เส้นผมพระเกศาวงเป็นทักษิณาวัฏตามคัมภีร์มหาปุริสลักษณะ ต่อมาจึงมีการสร้างพระพิมพ์ขึ้น โดยพวกที่อยู่ในท้องถิ่นแห่งพระบริโภคเจดีย์ทั้ง 8 แห่ง เป็นพระพุทธรูป 8 ปาง ต่างกันเพื่อให้พุทธศาสนิกชนนำไปบูชา ซึ่งเป็นประโยชน์ในการสืบต่อพระพุทธศาสนา

พุทธศาสนาเริ่มแพร่ไปถึงประเทศต่าง ๆ ภายนอกอินเดียอย่างกว้างขวางเมื่อครั้งพระเจ้าอโศกมหาราช ส่งสมณะทูตให้ไปเที่ยวประกาศสั่งสอนประมาณ พ.ศ.301 แต่โบราณวัตถุที่เป็นหลักฐานในประเทศไทยมีอายุน้อยกว่านั้น แต่เชื่อว่าพระเจ้าอโศกมหาราชได้ส่งพระโสณะกับพระอุตตระมาประกาศพระศาสนา ณ ดินแดนสุวรรณภูมิ คือที่จังหวัดนครปฐม พระพุทธศาสนาในยุคนั้นจึงเป็นแบบเถรวาท ซึ่งได้ชำระและปรับปรุงมาใหม่ ๆ จากการสังคายนาครั้งที่ 3 ต่อมาในสมัยทวารวดียังคงเป็นแบบเถรวาท ซึ่งมีพุทธศิลปในยุคนั้นอยู่มากมาย

สำหรับศาสนาพราหมณ์ ที่เผยแพร่อยู่ในประเทศไทยน่าจะเข้ามาก่อนที่พระโสณะกับพระอุตตระจะเดินทางเข้ามาประกาศศาสนาในสุวรรณภูมิ ชาวเมืองสุโขทัยแม้จะนับถือพุทธศาสนาแต่ก็ไม่ทิ้งศาสนาพราหมณ์ จะเห็นได้ว่าในราชสำนักไทย พราหมณ์ได้เป็นที่ปรึกษาและเป็นราชปุโรหิต มีเทวรูปในศาสนาพราหมณ์หลายองค์ เช่น พระอิศวร พระอุมา และพระนารายณ์ได้หล่อขึ้นในสมัยนี้ ในด้านวรรณคดีก็มีตำรับท้าวศรี-

จุฬาลักษณ์ เล่าถึงเรื่องราชพิธีต่าง ๆ ในสมัยกรุงสุโขทัย ต่อมาในสมัยกรุงศรีอยุธยา พระมหากษัตริย์ยังคงเชื่อถือการปฏิบัติตามแบบพราหมณ์ที่ใช้ในสมัยกรุงสุโขทัยและมีการแบ่งชนชั้นออกเป็นชาติสกุล คล้ายกับการแบ่งชนชั้นตามระบบวรรณะในศาสนาพราหมณ์ หมู่ขุนนางในสมัยกรุงศรีอยุธยามีการถือเรื่องศักดิ์เรื่องตระกูลกันอย่างแรงกล้า

บทที่ 5
เทวดาในพุทธศาสนา

ปัจจุบันความเชื่อของคนไทยมาจากหลักศาสนาพราหมณ์และศาสนาพุทธ โดยเฉพาะความเชื่อในเรื่องการเวียนว่ายตายเกิด เป็นความเชื่อที่ก่อให้เกิดความเชื่อเรื่องชาติ เรื่องภพ คือ ความเชื่อในเรื่องการเวียนว่ายตายเกิด จะก่อให้เกิดความเชื่อในเรื่องบุญ-กรรมตามมา โดยเชื่อว่า สัตว์โลกทุกชนิดจะอยู่ในวัฏจักรสงสาร เมื่อตายไปแล้วก็จะเกิดขึ้นมาใหม่จนกว่าจะหมดเวรหมดกรรม ด้วยการปฏิบัติธรรมตามคำสั่งสอนของสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า จนบรรลุแจ้งเห็นจริงในสรรพสิ่งสำเร็จเป็นพระอรหันต์ จึงจะสามารถเข้านิพพานได้ โดยไม่ต้องกลับมาเวียนว่ายตายเกิดอีกต่อไป ส่วนผู้ที่ยังอยู่ในวัฏสงสารเมื่อตายไปแล้วจะเกิดเป็นอะไรนั้น ก็สุดแล้วแต่บุญแต่กรรมที่ได้สะสมไว้ตั้งแต่อดีตชาติมาจนถึงก่อนชาติปัจจุบัน ทำให้เกิดแนวความคิดและความเชื่อต่อเนื่องขยายความเชื่อเรื่องบุญกรรมว่าสัตว์โลกซึ่งอยู่ในกามภูมิ มี 2 พวก 3 ระดับ คือ สุคติภูมิ มีสวรรค์หกชั้น กับมนุษย์ภูมิ และทุคติภูมิหรืออบายภูมิ คือ สัตว์เดรัจฉาน อสุรกาย เปรต และสัตว์นรก เมื่อนำมาจัดระดับโดยยึดถือเอามนุษย์เป็นตัวกลางแล้วมีสามระดับ ได้แก่ 1) ระดับที่สูงกว่ามนุษย์ 2) มนุษย์ และ 3)ระดับที่ต่ำกว่ามนุษย์

1) ระดับที่สูงกว่ามนุษย์ คือ ผู้ที่มีบุญบารมี ประพฤติดีปฏิบัติชอบ สร้างบุญสร้างกุศลไว้ในอดีตชาติ เมื่อตายแล้วก็จะไปเกิดเป็นเทวดา หรือนางฟ้าเสวยสุขสถิตย์ในทิพยวิมาน ส่วนผู้ที่ออกบวชประพฤติพรหมจรรย์ไม่เกี่ยวข้องกับกามคุณมุ่งปฏิบัติวิปัสนากรรมฐาน ก็จะไปเกิดในพรหมโลก ไม่เกี่ยวข้องกับกามเป็นแต่มีรูปเรียกว่า รูปภูมิ

2) ผู้ที่เกิดเป็นมนุษย์ในชาติปัจจุบัน การที่จะเกิดเป็นมนุษย์ได้นั้น จะต้องสะสมบุญบารมีมาก่อนเหมือนกัน และเชื่อว่าคนที่เกิดขึ้นเป็นชายมีบุญมากกว่าคนที่เกิดเป็นหญิง เพราะผู้ชายสามารถบวชเป็นพระภิกษุได้ บิดา มารดา จึงให้ความสำคัญบุตรชายมากกว่าบุตรสาว แต่ความเชื่อนี้น่าจะมาจากความเชื่อดั้งเดิมในศาสนาพราหมณ์ ซึ่งเชื่อ

ว่าครอบครัวที่ไม่มีบุตรชายสืบสกุล บิดา มารดา จะต้องตกนรกในขุมปุตตะ เพราะไม่มีใครทำบุญอุทิศส่วนกุศลไปให้ การสั่งสอนให้ทำบุญ ทำทาน อุทิศส่วนกุศลให้กับผู้ที่ล่วงลับไปแล้ว ถือว่าเป็นพิธีการแสวงหาลาภและความมั่งคั่งให้กับพราหมณ์โดยตรงในฐานะที่เป็นสื่อหรือผู้นำบุญกุศลไปให้กับผู้ตาย นอกจากนี้ยังเชื่อว่าผู้ที่เกิดเป็นมนุษย์อาจจะมาจากสัตว์นรกหรือเทวดาก็ได้ จึงทำให้มนุษย์ที่เกิดมามีอุปนิสัยไม่เหมือนกันบางคนมีความเมตตากรุณา แต่บางคนจะมีความทารุณโหดร้าย เพราะมีที่มาจากอดีตชาติต่างกัน

3) ระดับที่ต่ำกว่ามนุษย์ ได้แก่ สัตว์เดรัจฉาน เช่น วัว ควาย ช้าง ม้า หรือสัตว์นรก เช่น ผีเปรต อสูรกาย เป็นต้น ผู้ที่จะเกิดเป็นเดรัจฉาน หรือสัตว์นรก คือ ผู้ที่ทำบาปกรรมไว้ในชาติปางก่อน จึงต้องเกิดมาชดใช้กรรมที่ทำไว้จนกว่าจะหมดเวรหมดกรรมที่ทำมา หากในชาติปัจจุบันยังก่อเวรต่อไปอีก บาปนั้นก็จะสะสมติดตัวไปในชาติต่อ ๆ ไป

เมื่อมีความเชื่อว่าสัตว์โลกมีสามระดับและระดับที่สูงกว่ามนุษย์ต้องมีพฤติกรรมและความเป็นอยู่ดีกว่ามนุษย์ ทำให้เกิดความเชื่อในเรื่องสวรรค์และเทวดาตามมา โดยเชื่อว่าบรรดาเทวดาต่าง ๆ จะสถิตอยู่ในวิมานบนสวรรค์ ซึ่งมีอยู่หลายชั้นตามแต่ความดีของแต่ละบุคคลที่สร้างสมไว้ในชาติก่อน ๆ สำหรับผู้ที่จะเป็นเทวดาก็ไม่ได้จำกัดว่าจะต้องเป็นผู้ที่นับถือพุทธศาสนาเท่านั้น อย่างไรก็ตาม คนไทยมีความเชื่อเรื่องบ่อเกิดของเทวดาไม่สู้จะแน่ชัดนัก เพราะจะยอมรับเอาเทวดาของศาสนาต่าง ๆ ที่มีความสัมพันธ์กับตัวเองเข้าไว้ด้วย จึงมีทั้งพระอิศวร พระนารายณ์ เง็กเซียนฮ่องเต้ พระโพธิสัตว์ เจ้าแม่กวนอิม หรือแม้แต่เทวดาของฝรั่ง แต่เทวดาที่มีอิทธิพลต่อความเชื่อของคนไทยมากที่สุด ได้แก่เทวดาในพุทธศาสนา และเทวดาในศาสนาพราหมณ์

ในศาสนาพุทธมีคำสอนเรื่องเทวดาไว้หลายประเภท รวมทั้งประเภทที่นับว่าสำคัญที่สุด คือที่ทุกคนอาจเป็นได้ในชาตินี้ คือการเป็นเทวดาได้โดยมีคุณธรรมอันเป็นคำสอนที่ต้องการให้ได้ประโยชน์และได้ผลจริง ๆ ในหมู่ผู้ฟัง เพราะการฟังเรื่องเทวดาบนสวรรค์ว่ามีสุขสมบัติอย่างนั้นอย่างนี้ ก็ไม่ผิดอะไรกับฟังนิทาน พอเลิกแล้วก็แล้วกันไม่รู้จะปฏิบัติอย่างไร หรืออาจปฏิบัติด้วยเชื่อว่าตายแล้วจะได้เป็นอย่างนั้นบ้าง แต่ก็รู้สึกว่าจะ

เลื่อนลอยเกินไป ต้องทุ่มความเชื่อลงไปจนเต็มที่จึงจะปลอบใจให้สบายได้ ด้วยเหตุนี้จึงสู้คำสอนให้เป็นเทวดาด้วยคุณธรรมในชาตินี้ไม่ได้ เพราะตรงไปตรงมาและมีเหตุผลในหลักคำสอนที่ให้เกิดผลดีแก่ตัวเองและแก่ส่วนรวมอย่างน่าพอใจ

ประเภทแห่งเทพหรือเทวดาที่แสดงไว้ในพระพุทธศาสนา มีดังนี้ [27]

(1) สมมติเทพ เทวดาโดยสมมติ ได้แก่ พระราชา พระราชินี และราชกุมาร ราชกุมารี

(2) อุปปัตติเทพ เทวดาโดยกำเนิด ได้แก่ เทวดาจริง

(3) วิสุทธิเทพ เทวดาโดยความบริสุทธิ์อย่างสูง ได้แก่ พระอรหันต์ พระปัจเจกพุทธเจ้า

เทวดาทั้ง 3 ประเภทนี้ พอจะเห็นความได้ชัด คือ ในประเภทแรก สมมติเทพนั้นมนุษย์เราได้ยกย่องหัวหน้าขึ้นเทียบด้วยเทวดา ทั้งนี้เป็นไปตามระบบการปกครองแบบมีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข การใช้ถ้อยคำแสดงคารวะก็เป็นไปด้วยพิเศษ แต่เทวดาโดยสมมติอย่างนี้ใคร ๆ จะเลือกเป็นตามชอบใจไม่ได้เพราะจะต้องเป็นไปตามการสืบสกุลตามกฎมณเฑียรบาล ส่วนเทวดาประเภทที่สอง ที่เรียกว่า อุปปัตติเทพนั้น ได้แก่ เทวดาจริง ๆ เทวดาประเภทนี้กล่าวตามหลักพระพุทธศาสนา ได้แก่ ผู้เคยประกอบคุณงามความดีไว้ ซึ่งดูเหมือนจะมีกล่าวไว้ในทุกศาสนา แต่คนสมัยใหม่ไม่ค่อยเชื่อหาว่าเป็นเรื่องปดหรือเอาสวรรค์มาล่อให้คนทำความดี ฉะนั้นจึงควรได้รับการพิจารณาในลำดับต่อไปว่านรกหรือสวรรค์มีจริงหรือไม่ อย่างไรก็ตามเมื่อมาถึงเทวดาประเภทที่ 3 แล้ว จะเห็นได้ว่าพุทธศาสนาได้ใช้หลักตัดสินที่ยิ่งใหญ่ที่สุดในการวินิจฉัยเรื่องเทวดา โดยให้หลักไว้ว่ายังมีเทวดาอีกประเภทหนึ่งที่ยิ่งใหญ่กว่าเทวดาประเภทอื่น 2 ข้อข้างต้น คือ วิสุทธิเทพหรือเทวดาโดยความบริสุทธิ์ ความบริสุทธิ์ในที่นี้หมายถึงความบริสุทธิ์ทางกาย วาจา ใจอันได้แก่ ความประพฤติตนเป็นคนดีพร้อมนั่นเอง

---

[27] ในสุตตันตปิฎก เล่ม 30 หน้า 112 และ 312 กับในวิภังค์อภิธัมมปิฎก เล่ม 35 หน้า 567

คนที่ประพฤติตนดี มีความบริสุทธิ์ ย่อมเชื่อว่าเป็นเทวดาสูงกว่าเทวดาโดยสมมติ สูงกว่าเทวดาบนสวรรค์ นี่แสดงว่า พระพุทธศาสนาไม่ได้ให้เกียรติเทวดาบนสวรรค์ยิ่งกว่ามนุษย์ที่ประพฤติปฏิบัติตนให้บริสุทธิ์สะอาดทางกาย วาจา ใจ แต่ประการใดอาจกล่าวได้ว่าพระพุทธศาสนาเป็นศาสนาแรกในโลกที่สอนเรื่องเทวดาบนพื้นโลก ซึ่งทุกคนอาจเป็นได้อันสูงกว่าเทวดาทุกประเภท ซึ่งมีกล่าวไว้ในศาสนาต่าง ๆ ทั้งเป็นเรื่องที่มีเหตุผล อันอาจตรองตามและลงมือประพฤติปฏิบัติได้ด้วย

เทวดาโดยความประพฤติประเภทนี้ ที่ว่าอย่างสูง ได้แก่ พระอรหันต์ผู้ละกิเลสได้เป็นอันแสดงว่าอย่างต่ำก็มีดังที่พระพุทธเจ้าตรัสว่า ผู้ประกอบด้วยหิริความละอายแก่ใจโอตตัปปะความเกรงกลัวต่อบาปทุจริต ประพฤติธรรมฝ่ายขาว คือ คุณงามความดี เชื่อว่ามีธรรมของเทวดาในหมู่เทวดาทั้งหลาย ที่มักจะถูกกล่าวถึงและเป็นที่รู้จักของชาวพุทธมีดังนี้

5.1 พระพรหม

พระพรหมเป็นเทวดาในศาสนาพราหมณ์ที่สำคัญและนำมากล่าวอ้างในพุทธศาสนาหลายครั้งหลายคราว ซึ่งในศาสนาพราหมณ์ถือว่าพระพรหมเป็นผู้สร้างโลกและเป็นหนึ่งในสามของตรีมูรติ สามารถแบ่งภาคออกไปเป็นเทพอื่น ๆ อีกได้ ในศาสนาพราหมณ์มีการสอนและพรรณารูปลักษณะของพระพรหมไว้ว่ามี 4 หน้า นั่งเหนือดอกบัว ทางพระพุทธศาสนาก็ไม่ขัดคอ แต่ได้แสดงใหม่ คือ แปลความหมายใหม่ว่า ได้แก่บุคคลผู้ประกอบด้วยคุณธรรม 4 ประการ เรียกว่า พรหมวิหาร คือ

1) เมตตา ไมตรีจิตคิดจะให้สัตว์ทั้งปวงเป็นสุขถ้วนหน้า ปราศจากความพยาบาท อาฆาตมาดร้าย

2) กรุณา เอ็นดู หรือสงสารคิดจะช่วยให้พ้นทุกข์ คือ มีจิตปราศจากความโหดร้ายหรือความคิดเบียดเบียนผู้อื่น

3) มุทิตา พลอยยินดีเมื่อผู้อื่นได้ดี เป็นสภาพของจิตที่ปราศจากความริษยา

4) อุเบกขา คือการวางใจเป็นกลางเป็นสภาพของจิตที่ปราศจากความลำเอียง

คุณธรรมทั้ง 4 ประการนี้ เป็นคุณธรรมของผู้ใหญ่โดยแท้ ผู้ใดประกอบด้วยคุณธรรมชนิดนี้ ได้ชื่อว่าเป็นพรหมซึ่งเป็นเทวดาชั้นสูง และท่านได้ยกตัวอย่างว่า มารดาบิดา มีความรู้สึกเช่นนี้ต่อบุตร จึงชื่อว่าเป็นพรหมของบุตร เมื่อทางพุทธศาสนาสอนโยงมาให้ประพฤติปฏิบัติได้ จึงชื่อว่าได้ช่วยให้คนสมัยใหม่เข้าใจศาสนานี้ดีขึ้น และมองเห็นความทันสมัย ไม่ล้าหลังของพุทธศาสนา เพราะทุกคนอาจนำคติธรรมในเรื่องเทวดาไปประพฤติปฏิบัติให้เกิดผลดีแก่ตนและส่วนรวมได้โดยทั่วกัน ไม่ต้องรอให้ตายเสียก่อนแล้วจึงจะเป็นเทวดาหรือเมื่อตายแล้วก็ไม่แน่ว่าจะได้เป็นเทวดาตามที่ปรารถนา เพราะอาจก่อกรรมทำชั่วอื่น ๆ ไว้จนต้องไปนรกก่อนก็ได้

ตามตำนานทางพุทธศาสนา ซึ่งแต่งขึ้นภายหลังจากที่พระพุทธเจ้าเสด็จดับขันธ์นิพพานแล้ว และมิได้อยู่ในพระไตรปิฎก ได้อ้างถึงว่าเมื่อพระพุทธเจ้าทรงตรัสรู้แล้วสหัมบดีพรหมได้เป็นผู้มาเชิญให้พระองค์เทศนาสั่งสอนเวไนยสัตว์ พระพุทธองค์ก็ทรงรับคำอาราธนา ต่อมาจึงมีธรรมเนียมว่าเวลาพระภิกษุจะเทศนาสั่งสอนจะต้องมีผู้อาราธนาธรรมโดยกล่าวถึงพระพรหมเชิญให้เทศน์ด้วยทุกครั้งว่า "พรหมจโลกา" พระพรหมจึงเป็นเทวดาในศาสนาพรหมณ์ ที่ถูกนำมากล่าวอ้างในพุทธศาสนาเป็นองค์แรก

อนึ่งถ้าจะพิจารณาถึงแนวทางในการเผยแพร่พุทธศาสนาเพื่อแข่งขันกับศาสนาพราหมณ์หลังจากที่พระพุทธเจ้านิพพานแล้ว การที่นักปราชญ์ทางพุทธศาสนาผูกเป็นเรื่องให้พระพรหม ซึ่งเป็นเทพเจ้าที่ยิ่งใหญ่ในศาสนาพราหมณ์ เป็นถึงหนึ่งในสามของเทพตรีมูรติ ยอมลดตัวลงมาเชิญพระพุทธเจ้าซึ่งเป็นมนุษย์ให้ทรงเทศนาสั่งสอนพระธรรมคำสั่งสอนให้เทวดาฟัง ย่อมจะทำให้ชาวบ้านที่นับถือศาสนาพราหมณ์ด้วยความศรัทธาสามารถยอมรับฟังคำสั่งสอนของพุทธศาสนาได้ง่ายขึ้น เพราะเห็นว่าแม้แต่เทพเจ้าของตัวเองก็ยังต้องฟังพระธรรมคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า ในเรื่องนี้จึงขอตั้งเป็นข้อสังเกตว่าการกล่าวอ้างถึงพระพรหมที่มีในพระไตรปิฎกน่าจะเป็นการกล่าวอ้างขึ้นมา หรือเป็นเรื่อง

ที่แต่งขึ้นภายหลังจากพระพุทธเจ้านิพพานแล้ว บางเรื่องได้บรรจุไว้ในพระไตรปิฎกในการทำสังคยนาครั้งต่อ ๆ มา

5.2 พระอินทร์

เทวดาอีกองค์หนึ่งที่มาจากศาสนาพราหมณ์ คือ พระอินทร์ ซึ่งเป็นใหญ่ในเรื่องฟ้าเรื่องฝน โดยถูกนำมากล่าวอ้างในพุทธศาสนายุคหลังจากพระพุทธเจ้านิพพานแล้วเช่นกัน ส่วนมากจะกล่าวอ้างในนิทานชาดกที่พระอรรถกถาจารย์แต่งขึ้น เพื่อสั่งสอนชาวบ้านให้ศรัทธาในพุทธศาสนา ซึ่งก็ยอมรับว่าพระอินทร์เป็นหัวหน้าเทวดาบนสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ เป็นเทวดาที่รู้จักกันมากทางภาคตะวันออก เช่น ไทย พม่า ลาว เขมร จีน อินเดียและทิเบต

ผู้ที่จะเป็นพระอินทร์ในศาสนาพราหมณ์ได้นั้น จะต้องทำพิธีอัศวเมธมาแล้วถึง 100 ครั้ง และพิธีอัศวเมธนี้ทำได้เฉพาะผู้ที่เป็นพระราชาเท่านั้น เพราะเป็นพิธีใหญ่ คือต้องจัดให้มีการบูชาสมโภชม้าแล้วปล่อยม้าไป โดยมีกองทัพตามไปด้วย ม้าไปถึงเมืองใดเมืองนั้นต้องจัดแจงต้อนรับม้าด้วยความเคารพ ถ้าเมืองใดแข็งข้อก็ต้องรบกับกองทัพที่ตามไป เมื่อม้าตัวนี้ท่องเที่ยวไปครบหนึ่งปี โดยไม่มีใครขัดขวาง ก็นำม้านั้นกลับมาสมโภชอีกครั้งหนึ่งแล้วฆ่าบูชายัญ การกระทำเช่นนี้เชื่อว่าผู้ทำจะได้อานิสงส์ส่งผลให้เป็นพระอินทร์

พระอินทร์ในศาสนาพราหมณ์ จึงผูกขาดว่าจะต้องมาจากวรรณะกษัตริย์ เพราะคนธรรมดาไม่มีปัญญาจะทำพิธีอัศวเมธได้ สำหรับพระอินทร์องค์ปัจจุบันเป็นโอรสของพระกัศยปเทพบิดร มีพระอทิติเป็นมารดา มีวัชระธนูและร่างแหเป็นอาวุธ สำหรับวัชระหรือจักรแก้ววชิราวุธ ถือว่าเป็นอาวุธวิเศษ ถ้าขว้างลงไปเชิงเขาพระสุเมรุก็อาจทำลายเขาพระสุเมรุให้แตกกระจายไปได้ไกลถึงแสนโยชน์ เมื่อทำลายล้างแล้ววัชระก็จะกลับคืนมาสู่พระกรของพระอินทร์ได้ดั้งเดิม วชิระหรือวชิราวุธนี้ สร้างขึ้นในสมัยที่พระอินทร์ไปปราบยักษ์ชื่อ พฤตาสูร โดยมีเรื่องเล่าว่าพระอินทร์เป็นผู้ทรงประทานความชุ่มชื้นให้แก่โลกมนุษย์ พฤตาสูร ซึ่งเป็นเจ้าแห่งความแห้งแล้งเกิดความอิจฉาความมั่งคั่งของ

พระอินทร์อยากจะเข้าครอบครองสวรรค์ จึงจับเอาเมฆที่ลอยบนท้องฟ้าไปขังเสียหมด ทำให้แผ่นดินแห้งแล้งแตกระแหง พืชพันธุ์ธัญญาหารบนโลกก็เหี่ยวเฉา แม่น้ำลำคลองเหือดแห้งสิ้น สรรพสัตว์ต่าง ๆ พากันเดือดร้อนล้มตายจำนวนมาก เมื่อพระอินทร์ทราบเรื่องจึงเสด็จลงมาปราบ แต่พวกอสูรปิดถ้ำที่ขังก้อนเมฆและตนเองเสีย พระอินทร์เข้าไปไม่ได้จึงหยุดทัพพักผ่อน เหล่าอสูรเห็นเป็นโอกาสจึงเปิดถ้ำแล้วยกทัพออกไล่ตีเทวดาจนแตกพ่ายไป พระอินทร์จึงแพ้อสูรเป็นครั้งแรก เมื่อกลับมาสู่เทพนครพระอินทร์จึงเสด็จไปเฝ้าพระพรหมผู้สร้างสรรพสิ่งทั้งหลาย พระพรหมแนะให้ไปหาบรรดาฤษีผู้บำเพ็ญตบะบนโลกที่มีญาณวิเศษ อาจบอกเคล็ดลับให้ชนะได้ ฤษีผู้ยิ่งใหญ่บนโลกบอกว่าจะต้องใช้อัฐิบรมฤษีผู้ยิ่งใหญ่สักองค์หนึ่ง เอามาทำอาวุธ จึงจะสร้างความพินาศให้แก่พฤตาสูรได้ พระอินทร์ได้เพียรอ้อนวอนจนมีบรมฤษีตนหนึ่งชื่อ ทธีจิ ยอมสละชีวิตให้ด้วยความเต็มใจ เพื่อให้ทำเป็นอาวุธตามคำขอของพระอินทร์

การทำ "วชิราวุธ" นั้น เมื่อฤษีทธีจิ กลั้นใจตายทำการเผาสรีรร่างของท่านเหลือแต่อัฐิ จึงนำไปให้พระวิษณุกรรมนายช่างใหญ่แห่งสวรรค์ สร้างเป็น "อาวุธเพชร" หรือ "วชิราวุธ" เมื่อขว้างไปทำลายศัตรูแล้ว อาวุธนี้ก็จะกลับคืนมาสู่ผู้เป็นเจ้าของเสมอ พระอินทร์จึงใช้วชิราวุธขว้างออกไปเป็นสายฟ้าทำลายถ้ำของพฤตาสูร ปล่อยก้อนเมฆออกมานำความสดชื่นมาสู่โลกตามเดิม แล้วตามล้างพวกอสูรและรากษส ไม่ว่าจะหนีขึ้นสวรรค์หรือลงมายังโลกให้หมดสิ้น ในที่สุดพวกรากษสจึงหนีไปซุกซ่อนอยู่ในท้องน้ำต่าง ๆ ซึ่งเทวดาไม่สามารถจะตามไปรังควานได้ ซึ่งก็ไม่ทราบว่าเป็นเพราะเหตุใดเทวดาจึงลงน้ำไม่ได้ ตั้งแต่นั้นมารากษสจึงอาศัยใต้ท้องน้ำเป็นที่อยู่ของตน และการที่ท้องทะเลมีคลื่นทำลายเรือ ชีวิตมนุษย์จำนวนมาก หรือท่วมทำลายบ้านเรือนผู้คน ก็เพราะอำนาจของพวกรากษสนั่นเอง

เนื่องจากคัมภีร์ต่าง ๆ บอกที่มาของพระอินทร์ไม่สู้จะตรงกัน บางตำนานกล่าวว่าพระอินทร์มีพระชายาชื่อว่า "ปรัชญะ" มีพาหนะสำหรับทรง 3 ชนิด คือ รถทองเทียมด้วยม้าสีแดง ชื่อ วิมานหรือเวชยันต์อย่างหนึ่ง ม้าสำหรับทรงสีขาว ชื่อว่า "อุจไฉศรพ" อีก

อย่างหนึ่ง และช้างทรงชื่อ “ไอยราพต” หรือ “เอราวัณ” อีกอย่างหนึ่ง ซึ่งความจริงแล้วช้างเชือกนี้เป็นเทพบุตร ถ้าพระอินทร์จะเสด็จประพาสที่ใดจึงจะแปลงร่างเป็นช้างใหญ่ ซึ่งดูจะขัดแย้งกันอยู่กับช้างเอราวัณในเรื่องมหากาพย์รามายณะค่อนข้างมาก

ในยุคไตรเพทพวกอริยกะถือว่าพระอินทร์เป็นเทพารักษ์ของพวกตนโดยเฉพาะ และเป็นผู้นำพวกอริยกะรบกับพวกทัสยุ ซึ่งอยู่ในแดนมัธยมประเทศ ในสมัยนั้นพระอินทร์มีมเหสีเพียงพระองค์เดียวชื่อนางศจี จึงเรียกชื่อพระอินทร์ว่า “ศจีบดี” คือ ผัวของนางศจี แต่ในสมัยต่อ ๆ มาล้วนแต่แต่งเรื่องให้พระอินทร์มีมเหสีหลายองค์ เท่าที่ยกย่องเอาออกหน้าออกตามีอยู่ถึง 4 องค์ คือ นางสุธรรมา นางสุชาดา นางสุนันทา และนางสุจิตรา นอกจากนี้ยังมีนางฟ้าที่ยกฐานะขึ้นเป็นชายาอีกถึง 92 องค์ และมีนางบำเรออีก 24 ล้านองค์ ตามประวัติเรื่องสงกรานต์ก็กล่าวว่าพระธิดาของกบิลพรหมทั้ง 7 นาง คือ นางทุงษ นางรากษส นางโคราด นางกิรณี นางมณฑา นางกิมิทา และนางมโหทร ล้วนแต่เป็นบริจาริกาของพระอินทร์ทั้งสิ้น

พระอินทร์ของฮินดูมีรูปร่างอ้วนลงพุงท้องพลุ้ยเพราะโปรดเสวยน้ำโสม เมื่อเมาขึ้นมาก็มักจะเอะอะโวยวายจึงเกิดเป็นเสียงฟ้าร้องฟ้าผ่าขึ้น บรรดาอสูรหรือยักษ์ที่ชอบทำให้เกิดความแห้งแล้ง ซึ่งมีหัวหน้าชื่อพฤตาสูรดังกล่าวแล้ว เมื่อได้ยินเสียงพระอินทร์ก็มักจะตกใจกลัวรีบหนีไปทำให้ความแห้งแล้งหมดไป ฝนฟ้าก็จะตกตามฤดูกาล ด้วยเหตุนี้พระอินทร์จึงได้ชื่อว่าเป็นเทพเจ้าแห่งฝน

ชาวฮินดูมีความเชื่อถือศรัทธาพระอินทร์มาก เพราะมีความปรารถนาว่าเมื่อตายแล้วจะได้ขึ้นไปอยู่บนสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ร่วมกับพระอินทร์ในวันปีใหม่ของพวกฮินดู ที่เรียกว่า มกรสงกรานต์ ตกราว ๆ วันที่ 12-13 มกราคม พวกฮินดูที่มีเงินจึงมักจะให้วัวเป็นทานแก่พราหมณ์ เพราะถือว่าการให้วัวในวันนี้จะได้รับอานิสงส์ได้ขึ้นสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ทีเดียว ในบางแห่งกล่าวว่า ควรบูชาพระอินทร์อยู่เสมอให้ครบ 14 ปี เพื่อความคุ้นเคย เมื่อถึงแก่กรรมไปสู่สวรรค์จะได้มีที่พำนักอาศัย ซึ่งหมายถึงว่าจะต้องบริจาควัวให้พราหมณ์ถึง 14 ตัว จึงจะมีสิทธิเป็นลูกน้องของพระอินทร์

ต่อมาเมื่อพระอินทร์เข้ามาอยู่ในพุทธศาสนาแล้ว รูปร่างหน้าตาก็เปลี่ยนไปกลายเป็นผู้มีรูปทรงอ้อนแอ้นสะโอดสะอง แต่ผิวของพระองค์กลายเป็นสีเขียวจัดเห็นจะมาเปลี่ยนสีเมื่อเลื่อนเข้ามาอยู่ในอินเดียตอนใต้ ในสมัยที่ประชาชนตอนใต้ ซึ่งมีผิวพรรณเป็นสีดำเขียวอยู่แล้วหันมานับถือพุทธศาสนาอยู่สมัยหนึ่ง เป็นอย่างเดียวกับพระพรหมซึ่งมีผิวพรรณเป็นสีเขียวจัด ส่วนเทวดาองค์อื่น ๆ ก็มีรูปร่างงดงามเหมือน ๆ กันกับพระอินทร์ ต่างกันก็แต่ผิวไม่เขียวเท่านั้น [28] เมื่อหัวหน้าเทวดาคือพระอินทร์ ซึ่งได้ชื่อว่าสักกะมาเป็นผู้นับถือพุทธศาสนาแล้ว เทวดาอื่น ๆ ก็พลอยเป็นผู้นับถือพุทธศาสนาไปด้วยแล้วกลายมาเป็นผู้คอยป้องกันพระพุทธศาสนาและประชาชนให้พ้นภัยจากผีสางเทวดาอื่นที่เป็นมิจฉาทิฐิ เพื่อให้เกิดความอุ่นใจว่าเมื่อทำดีจะมีเทวดาเห็น เป็นอุบายให้คนประพฤติดีปฏิบัติชอบทั้งในที่ลับและในที่แจ้ง ในเรื่องกำเนิดของพระอินทร์ เมื่อเข้ามาอยู่ในพุทธศาสนาแล้วก็ต้องแต่งขึ้นมาใหม่ว่า แต่เดิมเมื่อพระอินทร์เป็นมนุษย์ที่มีชื่อว่ามาฆะมานพ อยู่อจลคาม แคว้นมคธ เป็นคนขยัน ชอบทำความสะอาดที่ทางต่าง ๆ อยู่เสมอเพื่อให้ผู้คนได้เข้าไปพักผ่อน เมื่อคนอื่น ๆ มาเห็นมาฆะมานพพัฒนาบ้านเมือง ทำถนนหนทางก็ชอบใจพากันมาขอทำทางเพื่อจะไปสวรรค์ด้วยอีก 32 คน มาฆะมานพและเพื่อนรวม 33 คน ได้ช่วยกันทำทางไปได้ไกลถึง 2 โยชน์ นายบ้านท้องที่มาเห็นเข้าก็ไม่ชอบใจกล่าวห้ามว่ามาทำทางอย่างนี้ไม่เห็นจะได้ประโยชน์อะไรเลย สู้ไปหาเนื้อ หาปลาทำสุรากินกันจะดีกว่าแต่พวกใจบุญทั้ง 33 คน ก็ไม่ยอมเห็นด้วย การที่นายบ้านพูดเช่นนั้นก็หวังจะให้คนทั้ง 33 คน ไปหาปลาหาเนื้อมาแบ่งให้ตนบ้างนั่นเอง ครั้นเห็นพวกใจบุญไม่เออออด้วยก็โกรธ นำความไปฟ้องพระราชาว่าชายทั้ง 33 คน เป็นกบฏภายในพระราชอาณาจักรคบกันประพฤติเป็นโจร พระราชาพระกรรณเบาฟังความข้างเดียว ก็สั่งให้จับเอาไปให้ช้างเหยียบก่อนที่จะถูกนำไปให้ช้างเหยียบ มาฆะมานพได้เตือนสติคนทั้ง 32 ว่า

---

[28] เสถียร โกเศศ **ชีวิต ชาวไทยสมัยก่อน และการศึกษาเรื่องประเพณีไทย** (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์คลังวิทยา ; 2521) หน้า 243

ไม่ต้องกลัวอะไรทั้งสิ้น ให้ทำใจแผ่เมตตาให้แก่นายบ้าน แก่พระราชา และแก่ช้าง อย่าได้ขึ้งโกรธใครเลย และด้วยอานุภาพแห่งการเจริญเมตตา ช้างก็ไม่กล้าเหยียบ พระราชาเห็นเช่นนั้นก็ให้เอาเสื่อลำแพนมาคลุมคนทั้งหมดไว้ เพราะเข้าพระทัยว่าช้างเห็นคนนอนอยู่มาก ๆ จึงไม่กล้าเหยียบ แต่แม้ว่าจะได้ทำเช่นนั้นแล้วก็ตาม ช้างก็ยังไม่เหยียบอยู่นั่นเอง พระราชาจึงเรียกชายทั้ง 33 คน เข้าไปถามว่ามีเวทย์มนตร์คาถาอันใดหรือ ช้างจึงไม่ทำร้าย มาฆะมานพก็กราบทูลว่า ไม่มีมนตร์อันใดเลยแต่พวกตนทั้ง 33 ตระกูลนี้อยู่ในศีล ไม่ฆ่าสัตว์ ไม่ลักทรัพย์ ไม่ประพฤติมิจฉาจารทำชู้ ไม่กล่าวเท็จ ไม่ดื่มสุรา เจริญเมตตาให้ทานอยู่เสมอ ผลบุญกุศลที่ทำไว้คงจะช่วยจึงไม่เป็นอันตราย พระราชาเมื่อได้ทรงทราบเช่นนั้นก็ทรงปิติปราโมทย์ พระราชทานช้างที่ให้เหยียบนั้นเป็นพาหนะแก่พวกใจบุญและมอบตัวนายบ้านที่แจ้งความเท็จให้เป็นทาสอีกด้วย

เมื่อมาฆะมานพและพรรคพวก เห็นอานิสงส์ผลบุญปรากฏเช่นนั้น ต่างก็มีจิตใจเลื่อมใสในการบุญมากขึ้นอีก พากันสร้างศาลาและให้ทานเป็นนิจ ตายไปแล้วมาฆะมานพก็ได้บังเกิดเป็นพระอินทร์ ส่วนพรรคพวกอีก 32 คน ได้เป็นเทพบริวาร ด้วยเหตุนี้นครของพระอินทร์จึงได้ชื่อว่า “ดาวดึงส์” ซึ่งแปลว่าสามสิบสาม ตามจำนวนของผู้ใจบุญเหล่านั้น นี่คือประวัติของดาวดึงส์ในทัศนะของชาวพุทธ

กรณีผู้ใจบุญทั้ง 33 คน ได้ไปสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ เพราะสร้างศาลาและทำทานนั้น เป็นเรื่องกล่าวตามตำนานโบราณ ซึ่งกล่าวคล้ายกับคัมภีร์ที่อธิบายถึงเรื่องดาวดึงส์ไว้ว่า มีเทพ 33 องค์ ครองจักรวาล คือมี วสุ 8 รุทธ 11 อาทิตย์ 12 และอัศวิน 2 รวมเป็น 33 องค์ด้วยกัน แต่ในที่บางแห่งกล่าวว่า ที่เรียกว่า “ดาวดึงส์” นี้ไม่ใช่เพราะเทวดามี 33 องค์ แต่หมายถึงสวรรค์อันมี 33 ห้องฟ้า คือ กำหนดเอาเขาพระสุเมรุว่ามี 4 ด้าน ด้านหนึ่งมี 8 ห้องฟ้า รวมทั้งหมดเป็น 32 ห้อง อีกห้องหนึ่งอยู่ท่ามกลางซึ่งเป็นยอดแห่งเขาพระสุเมรุนั่นเอง รวมเป็น 33 ห้องพอดี ในเรื่องพระราชปุจฉาครั้งรัชกาลที่ 1 แห่งกรุงรัตน-โกสินทร์ฯ ได้อธิบายไว้ตอนหนึ่งว่า “อนึ่ง บุคคลผู้เดียวสร้างกุศลสมควรที่จะเป็นพระอินทร์

ถ้าตายได้ไปบังเกิดเป็นพระอินทร์ และเสวยสมบัติเป็นพระอินทร์แต่องค์เดียวเท่านั้น หามิได้จำจะมีผู้บำเพ็ญกุศลควรที่จะเป็น ผู้ใหญ่ 32 พระองค์ สำหรับเป็นบริวารนั่งเหนือเศียรช้างเอราวัณทั้ง 32 ที่นั่งนั้น เป็นธรรมดาทุก ๆ พระอินทร์ ทุก ๆ พระศาสนา และชื่อเทวบุตรผู้ใหญ่ 32 พระองค์นั่น คือ พระมาตุลี เวสสุกรรม ปชาบดี วรุณเทวราช อิสาณเทวราช ปัจญูสีขร มหาปัญจสีขร จุลรถ มหารถ สิทธัตถะ ปุสสะ ติสสะ อุบาฬี ภัทธมานะ คันธเทวบุตร เชฏฐเทวบุตร คามนิกะ บุณณะนามะ วาสยะ มงคละ ศุภมิตร มหาศุภมิตร จันทมุขะ ปภาสุระ อุตมะติ มารวิไชย โชติกามะ ปะละติยะ สุภระ เวคะระตะนะ จันทเทวบุตร สุริยเทวบุตร อันว่าเทวบุตรผู้ใหญ่ผู้น้อยทั้ง 32 พระองค์ บรรดามีชื่อดังพรรณามานี้ก็บังเกิดมีเหมือนกัน สืบ ๆ มาตราบเท่าสิ้นกัลป์ [29]

5.3 พระยม

พระยมเป็นเทพเจ้าในศาสนาพราหมณ์อีกองค์หนึ่ง ที่มีชื่อเสียงเป็นที่รู้จักกันโดยทั่วไปในฐานะเทพเจ้าแห่งความตาย คือ พระกาฬหรือพระยามัจจุราช และเป็นเทพเจ้าในศาสนาพราหมณ์ที่ชาวพุทธไม่ปฏิเสธ คือยอมรับโดยสิ้นเชิงว่าเป็นเจ้านรก เมืองหลวงของพระองค์ชื่อ ยมปุระหรือยมโลก อยู่นอกเขตจักรวาลทิศทักษิณ บางตำราว่าเป็นโลกบาลปกครองทิศใต้ จึงเป็นเทวดาในชั้นจตุมหาราชิก ด้วยเหตุนี้ชาวฮินดูจึงไม่ปลูกเรือนหันหน้าไปทางทิศใต้ พระยมมีวังชื่อกาลีจี

พระยมมีรูปร่างใหญ่โตหน้าตาดุร้าย สีกายเลื่อมประภัสสรหรือสีพระอาทิตย์แรกขึ้น แต่ในบางแห่งว่ามีผิวกายสีเขียว คือสีใบไม้ ใช้เครื่องนุ่งห่มแดง มีกระบือเป็นพาหนะถือคทาใหญ่ เรียกว่า กาลทัณฑ์หรือยมทัณฑ์ มีนัยต์ตาเป็นอาวุธ เรียกว่า นัยนาวุธมีบ่วงสำหรับคล้องและมัดสัตว์ผู้มีบาปเรียกว่ายมบาศ มีวิมานเป็นทองแดงและเหล็ก มีมเหสี 13 คน ซึ่งล้วนเป็นธิดาของพระทักษปชาบดีทั้งสิ้น

---

[29] ปัจจกนิบาต อังคุตตรนิกาย 22/191

ในตำนานเรื่องเทพเจ้าของพราหมณ์กล่าวว่าพระยมเป็นโอรสของพระสุริยาทิตย์หรือพระอาทิตย์กับนางสัญชยา (เงาแห่งสรัญยู) หรือสัญญาเป็นพี่ของพระมนูไวรัสวัต และเป็นบิดาของกามเทพ พระยมเป็นเจ้าแห่งสรรพวิญญาณ และเป็นตุลาการผู้พิพากษาพวกผี

ส่วนในอีกตำนานหนึ่งกล่าวว่า เดิมทีนั้นพระยมเป็นกษัตริย์ครองกรุงไพศาลีทำการรบพุ่งทำลายบ้านเมืองต่าง ๆ เป็นบาปอันมหันต์ คราวหนึ่งเกิดสงครามได้ต่อสู้กันอย่างดุเดือดขณะที่ต่อสู้กันนั้นพระยมได้อธิษฐานขอให้ได้เป็นเจ้านรก เมื่อตายจึงได้ไปเกิดเป็นเจ้านรกสมความปรารถนา พร้อมด้วยแม่ทัพทั้ง 18 คน กับนายทหารอีกแปดหมื่นคนก็พลอยติดตามไปอยู่ในนรกด้วย โดยทำหน้าที่ต่าง ๆ กัน เช่น เป็นตุลาการผู้ช่วยบ้าง ผู้คุมบ้าง เป็นเพชฌฆาตบ้าง ตามประวัติกล่าวว่า พระยมมีน้องสาวฝาแฝดคนหนึ่งชื่อยมีหรือยมุนา ซึ่งก็ได้เป็นตุลาการคอยควบคุมนักโทษฝ่ายหญิงด้วยกันอีกแผนกหนึ่งแต่ถึงกระนั้นพระยมกับบริวารก็ใช่ว่าจะมีอำนาจเหนือกรรมเก่าก็หาไม่ ยังต้องได้รับโทษชดใช้บาปกรรมที่ทำไว้ในปางก่อนอีกกล่าวคือ จะมีปิศาจตนหนึ่งคอยเอาน้ำทองแดงกรอกลงในปากพระยม 3 ครั้ง ทุก ๆ 24 ชั่วโมง จนกว่าจะสิ้นกรรม แล้วจึงจะได้ไปเกิดเป็นท้าวสมันตราช

5.4 **พระโพธิสัตว์**

พระพุทธเจ้า เป็นบุคคลในประวัติศาสตร์และเป็นศาสดาของพุทธศาสนาผู้ทรงค้นพบสัจธรรมของชีวิตและวิธีปฏิบัติเพื่อความพ้นทุกข์ พร้อมทั้งได้นำสิ่งที่พระองค์ทรงค้นพบมาเผยแผ่ต่อชาวโลก พระพุทธเจ้ามิใช่เทพแต่ทรงเป็นบุคคลผู้มีจริยธรรมสูงส่งและทรงดำเนินชีวิตอย่างเป็นอุดมคติ ทรงทำความเพียรเพื่อความพ้นทุกข์ เมื่อตรัสรู้แล้วก็ทรงประกาศพระศาสนาเพื่อให้ผู้อื่นได้ปฏิบัติตามเพื่อความพ้นทุกข์ของพวกเขาเช่นกัน นอกจากนั้นพระพุทธเจ้าทรงอุบัติขึ้นในโลกธาตุเพียงครั้งละ 1 องค์เท่านั้น เมื่อเสด็จปรินิพพานแล้วก็ทรงสูญสลายไปเหมือนเปลวไฟที่หมดเชื้อ คงเหลือแต่พระธรรมให้พุทธบริษัทได้

อาศัยเป็นแนวทางเพื่อความพ้นทุกข์ด้วยตนอง ในพระไตรปิฎกมีข้อความแสดงว่าในอดีตมีพระพุทธเจ้าได้ปรากฏในโลกแล้วหลายพระองค์ และพระพุทธเจ้าองค์ปัจจุบันคือสมณโคดมพุทธเจ้า พระพุทธเจ้าองค์ต่อจากนี้ไปคือ พระศรีอริยเมตไตรย์ ผู้จะมาโปรดสรรพชีวิตเป็นองค์สุดท้ายในภัทรกัลป์ [30] นี้

ตามคติเดิมในพระพุทธศาสนา ถือว่าบุคคลจะบรรลุถึงพระนิพพานได้มีสามทาง คือ ตรัสรู้เป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้าหรือตรัสรู้เป็นพระปัจเจกพุทธเจ้า หรือปฏิบัติธรรมตามคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าจนสำเร็จเป็นพระอรหันต์ขีณาสพ เมื่อพุทธศาสนาได้เผยแพร่ไปสู่ภาคเหนือของอินเดีย มีการแข่งขันกับศาสนาพราหมณ์ ซึ่งคนในย่านนั้นนับถืออยู่เดิมให้หันมาเลื่อมใสในพระพุทธศาสนา

ศาสนาพราหมณ์ลัทธิไวษณพ มีหลักการเผยแพร่ว่า พระวิษณุหรือพระนารายณ์เป็นเทพเจ้าที่บำรุงโลก เมื่อโลกเกิดความเดือดร้อนไม่ว่าที่ไหน เมื่อใด พระนารายณ์จะอวตารลงไปปราบยุคเข็ญให้เกิดสันติสุข พระนารายณ์จึงเป็นที่พึ่งของชาวโลก ความเชื่อมั่นในพระองค์จะนำมาซึ่งสวัสดิมงคลแก่ผู้สวดมนต์สรรเสริญ เพราะพระองค์จะเฝ้าดูอยู่ เมื่อประสพภัยพิบัติพระองค์ก็จะเสด็จลงมาช่วยเหลือ ศาสนาพุทธลัทธิมหายานซึ่งไปเผยแพร่อยู่ในภาคเหนือ เมื่อเห็นว่าจะเสียเปรียบจึงต้องคิดวิธีสร้างศรัทธาขึ้นใหม่ โดยใช้คตินิยมการเป็นพระโพธิสัตว์เป็นมูลฐานในเรื่องที่ว่า พระโพธิสัตว์ คือผู้บำเพ็ญเพียรเพื่อความหลุดพ้น โดยปรารถนาพุทธภูมิ คือการตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้า มาเป็นเครื่องจูงใจให้เกิดความเลื่อมใสศรัทธาในพุทธศาสนา ทั้งนี้เพราะทั้งพระปัจเจกพุทธเจ้าและพระอรหันต์ขีณาสพ เป็นผู้สำเร็จคุณธรรมเฉพาะตน ไม่สามารถสั่งสอนหรือเกื้อหนุนให้เกิดประโยชน์แก่ผู้อื่นได้ ชาวพุทธที่บำเพ็ญเพียรเพื่อไปสู่ความหลุดพ้นจากกิเลสโดยหวังพระนิพพานเป็นเป้าหมายในอนาคต จึงควรจะมุ่งพุทธภูมิแต่เพียงอย่างเดียวไม่ควรรีบร้อนมุ่งปฏิบัติ

---

[30] พุทธวงศ์ อปทาน ภาคที่ 2 ขุททกนิกาย, อ้างใน สุชีพ ปุญญานุภาพ, **พระไตรปิฎกฉบับสำหรับประชาชน**, หน้า 636.

ธรรม เพื่อให้สำเร็จเป็นพระปัจเจกพุทธเจ้าหรือพระอรหันต์ ก่อนที่จะได้ชี้นำหรือช่วยเหลือประชาชนให้ข้ามพ้นวัฏสงสารก็จะเป็นประโยชน์แก่ชาวโลกเป็นอย่างยิ่ง เพราะเป็นการขนคนและสัตว์โลกไปสู่พระนิพพานได้เป็นจำนวนมาก พุทธศาสนาลัทธิมหายานจึงใช้จุดการมุ่งหวังพุทธภูมิหรือการเป็นพระโพธิสัตว์เป็นจุดของการเผยแพร่พุทธศาสนาโดยสั่งสอนให้มุ่งหวังเป็นพระโพธิสัตว์แทนการมุ่งหมายเพื่อบรรลุมรรคผลในชาติปัจจุบัน ใครเป็นพระอริยบุคคลก็ถือว่าเป็นพระโพธิสัตว์

ในอรรถกถาและในคัมภีร์พุทธศาสนาต่าง ๆ มักกล่าวถึงพระโพธิสัตว์ว่าเป็นอดีตชาติของพระพุทธเจ้าและชาติสุดท้ายก่อนการจุติเป็นพระพุทธเจ้าในโลกมนุษย์นั้นมักจะเป็นเทพเจ้าประทับอยู่ในสวรรค์ชั้นดุสิต (สวรรค์ชั้นที่ 4 ต่อจากมนุษยภูมิ) เช่น พระเตมีย์ พระเวสสันดร ฯลฯ ซึ่งเป็นอดีตชาติของพระพุทธเจ้าก็เรียกว่า พระโพธิสัตว์และพระเวสสันดร ซึ่งเป็นพระโพธิสัตว์ชาติสุดท้ายนั้น เมื่อสิ้นพระชนม์แล้วก็ได้ไปเป็นเทพเจ้าในสวรรค์ชั้นดุสิตเพื่อรอจุติเป็นพระพุทธเจ้า ส่วนพระพุทธเจ้าองค์ต่อไปคือพระศรีอริยเมตไตรย์นั้น ขณะนี้เป็นเทพเจ้าประทับอยู่ ณ สวรรค์ชั้นดุสิตเพื่อรอจุติมาตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้าในโลกมนุษย์ต่อจากพระสมณโคดมพุทธเจ้า ในพระไตรปิฎกมีข้อความที่กล่าวถึงพระโพธิสัตว์ดังนี้[31]

1) พระโพธิสัตว์จุติจากดุสิต มีสติสัมปชัญญะ ลงสู่พระครรภ์พระมารดา

2) เมื่อพระโพธิสัตว์ลงสู่พระครรภ์พระมารดา จะมีแสงสว่างอันโอฬารปรากฏในโลกหมื่นโลกธาตุสะเทือนสะท้านหวั่นไหว

3) มีเทพบุตร 4 ตนมาอารักขาทั้ง 4 ทิศ เพื่อป้องกันมนุษย์และอมนุษย์ มิให้เบียดเบียนพระโพธิสัตว์หรือพระมารดา

4) พระมารดาพระโพธิสัตว์ทรงตั้งอยู่ในศีล 5 โดยปกติ

---

[31] มหาปทานสูตร ทีฆนิกาย มหาวัคค์, อ้างในกรมการศาสนา กระทรวงศึกษาธิการ,**พระไตรปิฎก**, ภาษาไทยฉบับหลวง เล่มที่ 10 (กรุงเทพ : โรงพิมพ์การศาสนา;2518) หน้า 318

5) พระมารดาพระโพธิสัตว์ไม่ทรงมีความรู้สึกทางกามในบุรุษทั้งหลาย และจะเป็นผู้อันบุรุษใด ๆ ผู้มีจิตกำหนดล่วงไม่ได้

6) พระมารดาพระโพธิสัตว์มีลาภบริบูรณ์ด้วยกามคุณ 5 (รูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะ)

7) พระมารดาพระโพธิสัตว์ไม่มีโรค มองเห็นพระโพธิสัตว์ในพระครรภ์เหมือนเห็นเส้นด้ายในแก้วไพฑูรย์

8) เมื่อพระโพธิสัตว์ประสูติได้ 7 วันแล้ว พระมารดาย่อมสวรรคต เข้าสู่สวรรค์ชั้นดุสิต

9) สตรีอื่นบริหารครรภ์ 9 เดือนบ้าง 10 เดือนบ้างจึงคลอด ส่วนพระมารดาพระโพธิสัตว์บริหารพระครรภ์ 10 เดือนพอดีจึงคลอด

10) สตรีอื่นนั่งหรือนอนคลอด ส่วนมารดาพระโพธิสัตว์ยืนคลอด

11) เมื่อประสูติ เทวดารับก่อน มนุษย์รับภายหลัง

12) เมื่อประสูติจากพระครรภ์ ยังไม่ทันถึงพื้น เทพบุตร 4 คน จะรับวางไว้เบื้องหน้าพระมารดาและบอกให้ทราบว่าพระโอรสที่เกิดมีศักดิ์ใหญ่

13) เมื่อประสูติ พระโพธิสัตว์เป็นผู้บริสุทธิ์สะอาดไม่แปดเปื้อนด้วยคัพภมลทิน

14) เมื่อประสูติ จะมีธารน้ำร้อนน้ำเย็นตกลงมาสนานพระกายพระโพธิสัตว์และพระมารดา

15) ทันใดที่ประสูติ พระโพธิสัตว์จะผินพระพักตร์ทางทิศเหนือดำเนินด้วยพระบาท 7 ก้าว เปล่งพระวาจาประกาศเรื่องที่จะทรงเป็นเลิศในโลก และเรื่องชาตินี้เป็นชาติสุดท้าย

16) เมื่อพระโพธิสัตว์ประสูติ จะมีแสงสว่างอันโอฬารปรากฏในโลกและหมื่นโลกธาตุสะเทือนสะท้าน

จะเห็นได้ว่า พระพุทธเจ้าเคยเสวยพระชาติมาแล้วนับไม่ถ้วน ในขณะที่พระองค์เสวยพระชาติเป็นพระโพธิสัตว์นั้น พระองค์เคยเป็นทั้งสัตว์ มนุษย์ เทวดา ยาจก เศรษฐี

และพระราชา เป็นต้น ท่านพุทธทาสภิกขุได้แสดงทัศนะว่า ในชาดกที่มีเรื่องราวว่าพระชาติต่าง ๆ ของพระโพธิสัตว์เป็นสัตว์ มนุษย์ และเทวดานั้น แสดงให้เห็นพัฒนาการทางปัญญาหรือโพธิ (ธาตุที่ทำให้รู้แจ้ง) ตั้งแต่ระดับต่ำสุดไปจนถึงระดับสูงสุด [32] ปัจจุบันมีพระโพธิสัตว์ที่เป็นเทพบุตรสถิตย์อยู่ในสวรรค์ ซึ่งจะจุติลงมาเป็นพระพุทธเจ้าในอนาคตมีสามองค์ เรียงตามลำดับชั้นภูมิ คือ

(1) พระโพธิสัตว์อสุรินทราหู สถิตย์อยู่บนสวรรค์ชั้นที่ 2 ดาวดึงสาภูมิ เป็นอุปราชเมืองอสูรพิภพของท้าวเวปจิตตาสูรหรือสัมพรอสุราที่เกิดขึ้นใหม่ เนื่องจากถูกพระอินทร์แย่งเมืองเก่าคือดาวดึงส์ไปครอบครอง

อสุรินทราหูนี้ต่อไปภายหน้าจะได้มาตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้าพระองค์หนึ่งในอนาคต

(2) พระโพธิสัตว์ศรีอริยเมตไตรย์ เป็นเทพบุตรสถิตย์อยู่บนสวรรค์ชั้นที่ 4 ดุสิตาภูมิ ซึ่งเป็นที่อยู่ของสิริมหามายาเทพบุตร พระพุทธมารดา จะมาตรัสรู้เป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้า องค์สุดท้ายในภัทรกัลป์

(3) พระยาวสวัสดีมาราธิราชโพธิสัตว์ เป็นเทพบุตรสถิตย์อยู่บนสวรรค์ชั้นที่ 6 ปรนิมมตาวสวัสดีภูมิ ซึ่งเป็นสวรรค์ชั้นสูงสุดและเป็นอธิบดีผู้ปกครองเทวดาฝ่ายมารในสวรรค์ชั้นนี้ คู่กับท้าวปรนิมมิตเทวราชอธิบดีฝ่ายเทพยดา พระยาวสวัสดีมาราธิราชเป็นพระโพธิสัตว์ที่จะมาตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้าพระองค์หนึ่งทรงพระนามว่า "พระพุทธธรรมสามี" และจะเป็นพระพุทธเจ้าพระองค์หนึ่งในกัลป์นั้น

5.5 ท้าวจตุโลกบาล

ในสวรรค์ชั้นที่ 1 จตุมหาราชิกาภูมิ มีเทวดาเป็นผู้ปกครองอยู่ 4 องค์ แยกไปตามทิศทั้ง 4 คือ

---

[32] พุทธทาสภิกขุ, **ธรรมบรรยายต่อหางสุนัข** (กรุงเทพฯ : ธรรมทาน, 2525) , หน้า 168

1) ท้าวธตรฐมหาราช เป็นอธิบดีปกครองพระนครทางทิศตะวันออกของเขาพระสุเมรุ นอกจากนั้นยังทรงเป็นอธิบดีปกครองหมู่คนธรรม์อีกด้วย ท้าวธตรรัฐมีช้างพลายชื่อรัฐปากษ์เป็นพาหนะ มีโอรสจำนวนมากบ้างก็ว่ามีโอรสถึง 90 องค์ วิมานของพระองค์รื่นรมย์เต็มไปด้วยเสียงดนตรี ขับกล่อม กล่าวว่ามหาราชผู้นี้มีอายุ 500 ปีทิพย์ ซึ่งเท่ากับ 18,000 ปีมนุษย์

2) ท้าววิรุฬหกมหาราช เป็นอธิบดีปกครองสวรรค์ชั้นจตุมหาราชิกาด้านทิศใต้และเป็นอธิบดีของพวกกุมภัณฑ์ด้วย กุมภัณฑ์นี้เป็นยักษ์พวกหนึ่ง มีรูปร่างแปลกพิกล คือมีท้องใหญ่และมีอัณฑะเหมือนหม้อ มีช้างพลายชื่อมหาปทมเป็นพาหนะ มีโอรส 90 องค์เหมือนกัน และมีอายุ 18,000 ปี เท่ากับท้าวธตรฐมหาราช

3) ท้าววิรูปักษ์มหาราช เป็นอธิบดีปกครองสวรรค์ชั้นจตุมหาราชิกาด้านทิศตะวันตกและเป็นหัวหน้าพวกนาค พวกนาคหรือนาคานี้มีฤทธิ์มาก เมื่อพ่นพิษถูกคนอาจทำให้ผิวหนังของคนขาดและตายได้ในพริบตา สามารถนฤมิตตนเป็นงู เป็นเทวดา หรือเป็นกระแตเที่ยวไปในป่าได้ มีช้างพลายชื่อโสมนัสเป็นพาหนะ

4) ท้าวเวสวัณมหาราช เป็นอธิบดีปกครองสวรรค์ชั้นจตุมหาราชิกาด้านทิศเหนือ ท้าวมหาราชองค์นี้ยังมีพระนามปรากฏอีกนามหนึ่งว่า ท้าวกุเวร และทรงเป็นอธิบดีปกครองพวกยักษ์ ในมหานครทางด้านทิศเหนือที่ท้าวเวสวัณปกครอง มีช้างพลายชื่อทิมปาณฑระเป็นพาหนะ และมีม้าสีเหลืองเป็นม้าทรง มียักษ์เป็นบริวารถึงพันล้านตน พระแท่นประทับล้วนแล้วไปด้วยแก้วประพาฬ ท้าวเวสวัณนี้เป็นผู้มีฤทธิ์เป็นที่เกรงกลัวของปีศาจ ยักษ์มาร

ในเรื่องท้าวจตุโลกบาลนี้ คติในทางพุทธศาสนาได้รับตกทอดมาจากศาสนาพราหมณ์ตามความเชื่อดั้งเดิมโดยเล่าว่า เมื่อพระพุทธเจ้าทรงแสดงพระธรรมเทศนา ท้าวจตุโลกบาล ได้เข้ามาเฝ้ามีคาถาบาลีว่า

ปุริสทิส ธตรฏโฐ ทกขิเณม วิรุฬหโก

ปจฉิเมน วิรูปักโข กุเลโร อตตรทิส

แปลว่า ท้าวธตรฐอยู่ทิศตะวันออก ท้าววิรุฬหกอยู่ทิศใต้ ท้าววิรูปักษ์อยู่ทิศตะวันตก ท้าววิรูปักษ์อยู่ทิศตะวันตก ท้าวกุเวรอยู่ทิศเหนือ

ท้าวจตุมหาราชทั้ง 4 พระองค์นี้ ทางภาคเหนือของไทยนับถือกันมาก ไม่ว่าจะมีพิธีใหญ่โตอะไรจะต้องทำการสังเวยเป็นประจำและมีความเชื่อว่าในวันพระ คือวันขึ้นหรือแรม 8 ค่ำ เหล่าบริวารสำคัญของท้าวจตุมหาราชจะลงมาสำรวจคุณงามความดีของมนุษย์ วันขึ้นหรือแรม 14 ค่ำ ราชโอรสของท้าวมหาราชจะลงมา ส่วนวันขึ้นหรือแรม 15 ค่ำ ท่านท้าวจตุมหาราชจะลงมาเอง ท้าวจตุมหาราชทั้ง 4 จะขึ้นไปประชุมที่สวรรค์ชั้นดาวดึงส์เป็นประจำพร้อมกับรายงานกิจกรรมในโลกมนุษย์ ให้พระอินทร์ซึ่งเป็นประธานในที่ประชุมทราบ

5.6 แม่พระธรณี

แม่พระธรณีเป็นเทพที่ยกย่องขึ้นมาจากธรรมชาติ ถือว่าเป็นเทวดาเพศหญิงรองรับเม็ดฝน ซึ่งเป็นอสุจิของเทวดาเกิดเป็นพืชพันธุ์ธัญญาหารเจริญงอกงามขึ้นบนโลก พระธรณีจึงเป็นเทวดารุ่นเก่าในสมัยพระเวท ตำราฮินดูเรียกเทพแห่งแผ่นดินนี้ว่า ธรติหรือธรณี มีความหมายว่าเป็นผู้ค้ำจุนมนุษย์ สัตว์ และพืชทั้งหลาย ซึ่งอยู่บนผิวพื้นดิน ชาวพื้นเมืองนับถือกันมากมักบูชาด้วยข้าว ผลไม้ และนม พวกผู้ชายที่เคร่งศาสนามักจะกล่าวคำขอขมาลาโทษ ก่อนที่เขาจะวางเท้าลงบนพื้นดินเมื่อลุกขึ้นในตอนเช้า สำหรับประวัติของแม่พระธรณีไม่มีกล่าวถึงอย่างพิสดารเหมือนเทพองค์อื่น ๆ มีแต่เรื่องที่กล่าวอ้างประกอบบางครั้งบางคราว เช่น ในเรื่องนารายณ์สิบปาง กล่าวว่า เมื่อพระอิศวรปราบตรี-บุรำได้เอากำลังเขาพระสุเมรุมาเป็นคันธนูศร เอากำลังพระยาอนันตนาคราชเป็นสายธนู เอากำลังพระนารายณ์เป็นลูกศร แต่ครั้นเวลาแผลงศรเข้าจริง ๆ พระนารายณ์ผู้เป็นลูกศรกลับบรรทมหลับไปเสีย พระอิศวรน้าวศรทรงลั่นถึง 3 ครั้ง ลูกศรก็ไม่ไปสังหารตรีบุรำ พระอิศวรทรงพระพิโรธจึงทิ้งศรลงยังปฐพีฝากนางธรณีไว้ ว่าเมื่อพระนารายอวตารลงมาเป็น

พระรามจึงให้ได้ศรนี้ ซึ่งมีชื่อว่า สัตถามหาธนูมาใช้ แต่ในเรื่องรามเกียรติ์กล่าวว่า โปรดให้นำศรไปไว้ที่กรุงมิถิลา

ตามความเชื่อของคนไทยในพุทธศาสนาถือว่าพระธรณีเป็นหญิง เช่นเดียวกับความเชื่อของผู้นับถือศาสนาพราหมณ์ หลักฐานปรากฏในหนังสือเทศน์มหาชาติ มหาเวสสันดรชาดก กัณฑ์กุมาร ตอนพระเวสสันดรหลั่งน้ำลงในมือชูชกเพื่อยกสองกุมารให้ได้กล่าวไว้ว่า "อันว่าภาคพื้นพระธรณีอันหนาแน่นได้สองแสนสี่หมื่นโยชน์ เสียงอุโฆษครื้นครั่นดังไฟบรรลัยกัลป์จะผลาญโลกให้ทำลายวายวินาศ ฝูงสัตว์จัตุบาทก็ตื่นเต้นแผ่นโผนโจนทยาน ประหนึ่งว่าปัฐพินจะพลิกคว่ำพล่ำให้พลิกหงาย อกนางพระธรณีจะแยกแตกกระจายอยู่รอน ๆ" ในหนังสือเฉลิมไตรภพกล่าวแปลกออกไปว่า เทพหัศวิไสยและนางสนทรา ซึ่งเป็นบิดามารดาพระอาทิตย์ พระจันทร์ พระราหู มาชาติหนึ่งแล้วนั้นได้ตั้งจิตเป็นดินและน้ำหลังจากไฟกัลป์ไหม้โลก

เรื่องแม่พระธรณีมีปรากฏในคัมภีร์พุทธศาสนาที่รู้จักกันดีอีกตอนหนึ่ง คือตอนที่พระยาวัสวดีมาราธิราชเข้าขัดขวางไม่ให้พระสิทธัตถราชกุมารบำเพ็ญบารมีธรรม จึงต้องการให้สิทธัตถเสด็จลุกจากบัลลังก์ที่ประทับโดยอ้างว่าเป็นของตน จนถึงพระสิทธัตถทรงอ้างพระธรณีเป็นพยาน ดังข้อความในปฐมสมโพธิกถา พระนิพนธ์ของสมเด็จพระมหาสมณเจ้ากรมพระปรมานุชิตชิโนรส ตอนหนึ่งว่า

"ในลำดับนั้นพระมหาสัตย์จึงดำรัสว่า ดูกรมาร ซึ่งท่านว่าได้กระทำกุศลมีนานาประเภท เป็นเหตุให้บังเกิดบัลลังก์อันนี้ยังจะมีผู้ใดรู้เห็นเป็นสักขีพยานของท่านบ้าง พระยามารก็อ้างเอาบริษัทของตนว่า พยานของเราใช่แต่คนหนึ่งสองคนหามิได้ชนทั้งหลายมีประมาณเท่านี้เป็นสักขีพยานสิ้นทั้งนั้น" แล้วชี้พระหัตถ์เอามารบริษัททั้งปวง ในขณะนั้นหมู่มารบริษัททั้งหลายก็แซ่ซ้องร้องรับสมอ้างว่า ข้าพเจ้าก็เป็นพยาน ๆ เสียงสะเทือนสะท้านปานปฐพีจะถล่มทะลาย พระยามารจึงกล่าวว่าพยานของเรามากหลายก็อ้างสมสิ้นแล้ว และผู้ใดเป็นพยานของท่านเล่า จึงตรัสตอบว่า พยานของเราอันประกอบด้วยเจตนามิได้มีในที่นี้ อาตมาจะกระทำพระธรณีอันปราศจากเจตนาเป็นพยาน จึงตรัส

โดยสารพระคาถา อรรถาธิบายความว่ารัตนบัลลังก์อันนี้บังเกิดเพื่อผลกุศลของอาตมาและพยานอื่น ๆ ดังฤาจะรู้เห็น กาลเมื่อบำเพ็ญภริยาทานบารมีบริจาคนางมัทรีให้เป็นทานก็บันดาลสุธาดลกัมปนาทหวาดไหว อันว่าปฐพีอันใหญ่จงเป็นสักขีพยานแก่อาตมาในกาลบัดนี้ ประการหนึ่งอาตมาปรารถนาโพธิญาณบัลลังก์ตั้งแต่ดึตชาติสงสารประมาณมิได้ ซึ่งวัตถุทานมิได้ให้และศีลมิได้รักษานั้นก็มิได้มีแต่ในชาติอาตมเป็นพระยาเวสสันดรชาติเดียวนั้น ก็ได้บำเพ็ญทานบารมีถึงบริจาคนางมัทรีเป็นอวสาร พื้นพระสุธาก็กัมปนาการถึง 7 ครั้ง และกาลบัดนี้อาตมานั่งเหนือปราชิตบัลลังก์อาสน์หมู่มารอริราชมาแวดล้อมยุทธาการ เป็นไฉนแผ่นพระสุธาธารจึงดุษณีภาพอยู่ฉะนี้ และพระยามารอ้างบริษัทแห่งตนให้เป็นกฏสักขีพยานแห่งข้า แล้วเหยียดพระหัตถ์เบื้องขวาอันประดับด้วยจักรลักษณะอันงามดุจงวงไอยรา รุ่งเรืองด้วยพระนขามีพรรณอันแดงดุจแก้วประกาฬออกจากห้องแห่งจีวรครุวนา ดุจวิชุลดาในอัมพรอันออกจากกระวางห้องแห่งรัตนวลาหกยกพระดัชนีชี้เฉพาะพื้นมหินธราจึงออกพระวาจาประกาศแก่นางพระธรณีว่า ดูกรวนิดาดลนารี ตั้งแต่อาตมบำเพ็ญพระสมณบารมีมาตราบเท่าถึงอัตตภาพเป็นพระเวสสันดรราชได้เสียสละบุตรทานบริจาคและสัตตสดกมหาทานสมณพราหมณาจารย์ผู้ใดผู้หนึ่งซึ่งจะกระทำเป็นสักขีพยานในที่นี้ก็มิได้มี แต่พสุนธรนารีและรู้เห็นเป็นพยานอันใหญ่ เป็นไฉนท่านจึงนั่งมิได้เป็นพยานอาตมาในกาลบัดนี้ ในขณะนั้นนางพสุนธรีวนิดาก็มิอาจดำรงกายอยู่ได้ ด้วยโพธิสัมภารานุภาพยิ่งใหญ่แห่งพระมหาสัตย์ก็อุบัติบันดาลเป็นรูปนารีผุดขึ้นจากพื้นปฐพียืนประดิษฐานเฉพาะพระพักตร์พระพุทธางกูรราช เหมือนดุจร้องประกาศกราบทูลพระกรุณาว่าข้าแต่พระมหาบุรุษราช ข้าพระบาททราบ ซึ่งสมภารบารมีที่พระองค์สั่งสมอบรมบำเพ็ญมา แต่น้ำทักษิโณทกตกลงชุมอยู่ในเกศาข้าพระพุทธเจ้านี้ก็มากกว่ามากประมาณมิได้ข้าพระองค์จะบิดกระแสใสสินโธทกให้ตกไหลหลั่งลงจงเห็นประจักษ์แก่นัยนาในคราวนี้ และนางพระธรณีก็บิดน้ำในโมลีแห่งนางพสุนธรีเป็นท่อธารามหามหรรณพนองท่วมไปในประเทศที่ทั้งปวงประดุจห้องมหาสาครสมุทร พระผู้เป็นเจ้าพุทธรักขิตาจารย์ จึงกล่าวสารพระคาถาอรรถาธิบายความก็เหมือนที่กล่าวแล้วแต่หลัง

ครั้งนั้นหมู่มารเสนาทั้งหลายมิอาจดำรงกายอยู่ได้ ก็ลอยไปตามกระแสน้ำประลาตนาการไปสิ้น"

เหตุการณ์ตอนที่เล่ามาข้างต้นนี้ ต่อมาได้มีผู้ออกแบบสร้างพระพุทธรูปขึ้นปางหนึ่ง อยู่ในพระอิริยาบถนั่งขัดสมาธิพระหัตถ์ซ้ายหงายวางบนพระเพลา พระหัตถ์ขวาวางที่พระชานุ นิ้วพระหัตถ์ชี้ลงที่พื้นธรณี เรียกกันว่าพระปางมารวิชัยคือชนะมาร ภาพปราบพระยาวัสวดีมารนี้นิยมเขียนตามผนังโบสถ์กันมาก

นางพระธรณีไม่ค่อยจะมีเรื่องปรากฏเหมือนเทพองค์อื่น ๆ แม้แต่ประวัติก็ดูสับสน อย่างเช่นในที่บางแห่งว่า นางธรณีมีโอรสกับพระนารายณ์องค์หนึ่งคือพระอังคาร แต่ในพจนานุกรมของเดาสันกล่าวว่า พระอังคารเป็นโอรสของพระศิวะกับนางธรณีใน หนังสือวรรณคดีไทยของนายหรีด เรืองฤทธิ์ ได้บรรยายถึงลักษณะของนางไว้ว่า นางพระธรณีมีผิวกายสีดำแต่มีรูปสวยงดงามไม่แพ้นางฟ้าอื่น ๆ ที่ลือกันว่าสวย มีดวงพระพักตร์เป็นรูปไข่ มวยพระเกศาเขียวชอุ่มเหมือนกลุ่มเมฆ พระเนตรสีเหมือนบัวสายสีน้ำเงิน พระอุระใหญ่ พระกายอ่อน บั้นพระองค์เล็ก พระโสณีผึ่งผาย พระเพลาโตตึง พระชงฆ์เรียว พระพาหาเหมือนงวงไอยรา พระองคุลีเรียวเหมือนลำเทียนที่ฟั่นดีแล้ว และอวัยวะนอกนั้นงามล้วนแต่ต้องตาเทพเจ้าทั้งสิ้น นางมีพระทัยเยือกเย็นไม่หวั่นไหว พระพักตร์มีเค้ายิ้มอยู่เสมอเหมือนหญิงสาวที่ได้สามีใหม่ ๆ นางรักความสงบ ชอบอยู่เงียบ ๆ จึงไม่ใคร่จะมีเรื่องราวอะไรในโลก เฝ้าแต่เลี้ยงโลกคอยรับน้ำที่เขาตรวจเมื่อทำบุญไว้ในมวยพระเกศาสีคราม ความจริงนางเป็นอรูปกะ (ไม่มีตัว) แต่เมื่อมีเหตุการณ์สลักสำคัญเกิดขึ้นในโลก จึงจะปรากฏเป็นรูปกะ (มีตัว) ขึ้นมา

อย่างไรก็ตามความเชื่อถือเกี่ยวกับพระธรณีของไทยไม่ค่อยแพร่หลายเท่าใดนัก แต่ในอินเดียดูจะเคารพนับถือนางพระธรณีกันมาก ถึงแม้ว่าจะไม่ค่อยมีรูปเคารพแพร่หลายก็จริงแต่ก็ถือกันว่านางพระธรณีอยู่ตามที่ต่าง ๆ ทุกหนทุกแห่ง เมื่อจะสังเวยหรือสักการบูชาก็วางข้าวหรือผลไม้ลงบนก้อนหินหรือพรมน้ำนมวัวลงบนพื้นดิน มีธรรมเนียมอย่างหนึ่งที่ปฏิบัติกันเป็นประเพณีก็คือ เมื่อวัวหรือควายมีลูกก่อนที่จะให้ลูกได้กินนม เขา

ก็จะให้แม่วัวปล่อยน้ำนมลงบนพื้นดินเสียก่อนทุกครั้งไป ในหนังสือเกี่ยวกับชาวปัญจาบเล่าว่า เมื่อวัวหรือควายมีน้ำนมก็จะต้องให้น้ำนมห้าหรือเจ็ดสายแรกเป็นเครื่องสังเวยแก่พื้นดิน ในการขุดหลุมปลูกบ้านใหม่ก็ต้องมีมะพร้าวเหรียญเงินไข่มุก พลอยผูกร้อยด้วยด้ายสีพลีบูชาแม่ธรณีความเชื่อถือเกี่ยวกับแม่ธรณีหรือพื้นดินมีกันแปลก ๆ ถ้าเป็นพวกชาวนาก็ขอให้นางพระธรณีช่วยคุ้มครองชาวนาและวัวควาย บางแห่งใช้เหล้าสังเวยก็มี

ในพระเวทมีกล่าวถึงนางพระธรณีว่าได้รับการขอร้องให้พิทักษ์คุ้มครองวิญญาณของคนตายและต่อมาถูกนับถือว่าเป็นเทพแห่งไร่นาด้วย ที่แปลกก็คือแม่พระธรณีถูกยกให้เป็นชายาของเทพแห่งฝน ซึ่งดูก็เกี่ยวเนื่องกันชอบกล เพราะไร่นากับฝนต้องสัมพันธ์กัน

ในปัญจาบเชื่อกันว่านางพระธรณีจะนอนหลับเป็นเวลา 1 สัปดาห์ทุก ๆ เดือน ชาวไร่ชาวนาจะหยุดไม่ทำงานในระยะนี้ไม่มีการขุดดินไถนาปล่อยให้แผ่นดินอยู่อย่างสงบ

5.7 **สรุป**

ความเชื่อเรื่องการเวียนว่ายตายเกิดเป็นจุดกำเนิดของการเกิดเทวดา กล่าวคือการปฏิบัติธรรมตามคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าข้ามพ้นวัฏสงสารไปสู่นิพพาน อาจจะต้องใช้เวลาข้ามภพข้ามชาติ จึงเชื่อว่าถ้าประพฤติดีปฏิบัติชอบแล้ว แม้จะยังไม่ถึงตัดกิเลสได้ทั้งหมดก็ตาม เมื่อตายแล้วก็จะได้ไปเกิดเป็นเทวดาอยู่บนสวรรค์ ซึ่งมีอยู่หกชั้นในสวรรค์แต่ละชั้นจะมีเทวดาผู้ใหญ่เป็นอธิบดีปกครอง

เทวดาผู้เป็นใหญ่ที่รู้จักกันในสังคมไทย 11 องค์ คือ พระพรหม พระอินทร์ พระยม พระโพธิสัตว์ 3 องค์ ท้าวจตุโลกบาล 4 องค์ และแม่พระธรณีซึ่งทุกองค์นอกจากพระโพธิสัตว์บางองค์ก็ย้ายมาจากศาสนาพราหมณ์ เช่น พระพรหมและพระอินทร์ เป็นต้น การนำเอาเทวดาในศาสนาพราหมณ์มาเป็นเทวดาในศาสนาพุทธ ไม่ปรากฏสาเหตุที่ชัดเจน เพราะเป็นการกล่าวอ้างภายหลังจากพระพุทธเจ้านิพพานแล้ว แต่มีข้อสังเกตว่าการอ้างถึงเทวดาในศาสนาพราหมณ์ว่านับถือพุทธศาสนา น่าจะเป็นอุบายในการเผยแพร่

ศาสนาพุทธในหมู่ผู้นับถือศาสนาพราหมณ์ เมื่อมาเป็นเทวดาในพุทธศาสนาแล้ว ก็จำเป็นต้องแต่งเรื่องบ่อเกิดของเทวดาเหล่านั้น ขึ้นมาใหม่ให้สอดคล้องกับหลักธรรมคำสั่งสอนในทางพุทธศาสนา

อนึ่ง การเป็นเทวดาตามหลักพุทธศาสนาเป็นเพียงได้รับผลดีของกรรมเท่านั้น ถ้าไม่ประพฤติให้ดีสมกับเป็นเทวดาก็สู้มนุษย์ที่ประพฤติดีไม่ได้ การจุติเป็นเทวดาได้จะต้องประพฤติปฏิบัติชอบตามควรแก่เหตุผล ตามที่ได้กล่าวไว้ในปัจจกนิบาต อังคุตรนิกาย มี 5 ประการ คือ

(1) เว้นจากการฆ่าสัตว์

(2) เว้นจากการลักทรัพย์

(3) เว้นจากการประพฤติผิดในกาม

(4) เว้นจากการพูดปด และ

(5) เว้นจากการตั้งอยู่ในความประมาณ ด้วยการดื่มน้ำเมา คือ สุราเมรัย

บทที่ 6

เทวดาในศาสนาพราหมณ์

เทวดาในศาสนาพราหมณ์มีอยู่มากมาย เทวดาเหล่านี้มีหน้าที่ปกครองดูแลความทุกข์สุขของประชาชนหรือปศุสัตว์ และเป็นเทวดาประจำธรรมชาติ จึงต้องแบ่งหมวดหมู่เป็นสามพวก คือ พวกที่หนึ่งอยู่บนสวรรค์ เช่น วรุณ สุริยะ สริตฤ วิษณุ อุษา อทิติ มิตระ อรรยมันและอัศวิน พวกที่สองอยู่บนท้องฟ้า ได้แก่ วาตะ อินทระ รุทระ ปรร-ชันยะและมารุต ส่วนพวกที่สามอยู่บนพื้นโลก เช่น อัคนิ โสมและยม เทวดาเหล่านี้ในครั้งแรกมีลักษณะเป็นนามธรรมไม่มีตัวตน ต่อมาพวกพราหมณ์ฮินดูจึงสร้างเทพเจ้าขึ้นในลักษณะที่เป็นตัวตน เทวดาที่สำคัญ ๆ ในศาสนาพราหมณ์มีดังนี้

6.1 พระพรหม

ตามลัทธิพราหมณ์ ซึ่งเป็นคติที่มาก่อนพุทธกาล ถือว่าพรหมเป็นมูลเดิมของโลก เรียกว่า อาตมัน (อัตตา) สิ่งทั้งหมด รวมทั้งมนุษย์และสัตว์ออกมาจากพรหม เมื่อพระพรหมถูกสร้างให้เป็นเทพเจ้าที่มีตัวตน จึงสร้างให้มีสี่กร สี่หน้า มีหงษ์เป็นพาหนะ เป็นเทพเจ้าผู้สร้างโลก สามารถแบ่งภาค (อวตาร) ออกเป็นเทพอื่น ๆ ได้อีกไม่จำกัดจำนวนเพื่อช่วยเหลือมนุษย์โลก เรื่อง อวตารของพระพรหมมีอยู่ว่า

กาลครั้งหนึ่ง ขณะที่พระพรหมกำลังทำพิธีบูชาไฟอยู่ เหงื่อที่พระนลาตไหลออกมา เพราะความร้อนจากกองไฟ พระองค์จึงหยิบเอาดุ้นฟืนขึ้นเช็ดเหงื่อที่พระนลาต ทำให้พระนลาตเป็นแผล พระโลหิตไหลหยดลงไปกองไฟ ทันใดนั้นพระโลหิตก็อุบัติขึ้นเป็นเทพอีกองค์หนึ่ง ทรงพระนามว่ารุทระ ซึ่งเป็นเทพเจ้าที่มีอำนาจมากเป็นใหญ่เหนือการสรรเสริญและพิธีกรรมทั้งปวง ครั้นแล้วพระรุทระก็อวตารออกเป็นเทพอีกสององค์ คือ พระศิวะและพระนารายณ์ พระพรหมจึงเป็นผู้ให้กำเนิดเทพเจ้าอื่นที่ยิ่งใหญ่ออกมาในลักษณะของเทพที่มีตัวตน เมื่อพระพรหมประสงค์จะบริหารโลก ก็จะแบ่งภาคออกไปเป็นเทพเจ้า

อื่น ๆ เมื่อโลกประสบยุคเข็ญครั้งใด เทพที่ถูกแบ่งภาคออกไปจากพระพรหมนั้น ก็จะลงมาดับยุคเข็ญให้ทุกคราว

6.2 พระอิศวร

เป็นมหาเทพของพราหมณ์ และพราหมณ์เรียกท่านว่า "พระศิวะ" มีกายสีขาว (บ้างว่าแดง บางที่ว่าดำ) มีสามตา ตาที่สามอยู่ตรงหน้าผาก ซึ่งมีฐานุภาพบันดาลให้เป็นไฟไหม้ได้หมด มเหสีชื่อ "อุมา" หรือ "บารพตี" มีโอรสชื่อพระคเณศหรือพิฆเนศ และพระขันตกุมาร พราหมณ์ในอินเดียตะวันตกนิยมนับถือว่า เมื่อบูชาพระอิศวรแล้วบันดาลให้หายเจ็บป่วยได้ บนขอลูกได้ ครั้งหนึ่งพระอิศวรแปลงเพศเป็นหญิงเพื่อล้อพระอุมา ในขณะนั้นทุกอย่างในบริเวณนั้น ก็กลายเป็นเพศหญิงหมด รวมทั้ง "ท้าวอิลราช" ซึ่งบังเอิญเข้ามาในที่นั้นก็เลยต้องกลายเพศเป็น "นางอิลา" พระอิศวรมีพระทัยเมตตากรุณาประทานพรง่าย ๆ ให้ทุกคนที่มาขอ

เคยมีการทดลองฝีมือกันว่า พระอิศวรกับพระนารายณ์ ใครจะเก่งกว่ากัน พระอิศวรก็ทรงรัตนธนูหมายยิงพระนารายณ์ แต่พระนารายณ์ร้องตวาด ทำให้รัตนธนูอ่อนปวกเปียกได้ในทันทีนั้น และมีคราวหนึ่งพระอิศวรประทานพรให้ "พฤกาสูร" มีฤทธิ์ในมือข้างหนึ่งดุจไฟกรดแม้แตะศีรษะใคร คนนั้นก็ไหม้มอดทันที ต่อมาพฤกาสูรอยากทดลองว่าตนมีฤทธิ์ดังพรจริงหรือไม่ จึงมาขอทดลองโดยขอแตะมือบนเศียรพระอิศวร พระอิศวรก็กลัวฤทธิ์ตามคำให้พรของพระองค์เองจึงเสด็จหนี พฤกาสูรก็ไล่ตาม พระนารายณ์จึงเข้ามาช่วยพระอิศวร โดยบอกกับพฤกาสูรว่า

"ถ้าอยากรู้ให้แน่ ๆ จริง ๆ ก็ลองวางมือนั้นบนศีรษะเธอเองเถิด แล้วจะรู้แน่ว่าเป็นจริงหรือเปล่า"

พฤกาสูรเห็นตามคำบอกนั้นก็วางมือบนศีรษะตนเอง แล้วตัวตนเองก็ไหม้มอดไปหมดทันทีนั้น

6.3 พระนารายณ์หรือพระพิษณุ

กำเนิดพระนารายณ์ คือ เมื่อพระอิศวรประสงค์จะสร้างสวรรค์และแผ่นดิน พระองค์ก็หาผู้ช่วยสร้าง โดยใช้มือซ้ายลูบมือขวา เกิดเป็นผู้ช่วย คือ "พระนารายณ์" มีหน้าที่สอนศิลปวิทยาให้กษัตริย์ มีที่อยู่ในทะเลน้ำนม (เกษียรสมุทร) คราวใดเกิดยุคเข็ญขึ้นในที่ใด พระนารายณ์จะ "อวตาร" ไปปราบตามเทวบัญชา เช่น การอวตารในปางใหญ่ "สิบปาง" และอวตารเป็นอื่น ๆ อีกมากมาย แต่ที่เด่นดังและดียิ่งเมื่อคัดเลือกแล้วมี "สิบปาง" เช่น อวตาร เป็นปลาไปปราบยักษ์ ผู้ลักคัมภีร์พระเวทของพระพรหมไปด้วยแรงริษยาในขณะหลับ แล้วพระเวทไหลจากปากท่าน อวตารเป็นเต่าไปปราบอสูรมัจฉา ผู้คิดจะพังแผ่นดินที่ตั้งเขาพระสุเมรุให้สลายไป (บางแห่งว่า อวตารมาช่วยในการกวนน้ำอมฤตให้เทวดาดื่ม เพื่อไม่รู้จักตาย โดยเฉพาะเมื่อรบกับยักษ์) เป็นต้น

6.4 พระพิฆเนศ

พราหมณ์ที่นับถือพระพิฆเนศว่าเป็นเจ้าในศิลปวิทยา ซึ่งมีทั้งหมดเจ็ดอย่าง คือ ปฏิมากรรม จิตรกรรม ดุริยางคศิลป นาฆศิลป วาทศิลป สถาปัตยกรรม และอักษรศาสตร์ "พระพิฆเนศ" เป็นเทวดาในศาสนาพราหมณ์ อีกองค์หนึ่งที่รู้จักกันดีในสังคมไทย ในฐานะที่พระองค์เป็นผู้นำในการข้ามพ้นอุปสรรค์ (บางทีเรียกว่า "สิทธิ-บดี") ซึ่งหมายความว่าเป็นใหญ่เหนือความขัดข้อง พระพิฆเนศมีนามอื่น ๆ อีก เช่น "อรชุร" แปลว่ามีหนูเป็นพาหนะ "เอกทนต์" แปลว่าผู้มีงาข้างเดียว

"พระพิฆเนศ" ในเทวศาสตร์ได้ให้อรรถธิบายว่าพระองค์เป็นโอรสของพระอิศวรกับพระอุมาหรือบารพตี (บางทีว่าท่านเกิดจากเหงื่อไคลพระอุมา) และเดิมนั้นพระพิฆเนศเหมือนเทวดาอื่น แต่ต่อมาถูกคำสาปพระนารายณ์ทำให้เศียรเดิมขาดหายไปแล้วได้หัวช้างที่ถึงฆาตมาต่อแทน ภายหลังจากนั้นงาท่านไปถูกขวานเพชรของปรศุรามหักไปข้างหนึ่ง (ข้างขวา) พระพิฆเนศมีรูปกายอ้วน เตี้ยหูยาน ท้องพลุ้ย ผิวกายเป็นสีแดง มี 4 กร ถือบาศก์ ตะขอ วัชระ และจักร (บางแห่งมี 6 กร ถืองา สังข์ บาศก์ ตะขอ วัชระ และจักร มี

หนูเป็นพาหนะและเป็นบริวาร เครื่องทรงของพระพิฆเนศมีสีแดง (บางแห่งว่าผิวพระพิฆเนศมีสีเหลือง) อนึ่ง ท่านมีอีกนามว่า "พระพิฆเณศวร" นับถือเป็นเทวดาเทพเจ้าแห่งกวีนิพนธ์ และบรรดาช่างศิลป์ มีอำนาจเหนือภูตวิญญาณทั้งหลาย (บางแห่งว่า 4 กรของท่านถือดวงประทีป ดอกบัว บ่วง และงาช้างข้างขวาที่หักไปของท่านเอง) นอกจากบรรดาชื่อข้างต้นแล้ว ท่านยังมีอีกหลายชื่อ เช่น คชมุข กรีมุข สัมพกรรณ สัมโพทร ทวิเทพ และยังนับถือด้วยว่า ท่านเป็นเทพเจ้าแห่งปัญญา

การที่พระพิฆเนศเศียรขาดหายไปก็เพราะ พระนารายณ์สาปโดยไม่ตั้งใจ คือ ท่านเพิ่งตื่นนอนยังง่วงอยู่ แล้วได้ยินเทวดามาเชิญท่านไปในพิธีโสกัณต์พระพิฆเณศวร ท่านจึงได้เผลอกล่าวว่า "เจ้าลูกหัวหายนี่กวนใจนัก" เศียรพระพิฆเณศวร จึงหายไป ในขณะพระอิศวรผู้บิดาจะทำการโสกันต์ (โกนจุก) พระวิษณุกรรมไปตามหาเท่าไรก็ไม่พบเศียรที่ขาดหายไป พบแต่เศียรช้างที่ถึงฆาต คือนอนหันหัวไปทางทิศตะวันตก จึงตัดศีรษะช้างตัวนั้นมาต่อให้พระพิฆเณศวร

ส่วนเรื่องงานช้างข้างขวาหักไปในต่อมา เพราะว่าในวันหนึ่งพระพิฆเณศวรกำลังเฝ้าอยู่หน้าพระแท่นพระอิศวร ซึ่งกำลังบำเพ็ญตบะ ปรศุรามาขอเข้าเฝ้า พระพิฆเณศวรไม่ยอมให้เข้าเฝ้าในขณะนั้นจึงเกิดการรบต่อสู้กัน และปรศุรามได้ใช้ขวานเพชรขว้างไปโดนงาข้างขวาของท่านหัก ท่านจึงถืองาหักของท่านนั้นไว้ตั้งแต่นั้นมา (บรรดาช่างทั้งหลายนับถือท่านยิ่งนัก เพราะถือว่าท่านเป็นเทพเจ้าผู้ก้าวพ้นความขัดข้องทั้งหลาย ทำให้อุปสรรคอันมองไม่เห็นหมดไป พิธีการต่าง ๆ จึงต้องมีเทวรูปพระพิฆเณศวรร่วมในมณฑลพิธีด้วยเสมอ จึงจะถือได้ว่าเป็นพิธีการที่สมบูรณ์แบบ

6.5 **พระวรุณ**

ในสมัยพระเวท พวกพราหมณ์นับถือพระวรุณหรือพระวิษณุกันมาก เพราะพระวรุณในสมัยนั้น นอกจากจะเป็นผู้ประทานน้ำให้แก่มนุษย์แล้ว ยังเป็นเทพผู้ปกครองดูแลความเป็นไปของมนุษย์ เป็นผู้รักษาความสุขสวัสดีแห่งมนุษย์และสัตว์ทั้งปวง และเป็น

ธุระในการตัดสินโทษสัตว์นรกร่วมกับพระยมและพระอิศวรอีกด้วย ใครไปทำผิดคิดร้ายอะไรที่ไหนพระวรุณรู้หมด พระองค์ทรงเป็นเทพแห่งราตรีธาตุน้ำ เป็นสหายคู่พระทัยของมิตราเทพแห่งกลางวัน พระวรุณทรงรู้แม้กระทั่งเส้นทางของนก ทรงทราบความลับบรรดาที่มีอยู่บนโลก ใครกล่าวเท็จพระวรุณจะรู้ทันที พระองค์จึงทรงโปรดบุคคลที่ถือสัจจะและเกรงกลัวต่อบาป จะทรงให้พรผู้นั้นมีความสุขสวัสดีและพ้นจากอันตรายทั้งปวง สมัยโบราณใครจะกล่าวสัจจะวาจาใด ๆ จึงมักจะอ้างเอาแม่น้ำหรือสายน้ำเป็นพยานเสมอ ถ้าคนไหนนิสัยเสียชอบกล่าวเท็จ พระองค์ก็ทรงลงโทษให้เป็นโรคท้องมานเหมือนอย่างพระเจ้าหริศจันทร์ ที่ขอบุตรต่อพระวรุณโดยให้สัญญาว่า ถ้าได้แล้วจะเอาบุตรบูชายัญถวายพระวรุณ ครั้นได้บุตรสมใจแล้วพระวรุณก็ทวงถามเรื่องการบูชายัญตามที่สัญญาไว้ พระเจ้าหริศจันทร์ก็หาข้อแก้ตัวหน่วงเหนี่ยวด้วยประการต่าง ๆ จนพระโรหิตกุมารโตเป็นหนุ่มก็ยังไม่บูชา พระวรุณเห็นว่าพระเจ้าหริศจันทร์ไม่รักษาสัจวาจาก็บันดาลให้พระเจ้าหริศ-จันทร์ประชวรเป็นโรคท้องมาน เหตุนี้คนในสมัยนั้นจึงกลัวกันมาก เวลาจะทำคำมั่นสัญญาหรือกล่าวสัจจะวาจาใด ๆ เขาจึงต้องดื่มน้ำหรืออ้างแม่น้ำหรือสายน้ำเป็นพยานเสมอ เพื่อพระวรุณให้รับรู้ว่าพวกเขาจะคบกันโดยสุจริต ถ้าผู้หนึ่งผู้ใดทรยศขอให้พระวรุณช่วยจัดการลงโทษให้ด้วย เรื่องนี้เห็นจะเป็นประเพณีการถือน้ำพระพิพัฒน์สัตยาของไทยเรา และการที่พระนเรศวรมหาราช ทรงประกาศอิสระภาพ โดยการหลั่งน้ำทักษิโณทกก็ทรงใช้คติอย่างเดียวกันคือเป็นการประกาศสัจจะวาจา แม้แต่การทำบุญแล้วกรวดน้ำ ก็เพื่อให้พระวรุณรับรู้ถึงความปรารถนาในการแผ่ส่วนกุศลให้กับเจ้ากรรมนายเวร หรือผู้ล่วงลับไปแล้ว ซึ่งเป็นความเชื่อในศาสนาพราหมณ์

ในสมัยต่อมาอำนาจของพระวรุณเสื่อมลง พระอินทร์เข้ามาแย่งตำแหน่งไปและการที่พระวรุณสู้พระอินทร์ไม่ได้นั้น กล่าวกันว่าเป็นเพราะพระวรุณไม่ดื่มเหล้า ส่วนพระอินทร์ชอบเสวยสุราที่เรียกกันว่าน้ำโสม เมาขึ้นมาครั้งใดก็คำรามลั่น นิยายอินเดียเล่าว่าเวลาที่ฝนตกในต้อนต้นฤดูและมีพายุฝนเสียงอื้ออึงมาก่อนนั้น เป็นเพราะพระอินทร์เมาเหล้าเอะอะไล่พระวรุณนั่นเอง

ในสมัยไตรเพทมีผู้เคารพนับถือพระวรุณมาก ตามไตรเพทกล่าวว่า พระวรุณเป็นโอรสนางอทิติและพระกัศยป มีนามเต็มว่า พระวรุณาทิตย์ เป็นพระเชษฐาองค์แรกในพวกอาทิตย์ทั้ง 8 ซึ่งเรียงตามลำดับดังนี้

(1) วรุณาทิตย์ (คือพระวรุณ)

(2) มิตราทิตย์

(3) อิรยมนาทิตย์

(4) ภคาทิตย์

(5) องศาทิตย์

(6) อินทราทิตย์

(7) ธาตราทิตย์

(8) สุริยาทิตย์

แต่ในมหาภารตะว่า พระวรุณเป็นโอรสฤชีกรรทมพรหมบุตร และว่าพระวรุณเป็นท้าวโลกบาลครองทิศตะวันตก เป็นเจ้าแห่งฝน น้ำ และทะเล

เมืองของพระวรุณมีชื่อเรียกว่า วสุธาหรือสุขา แต่บางแห่งว่ามีวังอยู่บนยอดเขาปุษปคีรี (ภูเขาดอกไม้) สีกายเป็นสีขาว บางแห่งว่าเป็นสีเมฆ พัสตราภรณ์สีเหลือง บ้างก็ว่าสีขาว ประดับด้วยไข่มุก ตามรูปมีทั้งสองกรและสี่กร ถ้าเป็นชนิดสองกร กรหนึ่งมักจะถือวรท (Varada) หรือร่มอีกกรหนึ่งถือเชือกบาศ ถ้าเป็นรูปสี่กรนอกจากถือสองอย่างข้างต้นนั้นแล้ว ยังถืองูและกมันฑลุ (กมณฑล) คือหม้อน้ำอีกด้วย พาหนะของพระวรุณ คือมังกรหรือนาค บางแห่งก็เขียนเป็นรูปจระเข้ คัมภีร์พระเวทว่าพระวรุณมิได้เป็นเจ้าเฉพาะน้ำอย่างเดียว ยังคอบครองเหนือทะเลและอากาศด้วย คือทรงเป็นเจ้าสมุทร ซึ่งก็คือเนปจูนของฝรั่งนั่นเอง เพียงแต่เนปจูนของฝรั่งถือสามง่าม และทรงราชรถทองคำ เมื่อเสด็จยาตราเหนือผิวทะเล วาระนั้นคลื่นลมจะสงบ หากพระองค์กวัดแกว่งตรีศูลเมื่อใดท้องทะเลจะปั่นป่วน โลกสะเทือนหมด พระองค์จึงมีฉายาว่า "ผู้เขย่าโลก" บริวารของพระวรุณที่สำคัญคือนางมณีเมขลา ผู้คุ้มครองความปลอดภัยชาวเรือแตก ผู้อยู่ในศีลธรรม ใน

มหาสมุทร เทพธิดาผู้นี้เป็นเพศหญิง มือถือแก้วคอยล่อให้อสูรรามสูรออกโลดไล่ขว้างขวานในยามพายุคะนอง หรือแม้แต่เทพเพศหญิงของไทย คือเจ้าแม่ทับทิม ซึ่งเป็นที่นับถือของชาวเรือตามมหาสมุทรหรือตามแม่น้ำลำคลอง ก็มาจากคติเดียวกัน คือเป็นบริวารของพระวรุณเป็นเจ้าแห่งห้วยหนอง คลองบึง แม่น้ำ และทะเล

6.6 พระอาทิตย์

ตามนิยายของอินเดีย กล่าวว่า พระอาทิตย์เป็นโอรสของพระกสปประชาบดีกับนางอทิติ ในคัมภีร์พระเวท กล่าวถือพระอาทิตย์ว่าเป็นโอรสนางอทิติ และเรียกว่าสุริยะ และบ้างก็ว่าเป็นองค์เดียวกับพระอัคนี เรื่องนี้ดูออกจะยุ่ง ๆ คือ นางอทิติมีโอรส 8 องค์ พระสุริยาทิตย์ โอรสองค์ที่ 8 มีร่างกายพิการ นางจึงทิ้งเสีย พี่น้องมีความสงสารจึงช่วยกันแก้ไขให้หายพิการ และให้นามใหม่ว่า วิวัสวัต (ผู้สว่าง) ต่อมาพระอินทร์ พระสุริยะ พระอัคนี รวม 3 องค์นี้ ได้บำเพ็ญตบะต่าง ๆ มากจนได้เป็นใหญ่กว่าเทพเจ้าทั้งหลาย

ตามเรื่องว่าพระสุริยาทิตย์นั้ น นางอทิติไม่รับ และไม่พาไปเฝ้าพระอิศวร พระสุริยาทิตย์จึงมิได้ไปอยู่บนเทวโลกเหมือนพวกพี่ ๆ ต้องเที่ยวขับรถไปมาอยู่ระหว่างเทวโลกกับโลกมนุษย์ เหตุที่นางอทิติไม่ยอมรับและไม่พาไปเฝ้าพระอิศวรนั้ น ไม่พบคำอธิบาย แต่พิจารณาดูตามเรื่องที่กล่าวมาแล้วนั้น เห็นจะเป็นเพราะพิการนั่นเอง

ชื่อที่ใช้เรียกพระอาทิตย์ หรือพระสุริยาทิตย์นี้ ก็มีเรียกกันหลายอย่าง เช่น ทินกร (ผู้ทำกลางวัน) ภาสกร (ผู้ทำแสงสว่าง) วิวัสวัต (ผู้สว่าง) โลกจักษุ (ตาโลก) รวิ (รพี) ทิวากร ประภากร และ อาภากร เป็นต้น พระสุริยาทิตย์มีมเหสีชื่อ นางสัญญา เรื่องนี้กล่าวกันต่าง ๆ บ้างก็ว่าได้ นางสังคนาบุตรีพระวิศุกรรมเป็นมเหสี ตรงนี้มีเรื่องแทรกว่านางสังคณาหรือสรัณยา นี้ได้กำเนิดบุตรกับ พระสุริยาทิตย์ 3 องค์ ต่อมานางสังคณาทนรัศมีร้อนแรงของพระอาทิตย์ไม่ไหวจึงหลบหนีไป

6.7 พระจันทร์

ตามตำนานของศาสนาพราหมณ์กล่าวว่า พระจันทร์เกิดขึ้นจากพระอิศวรร่ายพระเวทให้นางฟ้า 15 นาง สลายตัวลงเป็นผง แล้วห่อด้วยผ้าสีเหลืองอ่อน พรมด้วยน้ำอมฤต ก็บังเกิดเป็นพระจันทร์ขึ้นมา จึงถือว่าพระอิศวรเป็นผู้สร้างพระจันทร์ และในการเสวยอายุของพระจันทร์ตามตำราโหราศาสตร์จึงมีเวลา 15 ปี เท่ากับนางฟ้า 15 องค์ แต่ในหนังสือนารายณ์สิบปางกล่าวว่า ในครั้งที่ทำการกวนเกษียรสมุทร ซึ่งพระนารายณ์ต้องอวตารลงไปเป็นเต่า (กูรมาวตาร) เพื่อเอาหลังรองเขามันทรที่เทวดาแบกเอามาเป็นไม้กวน เอาพญานาคเป็นเชือกมาฉุด เมื่อสัมฤทธิ์ผลบังเกิดสิ่ง 8 ประการผุดขึ้นมาจากทะเล คือ ประการที่หนึ่ง ได้โคชื่อสุรภีหรือสุรภีกามเป็นโคสารพัดนึก ปรารถนาอะไรก็ได้ตามที่ต้องการทุกอย่าง ประการที่สอง ได้สุรา คือ เหล้า ชื่อ วารุฬ ประการที่สาม ได้ต้นปาริชาติที่มีดอกหอมมากเวลาสูดกลิ่นแล้วจะทำให้ระลึกชาติได้ ประการที่สี่ ได้นางอัปสรหรือรัมภาเป็นนางบำเรอบนสวรรค์ ประการที่ห้า ได้พระจันทร์ ซึ่งพระศิวะได้รับฉวยเอาไว้ทัดแทนปิ่นปักผม ประการที่หก ได้พิษร้ายซึ่งพวกงู พวกนาคดูดเอาไว้จึงเห็นได้ว่างูมีพิษสืบต่อมาถึงทุกวันนี้ ประการที่เจ็ด ได้ดอกบัว ซึ่งมีเทวีองค์หนึ่งนามว่าพระศรีหรือลักษมีเสด็จออกมาจากกลางดอกบัว พระนารายณ์เอาไว้เป็นพระชายา ประการที่แปด เกิดธันวันตรี คือแพทย์สวรรค์ผุดขึ้นมาทูนผอบน้ำอมฤต

จากเรื่องนารายณ์อวตาร พระจันทร์จึงเกิดขึ้นมาจากการกวนเกษียรสมุทรแล้วพระศิวะเอาไปปักผมแทนปิ่น

ส่วนอีกคัมภีร์หนึ่งกล่าวว่า พระจันทร์เป็นโอรสของพระอันตริมุนีกับนางอนสูยา (บุตรีของพระทักษะ) บางคัมภีร์ก็ว่า พระจันทร์เป็นโอรสขงพระวรุณเจ้าแห่งมหาสมุทรเป็นต้น

6.8 พระอังคาร

พระอังคาร เป็นเทพเจ้าแห่งการสงคราม มีชื่อเสียงเรียกในตำราสันสกฤตว่า กรรตติเกยะบางแห่งก็เรียกว่ากรรติเกยะ เป็นโอรสพระศิวะหรือรุทร แต่ไม่ได้เกิดด้วยพระอุมา พระศิวะหว่านพืชลงในกองไฟและพระคงคารับสิ่งที่เกิดขึ้น คือพระกรรตติเกยะไว้ ด้วยเหตุนี้จึงได้ชื่อว่า อัคนีภูและคงคาชะ และถือเอาพระคงคาและปารวตีเป็นมารดา พระอังคารก็คือเถ้าถ่านที่เหลือจากการเผานั่นเอง ฉะนั้นการนำเถ้าถ่านของศพที่เผาแล้วไปลอยน้ำที่เรียกกันว่า "ลอยอังคาร" ที่ทำกันอยู่ในประเทศไทยก็คือพิธีการส่งพระอังคารกลับบ้านไปอยู่กับแม่คือพระคงคา ซึ่งเป็นคติในทางศาสนาพราหมณ์ พระศิวะสร้างพระอังคารหรือพระกรรตติเกยะขึ้นมาเพื่อปราบตารกา ลูกของวัชรังคะ ประวัติตามวรรณคดีที่กล่าวมานี้ดูจะตรงกับพระขันทกุมาร ซึ่งเป็นเทพเจ้าแห่งสงครามเช่นเดียวกัน แต่ความเข้าใจของคนไทยเราดูเหมือนจะแยกพระขันทกุมารกับพระอังคารเป็นคนละองค์กัน

ในตำราโหราศาสตร์ว่าดาวอังคาร เป็นเทพยดาอัฏฐเคราะห์ ซึ่งพระอิศวรผู้เป็นเจ้าทรงสร้างขึ้นมาจากกระบือ 8 ตัว มีสีกายเป็นสีแก้วเพทาย (สีชมพู)

พระอังคารเป็นศัตรูกับพระอาทิตย์ แต่เป็นมิตรกับพระศุกร์ ดังมีตำนานเล่าว่า สมัยหนึ่งพระอังคารเกิดเป็นกบ พระเสาร์เกิดเป็นงู พระศุกร์เป็นรุกขเทวดา งูเห็นกบก็ไล่จับจะเอาเป็นอาหาร กบกระโดดหนีเข้าไปในโพรงไม้ที่รุกขเทวดาอาศัยอยู่ รุกขเทวดาเห็นงูไล่กบมาก็นึกเวทนากบว่าจะถึงแก่ความตาย จึงร้องตวาดงูด้วยเสียงอันดัง งูตกใจกลัวอำนาจนรุกขเทวดา ก็ไม่กล้าไล่กบต่อไป กบรอดตายก็สรรเสริญบุญคุณรุกขเทวดา และด้วยมูลเหตุแห่งชาติเวรนี้เอง พระศุกร์พระเสาร์จึงเป็นศัตรูกัน ส่วนพระศุกร์กับพระอังคารเป็นมิตรกัน

นอกจากที่เล่ากันมาข้างต้นนั้นแล้ว ยังมีบางตำนานกล่าวว่า พระอังคารเป็นบุตรของนางธรณีกับพระนารายณ์ บ้างก็ว่าเป็นชาติกษัตริย์ในภารทวาชโคตรหรือวาสิ-ฏฐโคตร เกิดที่เมืองอวันตี เป็นบุรุษร่างสูงใหญ่ เอวเล็กแบบนักกล้ามทั่วไป ผิวกายแดง

ทรงภูษาสีแดง ทัดดอกไม้แดง มีสี่กร อาวุธมีกระบอง หอก และศูล พาหนะบ้างก็ว่าทรงแกะ แต่ที่รู้ ๆ กันโดยมากมักทรงกระบือ

6.9 พระพุธ

ในตำราโหราศาสตร์ถือว่า พระพุธเป็นดาวสำคัญดวงหนึ่ง ซึ่งให้ผลดีผลร้ายแก่มนุษย์อยู่มาก เพราะถือว่าเป็นเทพเจ้าแห่งวาจา ข่าวสารและการพาณิชย์ ในทางตำนานกล่าวว่า พระพุธเป็นผู้ที่มีความฉลาด รอบรู้และเป็นผู้แต่งคัมภีร์ฤคเวท ประวัติของพระพุธมีกล่าวกันต่าง ๆ บางเรื่องก็ออกจะวุ่นวายมาก เช่น เล่าว่าพระจันทร์ได้ทำพิธีราชสูยะ (ในเรื่องพระศุนหเศป กล่าวว่า พิธีราชสูยะเป็นพิธีที่ใช้สำหรับงานเถลิงรัชแห่งพระราชธิบดีผู้ที่ได้ทรงไชยชำนะ หรือได้ทรงแผ่อานุภาพโดยอาการอื่น จนได้เป็นใหญ่เหนือบรรดาพระราชาทั้งปวง คือเป็นพระเจ้าจักรพรรดิ พิธีนี้ก็คล้ายพิธีราชาภิเษก ซึ่งพระราชากระทำทุก ๆ พระองค์ แต่เป็นพิธีใหญ่กว่าและมักจะมีงานอยู่ 1 ปีเต็ม บางทีก็หลายปีกว่าจะเสร็จการในระหว่างงานนั้นมักกระทำพลีกรรมและยัญพิธีต่าง ๆ) จนมีบุญญาธิการมาก พระจันทร์คิดกำเริบในอานุภาพถึงกับไปพานางดาราผู้เป็นมเหสีพระพฤหัสบดีไป พระพฤหัสบดีขอร้องให้ส่งคืน พระจันทร์ก็ไม่ยอม พระพรหมสั่งให้คืนก็ไม่ยอมอีก ในที่สุดก็เกิดสงครามชิงนางดาราขึ้นระหว่างพระจันทร์กับพระพฤหัสบดี ซึ่งเรียกเทวาสุรสงครามครั้งนี้ว่า "ตาร-กามยะ" ซึ่งหมายความว่า สงครามอันเนื่องด้วยนางดารา เพราะคำว่าตารกา เป็นอีกชื่อหนึ่งของนางดารา สงครามครั้งนี้ชักนำให้เทวดา ซึ่งเป็นครูบาอาจารย์และมิตรสหายชาวเกลอของแต่ละฝ่ายเข้าร่วมสงครามด้วย คือ พระศุกร์ ซึ่งเป็นอริกับพระพฤหัสบดีอยู่ก่อนแล้ว ก็เข้าข้างพระจันทร์ พวกแทตย์ พวกอสูร ซึ่งเป็นศิษย์ของพระศุกร์ก็พลอยเข้าช่วยพระจันทร์ตามอย่างอาจารย์ด้วย ส่วนพระอินทร์และทวยเทพทั้งหลาย ซึ่งนับถือพระพฤหัสบดีว่าเป็นอาจารย์ของพวกตน ก็เข้าข้างพระพฤหัสบดี

เมื่อดูกำลังของทั้งสองฝ่ายแล้ว ก็เชื่อแน่ว่าฝ่ายพระจันทร์ไม่มีทางสู้ เพราะเทพสำคัญ ๆ ไปอยู่ทางฝ่ายพระพฤหัสบดีหมด ในระหว่างทำสงครามพันตูกันอยู่นั้น พระ

อิศวรได้เอาตรีศูลฟันถูกพระจันทร์ตัวขาดสองท่อน (ตามเรื่องไม่แจ้งผลว่าเป็นอย่างไรต่อไป) ในที่สุดพระพรหมต้องเข้าห้ามการสงครามและบังคับให้พระจันทร์ส่งนางดาราคืน ฝ่ายนางดาราเมื่อกลับไปอยู่กับพระพฤหัสบดีนั้นกำลังตั้งครรภ์ ซึ่งต่อมาก็ประสูตรโอรส (บางแห่งว่าพระพฤหัสบดีสั่งให้บุตรคลอดออกมา) มีรูปงามยิ่งนัก ทั้งพระพฤหัสบดีและพระจันทร์ต่างก็อ้างว่าเป็นโอรสของตน แต่นางดาราไม่ยอมบอกความจริง ร้อนถึงพระพรหมต้องเสด็จมาบังคับให้นางบอกความจริง นางดาราจึงปฏิญาณว่าพระจันทร์เป็นบิดา เมื่อพระจันทร์ได้ยินเช่นนั้นก็ดีใจยิ่งนัก กล่าวให้พรว่า "จริงแล้วลูกเอ๋ย เจ้าจงเป็นคนฉลาด" และตั้งแต่นั้นมา บุตรของนางดาราก็ได้นามว่า "พุธ" ซึ่งแปลว่า ฉลาด

ในเรื่องพระเป็นเจ้าของพราหมณ์ได้กล่าวถึงเหตุการณ์ตอนนี้ไว้ว่า ฝ่ายพระพฤหัสบดี ครั้นเมื่อนางดาราได้สารภาพแล้วว่าพระจันทร์เป็นบิดาแห่งกุมารนั้น ก็มีความโกรธ จึงเผานางเสียจนเป็นเถ้า (เพราะพระพฤหัสบดีนี้นัยว่าเป็นองค์เดียวกับพระอัคนี) แต่พระพรหมได้ชุบนางขึ้นใหม่ และโดยเหตุนางได้ล้างบาปแล้วด้วยเพลิงแล้ว พระพฤหัสบดีจึงรับไว้เป็นมเหสีอย่างเดิม ฝ่ายพระสมุทรมีความพิโรธพระโสมหรือพระจันทร์ผู้เป็นโอรส จึงตัดรอนเสีย แต่พระลักษมีเป็นภคินี (เพราะเกิดมาจากการกวนเกษียรสมุทรด้วยกันและพระจันทร์เกิดก่อน)ได้ช่วยวิงวอนขอหย่อนโทษบ้าง พระสมุทรจึงยอมถอนคำสาปให้ส่วนหนึ่ง แล้วพระลักษมีได้ช่วยวิงวอนพระอุมา ขอให้พระโสมได้กลับขึ้นไปสวรรค์ พระอุมาทูลวิงวอนพระอิศวร พระอิศวรจึงเอาพระจันทร์ติดเหนือนลาฎของพระองค์ แล้วเสด็จไปในสมาคมแห่งเทวดาทั้งหลาย พระพฤหัสบดีเห็นเช่นนั้นก็มีความขุ่นเคืองยิ่งนัก จนพระหรหมต้องไกล่เกลี่ยว่า ให้พระจันทร์อยู่เสียนอกสวรรค์ แต่ให้เป็นเจ้าแห่งดาวและพฤกษชาติทั้งหลาย

ในบางตำราว่าพระอิศวรผู้เป็นเจ้าทรงเอาช้าง 17 ตัวมาปั่นแล้วห่อด้วยผ้าสีเขียวใบไม้ พรมด้วยน้ำอมฤตก็บังเกิดเป็นพระพุธ มีสีกายเป็นสีแก้วมรกต ซึ่งดูจะตรงกับสีประจำวันพุธมากกว่า ส่วนสีแก้วโมรานั้นไม่เข้าใจว่าสีจะออกไปในทางใด โมราว่าเป็นหินลาย จะหมายว่ามีสีกะดำกะด่างกระนั้นหรือ ประวัติของพระพุธออกจะยุ่ง ๆ แบบ

เดียวกับเทวดาองค์อื่น ๆ เพราะบางตำราก็ว่าพระพุธเป็นโอรสของพระจันทร์ที่เกิดจากนางโรหิณี มเหสีเอกของพระจันทร์เองก็มี

6.10 พระพฤหัสบดี

ตามประเพณีการไหว้ครูของไทย เราถือเอาวันพฤหัสบดีว่าเป็นวันครู นิยมไหว้ครูกันในวันนี้ พระพฤหัสบดีนั้นถือเป็นครูของเทวดาด้วย ตามไตรเพท กล่าวว่า พระพฤหัสบดี เป็นองค์เดียวกับพระอัคนี จึงทำให้เผานางดาราเสีย แต่มาภายหลังจึงนิยมกันว่าเป็นฤาษี ว่าเป็นโอรสของพระอังคีรสกับนางสมปฤดี (สติ) พระอังคีรสเป็นหนึ่งในเจ็ดของมหาฤาษี

ในที่บางแห่งว่า พระอิศวรร่ายพระเวทยุบร่างฤาษี 19 ตน ลงเป็นผง แล้วห่อด้วยผ้าสีแสด พรมด้วยน้ำอมฤตก็บังเกิดเป็นพระพฤหัสบดี มีสีกายเป็นสีแก้วไพฑูรย์ขึ้นมา

พระพฤหัสบดีมีมเหสีชื่อนางดารา และถูกพระจันทร์ลักเอาไปจนเกิดสงครามใหญ่ ดังได้เล่าไว้แล้วในประวัติพระพุธ นอกจากนางดาราก็มีมเหสีอีกนางหนึ่ง ชื่อว่านางมนตา มีโอรสด้วยกันองค์หนึ่ง มีนามว่า พระภรัทวาชมุนี (ภรัทวาช หรือภารัทวาชนี้ ในเรื่องรามเกียรติ์ว่าบำเพ็ญพรตอยู่ ณ ฟากแม่น้ำสะโตง ซึ่งพระรามตอนเดินดงข้ามฟากไปหา) นางมนตา ที่กล่าวถึงนั้นยังไม่พบเรื่องละเอียด แต่ทราบว่าเป็นชายาของอุทัธย์มาก่อน แล้วก็มาได้กับพระพฤหัสบดีอีก

พระพฤหัสบดีตามคติโหราศาสตร์กล่าวว่า พระอิศวรทรงสร้างพระพฤหัสบดีขึ้นมาจากฤาษี 19 ตน พฤหัสบดีเดิมเป็นธาตุดิน มีแสงสว่างเหลืองดุจบุษราคัมประจำราศีธนูเป็นธาตุไฟในกลางวันให้ความอบอุ่นส่งเสริมความเฉลียวฉลาดในวิทยาการต่าง ๆ แต่ถ้าประจำราศีมีนเป็นธาตุน้ำในเวลากลางคืน ทำให้ใจสุขุมชุ่มชื่นเต็มไปด้วยความเมตตากรุณา โอบอ้อมอารีไม่ชอบก่อเหตุหยุมหยิม ถ้าให้ร้ายใครก็ถึงวอดวายเหมือนกัน ด้วยเหตุนี้นักโหราศาสตร์จึงมักนิยมดูดาวพฤหัสบดีว่าอยู่ในราศีที่ดีหรือไม่ ถ้าดีก็ให้คุณแก่เจ้าชะตา นอกจากนี้ยังมีเรื่องอันเป็นมูลแห่งชาติเวรที่พระพฤหัสบดีกับพระจันทร์เป็นศัตรูกัน

6.11 พระศุกร์

ในเรื่องมหากาพย์รามายณะ กล่าวว่า พระศุกร์เป็นอาจารย์ของทศกัณฐ์ เจ้าภิภพลงกา เมื่อคราวเกิดสงครามระหว่างพระรามกับทศกัณฐ์นั้น ท้าวทศกัณฐ์ได้อ้อนวอนขอให้พระศุกร์ช่วยคิดกลศึกให้ตน เพื่อจะเอาชนะพระราม พระศุกร์จึงสอนมนต์คาถาและวิธีบูชายัญต่าง ๆ

ดังนี้จะเห็นว่า พระศุกร์เป็นอาจารย์ข้างฝ่ายอสูร ซึ่งเป็นฝ่ายตรงกันข้ามกับเทวดา มีเรื่องเล่าอ้างถึงเมื่อครั้งขุนพลี หลานของประหลาทกำเริบฤทธิ์ ยกทัพขึ้นไปรบพระอินทร์ จนถึงพระอินทร์ต้องทิ้งเมือง ร้อนถึงพระนารายณ์ต้องอวตาร เป็นพราหมณ์วามนลงไปช่วยออกอุบายขอที่จากท้าวพลีชั่วสามย่างก้าว ขุนพลีเตรียมจะยกเต้าน้ำหลั่งอุทิศ แต่พระศุกร์รู้ว่าพราหมณ์วามน คือพระนารายณ์ก็หายตัวเข้าไปอุดรูเสีย เลยรินน้ำไม่ออก วามนรู้แกวก็เอายอดหญ้าคาแทงเข้าไปถูกตาพระศุกร์ จนทนไม่ไหวต้องออกมา ขุนพลีก็รินน้ำอุทิศได้

ในบางคัมภีร์กล่าวว่า พระอิศวรได้สร้างพระศุกร์ขึ้นจากวัว 21 ตัว (ในทางโหราศาสตร์จึงถือว่าพระศุกร์มีกำลัง 21 ฉะนั้น เวลาพระศุกร์เสวยอายุก็ต้องสวดคาถาธชคฺ คสูตร 21 จบ หรือว่าทำบุญตักบาตรพระ 21 องค์ บางตำราก็ว่าถ้าพระศุกร์เข้าเสวยอายุให้ทำข้าวบิณฑ์ 21 ปั้น เครื่องบูชาตามกำลังเทวดา

เรื่องเทวดาเสวยอายุนี้มีตำนานเล่าว่าชาวเมืองชมพูทวีปได้มากราบทูล พระพุทธเจ้าว่า เทวดาทั้ง 8 องค์ คือ พระอาทิตย์ พระจันทร์ พระอังคาร พระพุธ พระพฤหัสบดี พระศุกร์ พระเสาร์ พระราหู เข้าเสวยอายุแล้ว ทำให้มนุษย์ทั้งหลายได้ความทุกข์ยากมีเจ็บป่วยต่าง ๆ เป็นต้น พระผู้มีพระภาคเจ้าจึงตรัสว่า อย่าว่าแต่มนุษย์ทั้งหลายเลย แม้แต่พระองค์เอง เทวดาทั้ง 8 นั้น ก็ยังให้คุณและโทษอยู่เหมือนกัน และเพื่อจะทรงอนุเคราะห์บรรดาชนทั้งหลาย จึงตรัสใช้ให้พระโมคคัลลานไปถามเทวดาดูว่าจะทำเป็นประการใด จึงจะพ้นโทษที่เกิดขึ้นในระหว่างกำลังของเทวดาที่เสวยอายุนั้นได้ บรรดา

เทวดาทั้งแปดก็กราบทูลกันต่าง ๆ กัน เช่น พระศุกร์กราบทูลว่า เมื่อพระศุกร์เข้าเสวยอายุ ให้เอารากมะขามป้อม 1 ข้าวคั่ว 1 แกแล 1 รากอ้อยช้าง 1 แก่นสน 1 รากสลิด 1 ฝักส้มป่อย 1 ต้มประสระหัวหายทุกข์ภัยแล ฯลฯ ดังนี้เป็นต้น

ในตำราพยากรณ์ได้กล่าวถึงกำเนิดพระศุกร์แปลกออกไปอีกว่า ได้สร้างพระศุกร์จากพิทยาธรหรือคนธรรพ์ พระศุกร์มีชายาชื่อศุศุมาหรือศตปาราวา ธิดามีชื่อว่ายานี ได้แต่งงานกับท้าวยยาติแห่งจันทรวงศ์ ในเรื่องรามเกียรติ์ว่าพระศุกร์อวตารเป็นเสนาวานร ชื่อนิลปาสัน

พระศุกร์มีนามฉายาเรียกกันหลายอย่าง เช่นกวี หรือกาพย์ มฆาภพ (บุตรของมฆา) โษทสานศุ (ผู้มีรัศมี 16 แฉก) เศวต (ขาว) ตามลักษณะว่าควรจะแต่งกายมุ่นชฎาอย่างฤษี เพราะเป็นปุโรหิตาจารย์ของพวกแทตย์และทานพ สีกายเป็นสีประภัสสร (สีพระอาทิตย์แรกขึ้น คือ สีจำปา) ในคำเชิญพระศุกร์กล่าวว่า “ข้าแต่พระศุกร์สุนทรเทวราช ผู้มีอิทธิอำนาจเอมอร แสงประภัสสรพื้นสกล พัสตรพิมลอลงกรณ์ สีขาวอ่อนงามสะอาดทรงอสุภราชอัครวรยาน” คือ พระโคอุสุภราชเป็นพาหนะ และว่าเป็นผู้รักษาเขาพระสุเมรุเหลี่ยมทางทิศอุดรด้วย เป็นมิตรกับพระอังคาร

6.12 พระเสาร์

ประวัติของพระเสาร์มีกล่าวต่าง ๆ กัน บ้างก็ว่าเป็นโอรสพระสุริยาทิตย์กับนางฉายา บ้างก็ว่าเป็นโอรสพระพลรามกับนางเรวดี ส่วนในตำราโหราศาสตร์ไทย กล่าวว่าพระอิศวรทรงสร้างพระเสาร์ขึ้นมาจากเสือ 10 ตัว ห่อด้วยผ้าสีดำหลัว จึงเกิดพระเสาร์มีสีกายเป็นสีคำคล้ำ ทรงรัตนนิลเป็นทิพยาภรณ์ และมีวิมานเป็นสีมรกต ทรงพยัคฆ์ (เสือ) เป็นพาหนะ บางแห่งว่าเป็นนกประเภทนกกา แต่ในตำราพยากรณ์ กล่าวว่าพระเสาร์เป็นดาวขนาดใหญ่รองจากดาวพฤหัสบดี และเมื่อสร้างด้วยเสือจึงทายนิสัยว่าดุเหมือนเสือ รักเกียรติยศระแวงภัย มักพาลมีทิฐิมานะกล้าหาญ ชอบคบนักเลงและคนพาล รักการรบ

คล้ายพระอังคาร รูปไม่งามแต่เป็นสง่าน่าเกรงขามแก่ศัตรู ชอบเงียบ ๆ ขรึม สันโดด แก้ตัวง่าย หึงหวง กล้าได้กล้าเสีย ถ้าเป็นขุนนางมักดุร้าย แต่เจ้าขุนมูลนายรักใคร่ จะทำสิ่งใดก็รอบครอบ ยั่งยืนนาน สติปัญญาหลักแหลม ไม่ยอมเสียเปรียบใครง่าย ๆ แต่ใครจะเอาเปรียบก็ไม่ได้ มักพยาบาท เข้าใจรักษาตัว ชอบตรงไปตรงมา เฉียบขาด เป็นผู้ประกอบด้วยอุบายกลมารยา นอกจากราหูแล้วก็ไม่ยอมเป็นมิตรกับใคร ยิ่งอังคารด้วยแล้วยิ่งไม่ถูกกันใหญ่ ไม่ใคร่ชอบศึกษาเล่าเรียนทางวิทยาการแต่มีปฏิภาณดี โกรธง่ายหายเร็ว เป็นดาวบาปเคราะห์ใหญ่ที่สุด เป็นเจ้าแห่งการกสิกรรมและอารยธรรม อดทนต่อความยากลำบาก โหราจารย์ฝรั่ง ฮินดู มีความขยาดเกรงกลัวดาวเสาร์มาก โหรไทยเมื่อจะทายโทษทายทุกข์มักดูเสาร์ ถ้าเป็นกาลกรรณีตกในเรือนวินาศแล้ว เป็นพ้นห่วงไม่ต้องกลัวอะไร

รูปร่างของพระเสาร์ว่ามีลักษณะผอมสูง (ตามตำนานของอินเดีย เลยทำนายว่าผู้ที่เกิดภายใต้ดาวเสาร์จะมีรูปร่างสูงโปร่ง) มีเพศเป็นปุงสกลึงค์ (กะเทย) ผิวกายสีดำนัยน์ตาสีน้ำผึ้ง ฟันใหญ่ ผมเหมือนขนลา นุ่มห่มผ้าสีดำ มักถือธนูและศูล ในเรื่องรามเกียรติ์ว่าพระเสาร์อวตารมาเป็นเสนาวานรชื่อ วิมลหรือนิลพานร ไม้ศักดิ์สิทธิ์ประจำพระเสาร์คือ ไม้ศมี

6.13 พระราหู

ในประวัติพระจันทร์ได้เล่ามาบ้างแล้วว่า พระอาทิตย์ พระจันทร์ และพระราหูนั้นแต่เดิมเป็นพี่น้องกัน แล้วภายหลังมาผิดใจกันด้วยเรื่องทรัพย์สมบัติ แล้วอธิษฐานไปเกิดต่าง ๆ กัน คือ พี่คนโตขอไปเกิดเป็นพระอาทิตย์ พี่คนรองขอไปเกิดเป็นพระจันทร์ น้องเล็กสุดท้องโมโหมากเลยขอไปเกิดเป็นพระราหูเพื่อตามล้างแค้น แต่ในทางไสยศาสตร์กล่าวว่า พระราหูเป็นบุตรของท้าววิประจิตติกับนางสิงหิกา เมื่อเกิดมีหางเป็นนาค มีสี่มือบางตำราว่าเป็นบุตรของพระพฤหัสบดีกับนางอสูร แต่บางตำราก็ว่าพระอิศวรเป็นเจ้าได้เอาหัวผีโขมด๑12 หัว มาป่นลงแล้วพรมด้วยน้ำอมฤตจึงเกิดเป็นราหูขึ้น

ในตอนท้ายของหนังสือดังกล่าวนี้อีกเช่นกัน ได้เล่าขยายความต่อไปอีกว่า เมื่อพระอิศวรได้สร้างพระราหูจากหัวผีโขมดแล้ว พระราหูก็มาคิดว่าตัวเองก็ใหญ่โต แต่ฤทธิ์ออกจะน้อยไป อยากจะให้เก่งกล้าสามารถเหมือนพระอิศวร คิดตรองดูว่าทำไมพระอิศวรจึงสาปใครให้เป็นอะไรก็ได้ ชุบให้เป็นขึ้นมาก็ได้ นึกไปนึกมาก็ชักสงสัยว่าจะเป็นเพราะอ่างแก้วเก็บน้ำท้ายปรางค์ปราสาทนั้นเอง น่าจะลองไปอาบกินดู คิดแล้วก็บันดาลให้ท้องฟ้ามืดมัวเหาะลงไปที่อ่างแก้ว อาบกินเป็นที่สำราญ ฝ่ายพระอิศวรอยู่ในประสาทเห็นอากาศวิปริต เทวดา นางฟ้าร้องกันวี๊ดว๊าย ก็เข้าฌานดูก็รู้ว่า ราหูมาลักน้ำทิพย์ พระอิศวรก็เลยเอาจักรขว้างไปถูกกายราหูขาดเป็นสองท่อน พระราหูตามภาพวาดมีเขียนกันเป็น 2 แบบ แบบหนึ่งเขียนหน้าเป็นแทตย์ทำหน้าดูคล้ายยักษ์ มีหางเป็นหางนาค อีกแบบหนึ่งหน้าเป็นแทตย์ แต่มีครึ่งตัว กำลังเอามือจับพระจันทร์มาอม เรื่องที่พระราหูจะมีเพียงครึ่งตัวนั้นมีเรื่องเล่าแปลกไปจากข้างต้นอีกเรื่องหนึ่งว่า

สมัยหนึ่ง เมื่อเทวดาและอสูรร่วมกันตั้งพิธีกวนเกษียรสมุทรทำน้ำอมฤต (ดูตอนที่กล่าวถึงประวัติพระนารายณ์) พระราหูได้แปลงเป็นเทวดาเข้าไปในเทพชุมนุมร่วมผสมวงกินน้ำอมฤตด้วย พระอาทิตย์กับพระจันทร์เห็นเข้า จึงฟ้องพระนารายณ์ พระนารายณ์กริ้วจัด ขว้างด้วยจักรถูกหัวขาดไป แต่ไม่ตายเพราะได้กินน้ำอมฤตแล้ว ท่อนหัวคงอยู่ในอากาศคอยจับพระอาทิตย์ พระจันทร์ เป็นการแก้แค้น เมื่อจับได้ก็งับเอาพระอาทิตย์หรือพระจันทร์เข้าไปในปาก บางครั้งก็เอาไว้ใต้คาง บางครั้งก็เอาไว้ใต้รักแร้ ทำให้รัศมีของพระอาทิตย์หรือพระจันทร์เศร้าหมอง ส่วนหางนั้นเป็นดาวพระเกตุ แต่ตามรูปจักรราศีของอินเดีย ทำรูปราหูเป็นมนุษย์หรืออสูรศีรษะขาด ขี่นก หน้าเป็นคน ส่วนพระเกตุนั้นทำรูปเป็นศีรษะวางอยู่บนอาสนะ ดูแปลกกว่าภาพอื่น ๆ ที่เขียนกันมา ตามเรื่องที่เล่ามานี้จะเห็นว่าแตกต่างกันไปเป็นสองอย่าง คือ เรื่องแรกว่าพระอิศวรเป็นผู้ทำให้ร่างกายพระราหูขาด ส่วนเรื่องที่สองว่าพระนารายณ์เป็นผู้ทำ

ยังมีอีกเรื่องหนึ่ง เป็นตำนานทางโหราศาสตร์เกี่ยวกับเทวดานพเคราะห์ เล่าว่าในอดีตกาลครั้งหนึ่ง พระเสาร์เกิดเป็นพญานาครักษามหาสมุทร พระอาทิตย์เกิดเป็นพญา

ครุฑรักษาเขาสัตนาปริพันธ์ พระพฤหัสบดีเกิดเป็นพระอินทร์รักษาเขาพระสุเมรุ อยู่มาคราวหนึ่ง พญาครุฑคิดใคร่จะกินพญานาคก็ตรงเข้าจะจับกินเอาดื้อ ๆ พญานาคสู้ไม่ได้หนีไปหาพระราหู พระราหูก็ออกต่อสู้ขับไล่พญาครุฑ พญาครุฑจึงบินหนีไปหาพระอินทร์ พระราหูไล่ตามไปแต่ไม่ทัน ระหว่างทางเกิดกระหายน้ำ จึงแวะลงไปดื่มน้ำอมฤตในสระพระอินทร์ซึ่งเฝ้าน้ำอมฤตอยู่แลเห็นเข้าก็ทรงพิโรธ ขว้างด้วยจักรเพชร ถูกพระราหูกายขาดออกเป็นสองท่อน ดังนี้จึงกลายเป็นว่า พระอินทร์เป็นผู้ประหารพระราหู สามเรื่องมีผู้ประหารสามองค์ แต่ตรงกันในเรื่องขโมยน้ำอมฤต เป็นที่น่าสังเกตว่าเทวดาในศาสนาพราหมณ์ ยังมีลักษณะเหมือนคนธรรมดา คือยังมีกิเลส รัก โลภ โกรธ หลง ในบางครั้งก็ประพฤติผิดทำนองคลองธรรมแต่ก็ยังเป็นเทวดาอยู่ได้เพราะไม่ได้เกิดด้วยบุญฤทธิ์ ต่อมาเมื่อพระราหูถูกชักนำให้มาสังกัดเป็นเทวดา ในพุทธศาสนาแล้ว ได้มีการสร้างตำนานขึ้นใหม่ว่า ครั้งหนึ่งเมื่อสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าเสด็จมาวัดเชตุพนมหาวิหาร ของนายอนาถบิณฑิกเศรษฐีในเมืองสาวัตถี ในกาลเมื่อวันเพ็ญบุณณมีทิวส และเกิดมีจันทคาธพระจันทร์จึงระลึกถึงพระพุทธเจ้าและนมัสการด้วยคาถาว่า "ข้าแต่พระพุทธเจ้าผู้มีเพียรข้าฯ ก็ไหว้พระบาทแห่งพระผู้มีพระภาค พระองค์อันพ้นจากกิเลสทั้งปวง บัดนี้ข้า ฯ ผู้เป็นข้าพระองค์เจ้ามาบังเกิดภัยอันตรายยากเนื้อแค้นใจหนักหนา แลพระองค์เจ้าจงมาเป็นที่พึ่งแก่ข้าแลช่วยทุกข์ข้าฯ ผู้ลำบากใจดังนี้" พระพุทธเจ้าก็มีพระกรุณาแก่จันทรเทวบุตร จึงมีพุทธบัณฑูรแก่อสุรินทร์ราหูด้วยพระคาถาว่า "ตถาคต อรหันต จันทิมาสรณคโต ราหุจันทปมุญจัสสุ พุทธาโลกานุกัมปกาติ ดูกรราหู อันว่าจันทรเทวบุตรนี้ลุแก่สรณาคมน์พระตถาคต ราหูอสุรินทร์จะปล่อยจันทรเทวบุตรไป เพราะพระพุทธเจ้าทั้งหลายย่อมมีพระกรุณาอนุเคราะห์แก่โลก พระราหูอสุรินทร์ตกใจกลัว จึงพาพระจันทรเทวบุตรหนีไปหาพญาไพจิตราสูร [33] ซึ่งปกครองอสุรพิภพกลางเขาสิเนรุบรรพต เนื่องจากถูกพระอินทร์ ใช้อุบายจับโยนลงมาจากสวรรค์ชั้นดาวดึงษ์ ต่อมาอีกครั้งหนึ่งเมื่อถึงวันเข้าพรรษา และเกิด

---

[33] ส.พลายน้อย ,**เทวนิยาย** พิมพ์ครั้งที่ 2 (กรุงเทพ : บำรุงสาส์น ;2534) หน้า 298-299

มีสุริยคาธ สุริยเทวบุตร ตระหนกตกใจมากจึงระลึกถึงพระพุทธเจ้า ขอยึดถือสรณคมน์ พระพุทธเจ้าจึงทรงพระกรุณาแก่สุริยเทพ ขอให้ราหูปล่อยอย่าได้กลืนพระอาทิตย์ อสุริน-ทราหูกลัวว่าถ้าขัดขืนศีรษะตัวเจ้าจะแตกออกเป็น 7 เสี่ยง จึงต้องคลายพระอาทิตย์ออก แล้วหนีกลับเมืองอสุรพิภพ

เรื่องของพระราหูหรืออสุรินทราหูนี้ยังมีกล่าวต่าง ๆ กันไปอีก เช่น ในปรมัตถ-โชติกะ มหาอภิธัมมัตถสังคหฎีกา ปริจเฉทที่ 5 รจนาโดย พระสัทธัมมโชติกะธัมมาจริยะ ได้กล่าวถึงเรื่องอสุรินทราหูไว้ว่า ในชั้นดาวดึงส์เทวโลก มีเทพยดาองค์หนึ่งชื่อว่าอสุริน-ทราหู มีกายสูงใหญ่กว่าเทพยดาทั้งหลายที่มีอยู่ในเทวโลกทั้ง 6 ชั้น ร่างกายแห่งอสุรินทราหูนั้น มีความสูง 4,800 โยชน์ ระหว่างไหล่ทั้ง 2 กว้าง 112 โยชน์ รอบตัวใหญ่ 600 โยชน์ ฝ่ามือฝ่าเท้าใหญ่ 300 โยชน์ ริมฝีปากใหญ่ 300 โยชน์ องคุลีหนึ่ง ๆ ยาว 50 โยชน์ ระหว่างลูกตาทั้ง 2 ห่างกัน 50 โยชน์ หน้าผากกว้าง 300 โยชน์ ศีรษะใหญ่ 900 โยชน์ ความสูงใหญ่ของอสุรินทราหูนี้ ถ้าหากลงไปในมหาสมุทรอันลึกซึ้งนั้น น้ำในมหาสมุทรจะท่วมเพียงแค่เข่า

ความสูงใหญ่ของอสุรินทราหูนี้ มีเรื่องเกี่ยวกับอิทธิฤทธิ์ของพระพุทธเจ้าอยู่เรื่องหนึ่ง คือ อสุรินทราหูได้ทราบกิตติศัพท์แห่งพระพุทธองค์ ในสำนักแห่งเทพยดาทั้งปวง ได้แลเห็นเทพยาดาพากันไปสู่สำนักพระพุทธองค์ ก็มาดำริว่าเรานี้มีกายอันสูงใหญ่จะไปสู่สำนักสมเด็จพระพุทธองค์อันมีร่างกายเล็กน้อย และจะก้มตัวลงแลดูพระองค์เราก็มิอาจจะก้มตัวลงได้ อสุรินทราหูดำริฉะนี้แล้ว ก็ไม่ได้มาสู่สำนักพระพุทธองค์ ครั้นต่อมาวันหนึ่งอสุรินทราหูได้ฟังเทพยดาทั้งปวง พากันสรรเสริญพระเดชพระคุณสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าว่ามากเหลือล้น จึงคิดว่าพระพุทธเจ้านั้นประเสริฐเช่นใดหนอ เทพยดาจึงได้สรรเสริญกันนัก เราจะพยายามไปดูสักครั้ง แต่เราจะก้มจะกราบมองดูอย่างไรหนอ จึงจะแลเห็นพระองค์ท่านได้ เมื่อดำริเช่นนี้แล้วอสุรินทราหูก็ปรารภที่จะมาสู่สำนักพระพุทธองค์ ที่บางแห่งว่าทรงนกแร้งก็มี และว่าพระเสาร์มี 4 กรในกาลครั้งนั้น สมเด็จพระผู้มีพระภาคก็ทรงทราบอัธยาศัยแห่งอสุรินทราหู พระองค์จึงทรงดำริว่า ราหูจะมาสู่สำนักพระตถาคต

ในครั้งนี้ พระตถาคตจะสำแดงอิริยาบทยืนหรือจะสำแดงอิริยาบทนั่ง หรือจะสำแดงอิริยาบถเดิน อิริยาบถนอน ประการใด ทรงพระปริวิตกต่อไปว่าบุคคลยืนหรือนั่งถึงจะต่ำก็ปรากฏดุจดังว่าสูง เหตุนี้ตถาคตควรจะสำแดง ซึ่งอิริยาบทไสยาสน์แก่อสุรินทราหู ให้อสุรนิทราหูเห็นพระตถาคตในอิริยาบทนอนนี้เถิด เมื่อทรงดำริฉะนี้แล้ว ก็มีพระพุทธฎีกาตรัสสั่งแก่พระอานนท์ว่า ดูกร อานนท์ท่านจงตกแต่งซึ่งเตียงที่บรรทมแห่งพระตถาคตภายในบริเวณที่ใกล้แห่งพระคันธกุฎีนี้เถิด พระตถาคตจะบรรทมในสถานที่นั้น พระอานนท์รับพระพุทธฎีกาแล้วก็ตกแต่งเตียงที่บรรทมแห่งสมเด็จพระผู้มีพระภาคในบริเวณแห่งพระคั นธกฎี พระพุทธองค์ก็ทรงไสยาสน์ในสถานที่นั้น

ฝ่ายอสุรินทราหู เมื่อมาถึงสำนักพระพุทธองค์ แล้วต้องเงยหน้าขึ้นแลดูพระพุทธเจ้า ประดุจว่าทารกแหงนดูพระจันทร์ในอากาศ สมเด็จพระผู้มีพระภาคจึงมีพุทธฎีกาตรัสถามว่า ดูกร อสุรินทราหู ท่านมาดูแลตถาคตนี้เห็นเป็นประการใดบ้าง อสุรินทราหูจึงทูลตอบว่า ขอเดชะทรงพระกรุณา กระหม่อมฉันนี้ไม่ทราบเลยว่า พระพุทธองค์ทรงพระเดชพระคุณล้ำเลิศประเสริฐดังนี้ กระหม่อมฉันสำคัญว่า เมื่อมาแล้วจักมิอาจที่จะก้มตัวลงได้ ฉะนั้นกระหม่อมฉันจึงเพิกเฉยอยู่มิได้มาสู่สำนักของพระองค์

สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าจึงตรัสว่า ดูกร อสุรินทราหู ตถาคตเมื่อบำเพ็ญพระบารมีทั้งปวงนั้น ตถาคตจะได้ก้มหน้าย่อท้อต่อการที่จะบำเพ็ญพระบารมีก็หาไม่ ตถาคตเงยหน้าขึ้นแล้ว ก็บำเพ็ญพระบารมีทั้งปวง มิได้หดห่อย่อท้อเลย ด้วยเหตุนี้บุคคลผู้ปรารถนาจะดู แลตถาคตนี้จะต้องก้มหน้าลงแลดูเหมือนอย่างท่านคิดนั้นหามิได้ มีพุทธฎีกาตรัสฉะนี้แล้ว ก็โปรดประทานพระธรรมเทศนาแก่อสุรินทราหู อสุรินทราหูก็ถึงซึ่งสมเด็จพระพุทธองค์เป็นที่พึ่งแต่ในกาลครั้งนั้น [34]

ตามเรื่องดังกล่าวข้างต้นจะเห็นว่า อสุรินทราหูนี้ต่างกับราหูในเรื่องไตรภูมิพระร่วงหลายประการ เรื่องหนึ่งว่าราหูอยู่ในเมืองอุตรกุรุทวีป อีกเรื่องหนึ่งว่าอยู่ในดาวดึงส์

---

[34] อ้างแล้ว, หน้า 300.

แต่ตามรูปเรื่องแล้วก็หมายถึงราหูตนเดียวกัน เพราะเป็นอริกับพระอาทิตย์ พระจันทร์เช่นเดียวกัน และทั้งสองเรื่องนี้อยู่ในตำราข้างฝ่ายพระพุทธศาสนา ลักษณะอะไรต่าง ๆ จึงผิดกับทางไสยศาสตร์ เป็นต้นว่าทางไสยศาสตร์ราหูมีครึ่งตัว แต่ทางพุทธศาสตร์พรรณนาว่ามีทั้งตัวเช่นนี้เป็นต้น นอกจากนี้ยังกล่าวอีกว่าอสุรินทราหูจะได้ตรัสเป็นพระนารถ ตรัสรู้ที่ต้นแก่นจันทร์แดงเป็นพระพุทธเจ้าองค์ที่ 5 ในจำนวน 10 องค์ที่จะมาตรัสรู้ในอนาคต

6.14 สรุป

เทวดาในศาสนาพราหมณ์เป็นพวกอมร คือ ไม่ตาย ในสมัยพระเวทเทวดาเป็นเจ้าของปรากฏการณ์ มีลักษณะเป็นนามธรรมไม่มีตัวตน ต่อมาพราหมณ์จึงพัฒนาเทวดาของตัวขึ้นเป็นเทพเจ้าและเป็นเทพเจ้าชั้นสูงสุด เรียกว่า ตรีมูรติ ซึ่งมีพระพรหมเป็นเทพเจ้าผู้สร้างโลกสามารถแบ่งภาค อวตารออกเป็นเทพอื่น ๆ ได้อีกไม่จำกัดจำนวน เพื่อช่วยเหลือมนุษย์โลกองค์ที่ 2 คือ พระศิวะ หรือพระอิศวรเป็นมหาเทพของพราหมณ์ เป็นการอวตารของพระรุทระ ซึ่งถือกำเนิดมาจากพระพรหมอีกทอดหนึ่ง เมื่อบูชาพระอิศวรแล้วจะบันดาลให้หายจากเจ็บป่วยและบนบานขอลูกได้เพราะเป็นองค์ศิวลึงค์ ส่วนพระนารายณ์หรือพระวิษณุ ถือกำเนิดมาจากพระศิวะอีกทอดหนึ่ง คือเมื่อพระศิวะประสงค์จะสร้างสวรรค์และแผ่นดิน พระองค์จึงหาผู้ช่วย สร้างโดยใช้มือซ้ายลูบมือขวา พระนารายณ์ก็บังเกิดขึ้น จึงถือว่าพระนารายณ์เป็นการอวตารของพระศิวะ มีหน้าที่สอนศิลปวิทยาให้กษัตริย์ อาศัยอยู่ในทะเลน้ำนม เมื่อเกิดยุคเข็ญขึ้นไม่ว่าจะเป็นที่ใดในโลก พระนารายณ์จะอวตารลงไปปราบตามเทวบัญชา

เทวดาในศาสนาพราหมณ์มีชีวิตคล้าย ๆ คนธรรมดา คือมีเมีย มีลูก และมีการคบชู้สู่สาว ซึ่งสะท้อนให้เห็นคุณค่าทางด้านความคิดของในสมัยนั้น ๆ โดยมีความคิดทางปรัชญาที่ค่อนข้างจะชัดเจนคือ มนุษย์ถูกสร้างให้มาเป็นมนุษย์ ตายไปแล้วไม่สามารถไปบังเกิดสวมตำแหน่งเทวดาองค์ใดองค์หนึ่งได้ สรรพสิ่งต่างๆ ล้วนถูกกำหนดโดยพระพรหมไว้ล่วงหน้ามาตั้งแต่ต้นแล้ว เท่าที่มีเหตุการณ์สำคัญปรากฏในการปราบยุคเข็ญเป็นเพราะ

เทวดาองค์สำคัญ ๆ ได้อวตารลงมาเป็นมนุษย์หรือช่วยเหลือมนุษย์เป็นผู้ก่อให้เกิดขึ้นหลักเกณฑ์ของโลกและของจักรวาลจึงคงที่ไม่มีการเปลี่ยนแปลง พระศิวะก็ยังคงเป็นพระศิวะอยู่ตลอดไปหรือพระวิษณุเมื่ออวตารลงไปปฏิบัติภารกิจเสร็จแล้ว ก็กลับขึ้นมาประจำอยู่บนสวรรค์ในตำแหน่งหน้าที่เดิมไม่มีผู้ใดสามารถบำเพ็ญเพียร หรือตั้งความหวังว่าจะเกิดเป็นพระวิษณุองค์ใหม่ขึ้นมาได้ หลักเกณฑ์ที่พระพรหมหรือผู้สร้างโลกกำหนดเป็นหลักเกณฑ์แน่นอนตายตัว ใครถูกกำหนดให้เป็นอะไรก็ต้องเป็นอย่างนั้นเปลี่ยนแปลงไม่ได้ ชีวิตจึงเป็นไปตามพรหมลิขิต คือ แล้วแต่พระพรหมจะเป็นผู้กำหนด ซึ่งแตกต่างไปจากปรัชญาทางพุทธศาสนาที่ถือว่าเป็นเรื่องของกรรมเรียกว่ากรรมลิขิต

บทที่ 7

สวรรค์และนรก

แนวคิดเรื่องสวรรค์และนรกในทรรศนะของพุทธศาสนาเถรวาท เมื่อรวบรวมข้อมูลจากคัมภีร์พระไตรปิฎก คัมภีร์โลกศาสตร์และวรรณกรรมทางพุทธศาสนายุคปัจจุบัน บางส่วนยืนยันว่านรกและสวรรค์มีอยู่จริงทั้งที่เป็นสถานที่และที่เป็นภาวะทางจิตใจ

คัมภีร์พระไตรปิฎกมีการกล่าวถึงเรื่องนรกและสวรรค์อยู่มาก โดยเฉพาะในคัมภีร์พระไตรปิฎกเล่มที่ 18 (สังยุตนิกาย สฬายตนวรรค) เพียงเล่มเดียว มีการกล่าวถึงนรก 46 ครั้ง และกล่าวถึงสวรรค์ 75 ครั้ง ข้อความที่ว่าด้วยเรื่องนรกและสวรรค์เหล่านั้นมักจะเป็นการกล่าวสรุปถึงคติหรือที่ไป ที่บุคคลผู้ทำความชั่วและความดีจะต้องไปเกิดหลังการตาย ส่วนข้อความที่ว่าด้วยเรื่องนรกและสวรรค์อย่างพิสดารทั้งในด้านลักษณะและประเภท มีปรากฏเช่นกันแต่ไม่มากนัก ในคัมภีร์พระไตรปิฎกยังได้กล่าวถึงนรกและสวรรค์ที่เป็นภาวะทางจิตใจอีกด้วย ส่วนคัมภีร์โลกศาสตร์กล่าวถึงนรกและสวรรค์เฉพาะที่เป็นสถานที่อยู่อาศัยเท่านั้น แต่เมื่อได้ประมวลแนวคิดเรื่องนรกและสวรรค์ในคัมภีร์พระไตรปิฎก อรรถกถา ฎีกา อนุฎีกา และปกรณ์วิเสส แล้ว เห็นว่าในยุคต่อมาแนวคิดเรื่องนรกและสวรรค์ เริ่มคลาดเคลื่อนไปจากคัมภีร์พระไตรปิฎก ส่วนแนวคิดเรื่องนรกและสวรรค์ในวรรณกรรมพุทธศาสนายุคปัจจุบันแบ่งออกเป็น 2 ฝ่าย คือ ฝ่ายที่เห็นว่า นรกและสวรรค์มีอยู่จริงทั้งในฐานะเป็นที่อยู่ และในฐานะเป็นภาวะทางจิตใจ กับฝ่ายที่เห็นว่า นรกและสวรรค์ที่เป็นภาวะทางจิตใจเท่านั้น เพราะสามารถรับรู้ได้อย่างชัดเจน และมีอยู่ในปัจจุบัน ส่วนนรกและสวรรค์ที่เป็นภพภูมิในชาติหน้านั้นอยู่ที่ไหนไม่มีใครรู้ จึงไม่ควรให้ความสำคัญ

อนึ่งเมื่อเชื่อว่ามีเทวดาและสัตว์นรกแล้ว ก็จะเชื่อว่ามีสวรรค์และนรกที่เป็นภพภูมิ เป็นสถานที่อยู่อาศัยของเทวดาและสัตว์นรกด้วย จากหนังสือ เรื่องแว่นส่องธรรม เรียบเรียงโดย อาจารย์พระมหาบัว ญาณสัมปันโน วัดป่าบ้านตาด จังหวัดอุดรธานี ให้ทัศนะในเรื่องนี้ว่า ความทุกข์ความสุขทางกายทางใจเป็นสิ่งที่มีอยู่กับตัวคนไม่ได้เป็นของลี้ลับ แต่เป็นปัญหาที่ไม่มีใครตัดสินใจ ผลสุดท้ายก็พาลหาเรื่องใส่ตัวว่าบาปบุญไม่มีบ้าง นรกสวรรค์ไม่มีบ้าง หรือคนโบราณโกหกบ้าง ศาสนาโกหกบ้าง ซึ่งเป็นความเห็นที่เพิ่มพูนความสงสัยและความประมาท อย่างไรก็ตามมีความสับสนระหว่างความเชื่อในเรื่องสวรรค์และนรกในศาสนาพุทธกับสวรรค์และนรกในศาสนาพราหมณ์ ทั้งในเรื่องสถานที่ตั้งและสภาพแวดล้อม เพราะเกิดมาจากจินตนาการและฐานของความคิดที่แตกต่างกัน กล่าวคือ

7.1 ที่อยู่ของเทวดาในพุทธศาสนา

เมื่อมีเทวดา คือ ผู้ประพฤติดีประพฤติชอบในชาติปางก่อน ก็จำเป็นต้องให้เทวดาที่มีอยู่ ซึ่งส่วนใหญ่ชาวไทยจะเชื่อว่าเทวดาอยู่บนสวรรค์และพรหมโลก สวรรค์ของชาวพุทธมีอยู่ 6 ชั้น ผู้ที่อุบัติขึ้นบนสวรรค์จะมีรูปร่างอันเป็นทิพย์ ตั้งอยู่ในวันหนุ่มสาว เป็นเทพบุตรเทพธิดา ไม่มีวันแก่เฒ่า อยู่ในสวรรค์ชั้นต่าง ๆ ถ้ามีบุญน้อยไม่สามารถมีวิมานของตนเองได้ ก็จะไปอุบัติขึ้นเป็นเทพบริวารของเทพ ผู้มีบุญองค์ใดองค์หนึ่ง แต่ถ้าสร้างบุญสร้างกุศลไว้มากพอ ก็จะไปอุบัติขึ้นในวิมานของตนเอง มีเทพบริวารคอยรับใช้รองรับ ผู้ที่จะอุบัติขึ้นในสวรรค์จะต้องเป็นผู้ปฏิบัติดีปฏิบัติชอบ ทั้งทางกาย ทางวาจา และทางใจ ต้องทำบุญให้ทานเป็นคนมีจิตใจบริสุทธิ์ สันโดด ทำกิจกรรมอันเป็นสาธารณประโยชน์ เลี้ยงดูบิดา มารดา ไม่ตระหนี่เหนียวแน่น ซื่อสัตย์สุจริต แล้วตั้งจิตปรารถนาจะไปเกิดบนสวรรค์

ส่วนพรหมโลกซึ่งสูงกว่าสวรรค์ทั้ง 6 ชั้น เป็นที่อยู่ของผู้ที่บำเพ็ญเพียรทำสมาธิภาวนาจนสำเร็จฌานเรียกว่า พระพรหม พรหมโลก มีอยู่ 20 ชั้น เป็นที่อยู่ของพรหมตามความสำเร็จที่ได้จากการบำเพ็ญเพียร

7.1.1 สวรรค์ เป็นที่อยู่ของผู้รักษาศีลทำบุญให้ทานประพฤติปฏิบัติชอบประกอบการอันเป็นกุศลช่วยเหลือผู้อื่น มี 6 ชั้น คือ

1) สวรรค์ชั้นที่ 1 จตุมหาราชิกาภูมิ

สวรรค์ชั้นนี้เป็นที่อยู่ของเทวดาชั้นฟ้าต่ำสุด มีพระนครใหญ่อยู่ 4 เมือง แต่ละเมืองมีท้าวมหาราชองค์หนึ่งเป็นอธิบดีปกครองอยู่ คือ

(1) ท้าวธตรฐมหาราช เป็นอธิบดีปกครองพระนครทางทิศตะวันออก นอกจากนั้นยังทรงเป็นอธิบดีปกครองหมู่คนธรรพ์อีกด้วย

(2) ท้าววิรุฬหกมหาราช เป็นอธิบดีปกครองสวรรค์ชั้นจตุมหาราชิกาด้านทิศใต้ และเป็นอธิบดีของพวกกุมภัณฑ์ด้วย กุมภัณฑ์นี้เป็นยักษ์พวกหนึ่งมีรูปร่างแปลกพิกล คือ มีท้องใหญ่และมีอัณฑะเหมือนหม้อ

(3) ท้าววิรูปักษ์มหาราช เป็นอธิบดีปกครองสวรรค์ชั้นจตุมหาราชิกาด้านทิศตะวันตก และเป็นหัวหน้าพวกนาค พวกนาคหรือนาคานี้มีฤทธิ์มาก เมื่อพ่นพิษถูกคนอาจทำให้ผิวหนังของคนขาดและตายได้ในพริบตา สามารถนฤมิตตนเป็นงู เป็นเทวดาหรือเป็นกระแตเที่ยวไปในป่าได้ ท้าววิรูปักษ์มหาราชทางฝ่ายพราหมณ์ กล่าวว่า พระองค์เป็นโอรสของพระฤาษีกรรทมพรหมบุตร ครองความเป็นใหญ่เหนือพวกนาคทั้งปวง ทรงเป็นเจ้าแห่งฝนและทะเล เรียกว่า พระวรุณ เหตุนี้คนโบราณเมื่อฝนตก จึงเรียกว่านาคให้น้ำ ซึ่งมีเค้าเป็นมาตามฝ่ายประวัตินิยายของจีน ที่กล่าวถึงพญานาคมีหน้าที่ให้น้ำ

(4) ท้าวเวสวัณมหาราช เป็นอธิบดีปกครองสวรรค์ชั้นจตุมหาราชิกาด้านทิศเหนือ ท้าวมหาราชองค์นี้ยังมีพระนามปรากฏอีกนามหนึ่งว่า ท้าวกุเวร และทรงเป็นอธิบดีปกครองพวกยักษ์ ในมหานครทางด้านทิศเหนือที่ท้าวเวสวัณปกครองอยู่นี้ ยังเป็นที่อยู่ของ ชนวสภยักษ์หรือพระเจ้าพิมพิสาร พระปิตุเรศของพระเจ้าอชาตศัตรู แคว้น

มคธในสมัยพุทธกาล ซึ่งความจริงพระองค์เป็นพระอริยบุคคลชั้นโสดาบัน จะไปบังเกิดเป็นเทพในสวรรค์ชั้นสูงกว่านี้ก็ได้ แต่ที่พระองค์มาบังเกิดในสวรรค์ชั้นต่ำนี้ ก็เพราะพระองค์อยู่ที่นี่มานาน และมีพระทัยปรารถนาจะอยู่ที่นี่ สวรรค์ชั้นจตุมหาราชิกานี้ ยังเป็นที่อยู่ของเทพต่าง ๆ เช่น สุริยเทวบุตร จันทรเทวบุตร ในอรรถกถาธรรมบท กล่าวว่า พระอาทิตย์ พระจันทร์ อยู่ในการบังคับบัญชาของพระอินทร์ ซึ่งมีหน้าที่ปกครองสวรรค์และโลก และคอยควบคุมดินฟ้าอากาศกับธรรมชาติทั้งมวล

2) สวรรค์ชั้นที่ 2 ดาวติงสาภูมิ

สวรรค์ชั้นที่ต่อจากจตุมหาราชิกาขึ้นไป ซึ่งเป็นสวรรค์ชั้นที่สอง ที่มีชื่อเรียกว่าดาวติงสาภูมิหรือไตรตรึงษ์หรือดาวดึงส์ที่ได้ชื่อเช่นนี้ก็เพราะเป็นที่ประทับของเทพผู้ยิ่งใหญ่ ซึ่งเป็นสหายกัน 33 องค์ มีท้าวสักกเทวราชเป็นประธาน ตั้งอยู่เหนือจอมเขาสิเนรุราชบรรพต เป็นเมืองใหญ่กว้างขวาง ปรางปราสาทล้วนแล้วแต่แก้วอันเป็นทิพย์ กลางเมืองมีไพชยนต์ปราสาทอันสูงเยี่ยมงดงามสุดพรรณนา เป็นที่อยู่ของสมเด็จพระอมรินทราธิราช สวรรค์ชั้นนี้แต่เดิมเป็นที่อยู่ของท้าวเวปจิตตาสูรหรือสัมพรอสุรา เมื่อถูกท้าวอมรินทราธิราชแย่งไป โดยถูกจับโยนทิ้งลงมาจากสวรรค์ พร้อมด้วยบริวารในขณะที่มึนเมา แต่ด้วยกุศลกรรมที่เทพบุตรเหล่านี้ได้สร้างสมมาแต่ปางก่อน จึงเกิดนครอันสวยงามคล้ายกับดาวดึงส์ เรียกว่า อสุรพิภพอยู่ท่างกลางสิเนรุบรรพต เมื่ออสูรหายเมาก็ยกทัพไปแก้แค้น เกิดเทวสุรสงครามระหว่างเทวดากับอสูร ฝ่ายเทวดามีชัย หลังสงครามครั้งนี้พระอินทร์จึงสร้างกำแพงขึ้น โดยให้นาค ครุฑ กุมภัณฑ์ ยักษ์ และเทพชั้นจตุมหาราชิการักษา มีประตูเข้าออกทางเดียว เรียกว่า จิตตกุตทวาราโกตถคะ มีรูปพระอินทร์ 2 รูปประดิษฐาน ณ ประตูนั้น ซึ่งในอสูรพิภพนั้นมีเทพบุตรองค์หนึ่ง ชื่อ อสุรินทราหู เป็นอุปราชปกครองอสุรพิภพทางด้านทิศเหนือ ซึ่งต่อไปภายหน้าจะได้มาตรัสรู้เป็น พระพุทธเจ้าองค์หนึ่งในอนาคต

บนสวรรค์ชั้นดาวดึงส์มีอุทยานใหญ่ 4 ทิศ คือ นันทวันอยู่ทางทิศตะวันออก จิตรลดาวันอยู่ทางทิศตะวันตก สักกวันอยู่ทางทิศเหนือ และผรุสกวันอยู่ทางทิศใต้

มีพระจุฬามณีเจดีย์ตั้งอยู่ทางด้านทิศอาคเนย์หรือตะวันออกเฉียงใต้ เป็นที่บรรจุพระเกศาของพระพุทธเจ้า ที่ทรงตัดมวยพระโมฬีออกเมื่อเสด็จออกมหาภิเนษกรมณ์ และพระเขี้ยวแก้วข้างขวาของพระพุทธเจ้าที่พระอินทร์ลอบขโมยมาจากผ้าโพกศีรษะของโทณพราหมณ์ในคราวแย่งพระบรมธาตุของพระพุทธเจ้าเมื่อถวายพระเพลิงศพ ในสวรรค์ชั้นดาวดึงส์นี้ยังเป็นที่อยู่ของกัณฐกะเทพบุตร ม้าที่พระพุทธเจ้าทรงขี่ในคืนที่หนีออกจากเมือง เมื่อตายแล้วได้มาบังเกิดในวิมานเสวยทิพย์สมบัติอยู่ในดาวดึงส์ด้วยอานุภาพแห่งปีติ อันเกิดขึ้นในจิตก่อนตาย

3) สวรรค์ชั้นที่ 3 ยามาภูมิ

เป็นสวรรค์ที่อยู่เหนือสวรรค์ชั้นไตรตรึงษ์ขึ้นไป มีท้าวสุยามเทวาธิราชเป็นผู้ปกครอง สวรรค์ชั้นนี้จะไม่เห็นพระอาทิตย์และพระจันทร์ เทพยดาทั้งหลายจะแลเห็นแสงสว่างได้ด้วยรัศมีแก้วและรัศมีที่ออกมาจากกายของเทพเจ้าเหล่านั้นเอง

4) สวรรค์ชั้นที่ 4 ดุสิตาภูมิ

สวรรค์ชั้นดุสิต เป็นที่อยู่ของเทพเจ้าที่มีท้าวสันดุสิตเทวราชเป็นอธิบดีผู้ปกครอง และเป็นที่อยู่ของสิริมหามายาเทพบุตร พระพุทธมารดา หลังจากดับขันธ์จากมนุษย์แล้วได้มาบังเกิดเป็นเทพบุตร อยู่ในสวรรค์ชั้นดุสิตนี้ นอกจากนี้ยังเป็นที่ประทับของพระบรมโพธิสัตว์ศรีอริยเมตไตรย์ ซึ่งจะมาตรัสรู้เป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้าองค์สุดท้ายในภัทรกัลป์

สำหรับเรื่องราวของสวรรค์ชั้นดุสิตมีการผูกเรื่องเกี่ยวกับการทำบุญตักบาตรว่าในระหว่างเข้าพรรษาสมัยหนึ่ง พระพุทธเจ้าได้เสด็จขึ้นมาจำพรรษาบนสวรรค์ชั้นดุสิตนี้เพื่อเทศนาสั่งสอนพุทธมารดา เมื่อออกพรรษาแล้วจึงเสด็จกลับลงมายังโลกมนุษย์ชาวพุทธจึงทำบุญตักบาตรเป็นการเฉลิมฉลองการเสด็จกลับมาของพระพุทธเจ้าในวันแรม 1 ค่ำ เดือน 11 หลังจากออกพรรษาแล้ว 1 วัน เรียกว่า พิธีตักบาตรเทโว ซึ่งเป็นคำย่อมาจากคำว่า “เทโวโรหนะ” แปลว่า การหยั่งลงจากเทวโลก

ความจริงแล้วการจัดพิธีตักบาตรเทโวเป็นประเพณีการจัดงานรื่นเริงประจำของชาวพุทธจัดแข่งกับพิธีพราหมณ์ ในพิธีตรียัมปวายกับพิธีตรีปวาย มีการโล้ชิงช้าและการแห่รูปพระอิศวรและรูปพระนารายณ์ เป็นการต้อนรับพระอิศวรและพระนารายณ์ที่เสด็จลงมาเยือนโลกมนุษย์ ปีละ 1 ครั้ง ซึ่งในพิธีพราหมณ์ถือว่าเป็นพิธีใหญ่ พระมหากษัตริย์จะต้องเสด็จมาทำพิธีด้วย เพื่อความเป็นสวัสดิมงคล พระอิศวรจะเสด็จลงมาในวันขึ้น 7 ค่ำ เดือนอ้าย และจะเสด็จกลับในวันแรม 1 ค่ำ เดือนยี่ ซึ่งในวันเดียวกันนี้พระนารายณ์จะเสด็จลงมาแล้ว เสด็จกลับในวันแรม 5 ค่ำ พุทธศาสนาจึงกำหนดวันที่พระพุทธเจ้าเสด็จลงมาจากสวรรค์ชั้นดุสิตแล้วจัดงานเฉลิมฉลองขึ้น เพื่อแสดงถึงพลังของผู้นับถือพุทธศาสนาแข่งขันกับศาสนาพราหมณ์

5) สวรรค์ชั้นที่ 5 นิมมานรดีภูมิ

เป็นที่อยู่ของเทวดาที่มีบุญบารมีสูงกว่าชั้นดุสิต เทวดาชั้นนี้สามารถเนรมิตกามคุณอารมณ์ขึ้นได้ตามความพึงพอใจของตัวเอง มีท้าวนิมมิตตเทวราชเป็นอธิบดีสวรรค์ชั้นนี้เป็นที่อยู่ของสุภัททเทพเจ้า ซึ่งในครั้งที่เป็นมนุษย์ได้ถวายอาหารบิณฑบาตรกับพระเรวตะและพระอรหันต์อื่นอีก 7 องค์ โดยการถวายเป็นสังฆทาน

6) สวรรค์ชั้นที่ 6 ปรนิมมิตาวสวัสดิภูมิ เป็นสวรรค์ชั้นสูงสุด เป็นที่อยู่ของเทพยดา 2 ฝ่าย คือ

(1) ฝ่ายเทพยดา มีเทวราชผู้ยิ่งใหญ่ ทรงพระนามว่าท้าวปรนิมมิตรเทวราชเป็นผู้ปกครอง

(2) ฝ่ายมารมีมาราธิราชผู้ยิ่งใหญ่ คือ ท้าวปรนิมมิตวสวัสดีมาราธิราชเป็นผู้ปกครอง

พระยาสวัสดีมาราธิราชนี้เป็นพระโพธิสัตว์ ที่จะมาตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้าพระองค์หนึ่งทรงพระนามว่า "พระพุทธธรรมสามี" และจะเป็นพระพุทธเจ้าพระองค์เดียวในกัลป์นั้น

7.1.2 พรหมโลก เป็นที่อยู่ของนักพรต นักบวชหรือผู้บำเพ็ญเพียรทำสมาธิภาวนาจนสำเร็จฌานสมาบัติในพรหมโลก จึงมีแต่บุรุษเพศทั้งสิ้นมีอยู่ 20 ชั้น คือ

1) พรหมปาริสัชชาปฐมฌานภูมิ ผู้ที่จะอุบัติขึ้นในพรหมโลกชั้นนี้ ได้คือพราหมณ์ โยคีหรือ ฤาษี ภายนอกพระพุทธศาสนา ซึ่งได้เจริญภาวนา บำเพ็ญพรตทำตบะจนได้ฌานลาภิบุคคลสำเร็จปฐมฌาน หรือพระภิกษุสามเณรในพระพุทธศาสนาที่ทำสมถะกรรมฐานภาวนา จนสำเร็จปฐมฌาน ซึ่งยังไม่กล้าแข็งนัก เรียกว่า ปวิตตปฐมฌาน เมื่อดับจิตในขณะที่ฌานยังไม่เสื่อมก็จะมาอุบัติขึ้นในพรหมโลกชั้นนี้

2) พรหมโลกชั้นที่ 2 พรหมปุโรหิตาปฐมฌานภูมิ ผู้ที่จะอุบัติขึ้นในพรหมโลกชั้นนี้ ได้แก่ โยคี ฤาษี นักสิทธิที่เบื่อหน่ายในโลกียวิสัยออกบำเพ็ญพรตภาวนาหรือพระภิกษุในพุทธศาสนาบำเพ็ญสมถะกรรมฐานจนได้มัชฌิมปฐมฌานหรือปฐมฌานชั้นกลาง

3) พรหมโลกชั้นที่ 3 มหาพรหมปฐมฌานภูมิ ผู้ที่จะอุบัติขึ้นในพรหมโลกชั้นนี้จะต้องสำเร็จปฐมฌานอันประณีตและตายในขณะที่ฌานยังไม่เสื่อม ท้าวผกา-มหาพรหมที่มีความเชื่อว่าบรรดาสรรพสิ่งทั้งปวงล้วนแต่เป็นของเที่ยงแท้ ตั้งมั่นยั่งยืนถาวรอยู่ตลอดกาล ซึ่งสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงเทศนาสั่งสอนให้ละจากความเห็นผิดได้ก็อยู่ในพรหมโลกชั้นที่ 3 นี้

4) พรหมโลกชั้นที่ 4 ปริตตาภาทุติยฌานภูมิ ผู้ที่จะอุบัติขึ้นในพรหมโลกชั้นนี้จะต้องสำเร็จทุติยฌานประเภทปริตตะ

5) พรหมโลกชั้นที่ 5 อัปปมาณาภาทุติยฌานภูมิ ผู้ที่จะอุบัติขึ้นในพรหมโลกชั้นนี้จะต้องสำเร็จทุติยฌานประเภทมัชฌิมะ

6) พรหมโลกชั้นที่ 6 อาภัสสราทุติยฌานภูมิ สำหรับผู้สำเร็จทุติยฌานประเภทปณีตะ

7) พรหมโลกชั้นที่ 7 ปริตตสุภาตติยฌานภูมิ สำหรับผู้สำเร็จตติฌานประเภทปริตตะ

8) พรหมโลกชั้นที่ 8 อัปปมาณสุภาตติยฌานภูมิ สำหรับผู้สำเร็จตติฌาน ประเภทมัชฌิมะ

9) พรหมโลกชั้นที่ 9 สุภกิณหาตติยฌานภูมิ สำหรับผู้สำเร็จตติฌาน ประเภทปณีตะ

10) พรหมโลกชั้นที่ 10 เวหัปผลาจตุตกรณานภูมิสำหรับผู้สำเร็จจตุตรฌาน

11) พรหมโลกชั้นที่ 11 อสัญญสัตตาจตุตกฌานภูมิ เป็นที่อยู่ของอสัญญาญีพรหมที่เกิดขึ้นด้วยอำนาจสัญญาวิภาคภาวนา มีแต่รูปไม่มีนาม คือ จิตและเจตสึก (พรหมลูกฟัก)

12) พรหมโลกชั้นที่ 12 อวิหาสุทธาวาสภูมิ เป็นภูมิที่อยู่ของพระพรหมอริยบุคคลอนาคามีทั้งหลาย

13) พรหมโลกชั้นที่ 13 อตัปปสุทธาวาสภูมิ เป็นภูมิที่อยู่ของพระพรหมอนาคา มีผู้ไม่มีความเดือดร้อนทั้งกาย วาจา ใจ ผู้มาอุบัติในพรหมโลกชั้นนี้จะต้องเป็นสาวกของสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า

14) พรหมโลกชั้นที่ 14 สุทัสสะสุทธาวาสภูมิ เป็นภูมิที่อยู่ของพระพรหมอนาคามี ที่สามารถเห็นสภาวธรรมได้โดยชัดแจ้ง ผู้ที่จะมาอุบัติในพรหมโลกชั้นนี้จะต้องเป็นพุทธสาวก เจริญวิปัสสนากรรมฐานสำเร็จเป็นพระอนาคามีอริยบุคคล

15) พรหมโลกชั้นที่ 15 สุทัสสีสุทธาวาสภูมิ เป็นภูมิของพระอนาคามีบุคคลที่มีสมาธิแก่กล้ามากกว่าอินทรีย์

16) พรหมโลกชั้น 16 อกนิฏฐสุทธาวาสภูมิ เป็นภูมิของพระอนาคามีบุคคลซึ่งต่างก็จะได้เป็นพระอรหันต์ต่อไปทั้งหมดทุกองค์ พอมาบังเกิดในชั้นอกนิษฐ์นี้แล้วจะไม่ไปอุบัติ บังเกิดในภูมิอื่นอีกเลย จะต้องได้สำเร็จเป็นพระอรหันต์และปรินิพพานอยู่ในชั้นอกนิษฐ์นี่เอง

17) พรหมโลกชั้นที่ 17 อากาสามัญจายตนภูมิ เป็นที่อยู่ของพระพรหมที่มีแต่นาม คือ จิตและเจตสิก

18) พรหมโลกชั้นที่ 18 วิญญาณัญจายตนภูมิ เป็นที่อยู่ของพระพรหมที่ไม่มีรูปทั้งหลาย

19) พรหมโลกชั้นที่ 19 อากิญจัญญายตนภูมิ เป็นภูมิที่อยู่ของอรูปพรหม เป็นที่อยู่ของอาฬารดาบสกาลามาโคตร ครูของพระพุทธเจ้า

20) พรหมโลกชั้นที่ 20 เนวสัญญาณสัญญายตนภูมิ เป็นภูมิที่อยู่ของอรูปพรหมผู้วิเศษ และเป็นที่อยู่ของอุทกรามบุตรดาบส

7.2 ที่อยู่ของเทวดาในศาสนาพราหมณ์

ที่อยู่ของเทวดาในศาสนาพราหมณ์ คือ เขาพระสุเมรุในชมพูทวีป ซึ่งมีภูเขาไกรลาสและป่าหิมพานต์เป็นส่วนหนึ่งตามคติของศาสนาพราหมณ์ ชมพูทวีปจะมีน้ำทะเลล้อมรอบอยู่เจ็ดชั้น คือ ทะเลเค็ม ทะเลน้ำอ้อย ทะเลเหล้า (สุรา) ทะเลเนยใส ทะเลเนยข้น ทะเลน้ำนม และทะเลน้ำเน่าหรือน้ำธรรมดา

ในชุมพูทวีปมีต้นชมพูพฤกษ์ เป็นต้นไม้ใหญ่โตอยู่ทางทิศตะวันออก เมื่อมีผลสุกงอมก็จะหล่นลงมาตามไหล่เขา กลายเป็นน้ำชมพูพฤกษ์ไหลลงมาเป็นแม่น้ำไปสู่ทิศตะวันตก เรียกว่า แม่น้ำทองคำ (พังครนที) เพราะน้ำกายสิทธิที่เกิดจากผลชมพูพฤกษ์เมื่อไหลไปถูกต้องสิ่งใด สิ่งนั้นก็จะกลายเป็นทองคำไปทันที คนที่ได้ดื่มกินน้ำชมพูพฤกษ์จะไม่เกิดโรคภัยไข้เจ็บใด ๆ จะมีแต่คุณความดี ยังเข้ากระดูกดำ ไม่รู้จักเหนื่อยหรืออ่อนเพลีย ไม่มีกลิ่นตัวเหม็นเพราะกลิ่นตัวจะหอมดุจกลิ่นกุหลาบ จะเป็นหนุ่มสาวสวยงามอยู่เสมอ ไม่มีวันแก่ชรา

ฝั่งพื้นดินสองข้างของแม่น้ำ พังครนที ซึ่งดูดน้ำชมพูพฤกษ์ไว้ตลอดมานั้น เมื่อถูกลมพัดจนน้ำลด ดินริมฝั่งก็จะกลายเป็นทองคำ เรียกว่า “ทองชมพูนุช” หรือทองคำเนื้อเก้า เอามาใช้ทำเป็นเครื่องประดับหรือภาชนะใช้สอยต่าง ๆ หรือเอามาสร้างบ้านเรือน

เชิงเขาพระสุเมรุจะมีสระใหญ่เจ็ดสระ เช่น สระอโนดาดในป่าหิมพานต์ ซึ่งมียอดเขาสำคัญห้ายอดล้อมรอบสระนี้ คือ ยอดเขาคันธมาทน์ สุทัศนกูฏ จิตรกูฏ กาฬกูฏ และไกรลาส

ที่ยอดเขาคันธมาทน์ มีสถานที่สำคัญ ๆ คือ ผานันทมูล สุวรรณคูหา มณีคูหา และรัชฎคูหา ซึ่งเป็นสถานที่พระปัจเจกพุทธเจ้าทั้งหลายพอใจมาประทับ นอกจากนี้ บนยอดเขายังมีพันธุ์ไม้หอมต่าง ๆ คือ แก่นหอม กระพี้หอม ผลหอม ยางหอม ใบหอม รากหอมและสะเก็ดหอม

สำหรับเชิงเขาไกรลาส ซึ่งเป็นที่สถิตย์ของพระอิศวร ก็เป็นที่อยู่ของสัตว์ และผู้ทรงคุณวิเศษต่าง ๆ เช่น วิทยาธร นักสิทธิ์ ฤาษี คนธรรพ์ กินนร กินนรี นรสีห์ คชสีห์ ช้างตระกูลฉัททันต์และต้นนารีผล

1) คนธรรพ์ รูปร่างหน้าตาเหมือนคนธรรมดา แต่คนธรรพ์มีอิทธิฤทธิ์ มีความสามารถพิเศษในดนตรี ขับร้อง ผู้เป็นใหญ่เป็นหัวหน้าคนธรรพ์ คือท้าวกุเวณ

2) วิทยาธร ผู้มีเวทย์มนตร์เหาะได้ อยู่ในป่าหิมพานต์ (เพทยาธร)

3) กินนร, กินนรี มีหลายประเภท เช่น

(1) กินบุรุษ เป็นสัตว์หิมพานต์ กึ่งคนผู้ชายกึ่งนก (กินนร)

(2) กินนรี (กินรี) เป็นสัตว์หิมพานต์ กึ่งมนุษย์ผู้หญิงกึ่งนก

(3) กินนรเนื้อ เป็นสัตว์หิมพานต์ กึ่งมนุษย์ผู้หญิงกึ่งเนื้อกวาง (กินนรีเนื้อ)

(4) กินนรยักษ์ เป็นสัตว์หิมพานต์ กึ่งยักษ์กึ่งนก

(5) นรนารี เป็นสัตว์หิมพานต์ หัวเป็นสิงห์แบบขอม (สิงห์จาม) ตัวกับแขนเป็นคน มือเล็บเป็นสิงห์และส่วนล่างตั้งแต่เอวลงมาเป็นสิงห์

4) นารีผล (มักกะลีผล)

เป็นต้นไม้ในป่าหิมพานต์ มีผลเป็นรูปสาวสวยอยู่เจ็ดวันก็สุกงอมและเน่าสลายไป ในขณะที่ผลไม้นารีผลยังสุกและงดงามดีนั้น พวกวิทยาธร นักสิทธิ์ และผู้วิเศษอื่น ๆ พากันมาเด็ดไปเชยชม ซึ่งความเชื่อในเรื่องสวรรค์ เขาไกรลาศและป่าหิมพานต์นี้ได้มี

อิทธิพลเหนือความคิดเห็นของคนไทย ค่อนข้างมากดังปรากฏในเรื่องไตรภูมิ อันได้แก่ โลกสวรรค์ โลกมนุษย์ และยมโลก นภาในการวาดภาพของช่างเขียนไทยโบราณ ในจิตรกรรมฝาผนังนิยมเขียนดังนี้

(1) เขียนเป็นรูปภูเขาพระสุเมรุอยู่กลาง มีวิมานของพระอินทร์อยู่บนยอดเขา และมีภูเขาทั้งเจ็ด (สัตตบริพันธ์) ซึ่งเป็นภูเขารูปวงแหวนล้อมรอบภูเขาพระสุเมรุ ระหว่างภูเขาทุกลูกมีแม่น้ำไหลคั่น คือ แม่น้ำสีทันดร ทั้งหมดนี้เป็นโลกสวรรค์ ซึ่งเหนือภูเขาทั้งหลายเป็นวิมานต่าง ๆ ของพระพรหมและเทวดา สูงขึ้นไปเป็นแดนนิพพาน

(2) ภายใต้ลงมาจากเขาพระสุเมรุเป็นโลกมนุษย์ มีทวีปชมพู (ชมพูทวีป) เป็นต้น ซึ่งน้ำจากผลชมพูซึ่งเกิดจากต้นชมพูเมื่อไหลผ่านดินแดนใด สองฝั่งก็จะเกิดเป็นทองคำ เรียกว่า "ทองชมพูนุช" แม้ใครได้ดื่มกินน้ำผลชมพูก็จะไม่รู้จักเจ็บไข้และไม่รู้จักตายด้วย

(3) ล่างลงไปเป็นยมโลก ซึ่งมีพญายม (ยมบาล) เป็นใหญ่ จีน เรียกว่า พญาเงี่ยมล่ออ๋อง เป็นที่อยู่ของวิญญาณคนตายทั้งหลาย ซึ่งใครทำดีมีบุญก็ได้ไปสวรรค์ แม้ใครทำบาป ทำชั่ว ก็ต้องอยู่รับโทษกรรมของตนในยมโลก ซึ่งพระยมเป็นผู้ปกครอง วิมานท่านทำด้วยทองแดงและเหล็ก

7.3 หลวงพ่อฤาษีลิงดำไปดูสวรรค์

ความเชื่อเรื่องเมืองสวรรค์ได้มีความพยามยามอธิบายขยายความและค้นหาความจริงในหมู่ชาวพุทธตลอดมา ตัวอย่างเช่น ในหนังสือเรื่องพระอริยบุคคลโดยยงยุทธ์ วิริยายุทธังกูร ได้เขียนถึงหลวงพ่อฤาษีลิงดำ วัดจันทาราม (วัดท่าซุง) อุทัยธานี มีความตอนหนึ่งว่า หลวงพ่อฤาษีลิงดำ ได้เล่าว่าท่านได้ศึกษาวิปัสสนากับหลวงพ่อปานจนสามารถท่องเที่ยวไปบนสวรรค์ หรือลงไปนรกได้ เหมือน ๆ กับเรื่องเล่า พระมาลัยไปโปรด

สัตว์ว่า [35]

หลวงพ่อปานได้สัญญาจะให้หลวงพ่อฤาษีลิงดำไปเที่ยวนรกไปสวรรค์และไปพรหมโลก เมื่อฉันข้าวเสร็จหลวงพ่อฤาษีลิงดำได้เข้าไปกราบหลวงพ่อ พอเงยหน้าขึ้นหลวงพ่อท่านก็ถามว่าเธอมาทวงสัญญาฉันหรือ ความจริงเรื่องนี้ก็ยังไม่บอกกับท่านและเพียงคิดในใจเท่านั้น แต่เมื่อหลวงพอท่านถามก็กราบเรียนไปตามตรง ท่านบอกว่า "ดี ความจริงเธอไปเองได้แล้ว แต่เธอไม่ไปเอง" ฟังแล้วก็ไม่เข้าใจ คิดว่า ถ้าไปได้ทำไมเราจะไม่ไป แต่ไม่กล้าพูดได้เรียนตอบท่านว่า กระผมไม่เข้าใจวิธีไป ท่านบอกว่าไม่ยากเลยเธอกลับไปแล้วเข้าฌานรักษาอารมณ์ให้คงที่ไว้ตลอดเวลา กำหนดลมหายใจเข้าออกไว้จนกว่าไม่มีลม รักษารูปพระให้แจ่มใสไว้จับนิมิตนั้นทรงกำลังใจไว้ ฉั นมี เวลาฉั นจะไปแนะเธอปับเดียวนรกสวรรค์พรหมเธอก็ไปได้หมดแล้ว พอฟังท่านบอกจิตใจก็พองโตบอกไม่ถูก

เมื่อมาถึงกระท่อมในป่าช้าหลังวัด ก็พาดสังฆาฏินั่งสมาธิ อากาศร้อนอบอ้าวเหงื่อชุ่มโชกเต็มตัวด้วยความอยากไปสวรรค์ ทนทำสมาธิจนไม่รู้สึกร้อน เพราะอารมณ์เป็นเอกัคตาไม่รู้ว่ามีลมหายใจ ภาพของหลวงพ่อยิ้มปรากฏสวยงามอร่ามแพรวพราวระยิบระยับคล้ายเพชรประดับองค์ อารมณ์แจ่มใส ลืมความปวดเมื่อยไปสิ้น อารมณ์นั้นมันเหมือนมีดวงอาทิตย์ปรากฏขึ้นที่อก 100 ดวง

แต่เมื่อเสียงกลองเพลปรากฏ อารมณ์ที่ได้กำหนดไว้แต่เดิมว่าถึงเวลา 11.00 น. ก็จักคลายนั้นมันก็คลายตัวของมันออกมาเอง แล้วไปฉันเพลบนกุฏิร้อมกันกับพระเพื่อนกันที่ฝึกสมาธิอยู่ในกระท่อมคนละหลังในป่าช้าหลังวัดนั้น เมื่อพบหลวงพ่อท่านบอกว่าฉั นไม่ ว่ างเลย แขกมากจริ งๆ เป็นพวกก่อสร้าง เอาอย่างนี้นะ ฉั นเพลเสร็ จแล้ วเธอไปเตรียมตัวตามที่ฉันสั่งไว้ ฉั นว่ างัฉจะไปแนะให้

---

[35] ยงยุทธ วิริยายุทธธังกูร **พระฤาษีลิงดำ ชุดสมาธิจากประสพการณ์** , (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์สมิต ;) หน้า 79-87

เมื่อฉันเพลเสร็จก็ลงมากระท่อมเข้าสมาธิกรรมฐานใหม่ คิดในใจว่า ตอนบ่ายหลวงพ่อท่านคงมีเวลาว่าง ถ้าท่านมาแล้วเราพลาดการทรงอารมณ์ไว้ท่านอาจตำหนิเราได้ เลยตั้งใจทำตามแบบแผนที่เรียนมาทุกประการ จับนิมิตกับลมหายใจไว้ ตั้งแต่เพลจนถึงเวลา 14.00 น. ก็ไม่เห็นหลวงพ่อมา เมื่อหลวงพ่อไม่มา อากาศก็ร้อนอบอ้าวจึงคิดในใจว่าเรานั่งมาตั้งแต่เช้าฝืนอิริยาบทมากเกินไป ผ่อนคลายอิริยาบทสักครู่ก็คงจะดี จึงได้คลายสมาธิออกมาทรงอารมณ์ไว้อยู่ในอุปจารสมาธิ ด้วยการรักษานิมิตนั้นไว้พอให้เห็นได้ถนัดดี แล้วลุกขึ้นเปลื้องสังฆาฏิออก เอาผ้าอาบน้ำฝนมา 2 ผืน ผลัดเปลี่ยนสบงจีวร ผ้าอาบน้ำผืนหนึ่งนุ่งลอยชายแทนสบงอีกผืนหนึ่งคล้องคอไว้ แล้วหยิบกล่องสบู่ถือขันน้ำเดินจากกระท่อมไปเข้าห้องน้ำที่ทำไว้ติดกระท่อมพอโผล่เข้าไป ไอน้ำทำให้เกิดความเย็นมีความรู้สึกสบายขึ้น คิดว่าจะอาบน้ำทันทีก็เกรงว่าจะเป็นไข้ เพราะกำลังร้อนจัดเหงื่อไหล อารมณ์ก็จับนิมิตไว้ได้เป็นปกติ จึงคิดว่าถ้าเราไปได้เราจะไปสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ก่อน เพราะชั้นนั้นเขาว่ามีนางฟ้ามากเหลือเกินและเป็นเทวสถานของพระอินทร์ อยากจะเห็นพระอินทร์ อยากเห็นพระธาตุเกศแก้วจุฬามณี อยากเห็นสวนดอกไม้บนเมืองสวรรค์ แต่เมื่อฉุกคิดขึ้นมาได้ก็ได้ปล่อยอารมณ์คิดนั้นทิ้งเสีย ด้วยเกรงไปว่า อารมณ์จะฟุ้งซ่านเกินไป ถ้าหลวงพ่อท่านมา หากทรงฌานไม่ทันท่านก็จะหาว่าขัดคำสั่ง

เมื่อปล่อยอารมณ์นั้นแล้วก็คิดว่า จะพักในห้องน้ำก่อนแล้วจึงจะสรงน้ำ จึงนั่งลงพิงตุ่มน้ำเย็นสบาย จิตที่ทรงฌานไว้ตลอดเวลา เมื่อมีความสบายเกิดขึ้น อารมณ์เคียดทางกายไม่มี ใจก็ว่างจากความอยาก เกิดอารมณ์เอกัตตาขึ้นมาทันที อารมณ์อื่นดับวูบไป แล้วก็มีความรู้สึกตัวขึ้นมาอีกครั้งคล้ายตื่นจากหลับ แต่มันมิได้ตื่นขึ้นที่ตุ่มน้ำ มันไปตื่นขึ้นที่ไหนก็ไม่รู้ได้ แต่ได้เห็นตัวเองยืนอยู่ มีอาการคล้ายตายวาระแรก คือพอเพลินมีอารมณ์วูบไปแล้วก็เห็นตัวเองอยู่ข้างร่างเดิม แต่คราวนี้ไม่เป็นอย่างนั้น มันมีความรู้สึกว่าตัวเองมายืนอยู่ข้างสวนดอกไม้ที่สวยงามมีไม้ดอกล้วน ๆ ปลูกไว้เป็นระเบียบแต่ละสีไม่ปะปนกันเป็นแถวยาวเหยียด ไม้ดอกแต่ละต้นพร้อมดอกสะพรั่ง มีสภาพเหมือนกับแก้วแพรวพราวไปทั้งต้น ทั้งลำต้นและดอกไม้ล้วนเป็นแก้วเจียระไนไปหมดสิ้น แต่สถานที่แห่งนั้นมัน

เงียบสงัด ไม่มีใครเลย ยืนแปลกใจสงสัยอยู่ครู่หนึ่งก็ได้ยินเสียงแจ๋ว ๆ ฟังไพเราะจับใจ ไม่แหบไม่เครือเสียงนั้นกังวานแจ่มใสดังมาข้างหลัง เสียงนั้นเป็นเสียงหญิงได้ยินเธอพูดว่า

"โอ้โอ พระคุณเจ้ามาโปรดสวรรค์หรือเจ้าคะ พวกดิฉันขอฟังเทศน์เจ้าคะ พวกเรา พระท่านมาโปรดแล้ว มาฟังเทศน์กันเร็ว"

เธอคนนั้นพูดเอาเองตามประสาผู้หญิง ไม่เคยให้เราตอบเลย พอเหลียวไปมองดูเธอ ก็เห็นหญิงร่างอรชรอ้อนแอ้นเอวบางร่างเล็กสมส่วนสมทรงทุกอย่าง ทรงเครื่องแต่งตัวสีเขียวอ่อนมองเย็นตา นุ่มผ้าจีบคล้ายนางละคร ผ้าเนื้อบางแต่มองไม่เห็นเนื้อ เป็นเสื้อแขนสั้นมีสไบเฉียงเหมือนมหาอุบาสิกาสมัยโบราณ เสื้อผ้าทั้งหมดกลมกลืนเป็นสีเดียวกัน เครื่องประดับนั้นแพรวพราวบอกไม่ถูก มองดูระยับไปทั่วร่าง คิดในใจว่า เธอนี่ช่างแสนสวยและร่ำรวยเสียจริง เธอเป็นหญิงลูกเต้าเหล่าใครกัน

เมื่อเธอเรียกพวกเธอ พอสิ้นเสียง ก็ปรากฏร่างสาวสวยรุ่นราวคราวเดียวกันกับเธอมีจำนวนนับร้อย ๆ แต่งตัวเหมือนกันหมดทุกนาง รูปร่างหน้าตาสะสวยไม่ต่างกันเลย ผิวพรรณสดใสเป็นยองใยคล้ายคลึงกัน มานั่งพับเพียบพนมมือกันเป็นแถวกะประมาณพวกเธอเห็นจะมากเกินกว่าทหาร 5 กองพัน แต่กระนั้นก็ไม่เห็นมีผู้ชายอยู่เลย ครั้นก้มลงมองดูตัวเองก็เห็นกลับมีสภาพเหมือนอสุรกายหัวโล้น นุ่งผ้าลอยชายมีผ้าคล้องคออยู่หนึ่งผืน รู้สึกละอายใจมากจึงถามเธอว่า

"ที่นี่เขาเรียกเมืองอะไร เธอตอบว่า ที่นี่เขาเรียกดาวดึงส์เจ้าค่ะ สวนนี้เขาเรียกว่าสวนจิตรลดาวัลย์ เป็นสวนของพระอินทร์ ขอพระคุณเจ้ากรุณาเทศน์โปรดพวกฉันเป็นการเสริมสร้างบารมีสักกัณฑ์เถิดเจ้าค่ะ"

พอทราบว่าเป็นดาวดึงส์ก็ตกใจ คิดว่าเรามาได้อย่างไร และแม่พวกนี้ทราบความคิดของเราได้อย่างไร จึงถามเธอไปว่า "เธอทราบได้อย่างไรว่าฉันคิดจะมาดาวดึงส์" เธอตอบว่า เทวดาทราบความคิดของคนเจ้าค่ะ มนุษย์คิดเทวดาทราบแล้ว และพระคุณเจ้าคิดอยากแต่งงานกับนางฟ้า พระอินทร์ท่านก็ทราบแล้ว ถ้าหากพระคุณเจ้ายังมี

ประสงค์อย่างนั้น จะไม่มีทางมาดาวดึงส์หรือสวรรค์ชั้นไหนได้เลย ตอนนี้พระคุณเจ้ามีอารมณ์ชั่วระงับแล้วทรงสมาธิสมบูรณ์ ก็เลยมาได้"

พอเธอพูดตรงใจเราเข้าชักอายบอกไม่ถูก และเรื่องที่เธอขอให้เทศน์นั้นจะเอาอะไรมาเทศน์ ยังไม่เคยเรียนเทศน์เลย พอบวชมาก็มุ่งปฏิบัติ จึงตอบเธอไปว่า "ฉันบวชใหม่เทศน์ไม่เป็น ขออย่าให้ฉันเทศน์เลย" เธอตอบว่า "เทศน์ตามที่ทราบก็แล้วกันเจ้าค่ะ คำสองคำก็พอแล้ว ที่นี่มีพระมาโปรดหายาก อยากฟังเทศน์ก็ไม่ใคร่ได้ฟัง นาน ๆ จะมีพระทรงคุณวิเศษมาสักครั้ง"

เธอยิ่งพูดเราก็ยิ่งอาย อารมณ์ที่คิดอยากจะเป็นผัวนางฟ้าไม่มีเลย เมื่อทนอายไม่ไหวก็ขอร้องเธอว่า "ฉันแต่งตัวไม่เป็นปริมณฑล ยังเทศน์ไม่ได้ ขอให้กลับไปแต่งตัวใหม่ก่อน" เธอบอกว่า พวกเธอไม่ต้องการเครื่องแต่งตัว ต้องการแต่ธรรมะเท่านั้น ในที่สุดก็ตอบตัดบทว่า "รอก่อน ฉันยังแต่งตัวไม่เป็นปริมณฑลเพียงใด ฉันก็ยังไม่เทศน์ ขอให้ฉันกลับลงไปแต่งตัวใหม่ก่อน" แล้วพวกเธอก็ยอมตกลง

เมื่อคิดว่าจะกลับก็ปรากฏว่ามีความรู้สึกตัวคล้ายกับหลับแล้วตื่นขึ้น นึกถึงสัญญาไม่ใช่นึกถึงความงามของนางฟ้า เรื่องอยากได้นางฟ้ายกยอดทิ้งไป รูปร่างอย่างเจ้าหัวโล้นห่มเหลืองอย่างเราใครเขาจะเลวอย่างนี้บ้าง กำเริบอยากจะเป็นผัวนางฟ้า มันบ้าเกินไปแล้ว เมื่อความรู้สึกปรากฏ ก็แน่ใจว่าตนเองมิได้นั่งหลับฝัน จึงเดินเข้ากระท่อมนุ่งสบงจีวรพาดสังฆาฏิ

เพราะอาศัยที่ยังไม่ได้เล่าเรียนศึกษามาก่อน ตอนบวชนั้นเห็นภาพพระมาลัยไปเที่ยวนรกสวรรค์ ท่านมีรองเท้า มีย่าม มีบาตร มีไม้เท้า คิดว่าไปสวรรค์จะต้องมีเครื่องครบตามพระมาลัย เลยเติมย่าม เติมบาตร ใส่รองเท้า พร้อมไม้เท้าด้วย เอาไม้ท่อนเป็นไม้ไผ่ขนาดย่อมโตกว่าแขนหน่อยยาวประมาณ 1 เมตรเศษ เอามาแทนไม้เท้า

ที่นี้ ตอนที่จะออกไปสวรรค์จะไปตรงไหน จะนั่งในกระท่อม ก็เกรงว่าจะไปไม่ได้ต้องไปนั่งในห้องน้ำจึงจะไปได้ เมื่อทรงเครื่องเสร็จก็ยุรยาตรเข้าห้องน้ำ ไม่มีส้วมรวมอยู่ด้วย พอนั่งก้นถึงพื้นก็รู้สึกว่าไปป๋ออยู่ที่เดิม เมื่อไปถึงที่เดิมก็ไม่เห็นใครสักคน นางฟ้าหรือ

แม้แต่เงานางฟ้าก็ไม่มี พิจารณาดูตัวเองมันช่างรุงรังเต็มทน คิดว่าเป็นระเบียบต้องทำเลย จำใจทำ ยืนเก้ ๆ กัง ๆ สักประเดี๋ยวหนึ่ง คราวนี้ ก็ปรากฏว่ามีเทวดาผู้ชายตนหนึ่งมาหา ไม่สวมชฎาแต่ว่าเครื่องแต่งตัวแพรวพราวไปหมด มาถึงก็ยกมือไหว้บอกว่า "พระอินทร์ให้นิมนต์ท่านไปที่เทวสภา" ตอนนี้ชักยุ่งล่ะ คิดว่าเพียงเทศน์ให้นางฟ้าก็จะพอเทศน์บุ้ยใบ้อะไรก็ได้ คราวนี้เกิดมีเทวดาทั้งดาวดึงส์ดันมาฟังหมดแถมมีพระอินทร์รวมอยู่ด้วย คงแย่แล้วตาเถรมาลัยปลอม แต่ว่าเมื่อเป็นเทวบัญชามาก็ยากจะขัด พอเดินออกนอกที่เดิมไปทางทิศตะวันตกไม่ไกลก็ถึงเทวสภา อาคารหลังนี้สวยระยับจับตาจริง ๆ วิมานหรืออาคารก็เป็นแก้ว ของเขาเป็นแก้วหลายสีแพรวพราวระยับตา มีเทวดานางฟ้าเต็มหอแก้ว ประดับประดาด้วยแก้วสว่างไสวช่วงโชติ สวยงามแพรวพราว งดงามเหลือคำรำพัน

พอเดินเข้าไปใกล้มีเทวดาองค์หนึ่ง เทวดาก็สวยทุกองค์ นางฟ้าก็สวยทุกคน เทวดาองค์นั้นท่านเดินเข้ามาใกล้ท่านไม่สวมชฎา แต่ในใจนั้นมีความรู้สึกว่าท่านเป็นพระอินทร์ ตัวท่านไม่เขียว ผิวค่อนข้างเหลือง ทรวดทรงสวยสง่างามตา เทวดานางฟ้าไม่มีคนแก่และไม่มีเด็ก ๆ มีแต่หนุ่ม ๆ สาว ๆ ทั้งนั้น

ท่านออกมาหาพูดว่า คุณเอาบาตรส่งมาให้โยม บนสวรรค์ไม่มีใครเขาใส่บาตรหรอก ตอนนี้ก็บ่ายแล้ว คุณจะบิณฑบาตเอาไปไหน บอกท่านว่าเห็นภาพพระมาลัยเขาเขียนไว้อย่างนั้น ก็คิดว่ามาสวรรค์ต้องเตรียมพร้อมจึงแต่งมาอย่างนี้ ท่านยิ้มแล้วก็ตอบว่าคราวต่อไปไม่ต้องเอามา ภาพนั้นคนเขียนเขาไม่เคยเห็นพระมาลัยเวลาไปสวรรค์ ไม้เท้ารองเท้าก็เหมือนกันไม่ต้องเอามา รู้สึกอายท่านเสียแทบแย่

ลักษณะของสวรรค์ที่หลวงพ่อฤาษีลิงดำได้ไปเห็นมา จึงเป็นสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ที่อยู่ของพระอินทร์ในทัศนะของชาวไทยพุทธมีพื้นฐานมาจากเรื่องพระมาลัยโปรดสัตว์ไปท่องเที่ยวเมืองนรกและเมืองสวรรค์ ส่วนการแต่งกายของนางฟ้าและเทวดาก็เป็นไปตามอุปทานของคนไทย ซึ่งจดจำจากภาพเขียนตามคำบอกเล่าและตามสถานที่ต่าง ๆ

7.4 นรก

เมื่อเชื่อว่ามีสวรรค์เป็นที่อยู่ของเทวดา คือ ผู้ที่มีความดีมีฐานะสูงกว่ามนุษย์ก็เชื่อว่ามีนรกเป็นที่กักขังสัตว์ และมนุษย์ที่กระทำบาปกรรมในชาติก่อน ซึ่งผู้ที่ตกนรกจะต้องทนทุกข์ทรมานจนกว่าจะพ้นกรรมเวร และเชื่อว่านรกจะอยู่ใต้บาดาลลงไป นรกทั้งหมดมีอยู่ 457 ขุม คือ

1) มหานรก 8 ขุม

2) อุสสทนรก 128 ขุม

3) ยมโลกนรก 320 ขุม

4) โลกันตนรก 1 ขุม

มหานรกที่มีอยู่ 8 ขุม ได้แก่ สัญชีพนรก กาลสุตนรก มหาตาปนรก สังฆาฏนรก โรสุพนรก มหาโสรุกนรกตาปนรุก และมหาอเวจีนรก หรือที่มักจะเรียกกันว่า นรกอเวจี

ในคติความเชื่อทางพุทธศาสนา คนที่ประพฤติชั่วกระทำบาปหยาบช้า 5 ประการ ย่อมตกนรก เหมือนถูกนำตัวไปวางไว้คือ [36]

1) เป็นผู้มักฆ่าสัตว์

2) เป็นผู้มักลักทรัพย์

3) เป็นผู้มักประพฤติผิดในกาม

4) เป็นผู้มักพูดปด

5) เป็นผู้มักอยู่ในความประมาท ด้วยการดื่มน้ำเมา คือ สุราและเมรัย

ความเชื่อเรื่องนรกสวรรค์นี้เน้นความเชื่อถือที่สืบเนื่องมาจากการสั่งสอนให้คนทำความดี ละเว้นความชั่ว ตามหลักพุทธศาสนา จึงได้ยกเอาเรื่องนรก สวรรค์ พระอินทร์ เทวดาอารักษ์ มากล่าวอ้าง โดยมีวัตถุประสงค์จะให้เป็นเรื่องจูงใจให้คนให้ประพฤติ

---

[36] ปัจจตนิบาต อ้างตุตรนิกาย 22-191

ปฏิบัติแต่ในทางที่ดีที่ชอบ ผู้ที่ได้รับการอบรมสั่งสอน เมื่อจะทำความชั่วก็จะเกิดความกลัวที่จะต้องตกนรก เมื่อทำความดี ก็จะเกิดความอิ่มเอมใจ ผลบุญที่ตนจะได้รับนับว่าเป็นวิธีการอันชาญฉลาดของคนโบราณ เพราะเป็นวิธีหนึ่งที่จะช่วยควบคุมสังคมให้อยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข

7.5 สรุป

คัมภีร์พระไตรปิฎกมีการกล่าวถึงนรกและสวรรค์ ว่าเป็นที่ของผู้กระทำความชั่วหรือความดีจะต้องไปเกิดหลังการตาย สวรรค์ของชาวพุทธมีอยู่ 6 ชั้น ผู้ที่อุบัติขึ้นบนสวรรค์จะมีรูปร่างเป็นทิพย์ไม่มีวันแก่เฒ่า ส่วนพรหมโลกซึ่งเป็นที่อยู่ของผู้บำเพ็ญเพียรทำสมาธิมีอยู่ 20 ชั้น

สวรรค์ชั้นที่ 1 จาตุมหาราชิกาภูมิเป็นสวรรค์ชั้นต่ำสุด มี 4 พระนครใหญ่ มีท้าวธตรฐ ท้าววิรุฬหก ท้าววิรูปักษ์ และท้าวเวสวัณ เป็นอธิบดีผู้ปกครอง

สวรรค์ชั้นที่ 6 ปรนิมมิตวสวัสดิภูมิ เป็นสวรรค์ชั้นสูงสุด เป็นที่อยู่ของเทพยดา 2 ฝ่าย คือ ฝ่ายเทพยดาและฝ่ายมาร พระยาสวัสดิมาราธิราช อธิบดีผู้ปกครองฝ่ายมารนี้เป็นพระโพธิสัตว์ที่จะมาตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้าพระองค์หนึ่ง ทรงพระนามว่า พระพุทธธรรมสามี

พรหมโลกเป็นที่อยู่ของนักพรตมีอยู่ 20 ชั้น พรหมโลกชั้นต่ำสุด เรียกว่า พรหมปาริสัชชาปฐมฌานภูมิ เป็นที่อยู่ของผู้ทำสมถะกรรมฐานภาวนาจนสำเร็จปฐมฌาน เมื่อดับจิตในขณะที่ฌานยังไม่เสื่อมก็จะอุบัติขึ้นในพรหมโลกชั้นนี้ พรหมโลกชั้นสูงสุด คือชั้นที่ 20 มีชื่อว่าเนวสัญญาณสัญญายตนภูมิเป็นที่อยู่ของอรูปพรหมผู้วิเศษ และเป็นที่อยู่ของอุทกรามบุตรดาบส

ที่อยู่ของเทวดาในศาสนาพราหมณ์ คือ เขาพระสุเมรุในชมพูทวีป มีน้ำทะเลล้อมรอบอยู่ 7 ชั้น ในชมพูทวีปมีต้นชมพูพฤกษ์เป็นต้นไม้ใหญ่อยู่ทางทิศตะวันออก เมื่อมีผลสุกงอมจะหล่นลงมาตามไหล่เขากลายเป็นน้ำชมพูพฤกษ์ไหลเป็นแม่น้ำไปสู่ทิศตะวันตก

เรียกว่าแม่น้ำพังครนที เชิงเขาพระสุเมรุจะมีสระใหญ่ 7 สระ เช่น สระอโนดาดในป่าหิมพานต์ มียอดเขาห้ายอดล้อมรอบสระนี้ คือ ยอดเขาคันธมาทน์ สุทัศนกูฏ จิตรกูฏ กาฬกูฏ และไกรลาส ที่เขาไกรลาสเป็นที่สถิตย์ของพระอิศวร ตามเชิงเขาเป็นที่อยู่ของสัตว์และผู้ทรงคุณวิเศษต่าง ๆ เช่น วิทยาธร นักสิทธิ์ คนธรรพ์ กินนร นรสีห์ คชสีห์ ช้างตระกูลฉัต-ทันต์และต้นนารีผล

ความเชื่อเรื่องเขาไกรลาสและป่าหิมพานต์นี้ มีอิทธิพลเหนือความคิดของคนไทยค่อนข้างมาก และคนไทยพยายามที่จะขึ้นไปดูสวรรค์ให้ได้ ยงยุทธ วิริยายุทธังกูรได้เขียนในหนังสือพระอริยบุคคลว่าหลวงพ่อฤาษีลิงดำได้ศึกษาวิปัสสนากับหลวงพ่อปานจนสามารถเที่ยวไปบนสวรรค์หรือลงนรกได้ จึงได้สัมภาษณ์หลวงพ่อฤาษีลิงดำแล้วนำมาเขียนเล่าไว้

เมื่อมีความเชื่อว่าสวรรค์เป็นที่อยู่ของเทวดาก็เชื่อว่านรกมีจริง เป็นที่กักขังสัตว์และมนุษย์ที่จะทำบาปกรรมชาติก่อน นรกมีอยู่ 457 ขุม ในคติความเชื่อทางพุทธศาสนาเชื่อว่าคนที่ประพฤติชั่วทำบาปหยาบช้า 5 ประการ คือ ฆ่าสัตว์ ลักทรัพย์ ประพฤติผิดในกาม พูดปด และดื่มเครื่องดองของเมา เมื่อตายแล้วจะตกนรก เป็นความเชื่อที่สืบเนื่องมาจากการสั่งสอนให้คนทำความดี ละเว้นความชั่วตามหลักพุทธศาสนา

บทที่ 8
ความเชื่อเรื่องผีสางนางไม้

ชาวไทยเชื่อว่านอกจากคนแล้วยังมีผีเปรต อสูรกายและเทวดา โดยเชื่อว่าเมื่อคนตายเนื่องจากสิ้นอายุ สังขารแล้ว วิญญาณจะออกจากร่าง ปล่อยให้เรือนร่างหรือสังขารที่เคยสิงอยู่เน่าเปื่อยแหลกสลายไป ส่วนวิญญาณไม่ได้แหลกสลายไปด้วยและไม่ได้ไปไหนคงต้องล่องลอยใช้เวรใช้กรรมเวียนว่ายอยู่ในวัฏสงสาร

คนโบราณเชื่อกันว่า วิญญาณนั่นเอง คือผี มีทั้งผีดีผีร้าย วิญญาณใดที่ดีเข้าขั้นวิเศษสุด คือ เมื่อยังมีสังขารอันสมบูรณ์สิงสู่อยู่ได้ พากเพียรสมสร้างแต่ความดี ใจบุญสุนทานกอปร์ด้วยเมตตาธรรม มีความละอายต่อบาป เทพผู้อยู่เบื้องบนซึ่งอาจจะเป็นพระพรหม พระศิวะ หรือพระผู้เป็นเจ้าพระองค์ใดองค์หนึ่ง ก็จะให้เทพยดาผู้เป็นบริวารเชิญวิญญาณนั้นไปสู่สวรรค์ ส่วนวิญญาณชั้นดีแต่ไม่ถึงขั้นพิเศษสุด ก็คงวนเวียนอยู่ในเมืองมนุษย์ แต่เพราะปราศจากสังขารจึงไม่อาจมองเห็นตัวได้ วิญญาณดีเหล่านี้วนเวียนอยู่เพื่อรอการอุทิศหรือเกิดใหม่ คือมีสังขารใหม่ได้สิงสู่อยู่ต่อไปอีก เกณฑ์ดังกล่าวนี้ ใครเป็นผู้กำหนดก็ไม่รู้ได้ ไม่สนใจจะรู้ คงยอมรับรู้และเชื่อกันก็แต่ว่าวิญญาณหรือผีตามที่ว่ามานั่นเป็นผีที่ดี ไม่เป็นพิษเป็นภัยแก่ใคร ถ้ารู้จักกราบไหว้เซ่นสรวงด้วยความคารวะ ผีดีทั้งหลายเหล่านั้นก็มีแต่จะให้คุณ ความเชื่อดังกล่าวมานี้เอง คือที่มาแห่งการเคารพนับถือของคนโบราณ [37]

ความเชื่อเรื่องผีสางนางไม้ เปรต และอสูรกาย เป็นความเชื่อที่สืบเนื่องจากเรื่องการเวียนว่ายตายเกิด คือเชื่อว่าสัตว์โลกทั้งหลายตราบที่ยังไม่สิ้นกิเลสจะต้องเวียนว่ายตายเกิดอยู่ในกามภูมิ รูปภูมิ และอรูปภูมิอย่างไม่มีที่สิ้นสุด อันเป็นผลมาจากความเชื่อมั่นในชาตินี้และชาติหน้า

---

[37] เสถียรโกเศศ อ้างแล้ว หน้า 234

ปัจจุบันความเชื่อเรื่องภูติผีปีศาจ ยังแนบแน่นอยู่กับคตินิยมของคนไทยอย่างแน่นแฟ้น แม้แต่ทางบ้านเมืองยังมีราชพิธีเกี่ยวกับความเชื่อเรื่องภูติผีอยู่ไม่น้อยในรอบปีหนึ่ง ๆ เช่น การเซ่นสรวงพระเสื้อเมืองทรงเมืองและหลักเมือง ล้วนเป็นพิธีกรรมตามความเชื่อในเรื่องภูติผีปีศาจทั้งสิ้น ความเชื่อในเรื่องผีสางนางไม้นี้ สามารถแยกออกได้เป็น 3 พวก คือ

8.1 ผีบ้านผีเรือน

ผีที่อยู่ในบ้านจัดว่าเป็นผีที่ใกล้ชิดกับคนมากที่สุด มีหน้าที่คอยคุ้มครองปกปักษ์รักษาและควบคุมกิจการภายในบ้านเรือน ได้แก่ ผีบ้านผีเรือน ผีบันได ผีแม่พระธรณี หรือผีธรณีประตู ผีแม่เตาไฟ และผีตะล่อมข้าว

1) ผีบ้านผีเรือน ผีบ้านผีเรือนเป็นผีที่คอยคุ้มครองคนในบ้านให้อยู่ดีมีสุขปราศจากภัยอันตรายใด ๆ มาเบียดเบียน หากมีผีต่างถิ่นจะเข้ามาอาศัยหรือทำร้ายคนในบ้าน ผีบ้านผีเรือนจะต่อสู้และขจัดผีที่ไม่พึงประสงค์ออกไป แต่ในบางครั้งผีบ้านผีเรือนมีฤทธิ์เดชน้อยสู้ผีที่มาจากภายนอกไม่ได้ก็ต้องหนีเหมือนกัน เมื่อผีภายนอกเข้ามาทำลายผีบ้านผีเรือนได้แล้ว ก็จะเริ่มเข้าสิงหรือทำร้ายคนในบ้านที่เรียกกันว่า “ผีเข้า” หรือทำให้คนในบ้านเกิดเจ็บป่วยและเกิดความไม่เป็นมงคลต่าง ๆ ต้องเชิญพ่อมด หมอผีมาปัดรังควานหรือขับไล่ผีที่มาเข้าสิงหรือทำร้ายคนในบ้านออกไป ส่วนใหญ่ผีบ้านผีเรือน คือผีบรรพบุรุษของเจ้าของบ้านจึงเป็นผีปู่ย่าตายาย คอยดูแลให้ความช่วยเหลือลูกหลานที่ยังมีชีวิตอยู่ ผีบ้านผีเรือนมีได้หลายตน แต่มีข้อห้ามว่า ห้ามเชิญวิญญาณผีตายโหงมาเป็นผีบ้านผีเรือน

ผีบ้านผีเรือน นอกจากจะคุ้มครองป้องกันภัยให้กับลูกหลานแล้ว ยังคอยดูแลควบคุมความประพฤติของคนในบ้านด้วย ถ้าลูกหลานประพฤติตนไม่สมควรไม่ปฏิบัติตามจารีตประเพณีของบ้านแล้ว ถือว่าผิดผีจะถูกผีลงโทษได้ เช่น

(1) ถ้าหญิงชายล่วงเกินกันมากกว่าจับมือถือแขน ถือว่าผิดผีต้องขอขมาผีเรือน มิฉะนั้นจะเกิดเจ็บป่วยหรือมีเหตุอันเป็นไป

(2) ถ้าหญิงชายหนีตามกันไปโดยไม่ได้จัดผู้ใหญ่มาสู่ขอตบแต่ง เมื่อฝ่ายชายส่งข่าวและผู้ใหญ่ฝ่ายหญิงยินยอมแล้ว ต้องรีบขอขมาผีเรือน จึงจะยอมรับให้เข้ามาเป็นสมาชิกของบ้านได้ เรียกว่า รับเข้าผี

(3) ถ้ามีคนมาค้างแรมที่บ้านหรือมีคนหรือสัตว์มาผิดเรือนเจ้าบ้านหรือผู้อาวุโสในบ้าน จะต้องบอกผีเรือน มิฉะนั้นจะทำให้เกิดเจ็บไข้

(4) ห้ามนอนใต้ขื่อ ถ้าไม่เชื่อยังขืนนอนผีจะอำ

(5) ห้ามไกวเปลเปล่า ๆ แม่ซื้อจะตกใจเด็กจะกวน

(6) ถ้าจิ้งจกทักขณะลงจากเรือน ห้ามเดินทางถ้าไม่เชื่อและยังขืนเดินทางไปจะเกิดภัยพิบัติหรือความไม่ดีงามต่าง ๆ เรียกว่าเกิดอุบาทว์

(7) บ้านใดมีงานศพ เมื่อเสร็จพิธีแล้วให้รีบทำความสะอาดที่นอนหมอนมุ้ง ปัดกวาดขัดถูบ้านเรือน ล้างถ้วยชาม โอ่งไหคว่ำไว้ และให้หมอผีมาปัดรังควานบ้านเรือน เพื่อให้เรือนร้ายกลายเป็นเรือนดี

2) ผีบันได

บ้านคนไทยเป็นบ้านใต้ถุนสูงทุกบ้านจึงมีบันไดจากพื้นดินขึ้นบ้านข้างบันไดหน้าบ้านจะมีกระถางล้างเท้าหรือที่ล้างเท้าไว้ให้ ทุกคนจึงต้องล้างเท้าก่อนหรือก่อนขึ้นเรือน ที่บันไดบ้านนี้เองจะมีผีคอยเฝ้ารักษาอยู่ ฉะนั้นจึงห้ามเล่นแม่บันไดจะขึ้นก็ขึ้น จะลงก็ลง ไม่เช่นนั้นจะถูกผีกะไดผลัก ทำให้ผลัดตกหกล้มได้ นอกจากนี้ยังห้ามใช้มีดฟันบันไดจะทำให้เกิดอันตรายแก่ผู้ทำ ถ้าเผลอไปทำเข้าต้องจัดการขอขมาลาโทษ

3) ผีประตู

ในแต่ละบ้านจะมีผีตนหนึ่งคอยเฝ้าดูแลประตูบ้านไม่ว่าจะเป็นประตูทางเข้าบันไดหรือประตูบนเรือนทุกประตูที่มีธรณีประตูไป ถ้าเหยียบธรณีประตูจะต้องทำพิธีขอขมาผีแม่พระธรณี

4) ผีเตาไฟ

ที่เตาไฟในครัวจะมีผีอีกตนหนึ่งคอยปกปักษ์รักษา เรียกว่า ผีเตาไฟ จึงห้ามเดินหรือกระโดดข้ามเตาไฟ ถ้าทำผีไฟจะโกรธ ถ้าจำเป็นต้องเดินผ่านให้เดินอ้อมไป

5) ผีตะล่อมข้าว

คนไทยส่วนใหญ่มีอาชีพเกษตรกรรมทำไร่ ทำนา ในแต่ละบ้านจึงมียุ้งฉางสำหรับใส่ข้าวเปลือกเก็บไว้ เรียกว่า ตะล่อมข้าว เวลาขนข้าวจากลานนวดเอามาใส่ตะล่อมข้าว ต้องทำการโห่ร้องเชิญแม่โพสพขึ้นตะล่อม ที่ตะล่อมข้าวจึงมีผีคอยเฝ้ารักษาและห้ามไม่ให้ผู้ใดไปนอนหน้าตะล่อมข้าว เพราะเป็นทางเดินเข้าออกของแม่โพสพ ถ้านอนขวางทางเข้าออกผีจะบรรดาลให้เจ็บไข้ได้ป่วย ต้องรีบจัดการขอขมาผีตะล่อมข้าว แต่จะเป็นผีคนเดียวกับแม่โพสพหรือไม่ ไม่ทราบ

8.2 พระภูมิเจ้าที่ ผีบรรพบุรุษและเจ้าผี

ผีบรรพบุรุษและเจ้าผีเป็นผู้ที่อยู่ต่ำจากเมืองฟ้าลงมา มีที่อยู่อาศัยและสภาพความเป็นอยู่แตกต่างไปจากเทวดาที่อยู่บนสวรรค์ คือเทวดาที่อยู่ในเมืองฟ้าจะมีหัวหน้าหรือผู้ปกครองที่แน่นอน เช่น เทวดาที่สถิตย์อยู่ในสวรรค์ชั้นดาวดึงส์จะอยู่ภายใต้การปกครองดูแลของพระอินทร์ มีการกล่าวกันว่าก่อนที่สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าจะจุติลงมาเป็นมนุษย์ ก็เป็นเทวดาอยู่บนสวรรค์ชั้นดุสิต ส่วนผีบรรพบุรุษและเจ้าผีจะอาศัยอยู่ตามบ้านเรือนหรือบนต้นไม้หรือในอากาศ ในบางครั้งคนก็จะไปสร้างที่อยู่อาศัยให้พระภูมิเจ้าที่จึงเป็นผีนอกบ้านที่ใกล้ชิดกับคนในละแวกบ้านที่ทุกคนจะต้องเคารพสักการะ เวลามีงานที่เกี่ยวข้องกับคนในหมู่บ้านจะต้องจุดธูปบอกเจ้าที่เจ้าทางให้รับทราบหรือจัดหาเครื่องเซ่นไปวางไว้ที่ศาลเจ้าประจำหมู่บ้าน เมื่อเกิดเจ็บป่วยหรือมีความทุกข์ต้องการความช่วยเหลือจากท่านก็ใช้วิธีจุดธูปบนบานศาลกล่าวพระภูมิเจ้าที่

พระภูมิเจ้าที่หรือเทวดาอารักษ์ที่กล่าวนี้ คนมีความเกรงกลัวมาก เพราะท่านโกรธง่าย ไม่ถูกใจอะไรนิดก็โกรธได้ ถ้าโกรธจัดก็อาจหักคอที่ทำให้ท่านโกรธก็ได้ ทั้ง ๆ ที่

คนนั้นเป็นผู้ที่เคยพินอบพิเทาเอาใจท่าน เหตุนี้คนจึงต้องระวังกลัวท่านไว้ก่อนเป็นดี เข้าทำนองผัวดุร้ายเมียจึงกลัว ถ้าผัวใจดีก็ไปเหมือนกับพวกเทวดา เมียมักไม่กลัว ซ้ำจะขี่คอผัวเอาเสียด้วยก็ได้ เรามีคำพูดติดปากอยู่คำหนึ่ง ซึ่งใช้พูดกันอยู่จนถึงทุกวันนี้ คือคำว่า "ให้เจ้าหักคอ" อันเป็นคำยืนยันเชิงสบถในถ้อยที่กล่าว ผีในจำพวกเจ้าผี คนมักปลูกเป็นศาลให้ท่านอยู่ จะได้สะดวกแก่การบูชาและเซ่นสังเวยท่าน ถ้าไม่มีใครสร้างศาลให้อยู่ท่านก็สิงสถิตย์ของท่านตามเรื่อง ณ ที่ใดที่หนึ่งในท้องถิ่นอันเป็นเขตแดนของท่าน การตั้งศาลพระภูมิจะต้องมีเสาเดียวเสมอไป ถ้าใครทำศาลเป็นสี่เสาก็ถือว่าไม่ใช่ศาลพระภูมิ จะต้องเป็นพระอะไรต่ออะไรอื่นไป และผู้ที่รู้ก็คือรู้แค่เพียงเท่านั้นว่า ศาลพระภูมิต้องมีเสาเดียว ก็อาจต้องแต่งเป็นเรื่องนิยายนิทานประกอบขึ้น อย่างต้นเหตุของชื่ออำเภอ ชื่อตำบล ชื่อเกาะ เป็นต้น

ศาลพระภูมินั้นแต่เดิมทำด้วยไม้ มีพื้นลดหลั่นกันเป็นสองชั้น ชั้นบนเป็นที่ตั้งรูปเจว็ดของท่าน ชั้นล่างเป็นที่วางเครื่องสังเวย ซึ่งแต่เดิมเห็นจะเป็นที่วางเครื่องสังเวย สิ่งละอันพันละน้อย ภายหลังมีไก่ หัวหมู่ ปลาแป๊ะซะและอะไรอีกมากมาย ตามความเจริญของเรื่องเหล่านั้น โดยเฉพาะที่อยู่ในกรุงในเมืองจึงต้องมีตั้งโต๊ะเป็นพิเศษ สำหรับวางเครื่องสังเวยเหล่านี้ได้เพียงพอ ส่วนศาลพระภูมิเดี๋ยวนี้ก็เจริญเป็นวิวัฒนาการขึ้น กลายเป็นหล่อด้วยซิเมนต์ทั้งเสาและตัวศาล ยิ่งกว่านั้น ยังยกย่องพระภูมิให้อยู่ศาลเป็นวิมานชั้นฟ้าอย่างซึมทราบกัน คือ มีสามช่องสามยอดอย่างที่เทวดาอยู่ เพียงเท่านี้ ยังไม่สะใจ แถมให้เป็นวิมานมียอดอย่างปราสาทขึ้นด้วยอีกชั้นหนึ่งจนพระภูมิไม่ใช่ เจ้ าผี แต่ กลายเป็ นเทวดาผีฟ้าจนกระทั่งเป็นหัวหน้าเทวดาไป

เรามีคำพูดติดปากกันอยู่คำหนึ่งว่า "พระภูมิกินไก่ ไก่กินปลวก ปลวกกินศาลพระภูมิ" เดี๋ยวนี้ปลวกกินศาลพระภูมิไม่ได้แล้ว เพราะไม่ได้ทำด้วยไม้เหมือนก่อน ที่พระภูมิกินไก่ ก็เพราะมีไก่ป่าซึ่งคนไปดักจับเอามาได้ และคนสมัยโน้นก็คงชอบกินไก่เหมือนกัน แต่คงไมได้กินบ่อย ๆ อย่างเป็นอาหารประจำวัน จึงต้องซัดว่าพระภูมิชอบกิน

ไก่ไปด้วย คนจะได้มีโอกาสกินไก่ตามเสด็จ เดี๋ยวนี้พระภูมิได้กินไม่เฉพาะแต่ไก่เท่านั้น แต่ได้กินหมูกินปลาเพิ่มขึ้นอีกด้วย

นอกจากพระภูมิเจ้าที่ ก็ยังมีเจ้าผี ตลอดจนนางไม้ และผีเลวอยู่อีกมากมาย ตามปกติคนก็ไม่อยากจะเกี่ยวข้องด้วยนัก เนื่องจากพระภูมิเจ้าที่เป็นผีบรรพบุรุษของคนในหมู่บ้านที่นับถือผีเดียวกัน พระภูมิเจ้าที่จึงเป็นผู้คุ้มครองลูกบ้านให้อยู่เย็นเป็นสุข ปราศจากอันตรายและภัยพิบัติทั้งปวง วัวควายและสัตว์เลี้ยงทุกอย่าง ถือว่าอยู่ในความคุ้มครองของปู่เจ้าด้วย นอกจากนี้เจ้าปู่ยังแสดงอำนาจศักดิ์สิทธิ์ให้ปรากฏโดยวิธีบันดาลให้สิ่งต่าง ๆ เป็นไปตามความปรารถนาของผู้บนบาน เมื่อได้บนบานไปแล้วก็จะต้องแก้บน ฉะนั้นพระภูมิเจ้าที่ ผีเจ้าปู่จึงเป็นเสมือนที่พึ่งทางใจของชาวบ้าน เมื่อได้รับความเดือดร้อน เช่น ของหาย เดินทางไกลไปรบ หรือเมื่อถูกเกณฑ์ทหารชาวบ้านก็จะไปบนบานสิ่งศักดิ์สิทธิ์ หรืออ้อนวอนให้ช่วยบันดาลให้สมกับความตั้งใจ ไม่เพียงแต่เท่านั้นชาวบ้านทุกคนยังเกรงกลัวอิทธิฤทธิ์ของเจ้าปู่หรือสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่เคารพนับถือ ไม่มีใครที่จะดูแคลนหรือไม่ยำเกรง คนที่ไม่เชื่อไม่เคารพผีปู่เจ้าหรือสิ่งศักดิ์สิทธิ์ กล่าววาจาเชิงดูถูกดูแคลนมักจะมีอันเป็นไป เช่น ปวดหัว เป็นไข้ หรือมีการเพ้อ ต้องไปหาหมอผี หรือคนทรงทำพิธีขอขมา อาการดังกล่าวจึงจะหายไป

8.3 เจ้าทุ่ง เจ้าท่า เจ้าป่า เจ้าเขา

ผีนอกบ้านอีกประเภทหนึ่งที่สำคัญ จะต้องให้ความเคารพสักการะ คือผีที่เป็นใหญ่อยู่ตามภูมิประเทศต่าง ๆ ถ้าเป็นพื้นที่ทำนาก็มีเจ้าทุ่งคอยดูแลรักษา ถ้าเป็นแม่น้ำลำคลองจะมีเจ้าท่า ถ้าเป็นป่าเขาก็มีเจ้าป่าและเจ้าเขาเป็นผู้ปกป้องดูแลรักษา ฉะนั้นเมื่อจะทำอะไรภายในพื้นที่ที่ท่านดูแลรักษาอยู่ ก็จะต้องบอกกล่าวท่านว่าจะมาทำอะไร เช่น เวลาทำนาก็ต้องบอกผีนา โดยการจัดทำเครื่องเซ่นมีเหล้า อาหารและขนมไปวางไว้ให้เพื่อขอให้ทำนาได้ผล ไม่มีเหตุ เช่น มีหนูหรือสัตว์มาทำลายต้นกล้า ฝนฟ้าแล้ง ทำนาไม่ได้ผล ส่วนเจ้าท่าก็เป็นผีคอยดูแลในน้ำและท่าน้ำเมื่อจะเดินทางไปทางน้ำก็จะต้องเซ่นไหว้เจ้า

ท่า ส่วนในเรือจะมีผีอีกประเภทหนึ่งคอยปกป้องดูแล เรียกว่า แม่ย่านางเรือ มีที่อยู่บริเวณหัวเรือ ซึ่งชาวเรือจะนำผ้าสีเขียวหรือผ้าหลากสีมาผูกไว้เวลาจะออกเรือ ต้องจุดธูปบูชากราบไหว้

เมื่อเดินทางเข้าป่าไม่ว่าจะไปด้วยธุระใด ๆ ก่อนจะเข้าป่า เซ่นไหว้เจ้าป่าเจ้าเขาเพื่อเป็นการขออนุญาตและขอความคุ้มครองปกปักษ์รักษาให้ไปแล้ว สามารถกลับมาถึงบ้านได้โดยปลอดภัย แต่ถ้าจะเข้าป่าเพื่อล่าสัตว์ นอกจากจะขออนุญาตจากเจ้าป่าเจ้าเขาแล้วยังต้องขอสัตว์จากเจ้าป่าเจ้าเขาด้วย เมื่อเจ้าป่าเจ้าเขาอนุญาตแล้ว ผู้ล่าสัตว์ก็จะได้พบสัตว์ที่ต้องการจึงห้ามยิงหรือทำร้ายสัตว์ที่ไม่ได้ขอจากเจ้าป่าเจ้าเขา ถ้าทำจะเกิดอาเภทและมีเหตุเป็นไปต่าง ๆ เมื่อยิงสัตว์ได้ตามที่ขอจะต้องเซ่นผีประจำปืนล่าสัตว์แล้วรีบกลับบ้าน ห้ามยิงสัตว์ตัวอื่นต่อไปอีก

8.4 ผีเลวและผีอื่น ๆ

ผีเลวเป็นผีที่มีฐานะต่ำสุดในกระบวนผีที่เกี่ยวข้องกับมนุษย์ เป็นผีหรือเจ้าไม่มีศาล จึงเป็นผีร้าย ตรงข้ามกับผีฟ้า ซึ่งเป็นผีดี ส่วนพวกเจ้าผีอยู่ในจำพวกผีคาบเส้น จะเป็นเทวดาก็ไม่ใช่ จะเป็นผีร้ายก็ไม่เชิง เพราะฉะนั้นจึงมีคำว่าผีติดอยู่ ส่วนเทวดาก็ต้องเป็นเทวดา จะเรียกว่าเป็นผีต่อไปไม่ได้ เพราะผีไปตกอยู่กับพวกผีเลวเสียหมดแล้ว ขืนไปเรียกเทวดาว่าเป็นผีต่อไป ก็อาจทำให้เข้าใจผิด คิดว่าเป็นผีเลวก็ได้ ที่เป็นเช่นนี้เพราะอะไรก็เพราะด้วยอำนาจของภาษา ที่ทำให้ความหมายเคลื่อนที่ไป ในเมื่อมีเหตุการณ์หรือเหตุอย่างอื่นเปลี่ยนแปลงขึ้น

พวกผีร้ายที่กล่าวมานี้ มันก็ร้ายจริง ๆ สมกับชื่อของมัน ตามแง่ที่คิดเห็นของคนเพราะคนเห็นว่ามันไม่มีให้ดีแก่ใคร นอกจากให้ร้ายอย่างเดียว อันที่จริงถ้าจะว่าไป ผีร้ายก็มีดีเหมือนกันคือมันไม่รู้จักหักคอใคร ที่ไม่หักคอใครก็เพราะมันไม่มีอำนาจจะทำเช่นนั้นได้วิธีที่จะทำร้ายใครได้ก็มีแต่แลบลิ้นปลิ้นตาหลอก ถ้าตกใจกลัวมากถึงกับขวัญหนีดีฝ่อคน

ที่ถูกมันหลอกก็อาจจะตายได้ ถ้าไม่ตายก็ "คางเหลือง" ต้องเจ็บไข้หัวโกร๋นถึงกับต้องล้มหมอนนอนเสื่อทีเดียว อาการที่ผีมันสำแดงเดชให้คนกลัวและตกใจเรียกว่า ผีหลอก คำฟ้องอยู่ในตัวผีว่าทำอะไรเราไม่ได้นอกจากจะหลอก คือทำให้เราเข้าใจผิดหรือสำคัญผิดไปเท่านั้นเอง [38]

1) ผีนางตานี ในหมู่คนรุ่นเก่า เชื่อกันว่ากล้วยตานีมีผี เรียกว่า พรายนางตานี พรายนางตานีนั้นหน้าตาสวย มีกลิ่นตัวหอม (เห็นจะอย่างนางกากี) ไว้ผมยาว ฝ่ามือฝ่าเท้าแดงอ่อน ๆ ริมฝีปากมีสีเหมือนตำลึงสุก ถ้ากล้วยตานีมีลำต้นอวบอ้วน พรายนางตานีก็ทรงท้วม ถ้าลำต้นกล้วยโปร่งเปลา พรายนางตานีก็ทรงฉลวย

โดยเหตุที่นางพรายตานีเป็นผี ชาวบ้านจึงไม่กล้าปลูกกล้วยตานีไว้ใกล้เรือน แม้จะปลูกไว้ไกลเรือน ถ้าจะต้องตัดเอาใบไปใช้ก็ห้ามไม่ให้ตัดเอาไปทั้งใบ ต้องเจียนเอามาแต่ใบตองเท่านั้น หรือไม่ก็ต้องหักก้านหรือแกนใบให้ชำรุดเสียก่อน ขืนตัดเอาเข้ามาในเรือนทั้งใบ ถ้าเขาถือก็อาจโกรธได้ ด้วยเป็นเครื่องบอกลางร้ายว่า จะมีใครตายในบ้านในไม่ช้า ทั้งนี้เห็นจะเนื่องจากคติเดิม ที่ใช้ใบตองตานีสามใบรองก้นโลงศพ ซึ่งที่จริงแล้วการใช้ใบตองปูนี้เพื่อรองรับน้ำเหลืองไม่ให้ไหลตกลงไปก้นโลงโดยง่าย ต่อมาจึงกลายเป็นใบตองที่ใช้ประกอบกับคนตาย เพราะทุกครั้งที่มีการจัดศพจะต้องใช้ใบตองตานี จึงต้องแต่งเรื่องขึ้นว่ามีพรายตานี เพื่อจะได้นำศพหรือผีใหม่ไปสู่โลกวิญญาณ

กล้วยตานีถ้าถึงคราวออกปลี ก็มีพิธีพลีพรายตานี เครื่องพลีมีหัวหมูบายศรีสำรับคาวหวาน (นี่เห็นจะเพิ่มเติมเมื่อลืมความหมายคำว่า บายศรี คือสำรับของกินเสียแล้ว) ของหวานก็มีขนมต้มขาวต้มแดง นอกจากนี้มีข้าวตอกดอกไม้ ธูปเทียน น้ำหอมและเครื่องหอม มีแป้งกระแจะจันทร์ เป็นต้น เอาแหวนและสายสร้อยทองคำไปคล้องที่งวงปลีกล้วยเป็นเครื่องประดับ และนำผ้าผืนหนึ่งจะเป็นสีแดงหรืออะไรก็ได้ ไปพันรอบต้นกล้วยตานี เป็นต่างว่าได้นุ่งห่มให้แก่พรายตานี (พรายเป็นผีอะไรก็ไม่ทราบ ทางไทยใหญ่ก็มีคำ

---

[38] เรื่องเดียวกัน 234-235

ว่าผีพราย แปลว่ามีผีร้ายเท่านั้น) เสร็จแล้วผู้ทำพิธีกล่าวเชื้อเชิญพรายนางตานี (จะใช้ถ้อยคำอย่างไรก็ได้ตามชอบใจ ไม่มีแบบอย่างอะไร) ขอให้คุ้มครองรักษาคนในบ้านและให้มีลาภ ลางที่มักนิยมนิมนต์พระสงฆ์ไปสวดมนต์ทำบุญด้วย เป็นคติอย่างที่กล่าวว่าพุทธกับไสยศาสตร์ต้องพึ่งพาอาศัยกันและกันฉะนั้น ลางที่หมอที่ทำพิธี เมื่อเซ่นวักแล้วนำเอาดอกไม้ปลีไปตากแห้ง แล้วบดให้เป็นผง ผสมกับผงอิธเจ (ซึ่งลบเอาจากลายดินสอขาวที่เขียนเป็นยันต์เกี่ยวกับเรื่องนี้) ใช้ในทางเกิดเสน่ห์

ถ้าต้นกล้วยตานีออกปลีกลางต้นนี้ พวกชายหนุ่มที่ยังเป็นโสดและรู้เรื่องเกี่ยวกับพรายนางตานี ก็จะไปทำพิธีเซ่นวักที่ต้นกล้วยตานีต้นนั้นในเวลากลางคืนทุกวัน สุดแต่โอกาสจะอำนวยให้ ไปถึงก็กล่าวคำเกี้ยวประเล้าประโลมพรายนางตานี ต้องตั้งความเพียรไปเกี้ยว จนกว่านางตานีจะใจอ่อนเห็นอกเห็นใจ และมีการเซ่นวักทุกเช้าเย็นประพฤติอยู่อย่างนี้หลาย ๆ วัน พรายนางตานีก็จะมาปรากฏร่างให้เห็นในความฝัน เป็นผู้หญิงสาวรูปร่างหน้าตาสวยงดงาม ดั่งได้กล่าวมาแล้ว สมดั่งใจที่เคยพะวงเป็นจินตนาการก่อน เมื่อพรายนางตานีเป็นเมียแล้ว ชายคนนั้นจะไปมีเมียอื่นอีกไม่ได้ ถ้ามีมักเป็นอันตราย ถ้าต้องการจะมีเมียจริง ๆ ก็อาจทำได้โดยบอกกล่าวเล่าสืบ ขออนุญาตพรายนางตานีเสียก่อน พรายตานีเป็นเมียที่ดี เมื่อเห็นสามีซื่อสัตย์กับตนที่ไม่ปิดบังความจริงก็จะอนุญาตให้มีได้ ซ้ำจะช่วยเหลือให้การนั้นสำเร็จไปได้ด้วยดีด้วยซ้ำ ไม่มีหึงหวงแยกเขี้ยวหรือร้องไห้ตีโพยตีพายเหมือนเมียมนุษย์[39]

2) ผีปอบ มักจะเกิดจากผู้ที่เลื่อมใสในของศักดิ์สิทธิ์ คาถมอาคมหรือไสยศาสตร์แล้วประพฤติปฏิบัติตามหรือรักษาไว้ไม่ได้ การรักษาพยาบาลผู้ป่วยโดยผีเข้าสิงนี้ ต้องมีพิธีกรรม มีดนตรีมีการฟ้อนร้องรำ แต่การไล่ผีปอบนั้นมีพิธีเล็กน้อย ไม่มีดนตรี ไม่มีเพลงพื้นบ้าน มีแต่การข่มขู่ เฆี่ยนตี ทรมาน และใช้อำนาจจิต

---

[39] อ้างแล้ว, หน้า 235-236

8.5 การทรงเจ้าเข้าผี

เมื่อเชื่อว่าผีหรือเทวดามีจริงแล้วก็เชื่อว่าคนเราสามารถติดต่อกับผีหรือเทวดาได้ โดยผ่านคนทรงหรือร่างทรง ได้แก่ คนทำพิธีเชิญวิญญาณผู้ตาย เทวดา เจ้าผี พระภูมิ เจ้าที่หรือผีปู่ย่าตายาย มาประทับที่ร่างของคนทรงได้

ในการเชิญวิญญาณประทับร่างทรง จะต้องทำพิธีสักการะวิญญาณของผู้ที่จะถูกเชิญมาเข้าประทับร่าง แล้วเข้าสมาธิบริกรรมคาถาเชิญวิญญาณ เมื่อวิญญาณที่ถูกเชิญมาประทับร่างทรงแล้ว ก็จะสามารถพูดจาติดต่อตอบข้อซักถามได้ บางครั้งวิญญาณที่มาประทับร่างทรงก็จะทำนายทักในเรื่องต่าง ๆ เช่น เรื่องการแต่งงาน การปลูกบ้าน การริเริ่มธุรกิจหรือการรักษาคนเจ็บไข้ได้ป่วย เป็นต้น

ในบางครั้งบางคราวก็มีผีบ้างตนเข้ามาสิงร่างของคนบางคนซึ่งเจ้าตัวไม่ยินยอม ด้วยอำนาจของผีที่เข้ามาสิงร่างจะบังคับให้ผู้ถูกผีสิงแสดงพฤติกรรมต่าง ๆ แตกต่างไปจากที่เคยปฏิบัติในสภาพปกติ ซึ่งผู้ถูกผีสิงจะไม่รู้สึกตัวว่าได้ทำอะไรลงไปบ้าง จึงต้องให้หมอผีหรือให้วิญญาณที่ประทับร่างทรง ขับไล่ผีร้ายให้ โรคที่หมอผีต่าง ๆ ทำการรักษาเป็นอาการทางจิตหรือประสาทแทบทั้งสิ้น ซึ่งอาจทำให้กินไม่ได้นอนไม่หลับ ซูบผอม อ่อนเพลีย มือเท้าเกร็งกระตุกหงิกงอ หัวเราะสลับร้องไห้ตาเหม่อลอย ซึ่งเป็นอาการของคนที่ถูกกระทบกระเทือนทางจิตใจมาก่อน เช่น ผิดหวังว้าเหว่หรือขาดความอบอุ่นทางใจ หมอผีจึงเป็นผู้ทรงคุณวุฒิทางอาคมหรือไสยศาสตร์ และเป็นผู้เลี้ยงผีไว้เป็นบริวารในการทำร้ายผู้อื่นหรือใช้ให้ทำกิจการต่าง ๆ ในเรื่องที่ต้องใช้ให้ผีทำ ในบางครั้งหมอผีก็จะมีอาชีพเป็นหมอทำเสน่ห์ ให้ผู้หญิงหรือผู้ชายรักกัน หรือทำคุณไสยต่าง ๆ ตามความเชื่อของแต่ละท้องถิ่น ความเชื่ออันนี้มีอิทธิพลอยู่ในวรรณคดีไทยค่อนข้างมาก เช่น ในเรื่องลิลิตพระลอ หลังจากที่พระลอไปพบพระเพื่อน พระแพงกลับมาแล้ว ปู่เจ้าสมิงพรายก็เริ่มพิธีทำเสน่ห์อาถรรพ์เพื่อให้พระลอเสด็จมาหาพระเพื่อน พระแพงที่เมืองสรวง

ครั้งที่ 1 ปู่เอาไม้เลี้ยงไม้ไล่และไม้ไผ่ มาทำเป็นกังหันวาดรูปพระลอไว้ตรงกลางวาดรูปพระเพื่อนพระแพงกอดรูปพระลออยู่ข้างละองค์ ลงยันต์ไว้รอบรูปวาด เสร็จแล้ว

ปู่เจ้าก็นั่งภาวนาในใจมุ่งมองไปยังต้นยางใหญ่โตขนาดเจ็ดคนโอบ ปู่ภาวนามนต์จนกระทั่งยอดไม้ยางโน้มลงติดดิน ปู่เอากังหันปักบนต้นยาง แล้วปล่อยให้ต้นยางยืนต้นตรง ลมก็พัดถูกกังหัน กังหันหมุนคว้าง ผลจากการกระทำนั้นทำให้พระลอจิตใจปั่นป่วน ฝันว่าสองนางมาแนบกายและชักชวนให้พระลอเสด็จไปเมืองสรวง เมื่อตื่นบรรทมพระลอก็ทูลพระนางบุญเหลือ เพื่อขออนุญาตเสด็จไปหานางทั้งสอง มิฉะนั้นพระองค์อยู่ไม่ได้แล้ว

พระนางบุญเหลือให้หาหมอยา หมอผี และแม่มดทั้งหลายมาช่วยกันใช้ยาสมุนไพรและคาถาอาคมรักษาอาการให้พระลอ พระลอจึงหายจากการเจ็บป่วยได้

ครั้งที่ 2 ปู่เจ้าสมิงพรายเอาธงสามชายมาลงยันต์มากกว่าเดิม เขียนรูปพระลออยู่กลางมีสองนางแนบข้าง ปู่ใช้คาถาเสกต้นตะเคียนใหญ่ขนาดเก้าคนโอบจนยอดโน้มลงมา ปู่เอาธงปักบนยอดต้นตะเคียน แล้วเสกให้ต้นตะเคียนยืนต้นตรงตามเดิม เมื่อธงสามชายบนยอดตะเคียนถูกลมพัด ฤทธิ์ยาและฤทธิ์มนต์ ทำให้พระลอเคลิ้มเห็นเป็นพระเพื่อนพระแพงมานั่งลูบไล้พระองค์อยู่ไปมา พระนางบุญเหลือให้หาหมอมาทั่วทุกสารทิศ ทั้งหมอยา หมอผี ก็ไม่สามารถรักษา พระลอให้หายได้ ต่อมาหมอทั้งหลายทูลว่ามีหมอสิทธิชัย มีความรู้ความสามารถมาก พระนางบุญเหลือจึงให้ไปรับหมอสิทธิชัยมาช่วยรักษาอาการของพระลอ

หมอสิทธิชัยจัดทำพิธีโดยก่อกองไฟขึ้นเพื่อบวงสรวงเทวาอารักษ์และสิ่งศักดิ์สิทธิ์ทั้งหลาย มีการเสกคาถาว่าอาคมตามไสยศาสตร์ พระลอเริ่มคลายหลง หมอสิทธิชัยให้พระองค์สรงน้ำและให้เสวยพระโอสถสระพระเกษพระสกนธ์ ให้ตั้งมณฑลสามชั้น ด้านในไว้อารักษ์เทวดา ด้านกลางไว้ยักษ์ ด้านนอกไว้ปีศาจ ส่วนด้านบนหรืออากาศไว้ภูมิผีอยู่รักษา เสร็จแล้วมีการทำขวัญให้มีการเบิกบายศรี และมีการสมโภชเป็นที่เอิกเกริก พระลอก็มีการปกติ

ครั้งที่ 3 ปู่เจ้าสมิงพราย ได้ทำพิธีให้คาถาอัญเชิญเทวดาทุกทิศ ทั้งเทวดาในป่าในน้ำและในถ้ำ พระปู่เจ้าทุกตำบล พร้อมทั้งบริวารทั้งหลาย ทั้งที่เป็นยักษ์ ภูมิ ผีปีศาจก็มากันมากมาย ปู่ให้จัดเป็นกองทัพ มีแม่ทัพนายกอง จัดการแปลงร่างเป็นรูปต่าง ๆ มี

พาหนะหลายอย่างต่าง ๆ กัน และทุกคนมีอาวุธพร้อม ปู่บังคับด้วยยาและมนตร์ให้กองทัพมีป่ายกไปตีเมืองสรวง เพื่อขับไล่เทวดาอารักษ์ที่รักษาเมืองอยู่ให้หลบหนีไป กองทัพผีของปู่เจ้าสมิงพรายทำได้สำเร็จ สามารถขับไล่พระเสื้อเมืองทรงเมืองและเทวดาอารักษ์ทั้งหลายที่รักษาเมืองต่าง ๆ ไม่สามารถสู้ได้ หมอสิทธิชัยก็ไม่อาจใช้ยาหรือคาถาอาคมต้านทานได้

ในเรื่องขุนช้างขุนแผน มีการทำพิธีเสน่ห์ยาแฝด การทำเสน่ห์ คือการทำให้เกิดลักษณะที่ชวนให้รักหรือเครื่องทำให้คนอื่นรัก ส่วนยาแฝด คือยาหรือสิ่งที่หญิงทำให้ผัวกินเพื่อให้หลงรักตัวคนเดียว ในเรื่องขุนช้างขุนแผนมีการทำเสน่ห์อยู่หลายตอน โดยเฉพาะขุนแผนกับพลายงามใช้คาถาอาคมเพื่อทำเสน่ห์ให้ผู้อื่นเกิดความรัก ความพอใจตนหลายครั้ง คาถาอาคมที่ใช้มีหลายอย่างต่างกัน ได้แก่

1) เสกขี้ผึ้ง ขี้ผึ้งลงอาคมนี้ใช้สีปาก เพื่อให้คนเห็นคนรัก พูดจาสิ่งใดก็สามารถทำให้ผู้ฟังเคลิบเคลิ้มเชื่อถือ ขุนแผนใช้เมื่อยังเป็นเณรแก้วขึ้นเทศน์มหาชาติวัดป่าเลไลยก์ เนื่องจากว่าเป็นการขึ้นเทศน์ครั้งแรก เณรแก้วจึงใช้เสกขี้ผึ้ง เพื่อให้อุบาสก อุบาสิกา เกิดความพอใจในการเทศน์ของตน

2) คาถามหาละลวย เป็นคาถาใช้เป่าขณะประจันหน้ากับผู้ที่เราต้องการทำให้รักเรา ฤทธิ์ของขี้ผึ้งเสกก็มีมากพอแล้วเพื่อความแน่ใจขุนแผน (เณรแก้ว) ยังใช้คาถามหาละลวยซ้ำ ดังคำกลอนว่า

" พิมน้อยชม้อยไป ปะตาอายหน้าก้มนิ่งอยู่ในที
เณรพลายจึงร่ายละลวยซ้ำ ประจำจิตประสมเนตรวิเศษศรี
กำลังมนต์ดลพิมให้ยินดี ใช่ขาดที่จะแลล่อไปต่อตา
พอสบพักตร์เณรพยักให้ทันใด เณรแก้วก็ใช้คาถามหาละลวยอีก "

3) มนต์เทพรัญจวน ใช้เป่าให้ผู้ที่เราต้องการให้รักเราในขณะประจันหน้า นางสายทองนั้นมีใจรักพลายแก้วอยู่แล้ว แต่เพื่อความไม่ประมาทเมื่อพลายแก้วเข้ามาห้อง

นางสายทอง พลายแก้วจึงเป่ามนต์เทพรัญจวน จนนางสายทองใจอ่อน ดังคำกลอนว่า

ครานั้นสายทองผ่องศรี รู้สึกสมประดีหาช้าไม่
เหลียวเห็นพลายแก้วแววไว ก็มีใจสุดสวาทถวิลรัก
ด้วยต้องมนต์เทพรัญจวน ให้ปั่นป่วนขวยเขินสะเทินหนัก

4) มนต์ปัถมัง ใช้เป่าให้ผู้ที่เราต้องการให้เรารักในขณะประจันหน้าเช่นเดียวกัน พลายแก้วใช้มนต์นี้กับนางสายทองเช่นกัน ดังคำกลอนที่ว่า

พลางเป่าปัถมังกระทั่งทรวง สายทองง่วงงงงวยระทวยนิ่ง
ทำตาปริบปรอยม่อยประวิง เจ้าพลายอิงเอนทับลงกับเตียง

การที่จะทำให้ผู้อื่นหลงรักเราโดยวิธีการง่าย ๆ คือ การเสกคาถาอาคมต่าง ๆ ดังกล่าวแล้ว เรียกว่าเป็นการทำเสน่ห์อย่างง่าย ๆ แต่ถ้าทำเสน่ห์ขั้นลึกซึ้งจริง ๆ แล้ว ต้องสามารถทำให้คนที่เกลียดเรากลับมารักเรา และทำให้คนที่เคยรักกันเกลียดกันได้จึงเรียกว่าเป็นการทำเสน่ห์ที่ทำยาก พระไวยมีภรรยาสองคน คนแรก คือนางศรีมาลาบุตรสาวพระยาพิจิตร อีกคนหนึ่งเป็นภรรยาที่ได้รับ พระราชทานมา คือนางสร้อยฟ้าธิดาพระเจ้าเชียงใหม่ พระไวยนั้นจิตใจเอนเอียงรักนางศรีมาลามากกว่านางสร้อยฟ้า นางสร้อยฟ้าโกรธเคืองมาก ครั้นเมื่อถูกพระไวยทุบตีเอา นางสร้อยฟ้าจึงแก้แค้นโดยการให้ เถรขวาดทำเสน่ห์พระไวย เถรขวาดก็รับคำ

ว่าแล้วเท่านั้นมิทันช้ำ จุดธูปเทียนบูชาเข้านั่งที่
หยิบขันสัมฤทธิ์ประสิทธิ ฤกษ์ดีตักน้ำมาเสกพลัน
อึดใจเป่าไปก็พล่านพลุ่ง เป็นฝอยฟุ้งฟองฟูขึ้นท่วมขัน
ส่งไปให้เจ้าสร้อยฟ้านั้น อธิษฐานเสียให้ทันที่ฤกษ์ดี

นางสร้อยฟ้ารับเอาขันน้ำมนต์ยกขึ้นไว้เหนือหัว อธิษฐานให้พระไวทจงศักดิ์สิทธิ์ให้ขจัดสิ่งชั่วร้ายออกจากกาย จงดลใจพระไวยให้ลุ่มหลงมาหาที่ห้องและเกิดชิงชังนางศรีมาลา อธิษฐานเสร็จจึงเอาน้ำมนต์มาสระผม

เถรขวาดดำเนินการทำการ "ฝังรูปฝังรอย" ต่อ โดยใช้ขี้ผึ้งปากผี คือ ขี้ผึ้งที่แผ่เป็นแผ่นหนาประมาณครึ่งนิ้ว ความกว้างยาวเท่ากับขนาดหน้าศพ แผ่ปิดหน้าศพเหมือนหน้ากาก แต่บางรายใช้ปิดเฉพาะที่ตาและปาก ถ้าเป็นคนมั่งมีก็ใช้ทองคำเปลวปิดขี้ผึ้งอีกทีหนึ่ง ทั้งนี้เป็นการป้องกันการอุจาด แก่ผู้ดู แต่การใช้ขี้ผึ้งปากผีนี้ทำกันบางศพเท่านั้น

เถ้าพราย คือ ขี้เถ้าที่เผาศพ นำขี้ผึ้งปากผีมาผสมกับขี้เถ้าพราย ลงอักขระนวดให้เข้ากัน เป่าด้วยคาถาอาคมแล้วจึงปั้นเป็นรูปคน 2 รูป เขียนยันต์ แล้วลงชื่อนางศรีมาลากับพระไวยให้หันหลังเข้าหากัน ใช้หนามแทงไว้ทั้งตัวผูกตราสังเหมือนมัดศพลงยันต์ฟันด้วยใบเต่าร้าง แล้วให้เณรจิ๋วไปฝังในป่าช้าเป็นการทำให้ทั้งคู่ชิงชังหันหลังให้กันและกัน

อีกคู่หนึ่งปั้นเป็นรูปนางสร้อยฟ้ากับพระไวยวางบนใบรักซึ่งเขียนยันต์ไว้เถรขวาดนั่งบริกรรมคาถาจนรูปปั้นทั้งสองพลิกหันหน้าเข้ากอดกันใช้สายสิญจน์มัด สั่งให้นางสร้อยฟ้านำเอารูปนี้ไปฝังไว้ใต้ที่นอน แล้วเสกแป้งหอม น้ำมันจันทร์ ผสมว่านยา และน้ำมันพราย ให้นางสร้อยฟ้าใช้ทากาย เพื่อให้พระไวยเกิดความรักและลุ่มหลง

8.6 ความเชื่อเรื่องพญานาค

เรื่องพญานาคเป็นความเชื่อที่ผูกติดอยู่กับชาวพุทธในประเทศไทยเป็นเวลานานมาแล้ว โดยไม่ทราบที่มาแน่ชัดว่ามีที่มาอย่างไร เพราะพญานาคเป็นสัตว์มีฤทธิ์ที่ถูกกล่าวถึงมีทั้งในศาสนาพราหมณ์และศาสนาพุทธในลักษณะที่แยกกันไม่ออก สมัคร บุราวาศ ราชบัณฑิตในสาขาวิชาอภิปรัชญา ได้ค้นคว้าหาเหตุผลอธิบายไว้ในหนังสือพุทธปรัชญา 25 ศตวรรษ ที่ท่านเขียนขึ้นว่า ความเชื่อของชนกสิกรรมที่นับถือศาสนาเทพี ที่ตั้งรกรากอยู่ตามลุ่มแม่น้ำใหญ่ ๆ ของโลกนั้น ๆ อยู่ในที่ ๆ เคยเป็นป่ารกมาครั้งหนึ่ง ซึ่งมีงูชุมมากงูจะกัดคนตายเสียมากมาย จนคนกลัวและยกงูเป็นเทวดา ด้วยเหตุนี้ ชนกสิกรรมจึงนับถืองูหรือนาค วัฒนธรรม Neolithic จึงมีการนับถืองูประกอบด้วย ซึ่งปรากฏมีตั้งแต่อียิปต์ถึงจีน ในพระไตรปิฎกมีระบุถึงนาคพิภพ ที่มีวัฒนธรรมและอารยธรรมสูง แล้วยังมีข้อความ

ในภูริทัตชาดก แสดงถึงความคิดของพวกนาคที่แอนตี้ความคิดของพราหมณ์ชาวอารยัน แต่คล้อยตามพุทธศาสนาด้วย

ชาวบ้านเชื่อว่าใต้พื้นดินลงไปนอกจากจะมีนรกแล้วยังมีเมืองบาดาล เป็นที่อยู่อาศัยของยักษ์หรือภุมภัณฑ์ และนาคหรืองูใหญ่ ซึ่งมีอิทธิฤทธิ์สามารถเนรมิตร่างกายให้เป็นไปตามต้องการได้ ซึ่งนาคมักจะเนรมิตตัวเองเป็นงูใหญ่ เป็นเทวดา หรือเป็นกระแตเที่ยวไปในป่า พวกนาคในเมืองบาดาลนี้อยู่ในความดูแลของท้าววิรูปักษ์มหาราช ซึ่งเป็นอธิบดีปกครองเทวดาบนสวรรค์ชั้นจตุมหาราชิกา ด้านทิศตะวันตก

ความเชื่อเรื่องนาคเป็นความเชื่อที่ผสมผสานกันอยู่ ระหว่างความเชื่อในศาสนาพุทธกับความเชื่อในศาสนาพราหมณ์ ในศาสนาพราหมณ์กล่าวว่าพญานาคเป็นพาหนะของพระวิษณุ มีการผูกเป็นเรื่องเล่าว่า เวลาที่พระนารายณ์บรรทมสิทธุ์นั้นพระองค์ทรงบรรทมอยู่บนบังลังก์นาคราช ชื่อพญาอันตนาคา ในเรื่องกุรมาวตาร หรือการอวตารเป็นเต่าตอนกวนน้ำอมฤต พระอิศวรให้เอา เขาตรีกูฏมารองพระเมรุราชแล้วเอาอนันตนาคราชมาพันรอบเขาเป็นสายชัก ให้เทวดาดึงทางหางนาค พวกยักษ์หรืออสูรดึงทางหัวด้วยกำลังแรงทำให้เขาพระเมรุราชทรุดลงไปถึงใต้บาดาล พระนารายณ์จึงนิรมิตเป็นสุวรรณกุมภัณฑ์ไปรองเขาพระสุเมรุ เมื่อเทวดาและอสูรชักเขาพระสุเมรุต่อมาจึงได้น้ำอมฤต หรือตอนพระฤาษีกไลโกฏไปทูลพระอิศวรให้พระนารายณ์อวตารนั้น พระนารายณ์ได้ทูลขอให้บัลลังก์นาค (พญาอนันตนาคา) ของพระองค์ลงไปเกิดด้วย พระอิศวรจึงจัดให้บัลลังก์นาคลงไปเกิดเป็นพระลักษณ์ หรือตอนที่เขาพระสุเมรุเอียงเนื่องมาจากรามสูรรบกับพระอรชุนแล้วจับพระอรชุนฟาดกับเหลี่ยมเขา สุครีพได้อาสาดึงเขาพระสุเมรุให้ตรงโดยการใช้นาคมาฟั่นเป็นพวนพันรอบเขา แล้วใช้มือจี้ตรงสะดือพญานาค เมื่อพญานาคสะดุ้งก็บิดตัวดึงเขาพระสุเมรุให้ตั้งตรงขึ้นมาใหม่ได้

ต่อมาราว ๆ 400 ปี หลังจากที่พระพุทธเจ้าเสด็จดับขันธ์ปรินิพพานแล้ว เมื่อศาสนาพราหมณ์ได้เจริญรุ่งเรืองขึ้นมาใหม่ มีการแต่งเรื่องว่า พระพุทธเจ้าเป็นการอวตารภาคหนึ่งของพระนารายณ์ พญานาคจึงกลายมาเป็นพาหนะของพระพุทธเจ้าไปด้วย เมื่อ

มีการสร้างพระพุทธรูปขึ้นหลังจากที่พระพุทธเจ้านิพพานแล้วประมาณ 500 ปี ได้มีการสร้างพระพุทธรูปปางนาคปรกขึ้น เท่ากับว่าพระวิษณุประทับอยู่บนบัลลังก์นาคของพระองค์ในรูปของพระพุทธเจ้า ซึ่งเป็นการอวตารของพระองค์และถือว่าเป็นพระพุทธรูปประจำวันเสาร์ โดยบรรดาอรรถคาถาจารย์ได้พยายามหาเรื่องมาเชื่อมโยง ว่าในขณะที่พระพุทธเจ้าทรงบำเพ็ญเพียร เพื่อแสวงหาความหลุดพ้นในวันที่ 7 ซึ่งเป็นวันสุดท้ายก่อนที่พระองค์จะตรัสรู้ ฝนได้ตกลงมาพญานาคที่อยู่ภายใต้ต้นมุจจริน จึงได้เนรมิตตัวเองเป็น 7 เศียร มาขดเป็นบัลลังก์แล้วแผ่พังพานปรกบังลมและฝนให้พระพุทธองค์ จึงถือว่าเป็นความดีของพญานาคในพุทธศาสนา ด้วยเหตุนี้ในเทวสถานของศาสนา พราหมณ์ และวัดในพุทธศานาจึงนิยมสร้างรูปพญานาคไว้เป็นขอบเขตของทางเดินหรือบันไดทางขึ้นเทวสถานหรือพระอุโบสถ และซุ้มประตูทางเข้าวัด และผูกเรื่องเป็นนิทานเล่า ๆ กันต่อ ๆ มา โดยอ้างว่าเมื่อครั้งพระพุทธเจ้าดำรงพระชนม์อยู่นั้น มีพญานาคแปลงร่างเป็นมนุษย์มาบวชเป็นภิกษุในพระพุทธศาสนา แต่นาคนั้นถึงแปลงเป็นตัวอะไร ๆ ก็ดี เมื่อนอนหลับแล้วร่างกายจะกลับเป็นนาคตามเดิม แต่พญานาคที่มาปลอมบวชระมัดระวังตัว เวลานอนหลับเป็นนาคก็ไม่มีผู้ใดเห็น จึงบวชอยู่ได้ช้านาน อยู่มาวันหนึ่งเวลาพญานาคที่ปลอมบวชนั้นนอนหลับร่างกายกลับเป็นนาคตามเดิม มีพระภิกษุไปเห็นเข้า จึงนำความไปกราบทูลพระพุทธเจ้า ครั้นพระภิกษุที่เป็นนาคนั้นมาเฝ้าจึงรับสั่งถาม ภิกษุนาคก็กราบทูลตามความเป็นจริงว่าตนเป็นนาค มีศรัทธาอยากจะบวชจึงได้แปลงเป็นมนุษย์มาบวช พระพุทธเจ้าจึงดำรัสว่า สัตว์ดิรัจฉานไม่สามารถจะบวชในพุทธศาสนาได้ จึงโปรดให้พระภิกษุนาค ออกจากเพศบรรพชิต พญานาคมีความอาลัยมากจึงกราบทูลว่า ถึงแม้จะไม่สามารถบวชอยู่ต่อไปได้แต่อยากจะขอฝากชื่อไว้ว่า ถ้าผู้ใดจะบวชแล้ว ขอให้ท่านเรียกชื่อผู้จะบวชเป็นพระภิกษุว่านาคก่อนเสมอไป พระพุทธเจ้าก็ทรงโปรดให้ตามคำขอ พญานาคจึงกลับไปยังนาคพิภพของตน ตั้งแต่นั้นมาพระพุทธเจ้าจึงได้ตั้งธรรมเนียมไว้ว่า ถ้าผู้ใดจะบวชให้เรียกว่านาคเสียก่อนแล้วจึงจะบวชได้ กลายเป็นธรรมเนียมนิยม เรียกผู้ที่จะบวชว่านาค

สืบมาจนบัดนี้ [40] แต่เมื่อตรวจสอบหลักฐาน การบวชเป็นพระภิกษุในพุทธศาสนาแล้วจะพบว่าในครั้งแรก พระพุทธเจ้าทรงบวชให้ด้วยพระองค์เอง เรียกว่า เอหิภิกษุอุปสัมปทา การบวชในช่วงนั้นไม่มีกล่าวถึงเรื่องนาค ต่อมาเมื่อทรงให้พระอรหันต์เป็นพระอุปัชฌาย์ ก็ทรงให้ใช้การบรรพชา คือการยึด ถือไตรสรณาคมน์ ก็ไม่มีการกล่าวถึงนาคอีกเช่นกัน ต่อมาภายหลังจึงบวชด้วยญัติจตุกรรม ก็ไม่มีการกล่าวถึงเรื่องพญานาค

ผู้เขียนมีความเห็นว่าเหตุผลที่ต้องอ้างเอาพญานาคมาเป็นหลักในเรื่องการบวช ก็คือเมื่อแรกเกิดการบวช เป็นพระภิกษุตั้งแต่ครั้งพระพุทธเจ้าทรงบวชให้นั้น ผู้บวชก็ประสงค์เพื่อปฏิบัติธรรมให้ถึงอรหันต์ผล พ้นจากกองกิเลส จึงบวชแล้วไม่มีความประสงค์จะสึกหรือลาสิกขาเพศกลับมาเป็นผู้ครองเรือน ในศาสนาพราหมณ์ก็แบ่งขั้นตอนของชีวิตของคน ๆ หนึ่งออกเป็น 4 ขั้นตอน (อาศรมะ) คือ พรมจริยะ วัยแห่งการศึกษาเล่าเรียน คฤหัสกะ วัยแห่งการครองเรือน วนปรัสกะ วัยแห่งการสละบ้านเรือนไปจำศีลและภาวนาอยู่ในป่า และสันยาสะ วัยแห่งการสละโลกีย์ทั้งปวง โดยการบวชเป็นพระ ขั้นตอนทั้ง 4 นี้จะต้องผ่านก้าวหนึ่งหรือขั้นหนึ่งก่อนแล้วจึงไปสู่อีกก้าวหนึ่ง เมื่อพ้นจากวัยแห่งการครองเรือนแล้ว จึงเข้าสู่วัยแห่งการสละบ้านเรือนไปจำศีลภาวนา ไม่กลับมาสู่การเป็นผู้ครองเรือน ครั้นพุทธกาลล่วงมานานเข้าภิกษุผู้ที่พยายามให้บรรลุถึงที่สุดของกิจบรรพชิตมีน้อยลง แต่มีผู้เข้ามาบวชศึกษาเล่าเรียนธรรมวินัยได้ทราบคำสั่งสอนของ พระพุทธเจ้าแล้วก็ลาสิกขาหรือสึกออกไปเป็นผู้ครองเรือนมากขึ้น การลาสิกขาหรือสึกออกมาจึงต้องมีเหตุว่าทำไมจึงต้องสึกจึงต้องแต่งเรื่องขึ้นมาว่าพระพุทธเจ้าทรงอนุญาตไว้ตั้งแต่ครั้งพญานาคแปลงตัวเป็นมนุษย์มาบวช เมื่อเป็นพญานาค ซึ่งเป็นสัตว์เดรัจฉาน พระพุทธเจ้าจึงทรงอนุญาตให้ออกจากเพศบรรพชิตได้ การที่พระภิกษุลาสิกขาออกมาเป็นผู้ครองเรือน ถือว่าเป็นผู้ตกต่ำในคุณธรรมลงมา โดยสมมติว่าเป็นพญานาคซึ่งเป็นสัตว์เดรัจฉาน จึงลาสิกขา

---

[40] กรมศิลปากร **ลัทธิธรรมเนียมต่าง ๆ เล่ม** 2 (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์บรรณาคาร ;2504) หน้า 678-679

เพศออกมาเป็นคฤหัส ซึ่งถือว่าเป็นหินะชาติได้เพราะคำว่า คฤหัสแปลว่า ผู้ต่ำช้า การบวชนาค จึงเท่ากับเป็นเรื่องที่เจ้าภาพบอกกล่าวให้ญาติมิตรทราบกันล่วงหน้าว่าการบวชลูกหลานที่เป็นนาคนี้ เป็นการบวชแล้วสึก คือบวชเพื่อศึกษาพระธรรมวินัยให้รู้ข้อวัตรปฏิบัติแล้วจะลาสิกขาออกมาเป็นผู้ครองเรือน ไม่ใช่บวชเป็นพระแล้วไม่สึกเพื่อมุ่งนิพพาน แต่ถ้าพระภิกษุรูปใดจะบวชอยู่กี่พรรษาก็ได้ เมื่อเกิดความเบื่อหน่ายในสมณเพศก็สึกออกมาเป็นผู้ครองเรือนได้ตลอดเวลาเท่ากับว่าบวชเท่าที่อยากบวช

อนึ่ง เท่าที่หลักฐานมีปรากฏ การนับถือพญางูหรือนาคที่เป็นความเชื่อของชาวฮินดูทางภาคใต้ของประเทศอินเดียที่มีมาแต่เดิม เมื่อพุทธศาสนาเข้าไปเผยแพร่ในแคว้นกลิงคะ อาจเป็นไปได้ว่ามีการแต่งเรื่องราวขึ้นประกอบว่าพญานาคมีความศรัทธาและเข้ามาอุปสมบทในพุทธศาสนาเป็นส่วนหนึ่งของการโน้มนำให้ผู้นับถือนาคหันมานับถือพุทธศาสนา เหมือนกับศาสนาพราหมณ์ที่เอาครุฑและนาคมาเป็นพาหนะของพระวิษณุ เพื่อต้องการสร้างให้พระนารายณ์เป็นที่ยอมรับนับถือเป็นเทวดาของพวกที่นับถือพญานาค

อย่างไรก็ตาม เรื่องพญานาคยังมีอิทธิพลในความเชื่อของพุทธศาสนิกชนคนไทยอยู่ตลอดมา ดังจะเห็นได้จากหนังสือประวัติของพระอาจารย์มั่น ภูริภัตโต เรียบเรียงโดยอาจารย์มหาบัว ญาณสัมปัญโณ ได้บันทึกประวัติตอนหนึ่งของพระอาจารย์มั่น เอาไว้ว่า ท่านอาจารย์มั่นได้พบกับพญานาคซึ่งมาขอฟังธรรมจากท่านมีข้อความดังต่อไปนี้ [41]

ในสมัยที่ท่านพระอาจารย์มั่นออกเที่ยวแสวงวิเวกอยู่ในตามป่าเขาลำเนาไพรในภาคเหนือและภาคอีสาน ตลอดจนฝั่งซ้ายแม่น้ำโขง ขณะที่ท่านพักบำเพ็ญเป็นสุขวิหารธรรมอยู่สบายในป่าในเขาที่สงัดปราศจากผู้คนทั้งกลางวันและกลางคืนนั้น พระอาจารย์มั่นมีการติดต่อกับพวกกายทิพย์ เช่น เทวบุตร เทวธิดา อินทร์ พระพรหม

---

[41] นที (นามแฝง) **พระอริยสงฆ์ผจญพญานาค** (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์ธารบัวแก้ว;2539) หน้า 5-7

พญานาค ครุฑ ยักษ์ กุมภัณฑ์ คนธรรพ์ วิทยาธร และภูติผีปีศาจ ที่มาจากที่ต่าง ๆ อยู่เป็นประจำสม่ำเสมอ ซึ่งท่านถือเป็นเรื่องธรรมดาเฉกเช่นเดียวกับ มนุษย์ติดต่อกับมนุษยชาติต่าง ๆ ในโลกนี้เพื่อผลประโยชน์ซึ่งกันและกัน ท่านพระอาจารย์มั่น ภูริทัตตเถระ เล่าว่า ขณะที่ท่านกำลังแสดงธรรมอบรมพระเณรตอนกลางคืน ที่หมู่บ้านสามผง นครพนม ได้มีพญานาคอยู่แถบลำแม่น้ำสงครามได้แอบมาฟังเทศน์ท่านแทบทุกคืน โดยเฉพาะวันพระพญานาคมาทุกคืน ถ้าไม่มาตอนท่านอบรมพระเณร พญานาคก็มาตอนดึก ขณะที่ท่านเข้านั่งสมาธิภาวนา ส่วนเทวดาทั้งเบื้องบนและเบื้องล่างมีมาห่าง ๆ ไม่เหมือนอยู่ที่อุดรธานี หนองคาย ยิ่งวันเข้าพรรษาและวันกลางพรรษาและวันปวารณาออกพรรษาด้วยแล้ว ไม่ว่าท่านพระอาจารย์มั่นจะพักจำพรรษาอยู่ที่ไหน แม้แต่ในตัวเมืองก็ยังมีพวกเทวดาทั้งเบื้องบนและเบื้องล่าง ชั้นใดชั้นหนึ่งและที่ใดที่หนึ่งมาฟังธรรมเทศนาท่านมิได้ขาด เช่น ที่วัดเจดีย์หลวง จังหวัดเชียงใหม่ เป็นต้น

เมื่อครั้งพระอาจารย์มั่น ธุดงค์ไปบำเพ็ญเพียรอยู่ในป่าเชิงเขาใหญ่ลูกหนึ่งฝั่งไทยทางทิศตะวันตก นครหลวงพระบาง ภูเขาลูกนี้ตั้งอยู่ชายฝั่งแม่น้ำโขง พระอาจารย์มั่นเล่าว่าที่ใต้เชิงเขาลูกนั้น มีเมืองพญานาคตั้งอยู่ใหญ่โตมาก หัวหน้าพญานาคพาบริวารมาฟังธรรมของท่านเสมอและมักมากันมากมายในบางครั้ง พวกพญานาคไม่ค่อยมีปัญหาซักถามเหมือนพวกเทวดา พวกเทวดาทั้งเบื้องบนและเบื้องล่างมักมีปัญหามากพอ ๆ กัน หมายถึง ปัญหาข้อสงสัยทางธรรมะ ส่วนความเลื่อมในในธรรมะนั้น พวกพญานาคและเทวดามีความเลื่อมใสพอ ๆ กัน พระอาจารย์มั่นพักบำเพ็ญเพียรอยู่เชิงเขาลูกนั้นนานพอสมควร พญานาคก็มาเยี่ยมคารวะฟังธรรมกับท่านแทบทุกคืน พวกพญามาเยี่ยมคารวะท่านไม่ดึกนัก ท่านว่าอาจเป็นเพราะที่พักของท่านเงียบสงัดห่างไกลจากหมู่บ้านก็ได้ พวกพญานาคจึงมาเยี่ยมราว 4 - 5 ทุ่ม

ส่วนสถานที่อื่น ๆ พวกพญานาคมาดึกกว่าก็มี เวลาขนาดนี้ก็มีพวกพญานาคตามสถานที่ต่าง ๆ มีความเคารพเลื่อมใสท่านมากพวกเขาจัดให้บริวารพญานาคมารักษาคุ้มครองป้องกันภัยให้ท่านทั้งกลางวันและกลางคืน โดยผลัดเปลี่ยนวาระกันมิได้ขาด

ท่านไปอยู่สถานที่ใด พวกพญานาคในสถานที่นั้น มักอาราธนานิมนต์ให้ท่านพระอาจารย์มั่น อยู่ที่นั่นนาน ๆ เพื่อโปรดพวกเขา

เมื่อครั้งพระอาจารย์มั่น ภูริทัตตเถระ พักจำพรรษาอยู่บ้านน้ำเมา อำเภอแม่ปั๋ง เชียงใหม่ พระอาจารย์มั่นเล่าว่า ท่านต้อนรับแขกจำพวกกายทิพย์บนสวรรค์ มีท้าวสักกเทวราช เป็นหัวหน้ามากเป็นพิเศษ

แม้หน้าแล้งท่านจะหลีกเลี่ยงไปออกเที่ยววิเวกองค์เดียว อยู่ในถ้ำดอกคำ ท้าวสักกเทวราช ก็พาพวกเทวดาติดตามไปเยี่ยมท่าน ซึ่งพวกเทวดามาแต่ละครั้ง มากันเป็นหมื่นเป็นแสนและมาบ่อยที่สุด

ถ้าพวกที่ไม่เคยมา ท้าวสักกเทวราช ต้องเตือนให้พวกเขาเข้าใจวิธีฟังธรรก่อนที่พระอาจารย์มั่นจะแสดงให้ฟัง โดยมากพระอาจารย์มั่น ท่านแสดง "เมตตา อัปปมัญญาพรหมวิหาร" ให้พวกเทวดาฟัง เพราะพวกเทวดาชอบฟังธรรมนี้มากเป็นพิเศษ

พวกเทวดาชอบสถานที่อยู่ลึก ๆ เงียบสงัดห่างไกลจากมนุษย์ เพราะมนุษย์มีกลิ่นเหม็นรุนแรงเหมือนซากศพ เนื่องจากมนุษย์กินอาหารประเภทเนื้อสัตว์หลายชนิดมากในท้อง ในกระเพาะ มนุษย์จึงเต็มไปด้วยซากศพสัตว์ชนิดต่าง ๆ ส่งกลิ่นเหม็นกระจายออกมา ตามรูขุมขน แต่มนุษย์ด้วยกันชินกลิ่นของกันและกันเลยไม่รู้สึกว่าเหม็นเหมือนกลิ่นศพ ซึ่งผิดกับพวกเทวดามีจมูกพิเศษสัมผัสได้ว่องไวเป็นสภาวะทิพย์ จึงสามารถได้กลิ่นเหม็นเน่าซากศพโชยออกมาจากร่างมนุษย์ได้เต็มที่ ทำให้สะอิดสะเอียนเหียนรากทนไม่ไหวไม่ต่างอะไรกับคนเราทนไม่ได้กลิ่นซากศพเน่า ๆ ในโลงศพฉะนั้นแหละ

พวกเทวดาทุกชั้นทุกภูมิ เคารพท่านพระอาจารย์มั่นและเคารพสถานที่บำเพ็ญเพียรของท่านมาก แม้แต่ทางเดินจงกรมที่ญาติโยมชาวบ้านเอาทรายมาเกลี่ยไว้สำหรับให้พระอาจารย์มั่นเดินได้สะดวก พวกเทวดาก็ไม่กล้าผ่านทางจงกลม ต้องเดินอ้อมไปทางหัว

สำหรับหลวงปู่ชอบ ฐานสโม ได้เล่าถึงประสบการณ์ที่ท่านพบเห็นพญานาคว่าเมื่อคราวที่ท่านนำหมู่พระสงฆ์ธุดงค์ข้ามไปฝั่งลาว แล้วไปปักกลดอยู่ใกล้หมู่บ้านซึ่งอยู่

ใกล้กับแม่น้ำโขง หลังจากฉันภัตตาหารแล้ว ชาวบ้านได้นำบาตรของท่านไปล้างให้โดยเทเศษอาหารอันมีข้าวสุกและน้ำพริกปลาร้าลงไปในน้ำ เหตุการณ์ตอนนี้หลวงปู่ชอบเล่าว่า

เราได้ยินเสียงตลิ่งพังดังครืน ๆ และบรรดาชาวบ้านวิ่งหน้าตาตื่นเข้ามาทางเรานั่งอยู่ท่าทางเขาดูตกใจมาก เขาบอกกับเรา

เมื่อกี้นี้ได้นำบาตรไปล้างในแม่น้ำโขง พอเทน้ำล้างก้นบาตรลงไปก็เกิดเหตุอัศจรรย์ น้ำในแม่น้ำโขงที่ใสแจ๋วกลับขุ่นคลักในพริบตา เหมือนมีอะไรลงไปกวนน้ำใจกลางน้ำหมุนวน (วังน้ำหันตาไก่) วนเป็นน้ำวนอย่างรุนแรง

แรงหมุนของน้ำถล่มเข้าสู่ตลิ่งที่พวกเขากำลังล้างบาตรอยู่พังออกไปเป็นกะบิ ๆ พวกที่อยู่ริมตลิ่งรีบวิ่งหนีกันจ้าละหวั่น เพราะหากตกลงไปในน้ำแล้วต้องถูกแรงน้ำวนดูดจมลงไปในวังน้ำแน่ ๆ

ตอนที่เขามาหาเราเสียงตลิ่งพังดังครืน ๆ ไม่ขาด เรากำหนดจิตดิ่งไปดู เราจึงมองเห็นว่าพญานาคราชในลำน้ำโขงมีความแค้นเคืองที่คนเหล่านั้นเอาน้ำพริก น้ำปลาไปถูกตัวเขาซึ่งอยู่แถบนั้นพอดีเขาจึงใช้ลำตัวฟาดไปมาด้วยแรงฤทธิ์ทำเอาน้ำวนและตลิ่งพังเราจึงกล่าวกับพวกเขาว่า จากนี้ไปอย่าได้เทเศษข้าวและน้ำพริกปลาร้าลงไปเป็นเด็ดขาด

เรื่องน่าจะจบแค่นั้น แต่เปล่า มีภิกษุที่ไปกับเราถือดี คิดว่าเราพูดนั้นเป็นเรื่องเล่น วันหนึ่งหลังจากหลีกจากหมู่บ้าน นำเอาบาตรไปล้างในแม่น้ำแล้ว เทน้ำลงไป ก็เกิดอาเพศน้ำวนหมุนตลิ่งพัง ต้องวิ่งหนีแทบเอาชีวิตไม่รอด ทุกคนจึงยอมฟังเราไม่กล้าทำอย่างที่เราห้ามอีก

เมื่อเราไปจำพรรษาในถ้ำไม่ห่างจากลำน้ำโขงมาก พญานาคราชได้มนัสการเราเพื่อคารวะ ที่ห้ามมนุษย์ไม่ให้ทิ้งเศษอาหารและน้ำสกปรกลงไป ส่วนหัวของเขามานอบน้อมคารวะเราที่ปากถ้ำ ส่วนหางยังคงที่ฝั่งแม่น้ำห่างกันเป็นกิโลเมตร แล้วจึงกลับแม่น้ำโขงไป

“เราพบว่าเขาสร้างกรรมไว้โดยไม่ตั้งใจ เมื่อชาติก่อนเขาเป็นมานพผู้มั่นในศีลห้า แต่วันหนึ่งถือวิสาสะคุ้นเคย ได้ถือเอามีดของพระสงฆ์ไปใช้เป็นของส่วนตัว เมื่อดับชีวิต

แล้วจึงมาเป็นพญานาคราช แม้แสดงฤทธิ์ได้แต่อับวาสนาไม่ได้เป็นคน เราให้ศีลห้าเขายึดถือ"

เรื่องของพญานาคนี้ท่านกล่าวว่า ปรากฏมาตั้งแต่สมัยพุทธกาลเมื่อ 2500 กว่าปีมาแล้ว ผู้ที่ไม่เคยศึกษาพระไตรปิฎกมาเลยและปฏิบัติธรรมไม่ถึงขั้นได้อภิญญาณย่อมไม่มีความเชื่อเรื่องพญานาค คิดว่าเป็นนิทานชาดกซึ่งเล่าขานเอาไว้อย่างเลื่อนลอย ทั้ง ๆ ที่พญานาคมีจริง ๆ แม้ในปัจจุบันนี้ก็มีอยู่

8.7 สรุป

คนไทยเชื่อว่าเมื่อตายแล้ววิญญาณจะออกจากร่างไปชดใช้เวรกรรม วิญญาณที่ออกจากร่าง คือ ผี ซึ่งมีทั้งผู้ดีผู้ร้ายตามแต่ผลกรรมที่ได้ทำมาสะสมไว้ วิญญาณที่ดีหรือผู้ดีแต่ไม่ถึงขั้นที่อยู่บนสวรรค์ได้ ก็จะวนเวียนอยู่ในโลกมนุษย์ เพื่อรอการอุทิศส่วนกุศลหรือรอการเกิดใหม่ ความเชื่อเรื่องผีสางนางไม้ เปรต หรืออสูรกายเป็นความเชื่อที่สืบเนื่องมาจากการเวียนว่ายตายเกิด

พระภูมิเจ้าที่ผีบรรพบุรุษและเจ้าผี เป็นผีที่อยู่ต่ำจากเมืองฟ้าลงมาลงมา มีสภาพความเป็นอยู่แตกต่างไปจากเทวดาที่อยู่บนสวรรค์ เพราะจะอาศัยอยู่ตามบ้านเรือนต้นไม้หรือในอากาศ บางครั้งคนก็ไปสร้างที่อยู่ให้ ผีพวกนี้เป็นใหญ่เฉพาะในพื้นที่ที่สิงสถิตย์อยู่ ซึ่งคนจะมีความเกรงกลัวมากเพราะเชื่อว่าจะคุ้มครองให้คนที่อยู่ในพื้นที่อยู่เย็นเป็นสุขปราศจากอันตรายและภัยพิบัติทั้งปวง ส่วนผีเลวจะเป็นผีที่มีฐานะต่ำสุดในกระบวนผีที่เกี่ยวข้องกับมนุษย์และเป็นผีที่ไม่มีที่อยู่เป็นหลักแหล่งหรือเป็นเจ้าไม่มีศาล

คนรุ่นเก่าเชื่อกันว่ากล้วยตานีมีผี เรียกว่า พรายนางตานี ด้วยเหตุนี้ชาวบ้านจึงไม่กล้าปลูกกล้วยตานีไว้ใกล้เรือน กล้วยตานีถ้าถึงคราวออกปลี จะมีพิธีพลีพรายตานีและเชิญให้คุ้มครองรักษาคนในบ้านและให้โชคลาภ นอกจากนี้ยังมีผีอีกพวกหนึ่ง เรียกว่า ผีปอบเกิดจากผู้ที่เลื่อมใสในของศักดิ์สิทธิ์แล้วประพฤติปฏิบัติตามไม่ได้ ผีปอบจัดอยู่ในประเภทผีเลว

เมื่อเชื่อว่าผีหรือเทวดามีจริงแล้ว ก็เชื่อว่าคนเราสามารถติดต่อกับผีหรือเทวดาได้โดยผ่านคนทรงหรือร่างทรง ในการเชิญวิญญาณประทับร่างทรง จะต้องทำพิธีสักการะวิญญาณของผู้ที่จะถูกเชิญก่อนแต่ในบางครั้งก็มีผีบางตนเข้ามาสิงร่างของคนบางคน ซึ่งเจ้าตัวไม่ยินยอมต้องใช้หมอผีเป็นผู้ขับไล่ผีร้ายให้ บางครั้งหมอผีก็มีอาชีพเป็นหมอทำเสน่ห์ ความเชื่อนี้มีอิทธิพลมาก จะเห็นได้จากการแสดงออกในทางวรรณคดี เช่น ในเรื่องลิลิตพระลอและเรื่องขุนช้างขุนแผน

เรื่องพญานาคก็เป็นอีกเรื่องหนึ่งที่เป็นความเชื่อผูกติดอยู่กับชาวพุทธในประเทศไทย ชาวบ้านเชื่อว่าใต้พื้นดินลงไปนอกจากจะมีนรกแล้วยังมีเมืองบาดาลเป็นที่อยู่อาศัยของพวกยักษ์ กุมภัณฑ์ และนาคหรืองูใหญ่ มีอิทธิฤทธิ์สามารถเนรมิตร่างกายให้เป็นไปตามความต้องการได้ พญานาคในเมืองบาดาลอยู่ในความดูแลของท้าววิรูปักษ์มหาราชอธิบดีปกครองเทวดา ชั้นจตุมหาราชิกาด้านทิศตะวันตก

พญานาคเข้ามาเกี่ยวพันกับพุทธศาสนาได้เป็นเพราะ บรรดาพระอรรถกถาจารย์ในพุทธศาสนาได้พยายามแต่งเรื่องเชื่อมโยงไว้หลายเรื่อง เริ่มตั้งแต่การเนรมิตตัวบังลมและฝนให้ในวันสุดท้ายก่อนที่พระพุทธเจ้าจะตรัสรู้ มาจนถึงเรื่องพญานาคแปลงร่างเป็นมนุษย์มาบวชเป็นพระภิกษุในพุทธศาสนา เมื่อถูกจับได้จึงขอพุทธานุญาตว่า ถ้าผู้ใดจะเข้ามาบวชในพุทธศาสนาแล้วขอให้ เรียกตนเองว่า นาค เสียก่อน จึงจะบวชได้

เท่าที่มีหลักฐานปรากฏ การนับถือพญางูหรือนาค เป็นความเชื่อของชาวฮินดูในภาคใต้ของอินเดีย เมื่อพุทธศาสนาเข้าไปเผยแพร่ จึงสันนิษฐานคงจะมีการแต่งเรื่องประกอบเชื่อมโยง เพื่อให้ผู้นับถือพญานาคหันมานับถือพุทธศาสนา

จากหนังสือประวัติพระอาจารย์มั่น ภูริทัตโต เรียบเรียงโดยพระอาจารย์มหาบัว ญาณสัมปันโน ได้กล่าวว่าพระอาจารย์มั่น เคยพบกับพญานาคที่มาขอฟังธรรมในขณะที่ท่านได้แสดงธรรมอบรมพระ เณร ตอนกลางคืนที่หมู่บ้านสามผง จังหวัดนครพนม โดยเฉพาะวันพระ พญานาคจะมาทุกคืน ถ้าไม่มาตอนท่านอบรมพระ เณร ก็มาตอนดึก ขณะที่ท่านเข้านั่งสมาธิภาวนา และในหนังสือที่เขียนเล่าเรื่องหลวงปู่ชอบ ฐานสโม ว่าเมื่อท่าน

ไปจำพรรษาไม่ห่างจากลำน้ำโขง มีพญานาคมานมัสการท่าน หลวงปู่ชอบกล่าวว่า เรื่องของพญานาคปรากฏมาตั้งแต่สมัยพุทธกาล เมื่อ 2500 กว่าปีมาแล้ว ผู้ไม่เคยศึกษาพระไตรปิฎกและผู้ปฏิบัติธรรมไม่ถึงขั้นได้อภิญญา ย่อมไม่มีความเชื่อเรื่องพญานาค คิดว่าเป็นนิทานชาดก ซึ่งเล่าขานเอาไว้อย่างเลื่อนลอย

บทที่ 9
ความเชื่อทางโหราศาสตร์

ความเชื่อทางโหราศาสตร์เป็นความเชื่อเกี่ยวกับการทำนาย ดวงชะตาชีวิต การทำนายอนาคต ผู้ที่มีบทบาทสำคัญในการทำนายเหตุการณ์ในอนาคต ได้แก่ โหร พราหมณ์ ปุโรหิต หรือหมอดู คำทำนายของโหรหรือหมอดูเป็นความจริงที่ผู้ยึดถือจะต้องเชื่อโดยอาศัยวิธีการทางโหราศาสตร์ คือ ใช้วิธีการคำนวณทางคณิตศาสตร์ และความรู้ทางด้านดาราศาสตร์ประกอบกันเพื่ออธิบายปรากฏการณ์ต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นตามธรรมชาติ หรืออิทธิพลทางธรรมชาติที่เกิดขึ้นกับมนุษย์ เช่น การปรากฏของดาวหางบนท้องฟ้า ถือว่าเป็นลางร้ายของบ้านเมือง ฝนแล้งหรือฝนชุกเกิดจากนาคแย่งกันให้น้ำ วิถีชีวิตคนย่อมเป็นไปตามดวงชะตาราศี จึงต้องคำนวณเวลาเกิดว่าดวงต่าง ๆ อยู่ในตำแหน่งใด ลักขณาสถิตย์อยู่ในราศีใด เป็นต้น ความเชื่อทางโหราศาสตร์ในระดับชาวบ้าน คือความเชื่อในเรื่องฤกษ์ยาม ความเชื่อในเรื่องโชคชะตา ความเชื่อในเรื่องความฝัน

9.1 ความเชื่อเรื่องความฝัน

คนในสังคมไทยมีความเชื่อเรื่องความฝันว่าเป็นเครื่องบอกเหตุล่วงหน้าได้ เมื่อจะเกิดเหตุการณ์สำคัญ ซึ่งจะมีการตีความหรือทายฝันให้เข้ากับเหตุการณ์ เช่น ฝันว่าฟันหักญาติผู้ใหญ่จะตาย ฝันว่าถูกงูรัดจะได้คู่ ฝันว่าเหาะเหินเดินอากาศจะมีชื่อเสียง ฝันเป็นปูงวดหน้าหวยจะออกเลข 8 เป็นต้น

ตามแนวความเชื่อทางพุทธศาสนา ความฝันมี 3 ลักษณะ คือ

1) ความฝันที่เป็นกุศล คือ ความฝันที่จิตใจอยู่ในภาวะที่ดี เช่น ฝันว่าได้พบผู้ทรงศีล ได้พบผู้มีบุญได้ฟังธรรมะ ฯลฯ

2) ความฝันที่เป็นอกุศล คือ ความฝันที่จิตใจอยู่ในสภาพไม่สบาย เช่น ฝันว่าตกต้นไม้ ถูกสัตว์ร้ายกัด ถูกทำร้ายร่างกาย ฯลฯ

3) ความฝันที่เป็นอพยากฤต คือ ความฝันที่ไม่อยู่ในลักษณะ 1 และ 2 ที่กล่าวมา

พุทธศาสนา กล่าวถึงสาเหตุของการฝันว่ามีอยู่ 4 สาเหตุ คือ

1) ธาตุโขภะ คือ ความวิปริตแปรปรวนของธาตุต่าง ๆ ในร่างกายทำให้เกิดการฝันขึ้น ความฝันประเภทนี้จึงเป็นอิทธิพลทางกายภาพ เช่น ความไม่ปกติของเลือดลมและกระเพาะอาหารมีอาการท้องขึ้นท้องเฟ้อหรือปวดท้อง เวลานอนก็จะเกิดความฝัน ซึ่งถือเอาเป็นเรื่องเป็นราวไม่ได้

2) อนุภูตปุพพะ คือ ความฝันที่เกิดขึ้นจากการที่จิตใจยังวิตกกังวลถึงสิ่งที่เคยได้เห็นได้ฟังมาก่อนแล้วนั้น เก็บมาฝัน บางทีเรียกว่าจิตนิวรณ์ เป็นลักษณะของจิตที่จดจ่อในเรื่องนั้น ๆ

3) เทวโตสังหรณ์ อธิบายว่า จิตของผู้ฝันติดต่อกับโอปปาติกะซึ่งเป็นสภาพการเกิดแบบหนึ่ง เช่น พวกเทวดา โดยจะมีทั้งดีและไม่ดี จึงทำให้ความฝันจากสาเหตุนี้มีทั้งไร้สาระและมีสาระ เป็นเรื่องที่เทวดามาเข้าฝันบอกเรื่องราวต่าง ๆ ในบางครั้งก็เป็นการเข้าฝันของผีปู่ ย่า ตา ยาย หรือญาติผู้ใหญ่

4) ปุพพนิมิต อธิบายว่าเกิดจากบุญหรือบาป กรรมดี กรรมชั่วที่ได้ทำไว้จะมาปรากฏเป็นสัญญาลักษณ์ว่าจะมีสาเหตุดีหรือสาเหตุร้ายในความฝันเป็นวิบากกรรมที่สั่งสมอยู่ในภวังค์แสดงในทางการฝัน

พุทธศาสนาได้จำแนกบุคคลตามระดับกิเลสที่อยู่ในจิตใจ ได้แก่ ในระดับปุถุชน โสดาบัน สกทาคามี และอรหันต์ ซึ่งสิ้นอาสวกิเลสแล้ว ในเรื่องความฝันเป็นปรากฏการณ์ทางจิตใจที่เกิดกับผู้มีกิเลสเท่านั้น ดังนั้นบุคคลประเภทเดียวที่ไม่ฝันคือพระอรหันต์ ในเรื่องความฝันนี้มีการกล่าวเชื่อมโยงไปถึงพระพุทธเจ้าด้วย คือกล่าวถึงความฝันของพระพุทธเจ้าไว้ในพระไตรปิฎก ซึ่งน่าจะแต่งขึ้นหลังจากพระพุทธเจ้านิพพานไปนานแล้ว นอกจากนี้ยังมีการกล่าวถึงความฝันไว้ในนิทานชาดกและวรรณคดีในสมัยต่อ ๆ มา กล่าวคือ

9.1.1 พระสุบินนิมิตของพระพุทธเจ้า

ในมหาสุบินสตร [42] ได้กล่าวถึงความฝันของพระพุทธเจ้าในคืนก่อนที่จะตรัสรู้สำเร็จสัมมนาสัมโพธิญาณ พระพุทธเจ้าได้สุบิน 5 ข้อ และได้ทรงทำนายพระสุบินไว้ ดังนี้คือ

1) สุบินว่า พระองค์บรรทมหงายเหนือแผ่นดินเอาพระเศียรพาดภูเขาหิม-พานต์ทางทิศเหนือ พระบาททั้งสองเหยียดข้ามมหาสมุทรไปพาดเขาจักรวาลในทิศใต้ พระหัตถ์ซ้ายเหยียดไปพาดยอดเขาจักรวาลด้านตะวันออก พระหัตถ์ขวาเหยียดไปพาดยอดเขาจักรวาลด้านตะวันออก

ทรงทำนายว่า พระองค์จะได้ตรัสรู้แผ่พระธรรมไปได้ทั่วโลก

2) สุบินว่า มีหญ้าคางอกขึ้นจากพระนาภีค่อย ๆ ยาวขึ้นไปทุกทีจนสูงหลายโยชน์

ทรงทำนายว่า พระองค์จะแสดงธรรมให้เกิดประโยชน์ได้ในสากลโลก

3) สุบินว่า มีหนอนตัวขาวหัวดำจำ

พระขาณุ

ทรงทำนายว่า หมู่ชนจะเนืองแน่นกันมานับถือพระองค์

4) สุบินว่า มีนกสีต่าง ๆ 4 จำพวก บินมาจากทิศทั้ง 4 พากันมาหมอบอยู่ใกล้พระบาท

ทรงทำนายว่าบุคคล 4 วรรณะ จะเลื่อมใสในพระองค์ออกบวชเป็นพระสาวกและเข้าใจในพระธรรมเหมือนกันหมด

5) สุบินว่า เสด็จดำเนินไปมาบนภูเขาซึ่งเต็มไปด้วยอุจจาระ แต่พระบาทมิได้แปดเปื้อนเลยแม้แต่น้อย

---

[42] ดูรายละเอียดในพระมหาสุบินสูตร พระสุตตันตปิฎกในพระไตรปิฎกฉบับหลวงภาษไทยเล่มที่ 22 พ.ศ.2514 ของกรมการศาสนา กระทรวงศึกษาธิการ

ทรงทำนายว่า จะมีผู้เอาลาภ อามิสมาบูชามากมาย แต่พระองค์มีพระหฤทัยอุเบกขาไม่ใยดีต่อลาภทั้งปวง

จะสังเกตได้ว่า ลักษณะความฝันแบบนี้ เป็นกุศล คือ ฝันดีและวิธีการทำนายของพระพุทธเจ้าก็ใช้อาการในฝันเป็นสัญญลักษณ์ (Symbol) และตีความสัญญลักษณ์นั้นเป็นเหตุการณ์ที่จะเกิดขึ้นต่อไปในอนาคต เช่น ลักษณะที่บรรทมแผ่ไปกว้างขวางเป็นสัญญลักษณ์ของการแผ่พระธรรมไปได้กว้างขวาง

อาการงอกงามของหญ้า จากตัวพระองค์ไปจนถึงฟ้า คือ ไกลมาก สูงมาก ก็เป็นสัญญลักษณ์ของพระธรรมของพระองค์ที่แผ่งอกงามไปถึงบุคคลในระดับสูงถึงระดับอินทร์ พรหม

จำนวนมากมายของหนอนเป็นสัญญลักษณ์ของจำนวนคนมากมาย (เหมือนหนอน) หรือหนอนอาจเป็นสัญญลักษณ์ของบุคคลระดับต่ำคือยังมีกิเลสเกี่ยวเนื่องอยู่มากที่เข้ามาสวามิภักดิ์ต่อพระองค์

นกสีต่าง ๆ สี่พวก เป็นสัญญลักษณ์ของ วรรณะ 4 ในอินเดีย 4 ทิศ เป็นสัญญลักษณ์ของทุกหนทุกแห่ง สีขาว เป็นสัญญลักษณ์ของความบริสุทธิ์ การเข้าใจในพระธรรมในข้อนี้ อาจแปลความหมายได้ว่า ไม่ว่าคนในวรรณะใดก็ตาม มาจากที่ใดก็ตาม มีสิทธิ์ที่จะตรัสรู้ได้เหมือนกัน แนวคิดนี้ของพระพุทธเจ้าปฏิวัติแนวคิดในเรื่องวรรณะของอินเดียที่ยกย่องแต่วรรณะสูง ๆ เช่น พราหมณ์ เป็นต้น แต่พระพุทธเจ้าไม่มีเรื่องวรรณะเข้ามาเกี่ยวข้องคือให้ความเสมอภาคกับมนุษย์ทั้งมวล

อุจจาระเป็นสัญญลักษณ์ของสิ่งไม่ดี และสิ่งที่พระพุทธเจ้าเห็นว่าไม่ดีจนเปรียบเหมือนอุจจาระนี้ คือ ลาภ อามิสต่าง ๆ เพราะสิ่งเหล่านี้จะทำให้คนติดอยู่ในบ่วงกิเลส ทำให้เกิดปัญหา ความวุ่นวายต่าง ๆ และถ้ายังยินดีอยู่ในสิ่งเหล่านี้ก็ไม่มีโอกาสที่จะหลุดพ้นจากความทุกข์ได้ เช่นเดียวกับปัญหาฉ้อราษฎร์บังหลวง หรือปัญหาคอรัปชั่นในสังคมทั่วไปที่เป็นปัญหาสะกัดกั้นไม่ให้สังคมเจริญก้าวหน้าไปได้

9.1.2 พุทธทำนายพระสุบินนิมิตของพระเจ้าปเสนทิโกศล

พระพุทธเจ้าทรงทำนายพระสุบินนิมิต 16 ข้อของพระเจ้าปเสนทิโกศลปรากฏอยู่ในมหาสุบินชาดก พระสุตตันตปิฎก พระไตรปิฎกภาษาไทยฉบับหลวงเล่มที่ 27 หน้า 24 ได้กล่าวถึงพระสุบินนิมิตของมหาราชา คือพระเจ้าปเสนทิโกศลไว้ 16 ข้อแต่ไม่มีคำทำนายของพระพุทธเจ้า คำทำนายนี้ไปปรากฏในอรรถกถามหาสุบินชาดก เอกนิบาต ภาค 2 หน้า 164 [43] เล่าว่าพระเจ้าปเสนทิโกศลผู้ครองกรุงสาวิตถี แคว้นโกศล บรรทมหลับและเวลาปัจฉิมยามใกล้รุ่งทรงสุบิน 16 ข้อ เมื่อบรรทมตื่นก็ให้โหรทำนาย โหรทำนายว่าจะประสบอันตรายอย่างหนึ่งใน 3 อย่าง คือ (1) เสียราชสมบัติ (2) เสียพระมเหสี (3) สิ้นพระชนม์ พระเจ้าปเสนทิโกศลเลยจะทำพิธีฆ่าสัตว์บูชายัญ เสดาะเคราะห์ แต่นางมัลลิกาเทวีเห็นควรจะปรึกษาพระพุทธเจ้าดูก่อน พระเจ้าปเสนทิโกศล จึงเฝ้าพระพุทธเจ้าและให้ทำนายฝัน พระพุทธเจ้าทรงทำนายความฝัน 16 ข้อ ของพระเจ้าปเสนทิโกศลไว้ดังนี้ คือ [44]

1) ฝันเห็นโคอสุภะ (ดำ) วิ่งมาจากทิศทั้ง 4 ทำท่าคำรามจะชนกันแต่ก็ไม่ชน ทรงทำนายว่า จะมีผลในอนาคตกาล คือ ผู้เป็นใหญ่จะไม่ตั้งในธรรม มนุษย์ไม่ประพฤติธรรม โลกจะวิปริตแปรปรวน ฟ้าร้องแต่ฝนไม่ตกเหมือนโคร้องคำราม แต่ไม่ชนกัน

2) ฝันเห็นต้นไม้ ออกผลตั้งแต่ต้นยังเล็ก ๆ ทรงทำนายว่า มนุษย์จิตใจเสื่อม มีราคะ ตัณหามาก สตรีจะมีระดูเร็ว มีลูกมากตั้งแต่ยังเด็กเหมือนต้นไม้ที่มีผลตั้งแต่ต้นเล็ก ๆ คือยังไม่พร้อมไม่เหมาะสมที่จะมี

3) ฝันเห็นแม่โคใหญ่ มาวอนขอนมจากลูกโค ทรงทำนายว่าคนจะไม่เอื้อเฟื้อบิดามารดา ต้องวอนขออาหารจากบุตรเหมือนโคขอนมจากลูกโค

4) ฝันว่าคนเอาโคตัวเล็ก ๆ มาไถนาแต่ไถไม่ไหว โคเลยยืนอยู่เฉย ๆ ทรงทำนาย

---

[43] พระศรีวิสุทธิวงศ์ (สาย ตุลโย), **ความฝันในคัมภีร์พระพุทธศาสนาและการฆ่าความโกรธ** (มหาพระนคร, มกุฏราชวิทยาลัย: 2499) หน้า 25

[44] <u>เรื่องเดียวกัน</u>, หน้า 25-45

ว่าผู้มีอำนาจจะไม่ตั้งอยู่ในธรรม คนหนุ่ม ตระกูลต่ำได้ ผู้ใหญ่แล้วไม่ทำงาน คนแก่เมื่อไม่ได้ยศ ก็ไม่ทำงาน

5) ฝันว่ามีปาก 2 ข้าง บุรุษป้อนหญ้าให้ม้ากินทั้ง 2 ปาก ทรงทำนายว่า ภายหน้าผู้ใหญ่จะเป็นพาล ไม่ยุติธรรม ในการตัดสินความจะรับสินบนจากคู่ความทั้ง 2 ข้าง เหมือนบุรุษป้อนหญ้าให้ม้าทั้ง 2 ปาก

6) ฝันว่าคนเอาถาดทองคำไปยื่นให้สุนัขจิ้งจอก ๆ ถ่ายปัสสาวะลงบนถาดทองนั้น ทรงทำนายว่าในภายหน้าผู้ใหญ่ไม่ตั้งอยู่ในธรรม ไม่ยกย่องคนเกิดในตระกูลสูง แต่ไปยกย่องคนเกิดในตระกูลต่ำ คนเกิดในตระกูลสูงเลยต้องยกลูกสาวให้พวกสกุลต่ำ เหมือนมอบถาดทองให้สุนับจิ้งจอก

7) ฝันว่าคนนั่งฟั่นเชือกอยู่บนตั่ง ซึ่งมีนางสุนัขจิ้งจอกหิวจัดกัดกินเชือกอยู่ใต้ตั่งนั้น บุรุษนั้นก็ฟั่นเชือกไปเรื่อย ๆ ทางสุนัขก็กัดกินไปเรื่อย ๆ ยิ่งฟั่นก็ยิ่งหมด ทรงทำนายว่าหญิงจะโลเลเหลาะแหละในชาย หลงเสพสุราแต่งกายฟุ้งเฟ้อ มีชู้ ผลาญสมบัติสามีเหมือนนางจิ้งจอกที่กัดกินเชือกนั้น

8) ฝันเห็นตุ่มน้ำใบหนึ่งมีน้ำเต็มตั้งอยู่ตรงกลางมีตุ่มว่างตั้งอยู่รอบ ๆ คนมาจาก 8 ทิศ เอากระป๋องตักน้ำใส่ตุ่มก็เต็มตุ่มเดียว น้ำก็หกออก แต่ไม่ยอมตักใส่ตุ่มที่ยังไม่มีน้ำ ทรงทำนายว่า โลกจักเสื่อม บ้านเมืองจักแร้นแค้น ราชาจะตกยาก สิ้นราชอำนาจ ผู้ได้สมบัติจะร่ำรวย ราชาที่ยากจนจะเกณฑ์ชาวบ้านเพาะปลูกเพื่อตนเอง ราษฎรต้องทิ้งงานของตนเอง เหมือนคนตักน้ำใส่ตุ่มที่เต็ม แต่ของตัวเองยังว่างเปล่า

9) ฝันเห็นสระโบกขรณี มีบัวเบญจพรรณ มีสัตว์ 2 เท้า 4 เท้า ลงไปกินรอบ ๆ สระแต่บริเวณรอบสระนี้น้ำใส ตรงกลางกลับขุ่น ทรงทำนายว่า ภายหน้าผู้ใหญ่ไม่ตั้งอยู่ในธรรมจะปกครองบ้านเมืองโดยลุแก่อำนาจอคติ 4 มีฉันทคติ เป็นต้น เก็บภาษีมาก ประชาชนจะหนีออกจากส่วนกลางไปอยู่บริเวณชายแดน

10) ฝันเห็นคนหุงข้าว มีทั้งดิบ สุก เปียก ในหน้าเดียวกัน ทรงทำนายว่าในอนาคตผู้ใหญ่ไม่อยู่ในธรรม รวมทั้งพวกข้าราชการ พระ เทวดา ฯลฯ โดยเฉพาะเทวดา

โกรธที่พายุพัดปราสาทจึงบันดาลไม่ให้ฝนตกบ้าง ไม่ตกบ้าง ทำให้ข้าวบางแห่งเน่าเสียไม่ได้ผล

11) ฝันเห็นคนเอาแก่นจันทร์ราคาตั้งแสนไปแลกกับเปรียงเน่า ทรงทำนายว่าเมื่อศาสนาของพระองค์เสื่อมลง ภิกษุอลัชชีทั้งหลาย ไม่มีความละอายแก่บาป มุ่งแต่จะได้ปัจจัย ลาภ ไม่สนใจประพฤติธรรมเห็นพระนิพพาน ลาภ ปัจจัย คือ เปรียงเน่า

12) ฝันเห็นน้ำเต้าเปล่า ๆ ที่คว้านไส้ออกแล้ว กลัวจมอยู่ในน้ำ ทรงทำนายว่าผู้ครองเมืองไม่ตั้งอยู่ในธรรม ผู้เป็นใหญ่ไม่ให้ยศแก่กุลบุตรตระกูลสูงให้แก่ตระกูลต่ำ คนมีตระกูลมีศีลสัตย์จะตกต่ำเหมือนน้ำเต้าที่จมน้ำนั้น

13) ฝันเห็นศิลาแท่งทึบใหญ่มากลอยน้ำเหมือนเรือสำเภา ทรงทำนายว่า คนที่เป็นใหญ่ไม่ยุติธรรมให้อำนาจแก่คนตระกูลต่ำ ไม่มีศีลสัตย์ คนพวกนี้เลยเฟื่องฟู เหมือนหินลอยน้ำ

14) ฝันว่าฝูงนางเขียดตัวเล็ก ๆ ไล่ตามงูเห่าใหญ่ ๆ โดยกำลังรวดเร็ว แล้วกัดเนื้องูเห่ากลืนกิน ทรงทำนายว่า โลกจะเสื่อมจากศีลธรรม มนุษย์กิเลสตัณหาจัด ชายจะตกอยู่ในอำนาจของภรรยาสาว ๆ ที่ประพฤติตนเลวทรามต่อสามี

15) ฝันว่าพระยาหงส์ทองบินเข้าล้อมกาที่เที่ยวอยู่ในบ้าน ทรงทำนายว่าราชาทั้งหลายจะไม่สามารถในศิลปะต่าง ๆ ไม่ชำนาญยุทธวิธี ไม่ให้ความเป็นใหญ่แก่กุลบุตรที่ชาติตระกูลเหมือนกัน พวกนี้ไม่สามารถเลี้ยงชีวิตจึงไปประจบคนต่ำ ๆ ที่ได้รับยกย่องเหมือนกาที่มาอยู่ตามบ้านหงส์ทอง เหมือนราชาที่ต้องประจบคนต่ำ ๆ เหมือนกา

16) ฝันเห็นแพะไล่ตามกัดกินเสือเหลือง เสือดาว เห็นแพะก็วิ่งหนี ทรงทำนายว่าในอนาคตพวกราชตระกูลไม่อยู่ในธรรม คนตระกูลต่ำคุ้นเคยกับราชา จะได้เป็นใหญ่ เกิดการเบียดเบียนผู้ดีมีตระกูล แม้ในสังฆมณฑล ภิกษุอลัชชีจะทำชั่วช้าเบียดเบียนผู้มีศีล จนต้องหลบเข้าป่า

จะเห็นได้ว่าพระพุทธเจ้าใช้ประสบการณ์ฝันของพระเจ้าปเสนทิโกศลเป็นสัญญลักษณ์ทำนายถึงอนาคตกาลทั้งสิ้น และจากคำทำนายดังกล่าวนั้นจะเห็นว่าไม่เกี่ยวข้อง

โดยตรงกับตัวผู้ฝัน คือพระเจ้าปเสนทิโกศลเลย แต่พระพุทธเจ้าระบุถึงมนุษยชาติโดยทั่วไปไม่ได้บ่งว่าจะเป็นชาติใดและในบางข้อจะเกี่ยวข้องกับพุทธศาสนาโดยตรง การพยากรณ์อนาคตในลักษณะที่ว่าต่อไปสังคมมนุษย์จะเสื่อม มีวิปริต อาเพธต่าง ๆ นี้ พระพุทธเจ้าได้ทรงเคยพยากรณ์ไว้บ้างแล้วเมื่อกล่าวถึงยุคต่าง ๆ และในที่สุดก็จะเป็นยุคของความวุ่นวาย ไม่มีศีลธรรม ที่เรียกว่ากลียุค จนในที่สุดโลกจะสงบอีกวาระหนึ่งถึงยุคของพระศรีอาริย์ แต่ก็น่าสังเกตอย่างหนึ่ง คือ ลักษณะของการทำนายดังกล่าวนั้น ในบางตอนทำให้คิดได้ว่าอาจไม่ใช่พุทธทำนาย เพราะจากการพูดถึงเรื่องชาติตระกูลที่ว่าชาติตระกูลต่ำได้ครองเมืองเป็นความยุติธรรม เพราะพระพุทธเจ้ากล่าวอยู่เสมอว่า ชาติกำเนิดไม่ว่าจะเป็นวรรณะใด ตระกูลใด มีความเท่าเทียมกัน จะแตกต่างกันก็ที่กรรมของแต่ละบุคคลว่าจะเป็นกรรมดีหรือกรรมชั่ว คือพระพุทธเจ้าทรงเน้นเรื่องความประพฤติว่าต้องมี ศีลสัตย์ แต่ไม่จำเป็นที่คนตระกูลต่ำ จะเป็นผู้มีกรรมชั่ว ไม่มีศีลสัตย์ และคนตระกูลสูงถึงจะมีความดีนอกจากว่าจะตีความหมายเป็นว่าตระกูลต่ำ ในที่นี้หมายถึงความไม่เหมาะสมกับตำแหน่งหน้าที่ที่จะได้รับ มิใช่พวกวรรณะต่ำหรือไม่มีวรรณะตามความเชื่อของคนในอินเดีย อีกนัยหนึ่ง อาจเป็นวิธีการที่พระพุทธเจ้านำมาเป็นอุบายในการที่จะพยากรณ์ถึงอนาคตของโลก เพราะคำทำนายนั้นไม่ได้เกี่ยวข้องโดยตรงกับพระเจ้าปเสนทิโกศลเลย แต่ที่น่าสังเกตอย่างหนึ่งคือ สัญญลักษณ์ที่ใช้นั้นเป็นไปในลักษณะที่คล้ายกัน การทำนายพระสุบินของพระองค์เอง ดังที่ได้บรรยายไว้ข้างต้น คือเป็นการเปรียบเทียบสิ่งในความฝันมาเป็นเหตุการณ์จริง ๆ ที่เป็นไปได้ในชีวิตมนุษย์ เช่น เปรียบต้นไม้ สัตว์ชนิดต่าง ๆ กับคนชนิดต่าง ๆ ของที่มีค่าก็แปรความหมายเป็นคนดี มีศีลสัตย์ เป็นต้น แม้ว่าความฝันที่ถือว่าเป็นพุทธทำนายฟัง 2 ครั้งนี้จะแตกต่างกันแบบตรงข้าม คือ พระสุบินของพระพุทธเจ้านั้นถือว่า มีลักษณะเป็นกุศลแต่ของพระเจ้าปเสนทิโกศล มีลักษณะเป็นกุศล แต่วิธีการใช้สัญญลักษณ์นั้นเป็นไปในแบบเดียวกัน เข้าใจได้ง่าย

อย่างไรก็ตามในส่วนที่เป็นการทำนายความฝันของพระเจ้าปเสนทิโกศลนี้ไม่มีปรากฏในพระไตรปิฎก มีแต่ในอรรถกถาจารย์ ดังนั้นอาจเป็นไปได้ที่ว่า คงไม่ใช่พุทธ

ทำนายที่แท้จริง และดังเหตุผลดังกล่าวข้างต้น ที่ว่าพระพุทธเจ้าคัดค้านเรื่องวรรณะ ซึ่งไม่น่าที่จะมาเห็นความแตกต่างในเรื่องชาติตระกูล

อีกประการหนึ่ง พระพุทธเจ้ามิได้ให้ความสำคัญกับความฝัน เพราะถือว่าจะชั่วดีอยู่ที่การประพฤติตน ความฝันเป็นเรื่องของคนที่ยังมีกิเลส เพราะคนยังมีกิเลสเท่านั้นจึงฝัน พระพุทธดำรัสในมงคลชาดกมีว่า "ผู้ใดไม่ถือมงคลตื่นข่าว ไม่ถืออุกกาบาต <u>ไม่ถือความฝัน</u> ไม่ถือลักษณะดีหรือชั่ว ผู้นั้นชื่อว่าล่วงพ้นโทษแห่งการถือมงคล ตื่นข่าวครอบงำกิเลสเครื่องประกอบสัตว์ไว้ในภพที่เป็นคู่กั้น ย่อมไม่กลับมาเกิดอีก"[45]

จากพุทธพจน์นี้จะเห็นว่าการยึดถือในเรื่องความฝันนั้น เป็นอุปสรรคของการพ้นทุกข์ แต่เราก็ไม่สามารถจะปฏิเสธความฝันได้ ต้องยอมรับว่าความฝันเป็นปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นจริงในหมู่มนุษย์ก็ยังข้องอยู่ในกิเลส ในแง่นี้ความฝันจึงยังคงสำคัญอยู่และข้อสำคัญอีกประการหนึ่ง คือทำให้ทราบอนาคตถ้าฝันมาจากสาเหตุข้อบุพพนิมิต เพราะเป็นการทำงานของจิต ผู้เชี่ยวชาญทางด้านพุทธศาสนาท่านหนึ่ง กล่าวว่า "พุทธศาสนา (อภิธรรม) ยืนยันไว้นานแล้วว่าจิตสามารถรับอารมณ์ทางมโนทวารได้ ทั้งอารมณ์ก็เป็นอดีต อนาคต และปัจจุบัน หมายความว่า แม้แต่เหตุการณ์ ซึ่งจะเกิดขึ้นในอนาคต จิตก็อาจรับรู้ทางมโนทวาร [46] ....ด้วยเหตุผลดังกล่าว ความฝันจึงยังเป็นที่สนใจของพุทธศาสนิกชนอยู่มาก และด้วยเหตุที่พระพุทธเจ้าไม่ได้ให้ความสำคัญแก่ความฝัน ตลอดจนการทำนายฝันที่ปรากฏในคัมภีร์สำคัญทางพุทธศาสนาเท่าที่ค้นพบ ก็มีเพียง 2 แห่ง คือการทำนายพระสุบินนิมิตของพระพุทธเจ้าเอง และทรงทำนายของพระเจ้าปเสนทิโกศล ทำให้ไม่อาจยึดถือเป็นแบบแผนในการทำนายฝันได้ ตำราทำนายฝันจึงมีอยู่มากมาย

---

[45] กรมการศาสนา กระทรวงศึกษาธิการ, **พระไตรปิฎกภาษาไทยฉบับหลวง**, เล่มที่ 27 พ.ศ.2514 หน้า 27

[46] แสง จันทร์งาม, "**จิตและการทำงานของจิต**" , วารสารมนุษยศาสตร์ (ปีที่ 6 ฉบับที่ 4 เมษายน 2518) หน้า 32

หลายตำราด้วยกัน แต่ที่อาจยึดถือเป็นมาตรฐานเดียวกัน คือ พิจารณาสาเหตุของการฝัน และช่วงเวลาของการฝัน เรื่องของช่วงเวลานี้เป็นความเชื่อของคนไทยว่าถ้าฝันยามสาม คือตอนใกล้รุ่ง (ช่วงเวลาเดียวกับพระสุบินของพระพุทธเจ้า) มักจะเป็นความฝันที่มีสาระแม่นยำ

9.1.3 ในนิทานชาดก เรื่อง พระมโหสถ ได้กล่าวถึง ความเชื่อในเรื่องความฝันว่า ในวันที่พระโพธิสัตว์มโหสถปฏิสนธินั้น พระเจ้าวิเทหะทรงพระสุบินว่าที่มุมพระลานกรุงมิถิลา ทั้ง 4 ด้าน มีกองเพลิง 4 กอง ขนาดเท่ากำแพงใหญ่ลุกขึ้นและในท่ามกลางกองเพลิงทั้ง 4 กองนั้น มีกองเพลิงเล็ก ๆ เท่าหิ่งห้อยลุกสว่างมากกว่า ความสว่างของกองเพลิงเล็ก ๆ ที่ลุกอยู่นั้นสว่างไปทั่วจักรวาล แม้แต่จะมีเม็ดพันธุ์ผักกาดอยู่ที่พื้นดินก็สามารถมองเห็นได้ และมีทั้งเทวดา ทั้งมาร และพระพรหม มาบูชากองไฟน้อย ๆ นั้นด้วยของหอมและดอกไม้ มหาชนที่เดินไปมาอยู่ในระหว่างเปลวเพลิงก็ไม่ร้อน เมื่อพระเจ้าวิเทหะตื่นจากบรรทม ก็กลัวนั่งพิจารณาฝันอยู่จนรุ่งเช้า ราชบัณฑิตทั้ง 4 ซึ่งเป็นอาจารย์ของพระองค์มาเฝ้า จึงทรงเล่าความฝันให้ฟัง แล้วขอให้ช่วยทำนายฝันให้ เสนกบัณฑิตผู้เป็นพระอาจารย์ได้ทำนายว่า พระสุบินนั้นเป็นศุภมงคล คือจะมีบัณฑิตคนที่ 5 ที่มีสติปัญญามากกว่าการบัณฑิตทั้ง 4 ที่เป็นพระอาจารย์ของพระองค์มาปฏิสนธิ

9.1.4 ความฝันในวรรณคดี

ในวรรณคดีไทย มีการกล่าวถึงความฝันไว้ในเรื่องที่แต่งขึ้นแทบทุกเรื่อง เรื่องความฝันที่น่าสนใจคือการฝันของคนตั้งท้อง เพราะเป็นเรื่องที่ถ่ายทอดมาจากวิถีชีวิตของชาวบ้านก่อนตั้งครรภ์ หรือเมื่อเริ่มตั้งครรภ์ใหม่ ๆ ผู้มีครรภ์มักจะฝันแปลก ๆ และเชื่อกันว่าความฝันนั้นเป็นนิมิตบอกให้รู้ล่วงหน้า ว่าบุตรในครรภ์จะเป็นหญิงหรือชาย มีลักษณะดีหรือชั่ว และเมื่อเติบโตจะเป็นคนเช่นใด ในหนังสือเรื่องขุนช้างขุนแผน ซึ่งสะท้อนความเชื่อในระดับชาวบ้าน ก็แต่งให้ตัวละครมีการฝันก่อนตั้งครรภ์อยู่แทบทุกคน

(1) นางเทพทองแม่ขุนช้างฝัน

ฝ่ายนางเทพทองนั้นนอนหลับ พลิกกลับก็เพ้อละเมอฝัน
ว่าช้างพลายตายกลิ้นตลิ่งชัน พองขึ้นหัวนั้นเน่าโขลงไป
ยังมีตะกรุมหัวเหม่ บินเตร่เร่มาแต่ป่าใหญ่
อ้าปากคาบช้างแล้ววางไป เข้าในหอกลางที่นางนอน
ในฝันนั้นว่านางเรียกนก เชิญเจ้าขรัวหัวถกมานี่ก่อน
นางคว้าได้ตัวเจ้าหัวกล้อน กอดนกกับช้างนอนสบายใจ

ขุนศรีวิชัยทำนายฝันให้ภรรยาว่า

ขุนศรีวิชัยจึงทำนายฝัน อ้อเจ้าจะมีครรภ์หาเป็นไรได้
ลูกเราจะเป็นชายทำนายไว้ เหมือนนกตะกรุมใหญ่คาบช้างมา
จะบริบูรณ์พูนสวัสดิ์แล้วเจ้าพี่ แต่ลูกของเรานี้จะขายหน้า
หัวล้านแต่กำเนิดเกิดมา จะมั่งมีเงินตรากว่าห้าเกวียน

(2) นางทองประศรีแม่ขุนแผนฝัน

นิมิตฝันนั้นว่าท้าวสหัสนัยน์ ถือแหวนเพชรเม็ดใหญ่เหาะดั้นมา
ครั้งถึงจึงยื่นแหวนนั้นให้ นางรับแหวนไว้ด้วยหรรษา
แสงเพชรส่องวาบปลาบเข้าตา ตื่นผวาคว้าทั่วปลุกผัวพลัน

ขุนไกรพลพ่ายทำนายฝันให้ภรรยาว่า

ฝันว่าได้ธำมรงค์วงวิเศษ ของโกสีย์ตรีเนตรอันเฉิดฉาย
เพชรรัตน์อร่ามงามเพริศพราย บรรยายว่าเป็นสิ่งมิ่งมงคล
จะมีครรภ์ลูกนั้นจะเป็นชาย ดังทหารพระนารายณ์มาปฏิสนธิ์
จะกล้าหาญการรณรงค์คงทน ฤทธิรณปราบทั่วทั้งแดนไตร
ซึ่งว่าเพชรรัศมีสีกล้า ภายหน้าจะได้เป็นทหารใหญ่
มียศศักดิ์เป็นพระยาข้าใช้ ร่วมพระทัยทรงธรรม์พระพันปี

(3) นางศรีประจันแม่นางพิมฝัน

ว่าพระพิศนุกรรมห์เหาะดั้นฟ้า ถือแหวนประดับมาสวมนิ้วนาง

แล้วกลับไปสถานพิมานมาศ แสนสนิทพินาศวาสจนสว่าง

พันศรโยธาทำนายฝันให้ภรรยาว่า

จึงทำนายฝันไปมิได้ช้า ว่าเจ้าฝันนั้นหนาจะมีครรภ์

ได้แหวนประดับลูกจะเป็นหญิง รูปร่างงามจริงตละแกล้งสรรค์

ด้วยเป็นแหวนของพระวิศุกรรม์ จะเป็นช่างใตรนั้นไม่ทันเลย

9.1.5 ตัวอย่างความเชื่อในเรื่องความฝันในสังคมไทยมีอยู่มากมาย เช่น เมื่อไม่นานมานี้พระราชสุทธิญาณมงคล เจ้าอาวาสวัดอัมพวัน เจ้าคณะอำเภอพรหมบุรี จังหวัดสิงห์บุรี ได้จัดพิมพ์หนังสือเรื่องอานิสงค์ของการสวดพระพุทธคุณเผยแพร่ให้พุทธศาสนิกชนที่เลื่อมในพุทธศาสนา โดยเล่าความฝันของท่านไว้ว่า[47]

คืนวันหนึ่งอาตมานอนหลับแล้วฝันไปว่าอาตมาได้เดินไปในสถานที่แห่งหนึ่ง ได้พบกับพระสงฆ์รูปหนึ่งครองจีวรคร่ำ สมณสารูปเรียบร้อยน่าเลื่อมใส อาตมาเห็นว่าเป็นพระอาวุโส ผู้รัตตัญญู จึงน้อมมนัสการท่าน ท่านหยุดยืนตรงหน้าอาตมาแล้วกล่าวกับอาตมาว่า

"ฉั นคือสมเด็จพระพนรัตน์ วัดป่าแก้ว แห่งกรุงศรีอยุธยา ฉั น ต้องการให้เธอได้ไปที่วัดใหญ่ชัยมงคล เพื่อดูจารึกถวายพระเกียรติแก่สมเด็จพระนเรศวรมหาราชผู้เป็นเจ้าเนื่องในวาระที่สร้างพระเจดีย์ฉลองชัยชนะเหนือพระมหาอุปราชาแห่งพม่า และประกาศความเป็นอิสระของประเทศไทยจากหงสาวดีเป็นครั้งแรก เธอไปดูไว้แล้วจดจำมาเผยแพร่ออกไป ถึงเวลาที่เธอจะได้รับรู้แล้ว"

ในฝันอาตมารับปากท่าน ท่านก็บอกตำแหน่งให้แล้วก็ตกใจตื่นนอนใกล้รุ่ง อาตมาก็ทบทวนความฝันก็นึกอยู่ในใจว่าเราเองนั้นกำหนดจิตด้วยกรรมฐาน มีสติอยู่เสมอ เรื่องฝันฟุ้งซ่านเป็นไม่มี อาตมาก็ได้ข่าวในวันนั้นแหละว่า ทางกรมศิลปากรทำการ

---

[47] พระราชสุทธิญาณมงคล **อานิสงฆ์ของการสวดพระพุทธคุณ** (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์วิริยะพัฒนา; 2538) หน้า 12-18

บูรณะปฏิสังขณะพระเจดีย์ใหญ่ในวัดใหญ่ชัยมงคล และจะทำการบรรจุบัวยอดพระเจดีย์อันเป็นนิมิตหมายการสิ้นสุดการบูรณะ แล้วจะรื้อนั่งร้านทั้งหมดออกเสร็จสิ้นอาตมาจึงได้ขอร้อง ดร.กิ่งแก้ว อัตถากร ให้เลื่อนการปิดยอดบัวไปอีกวันหนึ่ง เพื่อที่อาตมาจะได้นำพระซุ้มเสมาชัย ซุ้มเสมาขอ ที่อาตมาได้สร้างขึ้นมาตามแบบดั้งเดิมที่พบในเจดีย์ใหญ่ใกล้กับวัดอัมพวันซึ่งพังลงน้ำ ที่กิ่งเหลืองเป็นควรวบรวมเอามาให้อาตมา ตั้งแต่เมื่อเริ่มมาพัฒนาวัดใหม่ ๆ แต่แตกหักผุพังทั้งนั้นหลายสิบปี๊บ อาตมาได้ป่นเอามาผสมสร้างเป็นองค์พระใหม่ไปร่วมบรรจุไว้ที่ยอดพระเจดีย์บ้าง

วันนั้นอาตมาเดินทางไปถึงก็ได้เดินขึ้นไปบนเจดีย์ตอนที่สุดบันไดแล้ว มองเห็นโพรงที่ทางเข้า มองเห็นโพรงที่เขาทำไว้สำหรับลงไปด้านล่าง มีร้านไม้พอไต่ลงไปภายในตั้งใจเด็ดเดี่ยวว่าลงไปคราวนี้ ถ้าพลาดตกลงไปจากนั่งร้านม้าก็ยอมตาย คนที่ร่วมเดินทางมาด้วยเขาไม่ลงไปข้างล่างด้วยแต่ไปบนลานชั้นบน อาตมาก็ดิ่งลงไปชั้นล่าง มีไฟฉายดวงหนึ่ง เวลานั้นประมาณ 09.00 น. อาตมาลงไปภายในแล้วก็พบนิมิตดังที่สมเด็จพระพุนรัตน์ได้บอกไว้จริง ๆ

อาตมาจึงได้พบว่าแท้ที่จริงแล้วสิ่งที่สมเด็จพระพนรัตน์ วัดป่าแก้วท่านได้จารึกถวายพระพร ก็คือ บทสวดที่เรียกว่า "พาหุง มหาการุณิโก"

ท้ายของนิมิตนั้นระบุว่า "เราสมเด็จพระพนรัตน์ วัดป่าแก้ว ศรีอโยธเยศ คือผู้จารึกนิมิตจะนำเอาไว้ถวายพระพรแด่มหาบพิตรเจ้าสมเด็จพระนเรศวรมหาราช

พาหุงมหากา ก็คือ บทสวดสรรเสริญพระพุทธคุณ พระธรรมคุณ พระสังฆคุณแล้วก็พรพาหุงอันเริ่มด้วยพาหุงสหัสไปจนถึงทุกคาหทิฏฐิ แล้วเรื่อยไปจนถึงมหากรุณิโกนาโถ หิตายะ และจบลงด้วย ภะวะตุ สัพพะ มังคะลัง สัพพะพุทธา สัพพะธัมมา สัพพะสังฆานุภาเวนะ สะทา โสตถี ภะวันตุ เต อาตมา เรียกรวมกันว่า พาหุงมหากา

อาตมาจึงเข้าใจบัดนั้นเองว่าบทพาหุงนี้คือบทสวดมนต์ที่สมเด็จพระพนรัตน์วัดป่าแก้ว ได้ถวายให้พระบาทสมเด็จพระนเรศวรมหาราชไว้สวดเป็นประจำเวลาอยู่กับพระมหาราชวังและในระหว่างศึกสงคราม จึงปรากฏว่าพระบาทสมเด็จพระนเรศวร

มหาราชเจ้าทรงรบ ณ ที่ใด ทรงมีชัยชนะอยู่ตลอดมา มิได้ทรงเพลี่ยงพล้ำเลย แม้จะเพียงลำพังสองพระองค์กับสมเด็จพระอนุชาธิราชเจ้า ท่ามกลางกองทัพพม่าจำนวนนับแสนคน ก็ทรงมีชัยชนะเหนือกองทัพพม่า ด้วยการกระทำยุทธหัตถีมีชัยเหนือพระมหาอุปราชา ณ ดอนเจดีย์ปูชนียสถาน แม้ข้าศึกจะยิงปืนไฟเข้าใส่พระองค์ในตอนที่เข้ากันพระศพของพระมหาอุปราชาออกไปราวกับห่าฝนก็มิปาน แต่ก็มิได้ต้องพระองค์ด้วยเดชะพาหุงมหากาที่ทรงเจริญอยู่เป็นประจำนั่นเอง

อาตมาพบนิมิตแล้ว ก็ไต่ขึ้นมาด้วยความสบายใจถึงปากปล่องที่ลงไป ใช้เวลาเกือบสามชั่วโมง เนื้อตัวมีแต่หยากไย่ เดินลงมาแม่ชีเห็นเข้ายังร้อง "หลวงพ่อเข้าไปในโพรงนั้นมาหรือ" แต่อาตมาไม่ตอบ

ตั้งแต่นั้นมา อาตมาจึงสอนการสวดพาหุงมหากาให้แก่ญาติโยม เป็นต้นมา เพราะอะไร เพราะพาหุงมหากานั้นเป็นบทสวดมนต์ที่มีค่าที่สุด มีผลดีที่สุด เพราะเป็นชัยชนะอย่างสูงสุดของพระบรมศาสดา จากพญาวัสวดีมาร จากอากาศวกะยักษ์ จากช้างนาฬาคีรี จากองคุลีมาล จากนางจิญมานวิกา จากสัจจะกะนิครนธ์ จากพญานันโทปนันทนาคราช และท่านท้าวผกาพรหม เป็นชัยชนะที่พระพุทธองค์ทรงได้มาด้วยอิทธิปาฏิหาริย์และด้วยอำนาจแห่งบารมีธรรมโดยแท้ ผู้ใดได้สวดไว้เป็นประจำทุกวัน จะมีชัยชนะ มีความเจริญรุ่งเรืองตลอดกาลนาน มีสติ ระลึกได้จะตายไปสู่สุคติภูมิ

ขอให้ญาติโยมสวดพาหุงมหากากันให้ทั่วหน้า นอกจากจะคุ้มตัวแล้ว ยังคุ้มครองครอบครัวได้ สวดมาก ๆ เข้า สวดกันทั้งประเทศก็ทำให้ประเทศมีแต่ความรุ่งเรือง พวกคนพาลสันดานหยาบก็แพ้ภัยไปอย่างถ้วนหน้า

ไม่ใช่แต่พระบาทสมเด็จพระนเรศวรมหาราชเท่านั้นที่พบความมหัศจรรย์ ของบทพาหุงมหากา แม้พระบาทมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชก็ทรงพบเช่นกัน โดยมีบันทึกโบราณบอกไว้ว่าดังนี้

"เมื่อพระเจ้าตากสินมหาราชตีเมืองจันทบุรีได้แล้ว ก็ทรงเห็นว่าสงครามกู้ชาติต่อจากนี้ไปจะต้องหนักหนาและยืดยาว จึงทรงโปรดเกล้าฯ ให้สร้างพระยอดธงแบบ

ศรีอยุธยาขึ้นแล้วนิมนต์ พระเถระทั้งหลายมาสวดบทพาหุงมหากาบรรจุไว้ในองค์พระ และพระองค์ก็ทรงเจริญรอยตามพระบาทสมเด็จพระนเรศวรมหาราชด้วยการเจริญพาหุงมหากา จึงบันดาลให้ทรงกู้ชาติสำเร็จ"

สวดพาหุงมหากากันให้ได้ทุกบ้าน สวดให้ได้มาก ๆ จะมีแต่ความรุ่งเรือง สวดพาหุงมหากาก่อนแล้วจึงสวดชินบัญชร เพราะชินบัญชรนั้นเจ้าประคุณสมเด็จท่านให้สวดบูชาพระอรหันต์ของท่าน ต้องสวดพาหุงมหากาก่อนแล้วจึงมาถึงชินบัญชรให้จดจำกันเอาไว้นั่นแหละมงคลในชีวิต

9.2 ความเชื่อเรื่องฤกษ์ยามและดวงชะตาราศี [48]

คนไทยในสมัยก่อนมีความเชื่อตามคติทางโหราศาสตร์ว่า ดวงอาทิตย์ ดวงจันทร์ ดาวอังคาร ดาวพุธ ดาวพฤหัสบดี ดาวศุกร์ และดาวเสาร์ มีอิทธิพลครอบงำมนุษย์ในวันต่าง ๆ สลับกันไปเริ่มตั้งแต่ วันอาทิตย์ ไปจนถึงวันเสาร์ เป็นหนึ่งชุดคือหนึ่งสัปดาห์ โดยผลัดเปลี่ยนหมุนเวียนกันไป ดาวพระเคราะห์เหล่านี้จึงส่งอิทธิพลต่อดวงชะตาราศีของคนที่เกิดในวันนั้น ๆ และมีอิทธิพลต่อปรากฏการณ์ต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในวันที่ดาวพระเคราะห์เข้ามาครองวัน เพื่อประกอบการทำนายทายทัก แม้ว่าดูเผิน ๆ จะเป็นการล้าสมัยแต่ก็ยังถือว่าได้ผลแม่นดีมาก เช่น ในสมัยโบราณมีข้อกำหนดว่าห้าม "ปลูกบ้านวันเสาร์ เผาผีวันศุกร์ โกนจุกวันอังคาร แต่งงานวันพุธ" ท่านถือว่าไม่ดี วันเสาร์ซึ่งมีดาวเสาร์ครอบงำอยู่จัดว่าเป็นวันเกิดโทษ โหรสมัยโบราณไม่นิยมให้ฤกษ์มงคลต่าง ๆ เช่น แต่งงาน ยกเสาเอก ขึ้นบ้านใหม่ และสมโภชต่าง ๆ เพราะดาวเสาร์แสดงอิทธิพลของโทษทุกข์จัดว่าเป็นหัวหน้าของดาวบาปเคราะห์ทั้งปวง ดังคำท่องจำลักษณะของดวงดาวต่าง ๆ มีข้อความดังนี้

---

[48] น. ณ ปากน้ำ **ศิลปกรรมโบราณในสยามประเทศ** (กรุงเทพ : สำนักพิมพ์ บรรณกิจ : 2524 หน้า 289-304

"ดูยศศั กดิ์อัครฐานให้ดูอาทิตย์ ดูรูปจริตให้ดูจันทร์ ดูกล้าขยันให้ดูอังคาร ดูอ่อนไหวให้ดูพุธ ดูปัญญาบริสุทธิ์ให้ดูพฤหัส โภคสมบัติให้ดูศุกร์ ดูโทษทุกข์ให้ดูเสาร์"

ดาวเสาร์เป็นดาวโทษทุกข์ เมื่อโคจรมาทับลัคนาผู้ใดมักจะวิบัติ ถือว่าเคราะห์ร้ายหนัก จำเป็นต้องสะเดาะเคราะห์ ส่วนดาวบาปเคราะห์ที่ให้โทษรองจากดาวเสาร์คือดาวอังคาร ซึ่งเป็นดาวสงครามให้ผลทางอุบัติเหตุเลือดตกยางออก การทะเลาะวิวาท การแตกหักโดยฉับพลัน ท่านจึงไม่นิยมให้โกนจุกวันอังคาร เพราะงานโกนจุกเป็นงานมงคลสำคัญที่สุดของเด็กอันจะก้าวขึ้นสู่วัยหนุ่มสาว หากจัดทำวันอังคารอาจเกิดการวิวาทบาดหมางใจกันการเสียฤกษ์หรือมิฉะนั้นก็กลัวอุบัติเหตุเลือดตกยางออก เพราะการโกนจุกต้องใช้ของมีคม จึงต้องหลีกเลี่ยงวันอังคารเสีย

เคยมีผู้สังเกตว่าผู้เกิดวันเสาร์เป็นคนใจแข็งและมักมีทุกข์ ผู้เกิดวันอังคารมักชอบวิวาทและชีวิตเหน็ดเหนื่อยตลอดเวลา ถือว่าเป็นวันแข็ง คนโบราณจึงมักสังเกตว่าคนเกิดวันอังคารเป็นนักรบดี

ดังในพระราชนิพนธ์รามเกียรติ์กล่าวถึงกำเนิดหนุมานทหารเอกของพระรามว่า

"ครั้นได้ศุภฤกษ์ยามดี พระรวีหมดเมฆแสงฉาน
ปีขาลเดือนสามอังคาร เยาวมาลย์ก็ประสูติโอรส
เป็นวานรผู้เผ่นออกทางโอษฐ์ เผือกผ่องไพโรจน์กายหมด
ใหญ่เท่าชันษาโดยโสฬส อลงกตดั่งดวงศศิธรฯ"

นอกจากหนุมานจะเกิดอังคารแล้วยังเกิดเดือนและปีเป็นเลขตรงกันอีก กล่าวคืออังคารเลข 3 เดือน 3 และปีขาลเลข 3 วันเดือนตรงกันเช่นนี้ ท่านเรียกว่า กทิงวันเข้มแข้งดีนัก มักใช้ปลุกเสกเครื่องรางของขลังยิ่งปีมาตรงกันอีกก็ยิ่งดีใหญ่

ส่วนกำเนิดขุนแผนนักรบเอกในวรรณคดีไทยนั้น แจ้งว่าเกิดวันอังคาร ปีขาลเป็นกทิงวันเช่นกัน ดังคำกลอนเสภาตอนกำเนิดพลายแก้วมีว่า

"พ่อแม่ปรึกษากับย่ายาย จะให้ชื่อหลานชายอย่างไรปู่
ฝ่ายตะแกเป็นหมอดู คิดคูณเลขให้หลานชาย

ปีขาลวันอังคารเดือนห้า ตกฝากเวลาสามชั้นฉาย
กรุงจีนเอาแก้วอันแพรวพราย มาถวายพระเจ้ากรุงอยุธยา
ให้ใส่ปลายยอดพระเจดีย์ใหญ่ สร้างไว้แต่เมื่อครั้งเมืองหงสา
เรียกวัดเจ้าพระยาไทยแต่ไรมา ให้ชื่อว่าพลายแก้วผู้แววไว"

ดังได้กล่าวแล้วว่าวันอังคารเป็นวันแข็ง ผู้ใดเกิดวันอังคารจึงแกล้วกล้าไม่เกรงกลัวใคร ใจคอมั่นคงเด็ดขาด

เผาผีวันศุกร์ท่านถือกันไม่นิยมอย่างเด็ดขาด ด้วยถือว่าดาวศุกร์ที่ครองวันนั้นเป็นดาวแห่งโชคลาภ ซึ่งตรงกับดาววีนัสของตะวันตก หมายถึงความรักกับความสุขสดชื่น การเอาวันที่แจ่มใสดีเด่นมาประกอบกิจอวมงคลดังเช่นการเผาผี ซึ่งเป็นเรื่องของความทุกข์โศกสลดหดหู่จึงไม่ถูกเรื่องกัน จึงมีผู้กล่าวคำคล้องจองไว้ให้ท่องจำกันว่า

"เผาผีวันศุกร์ให้ทุกข์คนยัง" กล่าวคือใครขืนเผาผีในวันศุกร์ญาติผู้อยู่เบื้องหลังจะเกิดทุกข์

แต่งงานวันพุธก็เป็นข้อห้ามอย่างเฉียบขาด ไม่มีใครนิยมแต่งงานวันพุธ ด้วยถือว่าดาวพุธเป็นดาวที่อยู่ใกล้ดวงอาทิตย์ร้อนแรง และการโคจรก็วิปริตบ่อย มีพัก, มน,เสริด,ตลอดเวลาไม่แน่นอน โหรจึงเรียกว่า "พุธรวนเร่" เมื่อดาวพุธเป็นดาวไม่หนักแน่นผันแปรง่ายเช่นนี้ จึงไม่นิยมแต่งงานในวันที่ไม่มั่นคง เพราะจะทำให้เกิดการหย่าร้างในภายหลังได้ง่าย ข้อนี้ก็แปลกอยู่ด้วยได้เคยสังเกตมามากแล้ว ถ้าใครแต่งงานหรือหมั้นหมายในวันพุธมักอยู่กันไม่ยืด ไม่ตายจากในวัยอันไม่ไม่สมควร ก็มักจะเลิกร้างกันเสมอ

คนไทยทางภาคกลางตั้งแต่ลพบุรี ราชบุรี ไปจนลุ่มแม่น้ำแม่กลองถือเคร่งนอกจากไม่แต่งงานวันพุธแล้ว ยังไม่แต่งงานวันพฤหัสบดีอีกด้วยเพราะถือกันว่าวันพฤหัสบดีเป็นวันครู ใช้ในงานไหว้ครูหรือเริ่มเรียนวิชาคาถาอาคม หรือยกช่อฟ้าอุโบสถฝังลูกมิมิต วันอันสูงสุดเช่นนี้ ย่อมไม่เหมาะจะเอามาใช้ในเรื่องของโลกีย์ ดังเช่นการหมั้นหรือแต่งงานเพราะกิจกับสภาพวันไม่กลืนกัน จะส่งผลให้ชีวิตสมรสเบื้องหน้าไม่ราบรื่นและมีอุปสรรคขวากหนาม

เรื่องการถือเคล็ดต่าง ๆ นี้ แต่ละชาติแต่ละชุมชนมักจะถือไม่เหมือนกัน ดังเช่น ชนชาวเขาเผ่าลีซอจะไม่ยอมแต่งงานในปีมะโรง มะเส็งและมะเมีย ปีมะโรง มะเส็ง เป็นปีงู พวกลีซอเกลียดงูเป็นชีวิตจิตใจ งูเข้าบ้านใครจะต้องปัดรังควานเป็นการใหญ่ ดังนี้ไม่แต่งงานในปีงู ส่วนปีมะเมียอันเป็นปีม้า เพราะถือว่าม้ามักไม่อยู่นิ่งชอบท่องเที่ยวไปไกล หากแต่งงานปีมะเมียก็จะอยู่กันไม่ยืดเหมือนม้าที่ไม่อยู่กับที่

ในบรรดาวันทั้งหลายนั้น วันอาทิตย์ถือว่าเป็นวันอันมีสง่าราศี วันพฤหัสบดีถือว่าจะเกิดความอุดมสมบูรณ์และมั่นคง เพราะเป็นประธานของกลุ่มดาวศุภเคราะห์ คนโบราณเมื่อจะเลือกให้ฤกษ์ยามต่าง ๆ ถ้าจะให้มั่นคงถาวรจึงนิยมใช้วันพฤหัสบดีกับวันอาทิตย์ดังเช่น

ดวงเมืองบางกอกใช้วันอาทิตย์ ปีขาล ตรงกับวันที่ 21 มิถุนายน พ.ศ. 2325 ต่อมาเมื่อเสาหลักอันทำด้วยไม้ชัยพฤกษ์ผุกร่อนเสียหายพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวจึงทรงโปรดให้ขุดเสาหลักเมืองเดิมออก และทำขึ้นใหม่ บรรจุเมื่อวันพฤหัสบดี แรม 6 ค่ำ เดือน 6

ดวงเมืองเชียงใหม่มีบันทึกไว้ว่า "วันพฤหัสบดี ขึ้น 8 ค่ำ เดือน 5 ดิถี 8 นาที ดิถี 10 จันทร์เสวยฤกษ์ 7 สุปุนพพสุ ราศีกรกฎยามแตรรุ่ง 3 ลกนาที เศษ 2 บาท ไว้ลัคนาเมืองในราศีมีน อาโปธาตุ ศักราช ร.ศ. 6554 มะโรง จัตวาศก

ฤกษ์ก่อกำแพงเมืองลำพูนและเมืองเชียงใหม่ บันทึกไว้ในพงศาวดารคือทำวันพฤหัสบดี

แม้ว่าวันศุกร์จะเป็นดาวแห่งความรัก แต่ชาวยุโรปจะไม่ยอมแต่งงานวันศุกร์อย่างเด็ดขาด ด้วยถือว่าพระศาสดาเยซูถูกตรึงไม้กางเขน วันที่ 13 ตรงกับวันศุกร์ แต่พวกยุโรปฝ่ายเหนือ เช่น พวกติวตอนนิก นิยมแต่งงานวันอังคารกับวันพฤหัสบดี ด้วยตรงกับชื่อเทวดาที่ให้คุณตามคติเก่าแก่ของเขา สวนชาวอังกฤษไม่นิยมแต่งงานวันพฤหัสบดีถือว่าตรงกับวันของยักษ์อันมีชื่อว่าทอร์ ตรงกับคนไทยที่ไม่นิยมวันแต่งงานถือว่าเป็นวันครู

ตำราการพยากรณ์ของไทยที่เรียกว่า ทักษา ได้กำหนดวันต่าง ๆ เป็นศรี เป็นกาลกิณี โดยมีแผนผังของดาวประจำดังนี้

๑ อาทิตย์	๒ จันทร์	๓ อังคาร
๖ ศุกร์		๔ พุธ กลางวัน
๘ ราหู พุธกลางคืน	๕ พฤหัสบดี	๗ เสาร์

ท่านให้ท่องจำดังนี้ บริวาร, อายุ, เดช, ศรี, มูละ, อุตสาหะ, มนตรี, กาลกิณี เกิดวันใดก็เริ่มจากวันนั้นไปตามลูกศร เช่น เกิดวันอาทิตย์ อาทิตย์เป็นบริวาร จันทร์คืออายุ อังคารคือเดช พุธคือศรี เสาร์คือมูละ พฤหัสบดีคืออุตสาหะ ราหูคือมนตรี ศุกร์คือกาลกิณี วันอุตสาหะกับกาลกิณีถือว่าไม่ดี

ซึ่งพอจะสรุปสั้น ๆ ได้ว่าคนเกิดวันอาทิตย์ทำงานมงคล ในวันพุธดี เพราะเป็นศรีแก่ตน ท่านห้ามวันศุกร์ด้วยเป็นวันกาลกิณี วันกาลกิณีของผู้ใดห้ามมิให้ริเริ่มทำงานมงคลในวันนั้น จะใส่เสื้อใหม่เริ่มกิจการใหม่หรือเจรจาธุรกิจสำคัญไม่ดีทั้งสิ้น

ท่านยังกำหนดวันใดเป็นมิตร เป็นศัตรูกันด้วย ดาวคู่มิตรแบ่งเป็นคู่ดังนี้

"อาทิตย์เป็นมิตรกับครู จันทร์โฉมตรูพุธนงเยาว์ ศุกร์ปากหวานอังคารรับเอา ราหูกับเสาร์เป็นมิตรแก่กัน" (ครูก็คือดาวพฤหัสบดี)

ส่วนดาวคู่ศัตรูตามคติการพยากรณ์ของไทยโบราณท่านแบ่งเป็นคู่ ๆ อาทิตย์กับอังคาร, จันทร์กับพฤหัสบดี, พุธกับราหู, ศุกร์กับเสาร์

นอกจากถือว่าดาวพระเคราะห์มีอิทธิพลเข้าครอบงำดาวทั้งจ็ดในแต่ละสัปดาห์แล้ว ในช่วงของวัน ๆ หนึ่งยังแบ่งออกเป็นยาม 2 ชนิดคือยามกลางวันและยามกลางคืน กลางวันมี 12 ชั่วโมง แบ่งออกเป็น 8 ยาม เริ่มยามแรกเวลา 6 โมงเช้า ยามหนึ่งจะมีชั่วโมงครึ่ง เรียกชื่อยามดังนี้ สุริชะ, ศุกระ, พุธะ, จันเทา, เสารี, ครู, ภุมมะ สุริชะ

ส่วนยามกลางคืนอีก 8 ยาม มีชื่อเรียกคือ รวิ, ชีโว, ศศิ, ศุโคร, ภุมโม, โสโร, พุโธ, รวิ

สุริชะกับระวิคืออาทิตย์, จันเทากับศศิคือจันทร์, ภุมมะกับภุมโมคืออังคาร, พุธะกับพุโธคือพุธ, ครูกับชีโวคือพฤหัสบดี, ศุกระกับศุโกรคือศุกร์ เสารีกับโสโรคือเสาร์ สรุปแล้วในช่วงระยะเวลา 24 ชั่วโมงของวันหนึ่งจะมีดาวพระเคราะห์ทั้ง 7 ผลัด เรียกว่ายามอัฏฐกาล ซึ่งผู้ชำนาญในการดูยามสามารถนำมาทำนายทายทักเหตุการณ์ได้แม่นยำดีมาก

แต่ละนาที แต่ละชั่วโมงยังมีกลุ่มดาวฤกษ์ เข้ามามีอิทธิพลครอบงำจังหวะดีร้ายของบุคคลอยู่ตลอดเวลา ดาวฤกษ์ตามคติของไทยมีอยู่ 27 กลุ่ม ซึ่งสมัยโบราณใช้ชื่อดาวฤกษ์เป็นชื่อของเดือน ต่อมาเมื่อหันมานิยมสุริยะคติ ชื่อของเดือนจึงเปลี่ยนมาเป็นชื่อของราศี แต่ตามคติของพุทธมหายานถือว่ามีกลุ่มดาวฤกษ์ 28 กลุ่ม จีนนับถือพุทธมหายานจึงรับเอาคติแบ่งดาวฤกษ์เป็น 287 กลุ่มด้วย ซึ่งสมัยหลังมีการทำไม้ติ้วเสี่ยงเซียมซี ก็ได้ทำไม้ติ้ว 28 อันเท่าจำนวนกลุ่มดาวฤกษ์ คำพยากรณ์ประจำเลขไม้ติ้วแต่ละอันจะถอดเอาลักษณะของกลุ่มดาวฤกษ์นั้น ๆ มาเป็นเครื่องพยากรณ์ ซึ่งส่วนใหญ่แม่นยำอย่างน่าพิศวง คติการทำเซียมซีจึงมีที่มาจากโหราศาสตร์โดยตรง

บุคคลทุกรูปนามจะโชคดีหรือร้ายรับผลทุกข์สุขประการใดย่อมขึ้นกับอิทธิพลของสัญลักษณ์ที่สัมพันธ์กับดวงชาตาอย่างมหัศจรรย์ หมอดูไพ่ป๊อก ผลแม่นยำจะอยู่ตรงจังหวะของบุคคลผู้มาขอคำพยากรณ์ตอนตัดไพ่ ไพ่ที่ปรากฏโฉมหน้าเวลาตัดไพ่นั้นถูกนำมาเรียงตามกรรมวิธีการทำนาย ซึ่งเป็นที่ยอมรับกันแล้วว่ามีส่วนแม่นยำมากกว่าผิด

ยังมีการพยากรณ์อีกแบบหนึ่งซึ่งนิยมกันในอิสราเอล ผู้ขอคำพยากรณ์เมื่อรับประทานกาแฟหมดถ้วยเหลือกากค้างอยู่ก้นถ้วย แล้วคว่ำถ้วยเทกากลงโต๊ะ กากเหล่านี้จะปรากฏรูปร่างสัญลักษณ์

สำหรับสีประจำวัน ผู้เกิดวันใดถือว่าสีนั้น ๆ เป็นสีประจำตน เช่น อาทิตย์สีแดง, จันทร์สีขาว, อังคารสีชมพู, พุธสีเขียว, พฤหัสบดีสีเหลือง, ศุกร์สีน้ำเงิน, เสาร์สีดำหรือม่วง การยกทัพสมัยโบราณยกวันใด แม่ทัพจะต้องแต่งกายสีของวันนั้นจึงจะต้องโฉลก ดังเช่น แม่ทัพเชียงใหม่แต่งกายดังคำกลอนว่า

"ฮึดฮัดจัดแจงแต่งกายา วันจันทร์นุ่งผ้ายกพื้นขาว
คาดตะกรุดเครื่องรางปรอทวาว ใส่แหวนเพชรเม็ดพราวเหมือนดาวราย
ประเจียดประจงจับตะแบงบาน สอดสังวาลย์สะอิ้งรัดจำรัสฉาย
โพกผ้าขลิบพื้นขาวดาวกระจาย เข็มขัดสายทองถักล้วนอักขรา"

เมื่อครั้งพระเจ้าปราสาททองสมัยที่ยังมีพระยศเป็นเจ้าพระยากลาโหมสุริวงศ์ได้ยกทัพเข้าปล้นวังของพระเชษฐาธิราชทรงแต่งกายดังนี้

"วันนั้นเป็นวันเสาร์ เจ้าพระยากลาโหมสุริวงศ์ใส่เสื้อดำ กังเกงดำขึ้นม้าดำขุนนางแลไพร่ตามมาเป็นอันมาก"

วันที่ถือว่าอ่อนคือวันจันทร์, พุธ, ศุกร์ นิยมใช้ประกอบงานมงคลส่วนวันพฤหัสบดีถือว่าเป็นวันดีเลิศด้วยเป็นวันครู วันอาทิตย์ อังคาร เสาร์ สามวันนี้เป็นวันแข็งโดยเฉพาะอย่างยิ่ง วันอังคารกับเสาร์แข็งมากนิยมใช้ในการปลุกเสกเครื่องลางของขลัง

การเลือกวันใช้ประกอบกิจกรรมต่าง ๆ นั้น ท่านถือว่าจะต้องดูดิถีประกอบด้วยแม้วันถูกโฉลกหากดิถีไม่สนับสนุน แทนจะเกิดผลดีกลับกลายเป็นร้ายไป ดังในตำราการให้ฤกษ์ยามประกอบด้วยดิถีร้ายถึง 19 ชนิด ซึ่งมีชื่อดังนี้คือ

ทินกาล, ทินศูร, กาลโชค, กาลสุร, กาลทัณฑ์, โลกาวินาศ, วินาศ, พิลามฤตยู, วันบอด, กาทิน, ดิถีพิฆาต, ยมขันธ์, ทรธึก, ทักทิน, ทักทนไฟ, อัคนิโรธ, ทิน-สูรย์ กาลกรรณี

ชื่อล้วนแต่แปลว่าตาย แตกหัก อับโชค และมืดมัวทั้งสิ้น

ส่วนดิถีมีอยู่ 5 ชนิดคือ อมฤตโชค, มหาสิทธิโชค, สิทธิโชค ชัยโชค ราชาโชค มีแผนผังดังนี้

ดิถีดี	อาทิตย์	จันทร์	อังคาร	พุธ	พฤหัส	ศุกร์	เสาร์
อมฤตโชค	๘	๓	๙	๒	๔	๑	๕
มหาสิทธิโชค	๑๔	๑๒	๑๓	๔	๗	๑๐	๑๕
สิทธิโชค	๑๑	๕	๑๔	๑๐	๙	๑๑	๔
ชัยโชค	๘	๓	๓	๖	๑๐	๑	๑๑
ราชาโชค	๖	๓	๓	๖	๑๐	๑	๕

ดิถีคือขึ้นแรม วันในตรงกับดิถีนั้น ๆ ไม่ว่าขึ้นหรือแรม ถือว่าดีทั้งนั้น แต่ถือกันว่าข้างขึ้นดีกว่าข้างแรม เช่น วันจันทร์ ถ้าตรงกับ 3 ค่ำเรียกว่า จันทร์ตรีถือว่าดีเลิศ ทำพิธีใดจะเกิดประสิทธิดีนัก ตรงกับอมฤตโชค,ชัยโชคและราชาโชค

ส่วนวันเสาร์อันเป็นวันแข็งนั้นนิยมใช้ในการปลุกเสกเครื่องรางของขลัง ถ้าตรงกับ 5 ค่ำเรียกว่า อมฤตโชค, หรือ 15 ค่ำเรียกว่า มหาสิทธิโชค ถือกันว่าไม่มีใดเทียบ ปีใดวันเสาร์ตรงกับเดือน 5 ขึ้น 5 ค่ำแล้วยิ่งวิเศษ เรียกว่าเสาร์ห้า มักนิยมทำพิธีปลุกเสกของขลังกันเป็นเรื่องใหญ่โต ด้วยวันกับดิถีถูกโฉลกมาบรรจบเข้ากันพอดี แม้ขุนแผนตีดาบฟ้าพื้นก็เลือกเอาวันเสาร์ 15 ค่ำตรงกับมหาสิทธิโชค ดังคำกลอนเสภาซึ่งพรรณนาพิธีกรรมอันน่าสนใจจากคัมภีร์มหาศัสตราตามดังนี้

"ชัดเหล็กครบเสร็จถึงเจ็ดครั้ง　　พอกระทั่งฤกษ์เข้าเสาร์สิบห้า
ก็ตัดไม้ปลูกศาลขึ้นเพียงตา　　แล้วจัดหาสารพัดเครื่องบัตรพลี"

ผู้ที่สนใจจะประกอบการให้ถูกโฉลกกับกิจต่าง ๆ มีตำรากล่าวได้ดังนี้

วันอาทิตย์นุ่งผ้าใหม่ดีจะมีชัย ห้ามมิให้สัตว์แก่กัน ตัดผม สระผมจะอายุยืน ตัดเล็บดี ปลูกเรือนมิดี ถ้าหนูกัดผ้าจะมีชัย ทาน้ำมันจะเสียศรีปลูกต้นไม้เอารากดี ราศีอยู่ที่ลิ้น

วันจันทร์นุ่งผ้าใหม่มีเสน่ห์ ห้ามมิให้เรือแพ ให้ปลูกต้นไม้เอาลำตัดผมสระหัวมิดี ตัดเล็บจะมีลาภ หนูกัดผ้าจะเกิดสวัสดี ปลูกเรือนดีนักราศีอยู่หน้าผาก

วันอังคารนุ่งผ้าใหม่จะมีทุกข์ ห้ามมิให้เหล็กแก่ใคร ปลูกต้นไม้เอาก้านดี ราศีอยู่จมูก ตัดผมสระหัวดีนัก ตัดเล็บไม่ดี หนูกัดผ้าจะเกิดทุกข์ห้ามมิให้ปลูกเรือน

วันพุธนุ่งผ้าใหม่จะเกิดสวัสดี อย่าให้บุญแก่ใคร ปลูกต้นไม้เอาดอกดี ราศีอยู่ที่ปาก ตัดผมสระห้ามิดี ตัดเล็บเย็บผ้าจะเกิดความจำเริญหนูกัดผ้าจะเกิดความ ปลูกเรือนดีนัก

วันพฤหัสบดี นุ่งผ้าใหม่ ทาน้ำมันตัดเล็บ เย็บผา และปลูกเรือนดีนัก ห้ามมิให้ทุนรอนแก่ใคร ราศีอยู่ข้างกาย ปลูกต้นไม้เอาลูกดี ตัดผมสระหัวไม่ดี หนูกัดผ้าจะเกิดความ

วันศุกร์ นุ่งผ้าใหม่จะได้เมีย ห้ามมิให้ฆ่าคน ปลูกต้นไม้เอาพืชดีราศีอยู่ที่ท้อง ตัดผมจะเกิดเสน่ห์ ทาน้ำมันสระหัวตัดเล็บเย็บผ้าจะได้ลาภหนูกัดผ้าจะได้ลาภ ปลูกเรือนจะยั่งยืน

วันเสาร์นุ่งผ้าใหม่คนติคิดร้าย อย่าให้เงินใคร ปลูกต้นไม้เอาใบดีราศีอยู่ที่แข้ง ตัดผม ทาน้ำมัน สระหัวดี ตัดเล็บ เย็บผ้ามิดี หนูกัดผ้าจะแพ้ผู้ใหญ่ ห้ามมิให้ปลูกเรือนเป็นอันขาด

นอกจากนี้ยังมีผีหลวงอันอยู่ประจำกันตามทิศต่าง ๆ ซึ่งคนโบราณจดจำกันขึ้นใจ ไม่ว่าจะไปรบทัพจับศึกหรือเล่นการพนันหรือประกอบการมงคล ห้ามหันหน้าสู่ทิศผีหลวงเป็นอันขาด ซึ่งผีหลวงอยู่ตามทิศดังนี้

วันอาทิตย์ผีหลวงอยู่ทิศพายัพ, วันจันทร์ผีหลวงอยู่ทิศบูรพา, วันอังคารอยู่ทิศอิสาน, วันพุธอยู่ทิศทักษิณ, วันพฤหัสบดีอยู่ทิศอุดร, วันศุกร์อยู่ทิศบูรพา, วันเสาร์อยู่ทิศพายัพ

นอกจากนี้ยังมีวันมฤตยูกล่าวในตำราพิชัยสงคราม เมื่อตั้งทัพตั้งพลับพลา มิให้หันหน้าสู่ทิศมฤตยู ท่านว่าจะเกิดเรื่องร้ายแรง ทิศมฤตยูนั้นมีดังนี้

วันอาทิตย์มฤตยูอยู่ทิศพายัพ, วันจันทร์อยู่ทิศบูรพา, วันอังคารอยู่ทิศหรดี, วันพุธอยู่ทิศอุดร, วันพฤหัสบดีอยู่ทิศอาคเนย์, วันศุกร์อยู่ทิศประจิม, วันเสาร์อยู่ทิศอิสาน

9.3 ความเชื่อเรื่องการทำนายอนาคต

เป็นความต้องการของทุกคนที่อยากจะรู้เรื่องอนาคต โดยเฉพาะเรื่องของตัวเอง จึงต้องพยายามหาคำตอบและเชื่อว่า การใช้วิธีของโหราศาสตร์จะสามารถทราบเรื่องในอนาคตของตนเองได้ เพราะโหราศาสตร์ใช้หลักคิดทางดาราศาสตร์ ผสมผสานกับความเชื่อในเรื่องภพภูมิ เรื่องวิญญาณ เรื่องนรกและสวรรค์ การทำนายหรือตรวจสอบอนาคตของบุคคลในทางโหราศาสตร์นิยมทำ 2 วิธี คือ ตรวจสอบโดยการดูลายมือและการตรวจโดยดูจากดวงชะตาราศรี

การดูลายมือมีหลักว่า ลายมือของแต่ละบุคคลไม่เหมือนกัน และเรื่องราวต่าง ๆ ของเจ้าของลายมือทั้งในอดีตและอนาคตจะปรากฏอยู่ที่เส้นบนฝ่ามือของผู้นั้น ลายเส้นบนฝ่ามือจะถูกกำหนดให้แทนลักษณะที่สำคัญ ๆ ของบุคคลนั้น เช่น เป็นเส้นชีวิต เส้นสมอง เส้นหัวใจ และเส้นวาสนา ส่วนพื้นที่บนฝ่ามือ ก็กำหนดไว้เป็นตำแหน่งที่ตั้งของดวงดาวต่าง ๆ ภาษาโหร เรียกว่า เนิน มีเนินอาทิตย์ไปจนถึงเนินเสาร์ หมอดูลายมือจะตรวจดูว่าเส้นบนฝ่ามือผ่านไปทางเนินใด ดวงดาวที่เป็นเจ้าเนินก็จะมีอิทธิพลต่อเหตุการณ์ในอนาคตของเจ้าของลายมือ สามารถทำนายไปตามสิ่งบอกเหตุหรือเส้นที่พาดผ่านไปตามเนินต่าง ๆ เหล่านั้นได้ ส่วนการทำนายอนาคตโดยใช้วิธีตรวจดวงชะตาราศี ก็ใช้วันเดือนปี และเวลาเกิดของผู้นั้นมาทำนายโดยถือหลักว่าในวัน เวลาที่บุคคลนั้นเกิด

ดวงดาวต่าง ๆ ในจักรวาลอยู่ตรงจุดใด อยู่ในตำแหน่งใดของจักรราศี เมื่อคำนวณออกมาได้ก็จะทราบฤกษ์เกิดและเมื่อนำตำแหน่งดวงดาวต่าง ๆ ที่สำคัญมาเรียงกันดูว่าในแต่ละคนจะมีดาวที่ส่งผลให้กับเจ้าของดวงชะตาในลักษณะใด สามารถนำไปทำนายได้ว่าในชีวิตของคนคนนั้น จะราบรื่นหรือมีอุปสรรค จะประสบความสำเร็จมากน้อยเพียงใด มียศฐาบรรดาศักดิ์ มีทรัพย์สมบัติมากน้อยเพียงใด มีบุญวาสนาขนาดไหน ควรจะประกอบอาชีพใด เช่น รับราชการ หรือเป็นพ่อค้า เป็นบุคคลในเครื่องแบบหรือทำไร่ ทำนา จึงจะเจริญก้าวหน้า

ในสังคมไทยเชื่อเรื่องโหราศาสตร์กันมาก หมอดูแต่ละคนจึงมีรายได้เป็นกอบเป็นกำ มีคนจองให้ดูดวงชะตาราศีหรือดูลายมือทุกวัน ไม่มีเวลาว่าง นอกจากฆราวาสแล้ว พระภิกษุบางรูปก็เรียนรู้เรื่องโหราศาสตร์และตั้งตัวเป็นหมอดู มีทั้งดูลายมือและดูดวงชะตาราศี จนบางคนคิดว่าเป็นหมอดูเป็นกิจของสงฆ์ประการหนึ่ง เมื่อไปวัดก็หมายถึงว่าไปให้หลวงพ่อหรือหลวงพี่ช่วยตรวจดวงชะตาราศีให้โดยถวายปัจจัยเป็นค่าบริการ

9.4 สรุป

คนไทยมีความเชื่อเกี่ยวกับการทำนายดวงชะตาชีวิตและการทำนายอนาคตโดยวิธีการทางโหราศาสตร์ ผู้มีบทบาทสำคัญในการทำนาย คือ โหรและหมอดู และเชื่อว่าความฝันเป็นเครื่องบอกเหตุการณ์ล่วงหน้าได้ เมื่อสามารถตีความหมายหรือทายฝันให้เข้ากับเหตุการณ์

พุทธศาสนาได้จำแนกบุคคลตามระดับกิเลสในเรื่องความฝันเป็นปรากฏการณ์ทางจิตใจที่เกิดกับผู้มีกิเลสเท่านั้น บุคคลประเภทเดียวที่ไม่ฝัน คือ พระอรหันต์ ในมหาสุบินสูตร ได้กล่าวถึงความฝันของพระพุทธเจ้าในคืนก่อนที่จะตรัสรู้ พระพุทธเจ้าได้สุบิน 5 ข้อ และในพระสุตตันตปิฎก ได้กล่าวถึงพระสุบินของพระเจ้าปเสนทิโกศลไว้ 16 ข้อ พระพุทธเจ้าได้ทำนายฝันให้ ลักษณะของการทำนายฝันดังกล่าวในบางตอนทำให้คิดได้

ว่าอาจไม่ใช่พุทธทำนาย ตำราทำนายฝันมีมาก แต่ที่ยึดถือเป็นมาตรฐานเดียวกันคือพิจารณาจากสาเหตุและช่วงเวลาของการฝัน

ในวรรณคดีไทยมีการกล่าวถึงความฝันในเรื่องที่แต่งขึ้นแทบทุกเรื่อง ความฝันที่น่าสนใจ คือ การฝันของคนตั้งท้องและเชื่อกันว่าความฝันนั้นเป็นนิมิตรบอกให้รู้ล่วงหน้าบุตรในครรภ์จะเป็นหญิงหรือชาย มีลักษณะดีหรือชั่ว เมื่อเติบโตในภายภาคหน้าจะเป็นคนเช่นใด เช่น ความฝันของนางเทพทอง และนางศรีประจันในเรื่องขุนช้างขุนแผน เป็นต้น

คนไทยมีความเชื่อทางโหราศาสตร์ว่าดวงอาทิตย์ ดวงจันทร์ ดาวอังคาร ดาวพุธ ดาวพฤหัส ดาวศุกร์ และดาวเสาร์ มีอิทธิพลครอบงำมนุษย์ในวันต่าง ๆ สลับกันไปตามวันและดาวประจำวัน ในสมัยโบราณมีข้อห้ามไม่ให้ปลูกบ้านวันเสาร์ เผาผีวันศุกร์ โกนจุกวันอังคาร แต่งงานวันพุธ ท่านถือว่าไม่ดี หรือการทำนายดวงชะตาราศี ซึ่งอยู่ภายใต้อิทธิพลของดวงดาวว่าดูยศศักดิ์อัครฐานให้ดูอาทิตย์ ดูรูปจริตให้ดูจันทร์ ดูกล้า ขยัน ให้ดูอังคาร เป็นต้น

สำหรับสีประจำวันให้ดูว่าผู้ใดเกิดวันไหนให้ถือสีวันนั้นเป็นสีประจำวันตน เช่น อาทิตย์สีแดง จันทร์สีขาว อังคารสีชมพู พุธสีเขียว พฤหัสบดีสีเหลือง ศุกร์สีน้ำเงิน เสาร์สีดำหรือสีม่วง นอกจากนี้ยังมีผีหลวงประจำอยู่ตามทิศต่าง ๆ ในแต่ละวัน ซึ่งคนโบราณจดจำกันขึ้นใจไม่ว่าจะไปรบทัพจับศึกหรือเล่นการพนันหรือประกอบการมงคล จะไม่หันหน้าไปสู่ทิศผีหลวงเป็นอันขาด

บทที่ 10
ความเชื่อทางไสยศาสตร์

เมื่อมีการนับถือผีสางเทวดาแล้วก็เป็นธรรมดาอยู่เอง ที่จะต้องมีเรื่องไสยศาสตร์ควบคู่กันไป การนับถือไสยศาสตร์ไม่ใช่มีแต่ชาวไทย ถึงคนชาติอื่นไม่ว่าจะเป็นชาติที่เจริญแล้วหรือว่ายังไม่เจริญ ก็นับถือด้วยกันทั้งนั้น เพราะเป็นความเชื่อที่สืบมาตั้งแต่สมัยดึกดำบรรพ์ที่ยังเหลือตกค้างมา

ไสยศาสตร์ หมายถึง ความเชื่อด้วยรู้สึกเกรงขามในสิ่งที่เข้าใจว่าอยู่เหนือธรรมชาติ หรือในสิ่งอันลึกลับอันไม่สามารถทราบได้ด้วยเหตุผลตามหลักวิทยาศาสตร์ สิ่งนั้นอาจให้ดีหรือให้ร้ายแก่ผู้ที่เชื่อถือก็ได้ เมื่อมีความเชื่อและความรู้สึกเช่นนี้แล้ว ก็สำแดงความเชื่อและความรู้สึกนั้นออกเป็นรูปพิธีรีตองอันเนื่องด้วยคาถาอาคมหรือเวทมนต์ เพื่ออำนวยประโยชน์ให้แก่ตน ทั้งในทางดีและทางชั่ว ในทางดีก็ได้แก่ให้เกิดเป็นสิริมงคล หรือป้องกันเหตุร้ายและเรื่องอุบาทว์จัญไร ไม่ให้เข้ามาเบียดเบียนตนหรือถ้าเข้ามาแล้วก็ขับไล่ไสส่งให้มันหนีไปเสีย ในทางชั่วก็ได้แก่การใช้อุปเทห์เล่ห์กลด้วยเวทมนต์ และคาถาอาคม ให้เป็นผลเกิดความเดือดร้อนแก่ผู้อื่น หรือทำให้ผู้อื่นหลงรักตนโดยอุบายวิธีที่เรียกว่า ทำคุณไสย ฝังรูปฝังรอย หรือทำกฤตยาวิทยาคมมีการทำเสน่ห์ยาแฝด เป็นต้น ไสยศาสตร์จึงเป็นวิชาลึกลับ เกี่ยวกับฤทธิ์ปาฏิหาริย์ เวทมนต์คาถาและอำนาจจิต มีอยู่ในคัมภีร์อาถรรถเวทในศาสนาพราหมณ์ อันเป็นเรื่องเกี่ยวกับอาถรรพ์ เวทมนต์คาถาของขลังต่าง ๆ การปฏิบัติตามคติความเชื่อในทางไสยศาสตร์ มีวัตถุประสงค์ 2 ประการ คือ

1) เพื่อให้นำมาซึ่งโชคดี ความสำเร็จ ความสุข และความปลอดภัย

2) เพื่อทำลายหรือขจัดปัดเป่าสิ่งอัปมงคลและภัยพิบัติต่าง ๆ

ชั้นเดิมการเซ่นผี ก็เป็นเรื่องของผู้ใหญ่ในวงศ์ตระกูล ซึ่งเป็นผู้เคยรู้เคยเห็นเรื่องเหล่านี้มาก่อน ต่อมาภายหลังจึงเกิดมีผู้เชี่ยวชาญในการเหล่านี้เป็นเฉพาะขึ้น เรียกกันว่าพ่อมดหรือแม่มดหมอผี หรืออะไรในทำนองนี้ ภายหลังก็มาเป็นพวกอาจารย์ ซึ่งในภาษา

อังกฤษเรียกว่า priest แปลว่าผู้มีหน้าที่ทำพลีกรรมบูชาพระเจ้าในลัทธิพิธีที่ขลัง และศักดิ์สิทธิ์ ตรงกับคำว่าปุโรหิตาจารย์ในศาสนาพราหมณ์

เมื่อก่อนนี้ ถ้าใครได้ยินคำว่าอาจารย์ ก็นึกไปถึงผู้ทรงวิทยาคุณในทางขลังทางศักดิ์สิทธิ์ ภายหลังใครมีคาถาอาคมและรู้เรื่องเหล่านี้ดีหรือไม่ได้ก็เรียกว่าอาจารย์ได้ทั้งนั้น ส่วนคำว่าเวท มนต์ คาถา อาคม อันเป็นกลไกสำคัญเกี่ยวกับเรื่องไสยศาสตร์ สี่คำนี้มีความหมายเดิมต่างกัน แต่ในการใช้เกี่ยวกับทางปฏิบัติก็มีความหมายเหมือน ๆ กัน ไม่แตกต่างอะไรกันกี่มากน้อย คือความหมายว่าเป็นคำอันศักดิ์สิทธิ์ สำหรับใช้บริกรรมหรือเสกเป่า เป็นต้น เพื่อให้เกิดผลสมความปรารถนาในทางไสยศาสตร์

10.1 ความเชื่อในเรื่องเวทมนต์คาถา

เวทเป็นชื่อคัมภีร์ในศาสนาพราหมณ์ มีอยู่ด้วยกัน 4 หมวดใหญ่ หมวดหนึ่งซึ่งเป็นหมวดแรก เรียกว่า สหิตา ซึ่งในภาษาไทยรู้จักกันดีว่าคัมภีร์พระเวท ส่วนคัมภีร์เวทอีกสามหมวดใหญ่ คือ หมวดพราหมณะ อารัณยกะและอุปนิษัท มักไม่ใคร่ทราบกัน ถ้าเอ่ยถึงพระเวท ก็คงนึกไปถึงพระเวทหมวดสหิตาเท่านั้น และถือกันว่าผู้ใดได้ศึกษาและท่องจำพระเวทในหมวดนี้ได้หมดทั้งสามคัมภีร์ ก็เป็นผู้มีความรู้ในวิชาทั้งหมด คือ เรียนจบไตรเพท แม้ภาษานกภาษากาก็ฟังออก

คัมภีร์พระเวทหมวดสหิตานี้ บรรจุบทความสำหรับใช้สวดขับสดุดีเทวดา ถ้านำเอาไปใช้บริกรรมเสกเป่า เพื่อบังคับผีหรือเทวดาให้จำต้องอำนวยสิ่งที่ตนปรารถนา ก็เรียกว่ามนต์ บทมนต์นี้แต่งเป็นคำฉันท์ มีอัตราคำสี่บาทเป็นบทหนึ่ง ๆ เรียกว่าโศลก แล้วคำว่าโศลกนี้ มีความหมายเป็นระยะที่สอง หมายถึงคำขับร้องสดุดีแก่ผู้ควรได้รับเกียรติ คือเทวดา คำโศลกเทียบได้กับคำว่าคาถา ซึ่งมีความหมายอย่างเดียวกัน คือบทประพันธ์เป็นคำฉันท์ แต่ความหมายระยะที่สองของคำคาถา มีความหมายเท่ากับคำว่ามนต์เมื่อนำเอาไปใช้ในทางไสยศาสตร์ โดยวิธีบริกรรมหรือสวดขับ เพื่อให้เกิดสิริมงคลหรือเพื่อประโยชน์อย่างอื่น

มนต์แปลว่าคำศักดิ์สิทธิ์ สำหรับใช้เสกเป่า เพราะฉะนั้นคำว่าเวทมนต์และคาถา จึงมีความหมายระยะที่สองเท่ากัน ยกเว้นแต่คำเวท ซึ่งทางพุทธศาสนาเกี่ยวกับเรื่องไสยศาสตร์ไม่มีใช้ เพราะเวทเป็นชื่อรวมของคัมภีร์ศาสนาพราหมณ์ ซึ่งพุทธศาสนาไม่ยอมรับนับถือด้วย ส่วนคำว่าอาคม ความเดิมหมายถึงศาสตร์หรือวิชา เกี่ยวกับการศึกษาเรื่องเวทมนต์ แต่ในไทยมักใช้ในลักษณะลงเลขยันต์ ซึ่งต้องมีการบริกรรมคาถาด้วย เพราะฉะนั้น ในภาษาไทยจึงมีคำว่าลงอาคม จะใช้ว่าร่ายอาคม อย่างคำว่าร่ายเวทร่ายมนต์หรือเสกอาคมอย่างคำว่าเสกคาถาจึงไม่มี แต่ลงคาถาอาคมใช้แทนกันได้ คือเขียนหรือจารึกเป็นตัวคาถาและตัวเลขศักดิ์สิทธิ์

นอกนี้ยังมีคำศักดิ์สิทธิ์อีกประเภทหนึ่ง เรียกว่ามนต์เหมือนกัน บางทีก็เรียกว่าโองการ เพราะมนต์เหล่านี้ มักมีคำว่าโอมขึ้นต้นเสมอ คำที่มีอยู่ในมนต์โองการส่วนมากเป็นคำไทย แต่มีคำบาลีที่เป็นคาถาบทหนึ่ง ๆ หรือย่อเอาแต่บางส่วนที่ไม่เต็มทั้งคาถาก็มีแทรกอยู่ในคำไทยเป็นแห่ง ๆ มนต์ประเภทนี้ในหมู่ผู้นับถือคติไสยศาสตร์ทราบกันอยู่ เช่น โองการธรณีสาร สำหรับทำน้ำมนต์กันเสนียดจัญไร จะใช้ประพรมหรืออาบรดที่น้ำมนต์ธรรมดาใช้ไม่ได้ เพราะเสนียดจัญไรบางชนิดกล้าแข็งมาก จึงต้องใช้น้ำมนต์ธรณีสารจึงจะขับไล่ไสส่งให้มันหลุดพ้นไปได้ เช่น เหี้ยขึ้นบนเรือน แร้งจับหลังคา หมาขึ้นบนเรือนเยี่ยมหน้าต่าง และอะไรอื่น ๆ อีกมากมาย ตลอดจนทำพิธีเปิดโลงผี ผู้ทำก็ต้องเอาน้ำมนต์ธรณีสารล้างหน้า

มนต์ในหมวดโองการนี้ มีจำนวนมากด้วยกัน นอกจากโองการธรณีสาร ยังมีโองการมหาเถรอุปคุต โองการมหาเถรตำแย เป็นต้น มหาเถรองค์หลังนี้ ชื่อของท่านยังติดอยู่ในภาษาไทย ในคำว่าต้นตำแยและหมอตำแย เพราะท่านเป็นผู้แต่งคัมภีร์ปฐมจินดาซึ่งว่าด้วยตำราเกี่ยวกับการคลอดลูก

ความเชื่อในสิ่งลึกลับและไสยศาสตร์ เป็นความเชื่อที่ฝังแน่นอยู่ในความรู้สึกของคนไทยมาช้านานแล้ว และมีความเชื่อมโยงกับความเชื่อทางโหราศาสตร์อย่างแน่นแฟ้น

ปรากฏให้เห็นเสมอ แม้ในวรรณคดี ไม่ว่าเป็นวรรณคดีไทยพื้นบ้านหรือวรรณคดีที่ได้รับอิทธิพลจากอินเดีย

ในวรรณคดีไทย ตั้งแต่สมัยต้น ๆ จนถึงสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ ทั้งที่เป็นเรื่องพื้นบ้านของไทยแท้ ๆ เช่น ลิลิตพระลอ ไกรทอง ขุนช้างขุนแผน และวรรณคดีที่ได้รับจากศาสนาพราหมณ์ เช่น รามเกียรติ์ และสมุทโฆษ มักกล่าวถึงเหตุการณ์ที่เกินปกติวิสัยมนุษย์จะทำหรือบันดาลให้เกิดขึ้นได้ เช่น การเหาะเหินเดินอากาศ การใช้เวทมนต์คาถาเสกให้หลงไหลหรืออยู่ยงคงกระพัน การแปลงกายเป็นรูปอื่น การบังคับภูติผีปีศาจให้อยู่ในอำนาจและกระทำตามความปรารถนาของตน และกล่าวถึงอมนุษย์ที่มีอำนาจเหนือมนุษย์ธรรมดา เช่น เทวดา ปีศาจ หรือมนุษย์ที่มีอิทธิฤทธิ์แรงกล้า จนผิดมนุษย์ธรรมดาสามัญเสมอ

เรื่องเวทย์มนต์คาถาเป็นความเชื่ออีกส่วนหนึ่งของความเชื่อทางไสยศาสตร์ โดยเชื่อว่าถ้าได้บริกรรมหรือปฏิบัติตามเงื่อนไขที่เจ้าของเวทมนต์คาถากำหนดไว้ ก็จะมีอำนาจหรืออิทธิฤทธิ์ ได้เป็นเรื่อง ๆ ไป เช่น คาถาบางบท เมื่อบริกรรมแล้วจะทำให้อยู่ยงคงกระพัน หรือบางบทเมื่อบริกรรมแล้วจะเกิดเมตตามหานิยมทำให้คนรักใคร่ หรือใช้เวทย์มนต์ในการแปลงตัว สาธยายมนต์เพื่อสะเดาะกุญแจประตู ปราสาท หายตัวทำให้ศัตรูมองไม่เห็น หรือเหาะเหินเดินอากาศได้ เป็นต้น

เวทมนต์คาถาที่บรรดาเกจิอาจารย์ในประเทศไทย ได้รับการถ่ายทอดมา และใช้อยู่ เมื่อก่อนถือว่าเป็นความลับจะถ่ายทอดให้แต่เฉพาะลูกศิษย์ แต่ในปัจจุบันมีการพิมพ์เผยแพร่ เช่น

1) คาถายอดพระกัณฑ์ไตรปิฎก เป็นคาถาที่ได้จากกรุเมืองสวรรคโลก เป็นอักษรขอมจารึกไว้ในใบลาน มีคำกล่าวไว้ในหนังสือนำว่า

(1) ผู้ใดมีไว้ประจำบ้านเรือน มีอานิสงส์ยิ่งกว่าได้สร้างพระเจดีย์ทองคำสูงเทียมเทวโลกและป้องกันภยันตรายต่าง ๆ ทำมาหากินเจริญ ผู้ใดสร้างไว้ สวดมนต์สักการะบูชา เป็นกุศลอันยิ่งใหญ่ จะมีความสุขสิริสวัสดิ์เจริญต่อไปทั้งปัจจุบันและอนาคต

ด้วยอำนาจของความเคารพในพระคาถานี้ ถ้าผู้ใดมีศรัทธาสร้างครบ 7 วัน ครบอายุจะหมดเคราะห์โศกทุกการฯ

(2) คาถายอดพระกัณฑ์ไตรปิฎกนี้มีความศักดิ์สิทธิ์ยิ่งนัก ถ้าผู้ใดได้สวดภาวนาทุกวัน ผู้นั้นจะไม่ตกไปในอบายภูมิ แม้ได้บูชาไว้กับบ้านเรือนก็อาจป้องกันอันตรายต่าง ๆ ได้ ถึงจะภาวนาพระคาถาอื่น ๆ สัก 100 ปี อานิสงส์ก็ไม่เท่าภาวนาพระคาถานี้เพียงครั้งเดียว ถ้าแม้ว่าพระอินทร์ พรหม ยม ยักษ์ ที่มีอิทธิฤทธิ์จะเนรมิตแผ่นอิฐเป็นทองคำก่อเป็นพระเจดีย์ ตั้งแต่มนุษย์ขึ้นไปจนถึงพรหมโลก อานิสงส์ก็ยังไม่เท่าภาวนาคาถายอดพระกัณฑ์ไตรปิฎก

2) คาถาชินบัญชร เป็นคาถาศักดิ์สิทธิ์ ตกทอดมาจากลังกา สมเด็จพระพุฒาจารย์ (โต) ค้นพบในคัมภีร์โบราณ คาถานี้เป็นการอัญเชิญพระพุทธานุภาพของพระสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า และพระพุทธเจ้าที่ได้เคยตรัสรู้มาก่อนหน้า จากนั้นเป็นการอัญเชิญพระอรหันต์ขีณาสพ ที่สำเร็จคุณธรรมวิเศษแต่ละองค์ไม่เหมือนกัน นอกนั้นยังอัญเชิญพระสูตรต่าง ๆ อันโบราณจารย์ถือว่าเป็นพระพุทธมนต์วิเศษแต่ละสูตรมารวมกันสอดคล้องเป็นกำแพงแก้วคุ้มกัน ตั้งแต่กระหม่อมจอมขวัญของผู้ภาวนาพระคาถาลงมาจนล้อมรอบตัว จนกระทั่งหาช่องโหว่ให้อันตรายสอดแทรกเข้ามามิได้

ผู้ใดได้สวดภาวนาพระคาถาชินบัญชรเป็นประจำอยู่เสมอ จะทำให้เกิดความสิริมงคลสมบูรณ์พูนผล ศัตรูหมู่พาลไม่กล้ำกลาย ไปทางใดย่อมเกิดเมตตามหานิยม เกิดลาภผลพูนทวี ขจัดภัยจากภูตผีปีศาจ ตลอดจนคุณไสยต่าง ๆ ทำน้ำมนต์รดแก้สรรพโรคภัยเป็นสิริมงคลแก่ชีวิต มีคุณภาพตามแต่จะปรารถนา จะเดินทางไปที่ใด ๆ สวด 10 จบ แล้วอธิษฐานจะสำเร็จสมดังใจ

3) คาถาเสริมทรัพย์ให้ตั้งนะโม 3 จบ แล้วภาวนาว่า พุทธะ มะอะอุ นะโมพุทธายะ (ว่า 1 จบ) วิระทะโย วิระโคนายัง วิระหิงสา วิระทาสี วิระทาสา วิระอิตถิโย พุทธัสสะมาณีมานะ พุทธัสสะ สะวาโหม

ใช้สวดภาวนาก่อนนอน 3 จบ ตื่นนอนเช้า 3 จบ เวลาใส่บาตรจบขันข้าว 1 จบ แล้วอานิสงส์ของการสวดภาวนาจะทำให้ระลึกถึงพระรัตนตรัย และพระปัจเจกโพธิ นอกจากนั้น ถ้าได้ภาวนาตลอดเวลาจะบรรดาลให้บังเกิดโภคทรัพย์มากมาย

4) คาถาเสกน้ำล้างหน้าประจำวัน เมื่อตักน้ำมาแล้วให้ผินหน้าไปทางทิศตะวันออก เอานิ้วชี้ข้างขวาเขียน "มะอะอุ" ลงในน้ำ พร้อมกับบริกรรมพุทธมนต์ มะอะอุ พ่นใส่น้ำ 3 จบ จึงอธิษฐานและสวดบทพระพุทธมนต์ พระพุทธล้างหน้า พระธรรมล้างทุกข์ พระสงฆ์เพิ่มสุข ยาตรายามดี สวัสดีมีชัย อิติปิโสภะคะวา แล้วจึงล้างหน้า และประพรมตบท้ายทอย 3 ครั้ง เจริญสุขยิ่ง

5) คาถาบูชาพระพรหม ให้ภาวนาว่า "โอมปะระเมสะนะมัสการัม องการะ นิสสะวะ รังพรหมเรสสะยัม ภูปัสสะวะวิษณุ ไวยะทานะโมโทติลูกปัม ทะระมายิกยานัง ยะไวยะลา คะมุลัม สะทานันตะระ วิมุสะตินัน นะมัตเต จะ อะการัง ตโถวาจะ เอตามาตาระยัต ตะมัน ตะรามา กัตถะนารัม ลา จะสะระวะปะติตัม สัมโภพะ กลโล ทิวะทิยัม มะตัมยะ"

6) คาถามหามนต์ ให้ใช้ภาวนาเป็นประจำว่า

"ฮเร กฤษณะ ฮเร กฤษณะ
กฤษณะ กฤษณะ ฮเร ฮเร
ฮเร ราม ฮเร ราม
ราม ราม ฮเร ฮเร"

จะทำให้การดำเนินชีวิตประสบความสุขความเจริญ บังเกิดโชคลาภทรัพย์สินเงินทองเพิ่มพูน ป้องกันอันตรายทั้งปวง

ความเชื่อในเรื่องเวทมนต์คาถา แสดงให้เห็นถึงความเชื่อที่อยู่นอกเหนือจากความเชื่อตามแนวทางพุทธศาสนาอย่างเห็นได้ชัด เพราะเป็นศรัทธาความเชื่อที่นำไปสู่ความมีกิเลสตัณหา คาถาบางบทก็มีลักษณะเป็นการภาวนาในศาสนาพราหมณ์ เช่น

คาถามหามนต์ เป็นต้น เกิดจากอิทธิพลของศาสนาพราหมณ์ วิษณุนิกาย พุทธาวตาร ที่เป็นปลอมปนอยู่ในพระพุทธศาสนา

การใช้เวทย์มนต์คาถา ซึ่งเป็นความเชื่อทางไสยศาสตร์นี้ เป็นความเชื่อที่มีอิทธิพลแพร่หลายอยู่ในสังคมไทย มีการประโคมข่าวถึงความขลังในการใช้เวทย์มนต์คาถาของบรรดาเกจิอาจารย์ ทั้งในเรื่องการกระทำหรือการแก้ไขจากการถูกระทำ เช่น ยงยุทธ วิริยายุทธังกูร เล่าไว้ในหนังสือหลวงพ่อทวีศักดิ์ ชุดสมาธิจากประสบการณ์ของหลวงพ่อทวีศักดิ์ ที่ออกธุดงค์และไปเผชิญกับการใช้เวทย์มนต์ของชาวเขมรที่ต้องการสังขารท่านว่า [49]

อาตมาธุดงค์โผล่ออกมาจนถึง "บึงชนัง" ที่บึงชนังนี้ เป็นแดนดินถิ่นเขมร พวกเขมรนี้เก่งทางด้านไสยเวทมนต์ดำ พออาตมาปักกลด พวกเขาก็คงจะเห็นแล้วว่ามีพระมาปักกลด พวกเขาไม่เข้ามามนัสการหรอกโยม แต่พวกเขาจะใช้วิธีอื่นมาทักทาย จะเป็นอะไรนั้น อาตมาไม่มีโอกาสได้เห็นเลย เพราะว่ากว่าจะรู้ได้ก็แทบจะสายเกินไปเสียแล้ว อาตมาบอกตามตรงเลยว่าการปักกลดที่บึงชนังของอาตมาคราวนี้ เอาชีวิตเป็นเดิมพันจริง ๆ

ดึกมากแล้ว อาตมาจำวัดอยู่ภายในกลดพลันก็ได้ยินเสียงผิดปกติแล้วนอกกลดค่อย ๆ ดังใกล้เข้ามา เสียงของมันดัง "แกร็ก ๆ" แล้วหยุดและ "แกร็ก ๆ " แล้วหยุดอยู่อย่างนี้ ดูคล้ายกับว่ามันกำลังเคลื่อนที่มาเป็นระยะแล้ว หยุดเพื่อดูเหตุการณ์อย่างนั้นแหละ แต่อาตมาตื่นตัวแล้วและกำลังเงี่ยหูฟังอยู่เหมือนกัน เจ้าเสียงนั้นหยุดเหมือนมันกำลังจ้องดูอาตมา อาตมาก็กำหนดจิตดูมันอยู่เหมือนกัน คราวนี้เอง เสียงดัง "แกร็ก ๆ ๆ ๆ ๆ "ติดต่อกันถี่ยิบ มันกำลังพุ่งตัวเข้ามาหากลดของอาตมาอย่างประสงค์ร้ายอาตมาลุกขึ้นนั่งแล้วคว้าไฟฉายเปิดกลดออกมา แล้วฉายไปกวาดออกไปทางต้นเสียงทันที แสงไฟ

---

[49] ยงยุทธ วิริยายุทธังกูร **ตามลอยธุดงค์วัตร หลวงพ่อทวีศักดิ์ ธุคินธโร** (กรุงเทพ : โรงพิมพ์สมิต) หน้า 26-31

ฉายกราดออกไปสว่างจ้า สิ่งที่ส่งเสียงกำลังมุ่งหน้าเข้ามาที่กลดของอาตมานั้น มันได้ปรากฏโฉมขึ้นท่ามกลางแสงไฟ มันเป็นสัตว์เลื้อยคลาน ตัวสีดำอมแดงขายุบยับกำลังตรงรี่เข้ามาอย่างประสงค์ร้าย มันคือตะขาบตัวเบ้อเริ่มเลยโยม มีขนาดใหญ่กว่าตะขาบธรรมดาสองสามเท่า น่ากลัวเป็นอย่างยิ่ง เขี้ยวของมันแต่ละข้างถ้ากัดถูกเข้าแล้ว ก็คงไม่ต้องไปไหนตายอยู่ตรงนั้นเอง มือไวเท่าความคิด อาตมาเอามือข้างที่ไม่ได้ถือไฟฉายหยิบก้อนดินเล็ก ๆ ขึ้นมาเสกด้วยอาคม แล้วโยนไปที่ตะขาบนั้น พอก้อนดินตกลงตรงหน้ามันก็หยุดชะงักทันที

มันม้วนตัวกลมดิกแล้วยืดออกตัวตรงเป๋งค่อย ๆ กลายสภาพเป็นท่อนไม้ที่ถูกเหลาให้กลมเหมือนตะเกียบเห็นถนัดตา อาตมารู้ได้ในทันที คืนนี้อาตมาจะประมาทมิได้ นี่มันเป็นเพียงยกแรกเท่านั้น

อาตมาใช้คาถาของ "หลวงพ่อปาน" วัดบางนมโคที่ตนได้ร่ำเรียนมาอย่างมั่นใจ ความเงียบกลับคืนมาอีกครั้ง อาตมาไม่จำวัด คราวนี้ได้นั่งสมาธิเพื่อทำพลังจิตให้แกร่งกล้า เตรียมรับมือกับภัยมืดที่จะเข้ามาคุกคามในทุกรูปแบบ อีกประมาณสักสองชั่วโมงต่อมา เสียงลมพัดกิ่งไม้ไหวซู่ซ่า แล้วเสียงหนึ่งก็ดังขึ้นมาอีกครั้ง

"แกร๊ก ๆ แกร๊ก ๆ แกร๊ก ๆ"

อาตมานิ่งฟังแน่แล้วมันจ้องจะทำอันตรายอาตมาอีกแล้วทำไมมันจึงไม่ละเว้นแม้แต่พระสงฆ์ที่ไม่มีการเบียดเบียนผู้ใดอาตมากำหนดจิตแล้วเปิดกลดฉายไฟออกไปอีก

"คราวนี้ตะขาบตัวใหญ่กว่าเดิม ดูแข็งแรงกว่าด้วย มันคืบคลานเข้ามาตาแดงก่ำมองเห็นได้ถนัดมันเป็นตะขาบอาคมแน่นอน ได้ยินแต่ครูบาอาจารย์ท่านเล่าให้ฟัง แต่ไม่เคยเห็น พึ่งมาเจอเอาของจริงกันคราวนี้ จึงกำหนดจิตตั้งมั่นเอาไว้ เสกก้อนดินโยนไปสกัดมันไว้อีก คราวนี้ ถูกกลางตัวมันดิ้นบิดไปบิดมาอย่างเจ็บปวด แล้วก็เคลื่อนที่มาได้อีกหน่อยหนึ่ง ก็กลายสภาพเป็นไม้ไผ่หลาวปลายแหลมทั้งสองข้าง อาตมาคิดในใจว่าถ้าพลาดก็คงไส้ทะลุ เพราะเขาต้องการให้ถึงมรณภาพอย่างแน่นอน"

อาตมาเดินออกไปเก็บเอาไม้ไผ่หลาวปลายแหลมทั้งสองอันขึ้นมาไว้ในกลด มันหมดฤทธิ์ไปแล้ว มันไม่สามารถจะทำปาฏิหาริย์อะไรได้อีกต่อไป อาตมารู้สึกเหงื่อออก เพราะความที่ได้ใช้พลังจิตออกไปอย่างมากมาย ไม่ใช้ก็ไม่ได้ชีวิตแขวนอยู่บนเส้นด้ายอย่างแน่นอนที่สุดแล้ว

เสียงเงียบไปจนใกล้รุ่ง มันคงกะว่า อาตมาเข้าจำวัดแล้ว ก็จะจู่โจมเข้าทำร้ายให้ถึง) ตัวกันไปข้างหนึ่ง แต่อาตมานั่งสมาธิคอยทีอยู่เพราะรู้ว่าครั้งที่สามนี้จะรุนแรง เสี่ยงเป็นเสี่ยงตายกันล่ะคราวนี้ ถ้าพลาดแล้วเขาก็จะทำอะไรไม่ได้อีกต่อไป ทันใดนั้น ก็มีเสียงดัง

"แกร๊ก แกร๊ก แกร๊ก" มาอีก

"คราวนี้ ดังมาจากทิศทางที่มาทางเดียวกัน แต่เสียงดังแกร๊ก ๆ นั้นผิดแผกกันออกไป อาตมาเปิดกลดฉายไปออกไป อาตมาจำได้ติดตา ของขวัญที่ชาวบึงชนังส่งมาให้อาตมา เป็นการต้อนรับก็คือ ตะขาบห้าตัว พุ่งเข้ามาพร้อมกังเสียงคลานประสานกันเหมือนเสียงแห่งความตาย"

อาตมารวบรวมพลังจิตสุดแรงเกิด กำทรายกับดินเสกหว่านพรวดออกไปครอบคลุมมันไว้ ได้ผล เจ้าตัวตะขาบทั้งห้าตัวนั้น มันดิ้นพราด ๆ พันกันไปมา แล้วก็กลายสภาพไป ถ้าอาตมาไม่ได้ประสบพบเห็นด้วยตาตนเองแล้ว ก็จะไม่มีวันเชื่อเป็นอันขาด

"ตรงที่ตะขาบห้าตัวสิ้นฤทธิ์ มันกลายเป็นตะปูเหล็กขนาดสี่นิ้วห้าตัว มีสนิมเกรอะกองรวมกันอยู่ อาตมาเดินออกไปเก็บมันมารวมไว้ เสียงไก่ขันออกยาใกล้รุ่ง สิ้นสุดกันเสียที่พวกมารร้ายทั้งหลาย จงผิดหวังกันไปเถอะ ชีวิตของอาตมามีไว้เพื่อพระศาสนาและประชาชนทั่วไป ถวายเป็นพวกพุทธบูชา อย่าหมายจะได้ไปเลย"

ทำไมพวกเขมรต่ำเหล่านั้นจึงต้องการสังหารพระธุดงค์ คงเป็นด้วยพวกเขาเชื่อว่า ถ้าใช้วิชาไสยเวทมนต์ดำอันเหี้ยมโหดทำร้ายคนที่มีอาคม หรือพระภิกษุที่มีวิชากล้าแกร่งได้สำเร็จแล้ว จะทำให้มนต์ดำของตนมีความขลังขึ้นเป็นทวีคูณ ดังนั้น การสังหารชีวิตพระด้วยมนต์ดำจึงมีขึ้นอย่างช่วยไม่ได้ ตามที่กล่าวแล้ว ต่อจากนั้นท่านอาจารย์หลวง

พ่อทวีศักดิ์ ก็เดินทางธุดงค์ต่อไปโดยเดินตัดจาก "หมู่บ้านบึงชนัง" มาถึง "หมู่บ้านเครือวาย" ไปปักกลดอยู่ป่าช้าผีดิบของหมู่บ้านเครือหวาย ซึ่งเป็นสถานที่พวกเขานำเอาศพมาฝังกันเต็มไปหมด อาตมาชอบวิเวกก็เลยปักกลดลงไป ชาวบ้านเขาก็แปลกใจว่าพระธุดงค์มาจากไหน มาอยู่ป่าช้าผีดิบเดี๋ยวได้เจอดี เพราะพวกเขากลัวผีเฮี้ยนมาก ใครพลาดท่าก็โดยหลอกตับแตกตาย แต่อาตมาก็ปักกลดอยู่ได้ถึง 8 วันเต็ม ๆ

ในป่าช้าผีดิบนั้น มีศพอยู่มากมาย ตายกันซับซ้อน ฝังกันไม่เป็นระเบียบ แต่ความวิเวกมีมาก

คืนแรก อาตมาปักกลดลง อธิษฐานแผ่เมตตาว่า อาตมามาขออาศัย ขออยู่ร่วมด้วยชั่วคราว กุศลมีอยู่จะอุทิศให้ จากนั้น อาตมาก็เข้าที่สวดมนต์

ครั้นตกดึก อาตมากำลังนั่งสมาธิสงบจิต พลันหูก็ได้ยินเสียงประหลาดดังขึ้นจนแผ่นดินสะเทือน "ครึก ๆ ๆ" มันเหมือนกับเสียงสัตว์อะไรใหญ่ๆ วิ่งมาตามพื้นดินจนพื้นที่อาตมานั่งอยู่สั่นสะเทือนจนรู้สึกได้ อาตมาเปิดกลดออกมาดูภายนอก ไม่เห็นมีความเคลื่อนไหวอะไร แต่เสียงคึก ๆ นั้นยังดังอยู่ มันดังใกล้กลดเข้ามาทุกที เมื่อมาถึงเขตสวายกลด ก็เงียบหายไปเป็นปลิดทิ้ง

เงียบไปนาน คราวนี้เอาอีก มาแปลก ๆ เสียงดัง "เปรี้ยะ ๆ ๆ ๆ" พออาตมาเปิดกลดออกไปดูก็เห็นลูกไฟแดงโร่วิ่งมาใส่กลดด้วยความเร็ว พอถึงสายกลดก็หายไปไม่ปรากฏวี่แวว อาตมาก็เข้าที่แผ่เมตตาให้กับเขาจนรุ่งสว่าง วันต่อมา ก็เอาอีก คราวนี้ ไม่ต้องรอให้ดึก พระอาทิตย์ตกดินได้ประเดี๋ยวเดียวก็มาแล้ว กลิ่นเหม็นเหมือนนำเอาหมาเน่าสับสิบตัวมาถมกันไว้ มันเหม็นจนอาตมาขมขึ้นคอ แทบจะอาเจียนออกมา แต่ใช้อารมณ์ "อศุภกรรมฐาน" ตั้งไว้ว่า

"ร่างกายคนเราตายแล้วก็เน่า เน่าแล้วก็เหม็นอย่างนี้ ไม่ช้าก็มีหนอน แล้วโทรมหมดกลิ่นไปเอง"

กลิ่นจึงได้ค่อย ๆ จางหายไปกับอากาศหายใจคล่องขึ้น พอกลิ่นหมดก็มีเสียงดัง "ตึก ๆ" เข้ามาใกล้กลด ผ่านสายกลดเข้ามาแล้วร้องเสียงดังลั่น "อุแว้ ๆ" มันเป็น

เสียงร้องของเด็กแดง ๆ อาตมาเปิดกลดออกไปดู ก็ไม่เห็นมีอะไร นอกจากความมืดกับสายลมที่พัดพร่างพรูอยู่หวาดหวิออาตมาจึงพิจารณาไตรลักษณ์ว่า

"อนิจจา วต สังขารา เกิดแก่เจ็บตายไม่เลือกหน้าเลือกอายุหนอ บางคนเกิดมาไม่ทันไรก็ตายเสียแล้ว เอาแน่ไม่ได้เลยกับความตาย"

เสียงอุแว้ ๆ นั้นก็หายไป เหมือนกับเขาจะรู้ว่าเราได้อุทิศบุญกุศลให้เขาแล้ว ในป่าช้าผีดิบนั้น มันมีสิ่งสับสนมากน่ะโยม อาตมาเองต้องตั้งอารมณ์พิจารณา เพื่อแก้ไขการรบกวนให้ถูกกับนิมิตจึงดำรง "สติ" อยู่ได้ เพราะอาการรบกวนเหล่านั้น มันมาในหลายรูปแบบ หากเป็นผู้ที่ไม่สามารถจะรับอารมณ์และแก้ไขนิมิตได้แล้ว ก็น่าจะเป็นอันตรายแก่ประสาทเป็นอย่างยิ่ง สุดท้าย อาตมาก็ใช้วิธีเด็ดขาด โดยการอธิษฐานจิตบอกกับพวกวิญญาณเหล่านั้นว่า

"พวกท่านทั้งหลาย เดือดร้อนต้องการไปผุดไปเกิด อาตมาจะสร้างกุศลใหญ่ให้ด้วยการสร้างวัด การรบกวนของท่านทั้งหลายจบสิ้นสุดหยุดลงเสียนับแต่นี้ไป"

คราวนี้ ก็ได้ผลน่ะคุณโยม เพราะเขาหยุดรบกวนอาตมาตั้งแต่บัดนั้นจริง ๆ และอาตมาก็ตั้งใจจะสร้างวัดอุทิศส่วนกุศลให้พวกเขาจริง ๆด้วยในเมื่อมีโอกาสในวันข้างหน้า

อาตมาแสวงหาวิเวกที่ป่าช้าผีดิบหมู่บ้านเครือหวายพอสมควรแล้ว ก็ถอดกลดเดินทางต่อไป คราวนี้เดินธุดงค์มุ่งลงใต้ เพื่อต้องการเห็นชีวิตความเป็นอยู่ของคนภาคทักษิณ สิ่งแรกที่อาตมาได้พบ ก็คือคนภาคใต้เป็นผู้มีศรัทธาแรงกล้าในการทำบุญ แต่สำหรับพระธุดงค์นั้น เขามักจะขอหวยเป็นการแถมท้ายเสมอ

ถ้าองค์ใดให้หวย เขาจะชื่นชมมาก แต่อาตมาแล้วขอปฏิเสธ หวยกับอาตมาไม่ค่อยสงพงษ์กัน เพราะแม้จะมิได้ให้หวยเบอร์ อาตมาก็เคยถูกยิงมาแล้ว เนื่องด้วยพวกเจ้ามือหวย อาตมาจึงไม่ชอบการให้หวยเบอร์ อาตมาบอกกับญาติโยมไปตามตรงว่า

"หวยเหยอะไรกัน โยมหลับตาเห็นได้อย่างไร ลืมตาหยิบลอตเตอรี่แทงหวยแล้วมันยังไม่ค่อยถูก แล้วหลับตาปี๋ มันจะได้เห็นได้อย่างไร"

แต่คำพูดของอาตมาไม่ได้ผล ถึงอาตมาไม่บอก พวกเขาก็คอยมองจ้องหาว่าอาตมาทำอะไร อาตมาหยิบโน่นยกนี่ พวกเขาก็นำเอาไปตีเป็นหวยกันหมด บางที พวกไปตีความกันไปตามเรื่องแต่เกิดมันถูกขึ้นมา แม้อาตมาถอนกลดไปแล้ว พวกเขาก็แห่ตามไปขอหวย อาตมาก็บอกว่า ไม่มีถ้ามีคงรวยเป็นเศรษฐี ไม่ต้องมาแบกกลดธุดงค์อยู่อย่างนี้หรอก

แต่ที่นับว่าร้ายกาจที่สุดยิ่งกว่านั้น ก็เห็นจะเป็นอำนาจเร้นลับ แทบจะมีทุกคืนที่ปักกลดอยู่ในดินแดนภาคทักษิณ จะมีเสียงโหยหวนกรีดร้อง เสียงลมพัดต้นไม้หัก เสียงฝนเสียงขู่ข่มคำราม ต้องสะกดมันไว้ด้วยพลังสมาธิ ด้วยการแยกแยะพิจารณากันเป็นเรื่อย ๆ ไป บางทีปรากฏเสียงที่สยดสยองขนพองสยองเกล้า แทบจะทนไม่ได้ แต่ก็ต้องทนสู้กับมัน เพราะถ้าแพ้ นั่นย่อมหมายถึงว่า "สติเสีย" และอาจถึงวิกลจริตเป็นบ้าไปเลยก็มีได้ง่าย ๆ นะโยม ธุดงค์ในป่านะลำบากพิลึกทีเดียว

อาตมาเจอหนัก ๆ ไปตั้งแต่เขตชุมพร ระนอง นครศรีธรรมราช สุราษฎร์ธานี แต่พอไปลึกถึงสงขลาถึงปัตตานี ก็กลับไม่มีอะไรหนักมากเหมือนที่ผ่านมา อาตมาปักกลดทำวัตรสวดมนต์เสร็จก็เข้าสมาธิพักผ่อน ปรากฏว่ามีเสียงคนพูดคุยกันดังใกล้เข้ามาทุกทีอาตมาก็คิดว่า มีญาติโยมมามนัสการก็เตรียมตัว เสียงนั้นเข้ามาใกล้กลด ขนาดใกล้ชิดทีเดียว คนเอ่ยขึ้นว่า "พระมาแล้ว เราต้องมามนัสการท่านหน่อย" อีกคนหนึ่งกล่าวว่า "เออ ดีเหมือนกัน จะได้ขอของดี แต่ดีจริงหรือเปล่าก็ไม่รู้เหมือนกัน"

อาตมาก็เปิดกลด เสียงดังแต่ไม่เห็นตัวลมพัดมาเกรียวกราว เสียงนั้นก็หายไปกับลม แล้วก็ดังขึ้นมาอีก เวียนกันไปอยู่อย่างนี้ไม่สิ้นสุด อาตมาก็คอยระวัง คอยตรวจสอบ คอยใช้ "สมาธิ" เป็นตัวยึด "สติ" เอาไว้ ด้วยไม่แน่ใจว่า เขาจะจู่โจมเข้ามาในรูปใดแน่ ได้แต่แผ่เมตตาบารมีออกไปพร้อมกัน

วันต่อมา ก็ได้เปลี่ยนวิธีไม่พูดคุยกันให้ได้ยินอีก แต่เป็นแสงคล้ายตะเกียงรั้วลอยมา ในระดับเหมือนมีคนถือ อาตมาก็คอยจ้องดู ไม่มีคนหรอกคุณโยม มันมีแต่แสง พอจ้องแผ่เมตตา มันก็ดับวูบไป เหมือนกับคนเอาคบไฟไปจุ่มน้ำอย่างนั้นแหละ

พอตกดึก เสียงไม้ไร่หักโครมคราม เสียงลมกระหน่ำ เสียงฝนตกซู่ซ่า เสียงน้ำไหลบ่ามา อาตมาก็สงบจิต แยกนิมิตกันละ อะไรจริงอะไรเท็จแปลกปลอมมา พอจิตจับติด ก็รู้ได้ทันทีว่ามันเป็นมารยาของภูติผีปีศาจมาทดลอง เสียงโครมครามครืนครางนั้นก็หายไปพักหนึ่ง แล้วก็กลับมาอีก มันเหมือนกับจงใจจะมาทดลองความอดทนว่า พระรูปนี้ดีแค่ไหน มาปักกลดลงสุ่มสี่สุ่มห้าในที่ของฉัน มันอะไรกันนักละ

อาตมาก็พยายามข่มจิตให้สติตั้งมั่น เช้าขึ้นออกเดินสำรวจดูรอบ ๆ กลด เผื่อจะมีคนเล่นพิเรนมาแกล้งพระธุดงค์เล่น แต่ก็ไม่มีรอยเท้า หรือร่องรอยที่จะมีคนเข้ามาก็ไม่มี ก็เป็นอันแน่ใจว่า มันต้องเป็นปีศาจแน่ ๆ หรือไม่ก็ต้องเป็น "รุกขเทวดา" ท่านทดลองดูว่าพระรูปนี้จะดีจริงหรือเปล่า ถ้าไม่มีดีจริงแล้วก็จะขับไล่ให้เปิดแน่บไปเสีย

ไม่ใช่เพิ่งจะมีนะคุณโยม สมัยพุทธกาล พระภิกษุสงฆ์ไปปักกลดธุดงค์ในป่า ก็เคยโดนหลอกหลอนมาแล้วเหมือนกัน คือเมื่อพระไปปักกลดอยู่ในเขตของ "รุกขเทวดา" เขาเกรงผ้าเหลือง เกรงพระบรมศาสดา จึงต้องอพยพลงมาอยู่ที่โคนต้นไม้ ซึ่งเป็นวิมานของพวกเขา อยู่สูงที่มันค้ำหัวพระลำบาก คิดว่าวันครึ่งวันก็คงจะไป ที่ไหนได้อยู่กันเป็นอาทิตย์เป็นเดือนเลยก็มี เลยจำแลงเป็นตัวตนมาไล่ส่งพระเหล่านั้นแตกหนี ไปกราบทูลพระบรมศาสนา พระองค์ทรงเมตตาประทานบทภาวนาให้ไปแก้ไข ก็ปรากฏเป็นผลดี รุกขเทวดาไม่กล้าแกล้งอีกต่อไป

อย่างไรก็ตาม สำหรับหลวงพ่อทวีศักดิ์องค์นี้ ต่อมาในปี พ.ศ.2536 ท่านถูกเด็กหญิงในความอนุเคราะห์กล่าวหาว่าข่มขืนกระทำชำเรา มีเรื่องลงหนังสือพิมพ์รายวันเป็นข่าวคึกโครมอยู่ระยะหนึ่ง

10.2 ความเชื่อเรื่องวัตถุมงคลและเครื่องรางของขลัง

10.2.1 เชื่อเรื่องวัตถุมงคล

มงคลหรือเหตุแห่งความเจริญนั้นมีที่มาของความเชื่อทั้งในศาสนาพราหมณ์และศาสนาพุทธ โดยหลักเกณฑ์ของศาสนาพราหมณ์ถือในเรื่องวัตถุสิ่งของและกาลเวลาว่าเป็นมงคล คือ

(1) วัตถุสิ่งของที่เป็นมงคลใช้ในการประกอบพิธีในทางศาสนามี วัตถุ 8 อย่าง คือ ใบเงิน 1 ใบทอง 1 ใบนาค 1 ใบพรหมจรรย์ 1 หญ้าแพรก 1 ฝักส้มปอย 1 ฝักชัยพฤกษ์ 1 ผิวมะกรูด 1 เรียกว่ามงคล สำหรับใส่ในบาตรน้ำมนต์

(2) วัตถุที่ถือว่าเป็นมงคลในตัวเอง 8 อย่าง คือ กรอบหน้า 1 ตะบอง 1 สังข์ 1 จักร 1 ธงชัย 1 ขอช้าง 1 โคอสุภะ 1 หม้อน้ำที่เต็ม 1 ท่านประพันธ์เป็นคาถาแปลเป็นคำโคลงและฉันท์ไว้ ดังนี้

อุณหิสญฺจ คทา สงฺโข จกฺก ธโช คชงฺกุโส
อุสโภ ปุณฺณกุมโภ จ อิจฺเจเต อฏฐมงคลาฯ

แปลเป็นคำโคลงและฉันท์ว่า

ศรีสังข์โสภาคอ้าง อุณหิส
กุมภ์คทาไพจิตร จักรแก้ว
คชังกุสอุสภพิศ ไพลาศ
ชัยธวัชอัฏฐพิธแพร้ว เพริดพร้อมมงคล

ประพันธ์เป็นคำฉันท์ไว้ว่า

กรอบหน้าคทาจักร วรทักษิณาสังข์
ธงชัยอุสภอัง กุสกุมภะวารี

(3) กาลเวลาที่ถือว่าเป็นมงคล ได้แก่กาลเวลาหรือฤกษ์ที่โหรคำนวณว่าปลอดอุปสรรคภยันอันตราย จะทำการมงคลใด ๆ ก็สำเร็จโดยสวัสดี นำผลดีมาใช้วัตถุสิ่งของและกาลเวลาเหล่านี้ จัดเป็นมงคลภายนอกเป็นบัญญัติของพราหมณ์และโหร

(4) มงคลตามแนวทางพุทธศาสนาคือมงคลภายในนั้น ได้แก่ ความประพฤติดีปฏิบัติชอบ พระพุทธเจ้าทรงตรัสสอนว่าบุคคลประพฤติสุจริตด้วย กาย วาจา

ใจ ในเวลาใดเวลานั้นเป็นฤกษ์ดี มงคลดี คนให้เป็นคนดีคนชั่วได้ ให้เจริญหรือเสื่อได้ มงคลจึงอยู่ที่การกระทำของคนไม่ได้อยู่ที่กาลเวลาดังที่ถือกัน เพราะฉะนั้น พระบรมศาสดาจึงตรัสสอนไว้ใน สุปุพพัณหสูตร เป็นใจความว่า

"บุคคลประพฤติสุจริตด้วยกายวาจาใจในเวลาใด เวลานั้นเป็นฤกษ์ดี เป็นมงคลดี เป็นสว่างดี เป็นเริ่มต้นดี เป็นขณะดี เป็นยามดี" ดังนี้

โดยนัยนี้จะเห็นได้ว่ามงคลย่อมมีทุกขณะที่เรากระทำดี คือ เป็นสุจริตทางกาย วาจา ใจ และโดยนัยตรงกันข้ามอวมงคลคือการที่ไม่เป็นมงคลก็ย่อมมีทุกขณะที่เรากระทำไม่ดีคือเป็นทุจริตทางกาย วาจา ใจ ข้อนี้แสดงให้เห็นชัดว่ามงคลหรือไม่เป็นมงคลมีอยู่ในตัวเราทุกคนนี้เอง หาได้อยู่ข้างนอกไม่ คือรวมอยู่ที่การประพฤติปฏิบัติที่เราทำอยู่ทุกวันทุกเวลานี้เอง เพราะฉะนั้น ผู้ต้องการมงคลจึงควรศึกษาเรื่องมงคลให้รู้เข้าใจเพื่อจะได้เลือกทำแต่การที่เป็นมงคลแก่ตน การเชื่อเรื่องวัตถุมงคลนี้ทำให้เกิดความเชื่อในเรื่องการปลุกเสกเครื่องรางของขลัง เพื่อให้เกิดมงคลกับผู้ใช้ถึงขนาดมีผู้ตั้งตัวเป็นพระเกจิอาจารย์มาปลุกเสกพระเครื่องหรือรูปพระพุทธเจ้าเพื่อให้เกิดความขลังหรือศักดิ์สิทธิ์ตามมา

10.2.2 ความเชื่อในเรื่องเครื่องรางของขลัง

เชื่อว่าของวิเศษเกิดขึ้นได้ 2 ทาง คือ เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติกับเป็นของที่เทพเจ้าสร้างขึ้น เช่น เหล็กไหล แก้วสารพัดนึก หรือศาตราวุธ ส่วนเครื่องรางของขลังนั้นเกิดขึ้นจากการลงอาคมหรือปลุกเสกของพระหรือนักบวชที่บำเพ็ญตะบะแก่กล้าจนสามารถบรรจุอิทธิฤทธิ์ต่าง ๆ ที่นักบวชปรารถนาไว้ในเครื่องรางของขลังได้ เพื่อแจกให้บรรดาลูกศิษย์และผู้ที่เคารพนับถือเอาไว้คุมครองและป้องกันตนเองให้รอดพ้นจากภัยพิบัติต่าง ๆ และให้เป็นที่รักใคร่ของคนทั่วไปที่ได้พบเห็น เช่น การลงนะสาริกาลิ้นทอง การเสกสีผึ้งทาปาก การสักยันตร์ให้อยู่ยงคงกะพัน การปลุกเสกพระเครื่อง และปลัดขิก หรือศิวลึงค์ เป็นต้น มักจะมีคำถามว่า คาถาอาคมหรือเครื่องรางต่าง ๆ เหล่านั้น มันขลังจริงหรือและขลังตรงไหนคำตอบคือน่าจะขลังจริงแต่ขลังมิได้อยู่ที่ตัวคาถา หรือวัตถุมงคลที่เราแขวนอยู่ความขลังอยู่ที่พลังจิตหรืออำนาจสมาธิผสมศรัทธาอันแรงกล้าของบุคคล

เหล่านั้น และศรัทธาความเชื่อมั่นนี้เกิดจากความไม่รู้หรือความงมงาย คือความโง่ไม่รู้จริง ทำให้คนเชื่อมันในอำนาจลึกลับภายนอกทำให้จิตเป็นหนึ่ง เช่นเชื่อว่าคาถานี้สามารถทำให้ผู้ใช้แคล้วคลาดหรือมีเสน่ห์มหานิยมแรง ความเชื่อมั่นอย่างสนิทใจไม่ลังเลสงสัยนี้เอง ทำให้จิตแน่วแน่เป็นสมาธิเมื่อจิตเป็นสมาธิก็ย่อมสามารถทำสิ่ง ต่าง ๆ ให้สำเร็จไปได้อย่างชนิดที่ในเวลาปกติธรรมดาทำไม่ได้ ความสำเร็จอันนี้เมื่อมันเกิดขึ้นเขาก็ยกให้ว่าเป็นความศักดิ์สิทธิ์ของคาถาหรือวัตถุมงคลนั้น ๆ ตัวอย่างที่เห็นง่าย ๆ คือการ "ปลุกพระ" ในชนบท การปลุกพระก็คือกรรมวิธีในการทดสอบคุณภาพของพระเครื่องว่าแท้หรือไม่ได้อาศัยคาถาเรียกว่าคาถาปลุกพระ

(1) เครื่องราง

เครื่องราง เป็นของที่มีมานานอาจคู่มากับพัฒนาการของมนุษย์เพราะเรื่องของความเชื่อ เป็นสถาบันอย่างหนึ่งที่สัมพันธ์กับความเป็นมาของคนเราเครื่องรางเป็นสิ่งที่มนุษย์สร้างขึ้นเพื่อใช้เป็นเครื่องป้องกันภัยอันเกิดจากการกระทำของสิ่งนอกเหนือธรรมชาติ ที่มนุษย์ควบคุมไม่ได้ด้วยวิธีการที่เป็นเหตุเป็นผลทางวิทยาศาสตร์ดังเห็นได้จากวรรณคดีเรื่องขุนช้าง มีการใช้คาถาอาคมในการสู้รบของขุนแผน พลายงาม พลายชุมพล ตลอดจนคนอื่นที่เป็นคู่ต่อสู้ดังเช่น การเตรียมตัวของพลายชุมพลตอนปลอมตัวเป็นมอญใหม่เพื่อไปรบกับกระไวยว่า "ใส่เสื้อลงยันต์ย้อมว่านยา"

เรื่องเสื้อลงยันต์นี้ลักษณะเหมือนกับเสื้อกั๊กคือไม่มีแขน เป็นของมีมาช้านานดังปรากฏ ให้เห็นในภาพสลักของทหารขอมในกองทัพ บนผนังระเบียงคดที่ปราสาทบายนในประเทศกัมพูชา เป็นต้น ภาพจิตรกรรมฝาผนังของวัดไทยแต่สมัยกรุงศรีอยุธยาลงมาก็แสดงรูปทหารที่ใส่เสื้อลงยันต์ดังกล่าวเช่นกัน นอกจากภาพสลักนครวัดและภาพจิตรกรรมฝาผนักแล้วก็ยังมีข้อมูลในพงศาวดารครั้ง กรุงศรีอยุธยากล่าวถึงตอนที่โกษา-ปานไปฝรั่งเศสได้มีการแสดงความอยู่ยงคงกระพันโดยให้ทหารยืนแอ่นอกให้ทหารฝรั่งเศสยิงก็เป็นเรื่องของความเชื่อมั่นในเรื่องเครื่องรางของขลัง

(2) พระเครื่อง [50]

ในสังคมไทย การนำพระพิมพ์มาเป็นเครื่องรางที่เรียกว่า พระเครื่องนี้เกิดขึ้นในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ เพราะไม่พบหลักฐานทางเอกสารที่กล่าวถึงเรื่องพระเครื่องในสมัยกรุงศรีอยุธยา อิทธิพลที่ทำให้เกิดพระเครื่องหลายรูปแบบในสังคมไทยที่แท้จริงมาจากพระกริ่ง ซึ่งเป็นเครื่องรางในพุทธศาสนาฝ่ายมหายานเป็นผลิตผลของภาพความเชื่อที่เกี่ยวข้องกับลัทธิตันตระ

การเกิดพระกริ่งขึ้น ก็คือการนำเอาพุทธคุณมาผนวกกับเรื่องของไสยขาวทางไสยศาสตร์ ซึ่งแต่เดิมบรรดาวัตถุเคารพหรือวัตถุศักดิ์สิทธิ์ของไสยขาวที่มีมาก่อน ไม่ว่าจะเป็นผ้ายันต์ ผ้าประเจียด แหวนลงอาคม หรือตะกรุด จะต้องเรียนรู้กฎเกณฑ์และระมัดระวังในการใช้ให้เคร่งครัด จึงจะเกิดความขลังหรือศักดิ์สิทธิ์ การพกพาพระกริ่งไม่ต้องมีเกณฑ์เคร่งครัดเพียงแต่ตั้งจิตอธิฐาน หรือบริกรรมและสวดอ้อนวอนขอความคุ้มครองก็เพียงพอแล้ว จึงสะดวกที่จะนำติดตัวไปในที่ต่าง ๆ ต่อมาบรรดาพระอาจารย์ต่าง ๆ ก็ได้สร้างพระพิมพ์ขึ้น แล้วปลุกเสกเป็นเครื่องรางขึ้นแทนพระกริ่งและยึดเอาพระพิมพ์ที่สร้างขึ้นเป็นวัตถุทางศาสนาในอดีตเป็นพระเครื่องไปด้วย

การปลุกเสกพระเครื่อง ก็หวังผลเช่นเดียวกันกับการปลุกเสกเครื่องรางของขลังต่าง ๆ เพื่อแจกจ่ายให้กับผู้นับถือ ต่อมาจึงกลายมาเป็นการสร้างและปลุกเสกเพื่อจำหน่ายหารายได้ ซึ่งปัจจุบันมีการโฆษณาถึงความขลังหรือความศักดิ์สิทธิ์ของพระเครื่องที่ได้ปลุกเสกโดยเกจิอาจารย์ผู้ชำนาญทางเวทมนต์เพื่อสร้างความศรัทธาและทำให้การจำหน่ายพระเครื่องได้ปริมาณมากขึ้น บางรายก็ลงโฆษณาถึงพิธีปลุกเสกลงอาคมว่าถูกต้องตามตำราโบราณ ซึ่งเป็นเรื่องเหลือเชื่อ และส่วนใหญ่จะเขียนแบบเรื่องบอกเล่าที่ผู้อ่านไม่สามารถพิสูจน์ได้ในขณะนั้น ตัวอย่างการโฆษณาปลุกเสกเหรียญหรือพระเครื่องโดยพระอาจารย์ชื่อดังในหนังสือประเภทพระเครื่องและสิ่งศักดิ์สิทธิ์ซึ่งมีตลาดในการพิมพ์

---

[50] ศรีศักดิ์ วัลลิโภดม **พระเครื่องในเมืองสยาม** หน้า 13-20

จำหน่ายในระดับล่าง มีเป็นประจำทุกวันทุกเดือน เช่น

1) การโฆษณาปลุกเสกพระเครื่องหลวงพ่อหรุ่น ว่า หลวงพ่อหรุ่นเป็นพระเกจิอาจารย์มีความคงกระพันชาตรีเป็นยอด เมื่อครั้งยังเป็นฆราวาส...จากพลังอำนาจจิตที่ได้ฝึกฝนธรรมมาเป็นเวลานานจึงสามารถประจุพลังลึกลับของพุทธาคมลงในการสร้างเหรียญครั้งนี้อย่างสมบูรณ์ยิ่ง จึงแรงไปด้วยพุทธคุณในทางคงกระพัน

2) การโฆษณาเหรียญ "หลวงพ่อธมมวิตโก" "ท่านเจ้าคุณนรรัตน์หรือหลวงพ่อธมมวิตกโก" เป็นพระเกจิอาจารย์ที่มีพลังทางจิตถึงขั้นบรรลุ โลกุตรญานสามารถรู้ถึงวันตายได้.. พลังทางจิตของท่านสามารถนำกายทิพย์ไปร่วมพิธี พุทธาภิเษกได้อย่างอัศจรรย์ยิ่ง และก็ในทำนองนี้ เหรียญพระรูปเหมือนของท่านที่สร้างขึ้นโดยท่านเจ้าคุณอุดมฯ และได้นำมาให้ท่านเจ้าคุณนวรัตน์ปลุกเสกก็เท่ากับท่านเจ้าคุณนรรัตน์เป็นผู้สร้างประจุพลังลึกลับของกระแสจิตในทางพุทธอาคมไสยเวทย์ลงในเหรียญเหล่านี้

3) อภินิหารหลวงพ่อมุ่ย

" เท่าที่ทราบมา ส.ต.ประสาร ไปสงครามเวียดนาม พอรับคำสั่งได้เดินทางมาขอน้ำมนต์จากหลวงพ่ออาบ และรับพระสมเด็จไป 1 องค์... ในสนามรบ ส.ต ประสาร เหยียบกับระเบิดจากผู้ก่อการร้ายฝังไว้ เกิดระเบิดขึ้นมาทันที ปรากฏว่าร่างของ ส.ต.ประสาร กระดอนลอยแล้วตกลงพื้นดินไฟไหม้เสื้อผ้าขาดหมด อัศจรรย์ร่างของ ส.ต ประสาร ไม่มีรอยแผลจากสะเก็ดระเบิดเลย ทหารทั้งกองร้อยทึ่งในการรอดตายของ ส.ต ประสาร ผู้นี้เป็นอย่างมาก ต่างมาขอดูที่ตัวของ ส.ต.ประสาร มีดีอะไร พบว่ามีพระสมเด็จของหลวงพ่อ

4) อภินิหารพระสุพรรณหลังผาน

พระสุพรรณหลังผาน เป็นพระพุทธรูปเนื้อชินสร้างบรรจุไว้ในกรุ มีมาแต่เดิมก่อนที่จะนิยมใช้พระเป็นเครื่องรางของขลัง สันนิษฐานว่าเป็นการสร้างเพื่อสืบต่อพระศาสนา ต่อมาเมื่อมีความนิยมใช้พระเครื่องเป็นเครื่องรางของขลังพระสุพรรณหลัง-ผานจึงถูกใช้เป็นเครื่องรางของขลังไปด้วย

ในหนังสือสิ่งศักดิ์สิทธิ์ได้มีผู้เล่าถึงปาฏิหาริย์พระผุพรรณหลังผานว่าผู้เขียนเห็นคนกำลังรุมต่อยตีกันอุตลุดอยู่หน้าบ้าน และเห็นเพื่อนของผู้เขียนถูกรุมทำร้ายจากอันธพาล 6-7 คน ถูกฟันด้วยดาบและรุมแทงด้วยเหล็กขูดชาร์ฟจนเพื่อนสลบ เสื้อผ้าขาดวิ่นเต็มไปด้วยเลือด มีผู้นำส่งโรงพยาบาล เมื่อผู้เขียนตามไปดูปรากฏว่า นอกจากรอยช้ำที่จมูก ฟันหัก ปากแตกแล้ว ไม่มีบาดแผล นอกจากตามตัวจะมีรอยบุ๋มเป็นจ้ำแดงช้ำรวม 12 จุด และรอยกรีดเป็นทางยาว 3-4 แห่งเท่านั้น จึงแน่ใจว่าที่เป็นเช่นนี้เพราะปาฏิหาริย์ของพระสุพรรณ (หลังผาน) ที่ปกป้องคุ้มครองให้

5) พิธีพุทธาภิเสกพระเครื่องและพระพิมพ์ วัดละครทำ ในปี พ.ศ. 2513 ได้มีผู้เขียนลงหนังสือว่าการปลุกเสกในคราวนี้ พราหมณ์ในพิธีได้อัญเชิญดวงวิญญาณของสมเด็จพระพุฒาจารย์ (โต) ให้มาร่วมในพิธีพุทธาภิเศก เพื่อเป็นศิริมงคลด้วย ผลปรากฏจากคำบอกเล่าของผู้ที่นั่งปรกกล่าวว่า **ได้เห็นสมเด็จพระพุฒาจารย์ (โต) เดินถือดอกบัว เข้ามาร่วมนั่งปรกทำพิธีพุทธาภิเศกด้วย** ดังจะเห็นได้ว่าในขณะที่เห็นนั้นมีแสงรัศมีคล้าย ๆ สายรุ้งสว่างไสว จากด้านนอกพระอุโบสถ พวยพุ่งเข้ามาในพระอุโบสถ จับนิ่งอยู่กับเครื่องรางของขลังในอุโบสถเป็นอยู่เช่นนี้ระยะหนึ่งจึงหายไป นี้ป็นศุภนิมิตอันดียิ่งในการพุทธาภิเศกในคราวครั้งนี้....พระเครื่องและพระพิมพ์ พระบูชาต่าง ๆ ที่สร้างขึ้นที่วัดละครทำนั้นศักดิ์สิทธิ์มีอิทธิฤทธิ์ปาฏิหาริย์มากมาย เพราะพระเครื่องทุกพิมพ์ที่สร้างขึ้นนั้นมีผงสมเด็จวัดระฆังบรรจุไว้ทุกองค์ จึงไม่จำเป็นที่จะต้องบรรยายถึงคุณภาพ ผู้ที่ยังไม่มีบูชาก็ขอให้รีบเช่ามาไว้เป็นเจ้าของเสีย เพราะหากเนิ่นช้าไปก็อาจหมดได้

อย่างไรก็ตาม ในกระแสของการสร้างความศรัทธาในปฏิมากรรมพระเครื่องก็มีผู้ไม่เห็นด้วยกับความเชื่อเหล่านี้ ซึ่งส่วนมากจะเป็นผู้ที่ได้รับการศึกษาแบบวิทยาศาสตร์สมัยใหม่ เช่น เสถียร วรรณปก เปรียญ 9 ประโยค สำนักวัดทองธรรมชาติ

ได้เขียนบทความเรื่อง "มนุษย์ที่นรกถามหา" ว่า[51] เมื่อประมาณพุทธศตวรรษที่ 10 ได้เกิดนิกายหนึ่งขึ้นในประเทศอินเดียดินแดนพระพุทธศาสนาชื่อ "มันตรยาน" นิกายนี้ถือพิธีกรรมเป็นเรื่องขลังศักดิ์สิทธิ์ เน้นการท่องมนต์เพื่อป้องกันภัยและสร้างอำนาจแก่ตน

ในราวปลายพุทธศตวรรษที่ 13 มันตรยานได้เผยแพร่ไปยังเกาะลังกาโดยพระเถระชื่อนาคโพธิ หรือสมันตภัทระเป็นผู้นำไปเผยแพร่ ท่านรูปนี้เป็นพระขลัง ไปสำแดงอภินิหารให้ประชาชนเลื่อมใส เรื่องทำนองนี้ประชาชนส่วนใหญ่ชอบอยู่แล้ว จึงปรากฏว่าชั่วระยะไม่นาน นิกายมันตรยานก็ขยายตัวอย่างรวดเร็ว พระสูตรสำคัญที่นิกายนี้นับถือชื่อ วัชร เสขรสูตรและผู้ที่อาคมกล้าขลังเรียกว่า วัชราจารย์ เพราะฉะนั้น ชาวลังกาจึงเรียก มันตรยานว่านิกายวัชรบรรพตหรือวัชรยาน

ในสมัยที่มันตรยานแพร่หลายอยู่ที่ลังกา ทางประเทศคาบสมุทรมลายูซึ่งมีอาณาจักรศรีวิชัยเป็นใหญ่อยู่ก็ได้รับเอาลัทธินี้โดยตรงจากอินเดีย แล้วแพร่เข้าไปยังอาณาจักรลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยา อาณาจักรขอมโบราณ และอาณาจักรจัมปา เราจะเห็นว่าแม้นิกายมันตรยานจะเคยรุ่งเรืองอยู่ในประเทศไทยชั่วระยะหนึ่ง และบัดนี้แม้จะเลื่อมสูญไปแล้วก็ตาม แต่อิทธิพลของนิกายนี้ยังคงอยู่และได้สำแดงออกมาในรูปพุทธาคม การปลุกเสกเครื่องรางของขลังลงเลขยันต์ต่าง ๆ

เหรียญหลวงปู่ หลวงพ่อต่าง ๆ หรือพระพิมพ์ปางเล็กปางน้อยที่หล่อหรือปั้นขึ้นมาแล้วนิมนต์พระคุณเจ้าผู้ทรงวิทยาคุณจากสำนักต่าง ๆ มานั่งปลุกนั่งเสก อย่างที่เรียกในภาษายุทธจักรเครื่องรางของขลังว่า "นั่งปรก" นั้น ก็ล้วนได้อิทธิพลมาจากลัทธิมันตรยานนี้เอง พระในศาสนาพราหมณ์ไม่มีพิธีปลุกเสกเมื่อผ่านกรรมวิธีขั้นปลุกเสกแล้วก็จะสร้างความขลังความศักดิ์สิทธิ์ขึ้นมากำกับอีกขั้นหนึ่ง พระหรือเหรียญแต่ละรุ่นแต่ละประเภท จะมี "ฝอย" หรือสรรพคุณเป็นของเฉพาะตน เช่น

---

[51] เสถียร วรรณปก **พุทธศาสนา : ทัศนะและวิจารณ์** (กรุงเทพฯ : บรษัท อมรินทร์ ปริ้นติ้ง กรุป จำกัด ; 2529) หน้า 159

เหรียญแต่ละรุ่นแต่ละชนิด ต่างมีความศักดิ์สิทธิ์ไปองค์ละอย่างสองอย่าง ดังนั้นชาวพุทธ (นิกายมันตรยาน) จึงต้องมีพระหรือเหรียญคนละหลาย ๆ องค์ เพื่อให้มีสรรพคุณครบทุกด้าน ไปไหนมาไหนก็ต้องนิมนต์ท่านตามไปคุ้มครองด้วย

เพียงองค์สององค์ก็ใส่กระเป๋าเสื้อได้ ไม่ลำบาก แต่เมื่อมากองค์เข้าก็ต้องหา สร้อยมาเป็นพวงไว้สวมคอ

ผมเองแม้จะไม่เชื่อในด้านความขลัง ความศักดิ์สิทธิ์อย่างที่คนอื่นเขาเชื่อกัน ผมก็มิได้ตำหนิคนที่แขวนพระ ไม่ว่าจะแขวนนับถือจะเป็นเพียง “พระภายนอก” หรือวัตถุมงคลก็ตาม

ที่น่าตำหนิคือ พวกที่เห็นพระเป็นสินค้าสำหรับซื้อขาย พวกที่ตั้งอุตสาหกรรมโรงงานผลิตสิ่งเหล่านี้ขึ้นมาขายเอาเงินบำรุงกระเพาะตัวจนร่ำรวย คนพวกนี้มีทั้งชาวบ้านอย่างเรา ๆ และผู้นุ่งเหลืองห่มเหลือง พวกนี้ไม่ได้นับถือพระ แต่เป็นพวกเล่นพระ ถือพระเป็นของเล่นเหมือนกับนักเลงเล่นของเก่ายังไงยังงั้น ตั้งราคาซื้อขายหากำไรกันจนร่ำรวย

อยู่กับพระทั้งวัน จิตใจไม่เข้าถึงพระหรอก เผลอ ๆ อาจลงนรก เช้าบ่าย เย็น สามเวลาหลังอาหารก็ได้

พระองค์หนึ่งลงทุนทำไม่ถึงยี่สิบบาท หลอกขายชาวบ้านองค์ละห้าร้อย หกร้อยหรือไม่ก็ปั๊มออกจากแม่พิมพ์เมื่อวานนี้ วันนี้นำมาหลอกขายเขาสามหมื่นอ้างว่าเป็นพระสมเด็จรุ่นแรก

มนุษย์ประเภทนี้ ยังมีนรกขุมไหนที่เขาไม่มีสิทธิ์จะตกบ้าง

10.3 ความเชื่อเรื่องน้ำมนต์

เรื่องน้ำมนต์นี้ เป็นเรื่องมีแพร่หลายอยู่ในหลายศาสนาคือศาสนาพราหมณ์ ศาสนาคริสต์และพุทธศาสนา แต่การที่พุทธศาสนาพลอยมีน้ำมนต์เหมือนกับศาสนาอื่น ๆ

ไปด้วยนั้นไม่ใช่เป็นเรื่องโดยตรง แต่เป็นเรื่องโดยอ้อมที่มีเล่าไว้ในหนังสือที่แต่งภายหลังพระพุทธเจ้าปรินิพานแล้วประมาณ 1,000 ปี คือ ในชั้นอรรถกถา อันอธิบายความในรัตนสูตร (อรรถกถาขุททกปาฐะ หน้า 173) เล่าเรื่องภัยสามประการ เกิดขึ้นในกรุงไพศาลีนครหลวงของแคว้นวัชชี ภัยสามประการนั้น คือ ทุพภิขภัย (ภัยเพราะข้าวยากหมากแพง) อมนุสสภัย (ภัยเพราะอมนุษย์หรือปิศาจ) และโรคภัย (ภัยเพราะโรค) โดยเฉพาะที่เกิดในครั้งนั้นเป็นโรคระบาดที่เรียกในภาษาบาลีว่า อหิวาตกโรค แต่จะเหมือนอหิวาตกโรคในปัจจุบันหรือไม่ ยังไม่มีหลักฐานชัดเจนแต่ลักษณะที่เล่าไว้รู้สึกว่าเป็นโรคร้ายมากตายกันเป็นครัว ๆ และลามไปถึงสัตว์ต่าง ๆ ด้วย คณะกษัตริย์ ลิจฉวี จึงส่งคนไปไปอาราธนาพระพุทธเจ้าให้เสร็จจากแคว้นมคธไปโปรดยังแคว้นวัชชี เมื่อทรงรับนิมนต์แล้วก็เสด็จผ่านบ้านปฏาลีคาม ข้ามแม่น้ำคงคาตรงนั้น สู่ฝั่งแคว้นวัชชีเข้าสู่กรุงไพศาลี ในเรื่องเล่าว่าพอเสด็จเข้าเขตวัชชีก็ตกใหญ่ ทำให้โรคระบาดสงบ เมื่อเสด็จเข้าสู่กรุงไพศาลีนครหลวงแล้วก็ทรงสอนให้พระอานนท์ท่องจำรัตนสูตร พระอานนท์จำได้แล้วก็เอาบาตรใส่น้ำประพรมไปทั่ว พวกอมนุษย์ก็หนีไป เหตุร้ายต่าง ๆ ก็สงบ

จากเรื่องเล่าในอรรถกถานี้ จึงมีการตั้งน้ำมนต์ในเมื่อมีการสวดพระปริตรในบ้านเรือน เมื่อเสร็จพิธีแล้วก็มีการอาราธนาพระสงฆ์เถระ ให้ประพรมน้ำพระมนต์ทั้งแก่คณะบุคคลในบ้านนั้นและแก่บ้านเรือน เพื่อเป็นสวัสดิมงคลและเพื่อขจัดสิ่งที่ไม่พึงปรารถนาต่าง ๆ ต่อมาก็มีเรื่องเป็นพิเศษส่วนตัวตามความเชื่อถือของบุคคล ใครรู้สึกว่าเหตุการณ์ในชีวิตไม่ราบรื่นหรือมีอะไรไม่ดีไม่งามเกิดขึ้นบ่อย ๆ ก็ไปหาพระให้ช่วยรดน้ำมนต์ให้ทำให้ใจสบายไปได้ไม่น้อย กล่าวกันในทางจิตวิทยารู้สึกว่าจะได้ผลทางจิตใจมากถ้าผู้รดน้ำมนต์มีความเชื่อว่าจะเป็นเหตุผ่อนคลายความไม่ดีต่าง ๆ ลงไป

ความเชื่อเรื่องน้ำมนต์ในศาสนาพุทธจึงเป็นเรื่องที่เกิดขึ้นในภายหลังโดยเอาตามอย่างศาสนาพราหมณ์ แล้วแต่งเรื่องมาประกอบ เพื่อใช้อธิบายเรื่องราวการใช้น้ำมนต์ เพราะเป็นสมัยที่ศาสนาพุทธเริ่มเสื่อมลง ศาสนาพราหมณ์ได้พยายามใช้วิธีการต่าง ๆ เพื่อกลืนพุทธศาสนาให้กลับไปรวมอยู่ในศาสนาพราหมณ์ให้ได้และเพื่อความอยู่

รอดของพระนักบวชในพุทธศาสนา จึงต้องยืมวิธีการของพราหมณ์มาใช้ เพื่อเรียกศรัทธาจากประชาชนโดยสร้างเรื่องว่าพระพุทธเจ้าก็ใช้น้ำมนต์เหมือนกัน

ในศาสนาพราหมณ์ มีความเชื่อเรื่องแม่น้ำคงคาอันศักดิ์สิทธิ์ ถือกันว่าไหลมาจากสวรรค์ผ่านเศียรพระศิวะผู้เป็นเจ้า ซึ่งช่วยทำให้กระแสน้ำอ่อนลง มิเช่นนั้นก็จะท่วมโลก และเพราะเหตุที่น้ำไหลผ่านเศียรพระศิวะ จึงกลายเป็นน้ำศักดิ์สิทธิ์ ล้างบาปได้ทำให้ผู้อาบ ลอยบาปไปตามกระแสน้ำ หรืออาบแล้วทำให้เป็นผู้บริสุทธิ์ ทุก ๆ ปีที่อาบน้ำเมืองพาราณสี จึงมีคนไปอาบน้ำทำพิธีทางศาสนาในแม่น้ำคงคานับจำนวนล้าน ๆ คน และจากความเชื่อนี้เอง ได้เกิดประเพณีบูชาแม่น้ำขึ้น คือประเพณีลอยกระทง ตามประทีปในวันเพ็ญเดือนสิบสอง ซึ่งเป็นระยะที่มีน้ำในแม่น้ำมากที่สุด เป็นการขอขมาลาโทษที่ได้กระทำผิดหรือล่วงเกินแม่น้ำในระหว่างปีที่ผ่านมา ซึ่งต่อมาชาวพุทธได้นำมาใช้เป็นประเพณีของชาวพุทธ-พราหมณ์ อีกเช่นกัน โดยถือว่าเป็นการลอยกระทงดอกไม้ เพื่อบูชารอยพระพุทธบาทที่เสด็จเหยียบไว้ที่เมืองบาดาล ซึ่งก็ไม่รู้ว่าตอนไหนอยู่ที่ตรงไหน

มีเรื่องเล่าอีกเรื่องหนึ่งในวรรณคดีฝ่ายพุทธศาสนาว่า พราหมณ์นับถือแม่น้ำศักดิ์สิทธิ์หลายสาย เช่น ยมุนา สรภู สรัสสดี นินนคา อจิรวดี และมหิ รวมเป็น 7 สายทั้งแม่น้ำคงคา

เมื่อถึงฤดูร้อน พวกพราหมณ์ที่มีทรัพย์ก็ไปยังบ้านพักร้อนริมฝั่งแม่น้ำศักดิ์สิทธิ์เพื่อสาธยายมนต์และอาบน้ำดำหัววันละ 3 เวลา เพื่อความสะอาดและความบริสุทธิ์แต่พระพุทธเจ้าไม่สอนให้เชื่อเรื่องความศักดิ์สิทธิ์ของแม่น้ำ โดยตรัสตอบสุนทริกภาระทวาชะพราหมณ์ว่า "ดูก่อนพราหมณ์ ท่านจงอาบน้ำในธรรมวินัยนี้ จงทำความเกษมในสัตว์ทั้งหลาย ถ้าท่านไม่กล่าวเท็จไม่เบียดเบียนสัตว์ ไม่ถือเอาของที่เจ้าของเขาไม่ให้ มีความเชื่อ (ตามเหตุผล) ไม่ตระหนี่ ท่านจะไปแม่น้ำคยาทำอะไร แม้น้ำดื่มของท่านก็เป็นแม่น้ำคยาแล้ว (สุตตันตปิฎก เล่ม 12 หน้า 70)

"ความสะอาดย่อมไม่มีเพราะน้ำ ซึ่งคนส่วนมากพากันอาบ ผู้ใดมีสัจจะมีธรรม ผู้นั้นเป็นผู้สะอาดเป็นพราหมณ์ (ไม่ใช่พราหมณ์เพราะสืบสกุล)" แสดงว่าพุทธศาสนาไม่

ยอมยกความสำคัญให้แก่น้ำภายนอก ไม่ว่าจะเป็นน้ำศักดิ์สิทธิ์ในแม่น้ำไหน หากมีการประพฤติปฏิบัติทางศีลธรรมว่าเป็นแม่น้ำอาบโดยไม่เปียกตัว เป็นการยืนยันอย่างหนักแน่นให้คนถือเอาคุณงามความดีจูงสิ่งอื่น ๆ ไม่ใช่เอาแม่น้ำที่ถือกันว่าศักดิ์สิทธิ์มา เป็นเครื่องจูงคุณงามความดีเป็นการสอนลัดตัดตรงเข้าหาความจริง และสอนตรงไปตรงมา หลักฐานเรื่องน้ำมนต์ทางพระพุทธศาสนาสืบค้นได้ว่า ปรากฏในหนังสือชั้นอรรถกถา ที่แต่งภายหลังพระพุทธปรินิพพาน ประมาณพันปีในพระไตรปิฎกแท้ ๆ ไม่มีสอนให้ใช้น้ำมนต์หรือทำน้ำมนต์ในที่ไหนเลย

10.4 สรุป

ไสยศาสตร์ คือ ความเชื่อด้วยรู้สึกเกรงขามในสิ่งที่เข้าใจว่าอยู่เหนือธรรมชาติที่ไม่สามารถทราบได้ด้วยเหตุผลตามหลักวิทยาศาสตร์ ต้องใช้เวทมนต์ คาถา และอาคมเป็นเครื่องช่วย เพื่ออำนวยประโยชน์ให้แก่ตนทั้งในทางดีและทางชั่ว

ความเชื่อในสิ่งลึกลับและไสยศาสตร์เป็นความเชื่อที่ฝังแน่นอยู่ในความรู้สึกของคนไทยมาช้านานและมีความเชื่อมโยงกับความเชื่อทางโหราศาสตร์อย่างแน่นแฟ้นซึ่งเชื่อว่าถ้าได้บริกรรมเวทมนต์คาถาให้ถูกต้องแล้วจะมีอำนาจหรือมีอิทธิฤทธิ์ได้ เชื่อว่ามีคาถาบางบทเมื่อบริกรรมแล้วจะทำให้อยู่ยงคงกระพัน บางบทจะเกิดเมตตามหานิยมทำให้คนรักใคร่

ปัจจุบันความเชื่อในเรื่องเวทมนต์คาถาเป็นความเชื่อที่มีอิทธิพลแพร่หลายในสังคม มีการประโคมข่าวถึงความขลังในการใช้เวทมนต์คาถาของบรรดาเกจิอาจารย์ต่าง ๆ ยงยุทธ วิริยายุทธังกูร เขียนเล่าเรื่องหลวงพ่อทวีศักดิ์ ออกธุดงค์แล้วไปเผชิญกับการใช้เวทย์มนต์ของชาวเขมรที่บึงชนัง โดยชาวเขมรใช้ท่อนไม้เหลาเหมือนตะเกียบเสกให้เป็นตะขาบเพื่อมาทำร้าย ท่านจึงเอาดินขึ้นมาเสกด้วยอาคมโยนไปทำลายตะขาบที่เป็นเวทมนต์ของชาวเขมร ต่อมาก็ถูกตะขาบเสกมาจากตะปูมาทำร้าย ท่านใช้ทรายเสกหว่านคลุมไว้ เมื่ออาถรรพ์หมดไป ตะขาบที่เสกมาก็กลายเป็นตะปู ต่อจากนั้นหลวงพ่อทวีศักดิ์

ได้เดินทางไปปักกลดอยู่ในป่าช้าผีดิบของหมู่บ้านเครือหวาย เพราะท่านชอบวิเวกอยู่ 8 วัน ถูกผีในป่าช้ารบกวนท่านได้อธิษฐานแล้วแผ่เมตตาบอกพวกวิญญาณ ว่าท่านจะสร้างกุศลให้ ด้วยการสร้างวัดอุทิศส่วนกุศลไปให้ พวกผีในป่าช้าจึงหยุดรบกวน **แต่ต่อมาหลวงพ่อทวีศักดิ์ได้ถูกเด็กหญิงในความอนุเคราะห์กล่าวหาว่าข่มขืนกระทำชำเรา**

ความเชื่อในเรื่องวัตถุมงคลมีทั้งสิ่งที่เป็นมงคลในศาสนาพราหมณ์และมงคลในพุทธศาสนาแต่คนไทยส่วนใหญ่จะเชื่อมงคลตามศาสนาพราหมณ์

วัตถุที่เป็นมงคลที่ใช้ประกอบพิธีในทางศาสนามี 8 อย่าง คือ ใบเงิน ใบทอง ใบ-นาค ใบพรหมจรรย์ หญ้าแพรก ผักส้มป่อย ฝักชัยพฤกษ์ และผิวมะกรูด เรียกว่ามงคลสำหรับใส่ในบาตรน้ำมนต์ กาลเวลาที่เป็นมงคล คือ เวลาหรือฤกษ์ที่โหรคำนวณว่าปลอดอุปสรรคภยันตราย ส่วนมงคลตามแนวพุทธศาสนา คือ ความประพฤติดี ปฏิบัติชอบ เมื่อใดเมื่อนั้นก็เป็นมงคล

การเชื่อเรื่องวัตถุมงคลทำให้เกิดความเชื่อในเรื่องการปลุกเสกเครื่องรางของขลัง ตั้งตัวเป็นพระเกจิอาจารย์ปลุกเสกรูปพระพุทธเจ้า เพื่อให้เกิดความขลังหรือศักดิ์สิทธิ์ เครื่องรางของขลัง จึงเกิดขึ้นจากพลังอาคมหรือปลุกเสกของพระหรือนักบวชที่บำเพ็ญตะบะแก่กล้าจนสามารถบรรจุอิทธิฤทธิ์ต่าง ๆ ไว้ในเครื่องรางของขลังได้

ในสังคมไทยการนำพระพิมพ์มาเป็นเครื่องราง ที่เรียกว่า พระเครื่องเกิดขึ้นในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ในสมัยก่อนการสร้างพระพิมพ์ เป็นการสร้างไว้เพื่อเคารพสักการะ ต่อมาการปลุกเสกพระเครื่องได้มีการโฆษณาถึงความขลังหรือความศักดิ์สิทธิ์ของพระเครื่องที่ปลุกเสกโดยเกจิอาจารย์ผู้ชำนาญทางเวทมนต์ เช่น เหยียบระเบิดที่ผู้ก่อการร้ายฝังไว้ เมื่อระเบิดแล้วผู้มีพระเครื่ององค์ที่ได้รับการปลุกเสกไม่เป็นอันตราย หรือถูกแทงด้วยเหล็กขูดชาร์ปและถูกฟันด้วยดาบแต่ไม่เข้า ซึ่งเป็นการโฆษณาเพื่อหวังผลในทางพาณิชย์

การเชื่อเรื่องน้ำมนต์เกิดจากเรื่องเล่าชั้นอรรถกถาจารย์ ซึ่งแต่ไว้ในหนังสือเพื่ออธิบายพระไตรปิฎกภายหลังจากพระพุทธเจ้านิพพานแล้วประมาณ 1,000 ปี อธิบายความในรัตนสูตร จากเรื่องเล่านี้จึงมีการตั้งบาตรน้ำมนต์ เมื่อมีการสวดพระปริตรขึ้นใน

บ้านเรือน โดยเอาอย่างศาสนาพราหมณ์ เพราะไม่มีที่ใดที่พระพุทธเจ้าทรงสอนให้เชื่อเรื่องความศักดิ์สิทธิ์ของน้ำ

บทที่ 11
ความเชื่อเรื่องสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ผู้วิเศษและของวิเศษ

11.1 ความเชื่อเรื่องสิ่งศักดิ์สิทธิ์

ความเชื่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์เป็นความเชื่อถือในสิ่งลึกลับที่มีอำนาจเหนือมนุษย์ธรรมชาติ จัดว่าเป็นส่วนหนึ่งของความเชื่องทางไสยศาสตร์ คนโบราณไม่ว่าชาติใดต่างก็มีความเชื่อในเรื่องนี้ด้วยกันทั้งนั้น โดยเชื่อว่าสิ่งศักดิ์สิทธิ์มีอำนาจบันดาลให้เกิดเหตุการณ์ต่าง ๆ ได้อย่างมหัศจรรย์ คนไทยเชื่อในอำนาจของสิ่งเหล่านี้มาก จึงแสดงออกให้เห็นในวรรณคดีและตำนานในท้องถิ่นต่าง ๆ แทบทุกเรื่อง สิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่กล่าวถึงส่วนใหญ่จะเป็นพระอินทร์และเทวดา ตามลักษณะของชาดก ซึ่งมักจะมีพระอินทร์หรือเทวดาเป็นผู้คอยช่วยเหลือ เมื่อตัวละครฝ่ายดีได้รับความทุกข์หรือความเดือดร้อน

คติความคิดเรื่องพระอินทร์และเทวดานี้ ชาวไทยเชื่อถือตามวัฒนธรรมอินเดียทั้งในศาสนาพราหมณ์และศาสนาพุทธ โดยเชื่อว่าพระอินทร์จะสอดส่องทิพยเนตรดูความเป็นไปในโลกมนุษย์อยู่เสมอ ถ้ากระทำความดีก็จะได้รับพรให้มีความสุขความเจริญ ถ้าทำชั่วก็จะถูกลงโทษ พระอินทร์ทรงมีอุปนิสัยเมตตา คอยคุ้มครองผู้ประพฤติธรรม ทรงพาหนะคือช้างเอราวัณ อาวุธประจำพระองค์มีหลายอย่าง เช่น วชิระ พระขรรค์ ธนู ตะบอง จักรและตรี

ไตรภูมิพระร่วง กล่าวถึงพระอินทร์ว่าเป็นเจ้าแห่งไตรตรึงษ์ ซึ่งตั้งอยู่บนยอดเขาพระสุเมรุ เป็นสวรรค์ที่ว่ากันว่างดงามและสนุกสนานที่สุด ทรงเป็นเจ้าแห่งจตุโลกบาล ทรงมีบัณฑุกัมพลศิลาอาสน์ ซึ่งอ่อนนุ่มยิ่งนัก ถ้าผู้มีบุญได้รับความเดือดร้อนแล้ว แท่นนี้จะวิปริตไปทันที พระอินทร์และเทวดามีบทบาทช่วยเหลือมนุษย์หรือผู้มีบุญบารมีที่ตกทุกข์ได้ยากเสมอ นอกจากจะเชื่อพระอินทร์แล้วสิ่งศักดิ์สิทธิ์ในทัศนของคนไทยยังหมายถึงสถานที่ประดิษฐานเทวรูป เทวาลัยต่าง ๆ พระเสื้อเมืองทรงเมือง เทวาอารักษ์ ตามจักรศรีก็ล้วนแต่เป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่เคารพนับถือทั้งสิ้น

เรื่องอิทธิฤทธิ์ปาฏิหาริย์ของพระพุทธรูปศักดิ์สิทธิ์ เช่น ลอยน้ำ พระพุทธรูปร้องไห้และพระพุทธรูปพูดได้ ตลอดจนบันดาลความสำเร็จให้สมประสงค์นี้ เป็นที่เชื่อถือของคนโบราณบอกเล่ากันสืบ ๆ มา เช่น กล่าวว่าพระศรีสรรเพ็ชญ์ จังหวัดอยุธยา เมื่อจะถูกพม่ามาตีกรุงศรีอยุธยาแตกและเผาพระพุทธรูปเสียมากมายนั้น ก็เล่ากันว่าท่านร้องไห้น้ำพระเนตรไหลอาบพระพักตร์อยู่เป็นช้านาน จนชาวบ้านชาวเมืองรู้เห็นกันเป็นอันมาก เล่ากันถึงกับว่าน้ำพระเนตรไหลเป็นโลหิตเป็นคราบที่พระพักตร์ทีเดียว นี่เป็นตัวอย่างที่ว่าพระพุทธรูปร้องไห้จนน้ำตาเป็นสายเลือด เรื่องพระพุทธรูปพูดได้นั้นก็มีตัวอย่างในรัชกาลที่ 5 นี่เอง คือ พระพุทธรูปไสยาสน์ วัดป่าโมกข์ จังหวัดอ่างทอง พูดได้จนถึงกับหม่อมราชวงศ์คึกฤทธิ์ ปราโมช ไปเอาเค้าเรื่องมาแต่งนวนิยายลือชื่อเรื่อง ไผ่แดง ให้สมภารกร่างเจ้าอาวาสวัดไผ่แดงพูดเจรจาได้โต้ตอบกับพระประธานในโบสถ์ จะขอคัดเรื่องพระพุทธรูปพูดได้ ซึ่งเป็นพระราชนิพนธ์ของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวได้ทรงไว้คราวเสด็จประพาสครั้งที่ 2 เมื่อ ร.ศ.125 มาให้เห็น ดังนี้

"มีเรื่องแปลกที่ได้พบตัวจริงของผู้ที่ว่าได้เคยพูดกับพระนอน ซึ่งเจ้าคณะได้บอกลงไปหลายเดือนมาแล้ว เรื่องราวนั้นคืออำแดงคนหนึ่ง เป็นหลานของพระครูป่าโมกข์ มารักษาอุโบสถอยู่ที่วัดนี้ ในกาลปักษ์ใดปักษ์หนึ่ง เวลานั้นสัตบุรุษพากันรับเพลตามภาษาเขาเรียกอยู่ที่วิหารเขียน แต่นางหลายพระครูคนนี้ไม่รับเพล ด้วยมีความวิตกว่าลุงเจ็บจึงไปบอกกับหลวงพ่อคือพระนอนให้ช่วยรักษา นางนั้นตกใจมากที่ได้ยินเสียงพระนอนนั้นพูดออกมา แต่มิได้ตอบทางพระโอษฐ์ เสียงก้องออกมาจากพระอุระดังได้ยินจนนอกโบสถ์บอกตำรายา ถามนางนั้นก็อิดเอื้อนไปว่าจำไม่ได้หมด จำได้แต่ใบเงินใบทอง พระครูรับว่าจะให้เพราะได้จดไว้ ยานั้นนำไปรักษาลุงหายจึงได้แจ้งความให้พระครูทราบ พระครูไม่เชื่อพอประจวบกับพระสงฆ์เป็นอหิวาตกโรค จึงได้ลองไปพูดดูบ้าง ก็ได้รับคำตอบทักทายปราศรัยเป็นอันดี จนถึงว่าอยากพูดกับพระครูมานานแล้ว เป็นต้น แต่นั้นมาพระครูได้รักษาไข้เจ็บป่วยด้วยยานั้น เป็นอะไร ๆ ก็หาย ห้ามมิให้เรียกขวัญข้าวค่ายานอกจากหมากคำเดียวและมิใช่พูดแต่ 2 ครั้งเท่านั้น พูดเนือง ๆ มา พระครูจึงได้บอกลงไปยังเจ้า

คณะและกระทรวงผู้ที่ได้มาฟังการพูดนั้นไม่ต้องว่าเฉพาะคนเดียว พระฟังพร้อมกัน 15 รูปก็ได้"

11.2 ความเชื่อในเรื่องผู้วิเศษ

จากความเชื่อในเรื่องอิทธิฤทธิ์ปาฏิหาริย์ ทำให้มีความเชื่อต่อไปว่าเมื่อผู้บำเพ็ญตะบะไปนาน ๆ เข้า ก็จะเป็นผู้มีอำนาจศักดิ์สิทธิ์มีฤทธิ์เดชหรือเป็นผู้วิเศษ ซึ่งไม่จำเป็นจะต้องเป็นพระอริยบุคคล อาจจะเป็นฤาษีหรือผู้ที่ฝึกสมาธิจนได้ฌานสมาบัติ ได้โลกิยะฌาณก็จะมีฤทธิ์ปาฏิหาริย์มีหูทิพย์ ตาทิพย์หรือสามารถรู้เหตุการณ์ล่วงหน้าได้ด้วยฌาณ

ในพุทธศาสนายอมรับว่าอิทธิฤทธิ์ปาฏิหาริย์มีจริง แต่ไม่ใช่แนวทางที่จะนำไปสูมรรคผล นิพพาน ปาฏิหาริย์ คือการกระทำให้เกิดผลอย่างอัศจรรย์ที่กล่าวไว้ในทางพุทธศาสนามี 3 อย่าง คือ

(1) อิทธิปาฏิหาริย์ คือ การแสดงฤทธิ์ได้เป็นอัศจรรย์ เช่น เดินบนน้ำ ดำดินล่องหน หายตัว เหาะเหินเดินอากาศหรือบรรดาอะไรต่าง ๆ เป็นต้น

(2) อาเทศนาปาฏิหาริย์ คือ การทายใจหรือรู้ใจคนอื่นได้เป็นอัศจรรย์ สามารถชี้แจงอธิบายทำให้ผู้ฟังเกิดปัญญารู้ถึงความจริงได้ด้วยตนเอง

(3) อนุศาสนีปาฏิหาริย์ คือ การสอนให้รู้เข้าใจ และทำได้จริง เป็นอัศจรรย์สามารถชี้แจงอธิบายทำให้ผู้ฟังเกิดปัญญารู้ถึงความจริงได้ด้วยตนเอง

ฤทธิ์ปาฏิหาริย์มีข้อเสีย คือ กำจัดกิเลสไม่ได้ ไม่ทำให้ความโลภ โกรธ หลงลดน้อยลง ไม่ทำให้เกิดปัญญาที่จะรู้แจ้งความจริงของสิ่งทั้งหลาย แต่เมื่อคนพบเห็นก็ตื่นเต้นตื่นใจ ผู้มีฤทธิ์หรือผู้วิเศษจึงแตกต่างจากพระอริยบุคคล แต่ก็มีพระอริยบุคคลหลายองค์ที่มีฤทธิ์ได้ฌาณสมาบัติด้วย การที่จะเป็นพระอริยบุคคลได้ อยู่ที่การกำจัดกิเลส คือ หมดจากกามราคะ โลภะ โทสะ และโมหะ เมื่อกิเลสเบาบางลงไปเรื่อย ๆ ก็จะเป็นพระอริยะบุคคล และเป็นพระอรหันต์เมื่อหมดกิเลสแล้ว

การบำเพ็ญเพียรเพื่อให้มีอิทธิฤทธิ์เป็นผู้วิเศษในศาสนาพราหมณ์ กับการบำเพ็ญเพียรเพื่อให้เป็นพระอริยบุคคลในพุทธศาสนาใช้แนวทางเดียวกันคือการฝึกจิตทำสมาธิให้กล้าแข็ง สามารถบังคับสิ่งต่าง ๆ ให้เป็นไปตามความประสงค์ได้ ถ้าคนที่มีกิเลสมากมีอิทธิฤทธิ์ก็จะเป็นอันตรายร้ายแรง เพราะมีความสามารถที่จะทำชั่วได้มาก แต่ถ้าพระอริยบุคคลมีอิทธิฤทธิ์มีความวิเศษด้วยก็ยิ่งดี จะเป็นคุณสมบัติที่เหมาะสมสามารถให้ทำอะไร ๆ ได้ดีขึ้น แต่ถ้าผู้วิเศษไม่เป็นอริยะและมีกิเลสมาก ก็จะเป็นภัยอันตรายร้ายแรง เพราะมีความสามารถที่จะทำความชั่วได้มากกว่าคนชั่วที่ไม่มีฤทธิ์ จะเห็นได้จากตัวอย่างในอดีต เช่น พระเทวทัตและรัสปูติน เป็นต้น พระเทวทัตนั้นไม่ได้เป็นพระอริยะ ไม่ได้เป็นพระอรหันต์ แต่มีฤทธิ์เก่งกล้า แล้วก็หลงฤทธิ์ทำให้กิเลสฟูขึ้นมาท่านก็เลยใช้ฤทธิ์ไปในทางร้าย

ตัวอย่างในเรื่องความเชื่อเกี่ยวกับผู้วิเศษนี้ได้ถูกบันทึกไว้ในลักษณะของเรื่องเล่าหรือนิยายปรัมปรา เช่น

1) เรื่องการสร้างเมืองลำพูนตามตำนานพงศาวดารไทยเหนือ เป็นต้นว่า ตำนานมูลศาสนา ตำนานเมืองหริภุญชัย ตำนานจามเทวีวงศ์ กล่าวว่า [52]

พระวาสุเทพฤาษีได้เนรมิตเมืองชื่อว่า "มิคสังฆนคร" ให้แก่ "เจ้ากุนกุมาร" เป็นกษัตริย์ปกครอง ต่อมาได้สร้าง "เมืองบุรณนคร" "เมืองอวิทุระนคร" "เมืองรมยะนคร" ให้บรรดาลูกหลานสืบวงศ์ ภายหลังกษัตริย์ปกครองไม่เป็นธรรม เทพยดาทั้งหลายพากันพิโรธ จึงบันดาลให้น้ำท่วม บ้านเมืองได้พินาศล่มจมไป พระวาสุเทพฤาษีจึงไปปรึกษากับพระสุกทันตฤาษี ซึ่งได้จำศีลภาวนาอยู่ที่เมืองละโว้ มีความเห็นร่วมกันว่าควรสร้างบ้านเมืองขึ้นใหม่ เพื่อสืบพระพุทธศาสนาบนแผ่นดินสูงกว่าที่แห่งใด ริมแม่น้ำปิง เมื่อช่วยกันเนรมิตพระนครใหม่เสร็จสิ้นแล้ว จึงขนานนามว่า เมืองลำพูน แล้วร่วมกันพิจารณาหาผู้มี

---

[52] พล.ต.ต.สรรเพชร ธรรมาธิกุล **ตามพรลิงค์ ศรีวิชัย อาณาจักรที่ถูกลืม** (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์มติชน ; 2538) หน้า 37-38

ปัญญาสามารถและตั้งอยู่ในศีลสุจริตมาเป็นผู้ปกครอง ต่างมีความเห็นร่วมกันว่า "พระนางจามเทวี" ราชธิดากษัตรย์กรุงละโว้ ทรงเป็นขัตติยนารี ดำรงอยู่ในศีลบริสุทธิ์ มีสติปัญญาและอัธยาศัยอันงามพร้อม สมควรเป็นกษัตริย์ปกครองสืบไป พระวาสุเทพฤาษีจึงแต่งคณะทูตเชิญเครื่องราชบรรณาการ ลงไปกราบทูลขอราชธิดาพระเจ้ากรุงละโว้ขึ้นไปปกครองราชสมบัติเมืองลำพูน เพื่อสืบพระพุทธศาสนาให้รุ่งเรือง พระนางจามเทวีไม่ขัดข้อง แต่ทูลขอพระสงฆ์ผู้เชี่ยวชาญพระไตรปิฎกจำนวน 500 รูป พราหมณาจารย์ ราชบัณฑิต แพทย์ และคณะช่างฝีมือ ตลอดจนไพร่พล เพื่อไปช่วยกิจการบ้านเมือง

2) อภินิหารหลวงพ่อทอง วัดราชโยธา [53]

(1) การนิมิตกาย

การที่ "หลวงปู่ทอง" ปรากฏกายให้เห็นได้ในหลายสถานที่ ในเวลาเดียวกันได้นั้น ย่อมเป็นสิ่งเป็นไปได้ด้วยอำนาจแห่ง "มโนมยิทธิ" คือ "ฤทธิ์ทางใจ" ซึ่งเกิดจากพลัง "จิตตานุภาพ" ของ "หลวงปู่ทอง" นั้นเอง ดังนั้นกายที่สองของ "หลวงปู่ทอง" ที่ปรากฏให้เห็นต่อสายตาของพลตำรวจทั้ง 3 คน ที่บริเวณหลังวัดนั้นจึงเป็น "นิมิตกาย" คือกายที่ถูกสร้างขึ้นด้วยอำนาจแห่ง "มโนมยิทธิ" ของท่านตามที่กล่าวแล้ว หาใช่กายจริงไม่ แต่กายที่เป็นตัวจริงนั้น กำลังนั่งสนทนาปราศรัยอยู่กับนายตำรวจใหญ่บนกุฏิของท่านนั้นเอง ซึ่งหากจะสันนิษฐานกันแล้ว "นิมิตกาย" ของ "หลวงปู่ทอง" นั้น คงเกิดขึ้นเป็นไปในทำนองเดียวกันกับ "นิมิตกาย" ของ "พระพุทธองค์" ที่ปรากฏแก่จอมโจร "องคุลีมาล" ในสมัยพุทธกาลนั้นเป็นแน่ ซึ่งทำให้ "องคุลีมาล" ออกแรงวิ่งเต็มฝีเท้า แต่อย่างไรก็ไม่มีทางเป็นไปได้ที่จะให้ตามทัน เพราะสิ่งที่ "องคุลีมาล" มองเห็นนั้น มันเป็น "พุทธนิมิต" คือ ภาพลวงตาแต่สามารถมองเห็นได้ว่าเป็น "พระพุทธองค์" อย่างชัดเจนเท่านั้น

อย่างไรก็ตามการที่บุคคลจะสามารถให้พลัง "จิตตานุภาพ" ได้ถึงขั้นเนรมิตกายของตนขึ้นมาให้ไปปรากฏเห็นต่อสายตาของบุคคลอื่นในสถานที่ต่าง ๆ ไม่ว่าจะอยู่

---

[53] ยงยุทธ วิริยายุทธังกูร **หลวงปู่ทอง วัดราชโยธา** อ้างแล้ว หน้า 65-68

ใกล้หรือไกลได้นั้นก็จำเป็นอยู่ดีที่บุคคลนั้นจะต้องฝึกสมาธิจิตให้บรรลุถึงขั้น "จตุตถฌาน" ได้เสียก่อนจึงจะสามารถใช้อำนาจ "มโนมยิทธิ" สร้างอภินิหารต่าง ๆ เช่น การเนรมิตกาย ให้มองเห็นเป็นมากคนได้ ตามที่กล่าวแล้ว ซึ่งข้อความในคัมภีร์ "วิสุทธิมรรค" นั้น ย่อม สามารถนำมากล่าวอ้างอิงเป็นพยานหลักฐานได้เป็นอย่างดีว่า "นิมิตกาย" ของผู้มี "สมาธิจิต" บรรลุถึงขั้น "จตุตถฌาน" แล้วนั้นมีอยู่จริง ข้อความในคัมภีร์เล่มนั้นได้กล่าวไว้ ในตอนหนึ่งว่า

"...ในกสิณ 10 นี้ ส่วนปฐวีกสิณ เมื่อพระโยคาวจรจำเริญถึงจตตุฌานภูมิเต็ม ที่แล้ว ก็สามารถจะอธิษฐานจิตนฤมิตรูปสิ่งของต่าง ๆ เป็นต้นว่า นฤมิตคนเดียวให้เป็นคน มาก ให้คนมากเป็นคนเดียวได้ และทำอากาศและน้ำให้เป็นแผ่นดินแล้วเดิน ยืน นั่ง นอน ในที่นั่นได้ดังประสงค์....." ดังนี้

ข้อความจามคัมภีร์ "วิสุทธิมรรค" ข้างบนนี้ ย่อมเป็นสักขีพยาน ที่พวก "จิตนิยม" นำมากล่าวอ้างยืนยันทัศนะของพวกตนได้เป็นอย่างดี ตามที่กล่าวแล้วว่า เรื่อง "นิมิตกาย" ด้วยอำนาจแห่ง "มโนมยิทธิ" นี้ ย่อมเป็นเรื่องจริง ซึ่งเป็นสิ่งที่เป็นไปได้จริง ด้วยประการฉะนั้น

(2) ชานหมากคงกระพัน

ตามที่ได้กล่าวมาให้ทราบแล้วตั้งแต่ต้นนั้นว่า ชีวประวัติ "หลวงปู่ทอง" นั้น เต็มไปด้วยเรื่องราวของ "อิทธิปาฏิหาริย์" แม้แต่ชานหมากของท่านก็มีความคงกระพัน ชาตรี มีเรื่องราวเกี่ยวกับชานหมากคงกระพันของท่านนี้ ที่ "อาจารย์เจ๊ก" กล่าวเล่าไว้ใน ตอนหนึ่ง ซึ่งจะเชื่อหรือไม่นั้น ก็ลองหันมาฟังกันดูก่อนแล้วค่อยแสดงทัศนวิจารณ์กันต่อไป ในข้อความตอนนั้น "อาจารย์เจ๊ก" กล่าวไว้ว่า

".....พูดถึงความเมตตากรุณาของ "หลวงปู่ทอง" แล้วไม่เพียงแต่จะให้ความ เมตตาเฉพาะมนุษย์เท่านั้น แม้สัตว์ต่าง ๆ ท่านก็ให้ความเมตตาเช่นเดียวกัน เช่น ปกติ เวลาท่านจะบ้วนน้ำหมากลงกระโถนจะมีผ้าขาวผูกบังไว้ที่ปากกระโถนเมื่อบ้วนน้ำหมากๆ ก็จะไหลลงไปในกระโถน ส่วนกากชานหมากก็จะกองอยู่ที่ผ้าขาว ท่านจะเก็บตากแดดเอา

ไว้ ส่วนน้ำหมากจะไปเททที่โคนต้นไม้ พอนานเข้าก็เป็นดินจอมปลวกขึ้นมาเกาะอยู่ที่ต้นไม้เป็นรูปเจดีย์ขึ้นมาก อยู่มาวันหนึ่ง ไทยอิสลามคนหนึ่งไปยิงนกในวัด นกบินไปเกาะอยู่ที่ต้นไม้ที่มีดินรูปเจดีย์นั้นเอง ไทยอิสลามผู้นั้นเอาปืนลูกซองแฝดยิง แต่นัดแรกยิงไม่ออก "หลวงปู่" รู้เข้าก็มาห้ามบอกว่า "อย่าไปยิงทำอันตรายกับมันเลย มันเข้ามาอยู่ในเขตวัดแล้ว" แต่ไทยอิสลามผู้นั้นไม่เชื่อ จึงยิงไปอีกเป็นนัดที่สองปรากฏว่ากระบอกปืนแตก

ต่อมาภายหลัง ลูกศิษย์รู้เข้าจึงได้มาขอร้องให้ "หลวงปู่" สร้างพระดินเผา ท่านก็ได้เอาดินจอมปลวกนั้นเองสร้างพระ "พิมพ์หลวงพ่อโต" พิมพ์หนึ่ง "สมเด็จดินเผา" พิมพ์หนึ่ง และยังได้สร้าง "ทุ่งเศรษฐีเนื้อดินเผา" อีกพิมพ์หนึ่งด้วย ตั้งแต่นั้นมาก พวกไทยอิสลามก็ไม่เอาปืนเข้ามายิงนกในวัดอีก....." ดังนี้

นอกจากยิงไม่ออกแทงไม่เข้าแล้ว ยังมี "อิทธิปาฏิหาริย์" ในด้านอื่น ๆ จากอำนาจพลังเร้นลับ ซึ่งเกิดจากอำนาจ "สมาธิจิต" ชั้นสูงของพระคุณเจ้า "หลวงปู่ทอง" อีกเรื่องหนึ่ง คือเรื่องของการยิงไม่ถูกที่ทุกคนในสมัยนั้นต้องยอมรับกัน โดยเฉพาะชาวไทยอิสลามด้วยแล้ว ต่างมีศรัทธาเชื่อมั่นในอำนาจความขลังศักดิ์สิทธิ์แห่ง "หลวงปู่ทอง" ของชาวเราเป็นนักหนา เพราะว่าพวกเขาได้ประสบพบเห็น "อิทธิปาฏิหาริย์" ของท่านด้วยตัวของพวกเขาเอง

3) การออกธุดงค์ของหลวงพ่อทวีศักดิ์ ธุตินธโรภิกขุ ได้เล่าว่าในขณะที่เดินธุดงค์ไปตามที่ต่าง ๆ มักจะพบประสบการณ์ที่น่าสนใจโดยเล่าว่า[54]

(1) บางแห่งได้ยินเสียงคนหมู่มากมาพูดคุยปรับทุกข์กันใกล้ ๆ กลด อาตมาก็ฉายไฟฉายไปดู ก็ไม่เห็นอะไร แต่เสียงก็ยังดังอยู่อย่างนั้นแหละ แผ่เมตตาให้เขาไปเรื่อย ๆ ให้เขาได้รับบุญได้รับกุศลที่อาตมาได้บำเพ็ญมาให้เขาอยู่อย่างมีสุขบ้าง

มีอยู่ครั้งหนึ่ง เสียงนั้นมันดังถึงกับทำให้อาตมาเกิดสลดใจ เพราะมันเป็นเสียงที่บอกถึงความทุกข์อย่างสาหัสเสียงนั้นร้องว่า

---

[54] ยงยุทธ วิริยายุทธังกูร อ้างแล้ว หน้า 36-38

"โอย ลำบากเหลือเกิน อยากไปเกิดเหลือเกิน ทรมานนักหนาแล้ว เมื่อใดจะพ้นความทุกข์เสียที ใครช่วยได้บ้างโวยช่วยหน่วยเถิด ลำบากเหลือเกินแล้วเจ้าข้า

อาตมาครองผ้าคว้าธูปเทียนออกไปนอกกลด พ้นสายกลดออกไป จุดเทียนปักแล้วจุดธูปปักตามลงไปกลางแจ้ง ธูปห้าดอกส่งกลิ่นกำจายไปทั่ว อาตมาสวดมนต์แผ่เมตตาออกไปอย่างไม่มีขอบเขต ขอให้เขาได้รับให้เต็มที่ เสียงนั้นก็ยังคงดังอยู่ แต่มันค่อย ๆ เบาลง ๆ แล้วก็หายไปพอเสียงนั้นเงียบไป บรรยากาศรอบ ๆ ตัวอาตมาก็แปรเปลี่ยนไป มันคล้ายกับมีพลังอันเย็นยะเยือกพุ่งจากทุกสารทิศ ทำให้อาตมารู้สึกสะท้านด้วยความเย็นนั้นมันเข้ามาหุ้มห่อร่างกายไว้ อาตมาจึงกำหนดจิตสู่สมาธิ พลังเย็นนั้นก็ค่อย ๆ ถอยห่างออกไป บรรยากาศกลับเป็นปกติ อาจจะเป็นเพราะว่าเขาได้รับเมตตาจากอาตมาไป และส่วนหนึ่งคงพ้นไปได้ พลังเย็นนั้นก็คือพวกที่เขาหลุดออกไปได้นั่นเอง

(2) อมนุษย์จำแลงกายถวายลูกสมอ

จากวังน้ำเย็นมาสองคืน พอเช้าวันที่สามคนหมดแน่นอน มีแต่ป่าล้วน ๆ ละคราวนี้ "สัปปายะ" ไม่มีจริง มองไปทางไหนก็มีแต่ป่า มีทิวเขาซับซ้อนทะมึนทึน เช้าวันที่สี่อาตมาก็ออกบิณฑบาตร ก็มันเป็นหน้าที่ซึ่งจะต้องทำอยู่แล้ว ก่อนออกไปที่อธิษฐานจิตว่าถ้ากุศลยังมีอยู่แล้วไซร้ ก็ขออย่าได้อดภัตตาหาร ขอให้ได้มากน้อยก็ตามแต่บุญบารมีพออธิษฐานขาดคำ ทันใดนั้น ก็มีชายคนหนึ่งแบกขวานด้ามยาวไว้บนบ่าเดินผ่านมาพอดีเขามีห่อผ้ามาด้วย เมื่อเห็นพระก็เข้ามายกมือไหว้ แล้วถวายสิ่งที่อยู่ในห่อมันคือลูกสมอสด อาตมาจำได้

"ไม่มีอะไรจะถวาย นอกจากสมอนี่แหละพระคุณเจ้า รับไปประทังชีวิตก็แล้วกัน"

ชายคนนั้นใส่สมอสดลงในบาตรสามเม็ดด้วยกัน พร้อมกับเกลือเม็ดอีกนิดหน่อย อาตมาจึงได้มองดูชายคนนั้นอย่างเต็มตา อาตมาบอกกับญาติโยมได้เลยว่าใบ

หน้าของชายคนนั้นเหี้ยมโหดถมึงทึงผิดใบหน้าของคนธรรมดาทั่วไป มันเหมือนกับยักษ์ในวรรณคดีที่น่ากลัวเป็นอย่างยิ่ง อาตมาให้พรแล้วคนนั้นก็หลีกทางไป

11.3 ความเชื่อเรื่องของวิเศษ

โดยพื้นฐานแล้วคนไทยส่วนใหญ่มีความเชื่อในเรื่องของวิเศษ คือ เชื่อว่าโลกนี้มีของที่มีคุณวิเศษเหนือปกติธรรมดา ความเชื่อเช่นนั้นมีที่มาได้หลายทาง เพราะเป็นความเชื่อโดยทั่วไป คือ

1) ความเชื่อฝังใจในสมัยเด็ก ซึ่งได้ฟังมาจากนิยายและนิทานพื้นบ้าน เช่น เรื่องกลาสีซินแบต เล่าถึงพรหมวิเศษ เมื่อปูรองนั่งแล้ว ทำให้เหาะเหินเดินอากาศได้ พระสังข์ทองมีเกือกทิพย์ที่ขโมยมาจากนางพันธุรัตน์ สวมแล้วเหาะได้ หรือดาบฟ้าฟื้นของขุนแผน ม้ามังกรของสุดสาคร ปี่วิเศษของพระอภัยมณี หรือเหล็กไหลในนิยายพื้นบ้าน ทำให้อยู่ยงคงกระพัน เป็นต้น

2) ความเชื่อที่ต่อเนื่องมาจากความเชื่อเรื่องผู้วิเศษ กล่าวคือ เมื่อบุคคลสามารถบำเพ็ญเพียรจนบรรลุคุณธรรมวิเศษ มีอิทธิฤทธิ์อยู่ยงคงกระพัน หูทิพย์ ตาทิพย์ เหาะเหินเดินอากาศได้ หรือกำหนดรู้อนาคตได้แล้ว สามารถเสาะหาของวิเศษที่มีอยู่ตามธรรมชาติ หรือสามารถสร้างของวิเศษขึ้นมาได้เอง ของวิเศษนี้อาจจะคงทนหรือเสื่อมไป กลายเป็นของธรรมดาได้ แล้วแต่เงื่อนไขหรือบุญบารมีของผู้ใช้ ในสังคมไทยปัจจุบันในระดับชาวบ้านมีความเชื่อในเรื่องเหล่านี้ค่อนข้างมาก ตัวอย่าง "บางส่วน" ของความเชื่อในเรื่องที่เกี่ยวข้องกับของวิเศษและสิ่งประหลาด มหัศจรรย์ ที่รวบรวมจากข่าวที่เกิดขึ้นในช่วงสั้น ๆ ระหว่างเดือนมีนาคม-สิงหาคม 2539 ในหนังสือพิมพ์ไทยรัฐ เดลินิวส์ และข่าวสด มีถึง 16 เรื่อง คือ [55]

(1) หนังสือพิมพ์ไทยรัฐ ซึ่งเป็นหนังสือพิมพ์ที่มียอดจำหน่ายภายในประเทศสูงสุด ได้ลงข่าวสิ่งแหลกประหลาดมหัศจรรย์รวม 10 เรื่อง

13 มีนาคม 2539 ตัวนำโชค : บรรดาฝูงผึ้งหลวงที่ขึ้นไปทำรังใหญ่มโหฬารอยู่ชั้น 2 ของหอคอยบรรหาร-แจ่มใส ซึ่งชาวสุพรรณถือว่าเป็นผึ้งแห่งโชคลาภ

14 มีนาคม 2539 บารมีพ่อแช่ม : ชาวบ้านจำนวนมากพากันแตกตื่นไปชมงูใหญ่ขดตัวเฝ้ากรพระเครื่องหลวงพ่อแช่ม วัดตากล้อง อำเภอเมืองจังหวัดนครปฐม และขอเช่าบูชาพระเครื่องที่โจรทำตกไว้บนพื้นก่อนเผ่นหนีไปด้วยความกลัวงู และตกใจ

27 มีนาคม 2539 ไหโบราณ : คณะกรรมการวัดบางหลวง อำเภอบางเลน จังหวัดนครปฐม ช่วยกันลำเลียงไหโบราณ ซึ่งพบระหว่างที่ทางวัดให้ผู้รับเหมารื้อมณฑปที่หลวงพ่อทาสร้างไว้ ปรากฏว่าในไหพบพระซุ้มกอ พระผงสุพรรณ ฯลฯ ทำให้ชาวบ้านเฮโลแตกตื่นแย่งกันทางวัดต้องประกาศเอาคืน

5 พฤษภาคม 2539 ผู้วิเศษ : นายสุริยนต์ สงเคราะห์ ตั้งตัวเป็นผู้วิเศษใช้น้ำธรรมดามาปลุกเสกรักษาสารพัดโรค รวมทั้งโรคเอดส์ ชาววังน้ำเย็นขอให้ทางการสอบพฤติกรรมโดยรีบด่วน

14 มิถุนายน 2539 อัศจรรย์ : ศพพระครูพิพัฒน์ศีลคูณ หรือหลวงพ่อเจริญ อดีตเจ้าอาวาสวัดตาลานใต้ อำเภอผักไห่ จังหวัดพระนครศรีอยุธยา มรณภาพมา 6 ปี ไม่เน่า แข็งเป็นหินซึ่งยังมีผมและเล็บงอกออกมาได้อีก ชาวบ้านแตกตื่น

5 กรกฎาคม 2539 ผู้ศรัทธายิ่งแน่น : หลังจากที่ชาวบ้านและทางจังหวัดฉะเชิงเทรา ร่วมกันจัดทำบุญอุทิศเป็นกุศลสมแด่เด็จย่า วัดบางมะเฟือง ตำบลคู้ยายหมี อำเภอสนามชัยเขต ตามพระบัญชาสมเด็จพระสังฆราชแล้ว ฝูงชนทั้งในและต่างจังหวัดนับหมื่นคนพากันเบียดเสียดเข้ากราบไหว้สมเด็จย่า จนบริเวณคึกคักเป็นพิเศษกว่าทุกวัน

23 สิงหาคม 2539 เห็ดยักษ์ทองดอกใหญ่กว่า 30 เซนติเมตร ผุดจากเนินหินในวัดเขาดินวังตาลี ตำบลสระสี่เหลี่ยม อำเภอพนัสนิคม จังหวัดชลบุรี

27 สิงหาคม 2539 น้ำขี้เทวดา ตำบลศรีภูมิ อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ ซึ่งชาวบ้านเชื่อกันว่าเป็นบ่อน้ำทิพย์ แห่กันไปกราบไหว้และตักน้ำไปกิน เพราะเชื่อรักษาโรคได้ ทั้ง ๆ ที่เป็นน้ำที่ไหลซึมออกมาจากส้วม มีเชื้อโรคหลายชนิดเจือปน

30 สิงหาคม 2539 ควาย 5 ขา : "เจ้ากวักเงิน" ควายเพศผู้ อายุ 2 ปี ที่มีขางอกเพิ่มขึ้นมาอีกข้างระหว่างขาหน้า รวมมี 5 ขา ส่งผลให้ชาวบ้านย่านรามคำแหง 53 แตกตื่นมามุงดู จนเจ้าของต้องขึงผ้ากันพวกงมงายแห่มาจุดธูปเทียนขอหวย

(2) หนังสือพิมพ์เดลินิวส์ ลงข่าวสิ่งแปลกประหลาด 4 เรื่อง

3 เมษายน 2539 ต้นโพธิ์ยักษ์อายุนับร้อยปี ขวางการก่อสร้างถนน 4 เลน สายสุพรรณบุรี - ชัยนาท ซึ่งเป็นจุดสำรวจวัตถุโบราณพลิกคว่ำ ขณะจะไปรื้อโบสถ์เก่า จนลือว่ามีอาถรรพ์ ใครไม่เชื่อต้องมีอันเป็นไป

11 มิถุนายน 2539 เฮี้ยน : รูปปั้นขี้ผึ้ง 1 ใน 3 ของอดีตราชินีเพลงลูกทุ่ง "พุ่มพวง ดวงจันทร์" ซึ่งระบุว่ามีอาถรรพ์ ช่างภาพไม่สามารถถ่ายติด เนื่องจากใกล้วันจัดงานรำลึกถึงวันที่ 13 มิถุนายน

11 กรกฎาคม 2539 เห็ดวิเศษ : ตัวอย่างเห็ดกระด้าง ซึ่งมีลักษณะคล้ายกับเห็ดหลินจือ แต่มีพิษ เมื่อนำมาต้มกับน้ำแล้วให้ผู้ป่วยโรคเอดส์รับประทาน ปรากฏว่าโรคเอดส์หายเป็นปลิดทิ้งตามข่าว

29 กรกฎาคม 2539 เห็ดยักษ์ : ชาวบ้านอำเภอบางปลาม้า จังหวัดสุพรรณบุรี แตกตื่นเห็ดยักษ์ที่บ้านไผ่หัวหมู่ มีการนำดอกไม้ ธูปเทียน แห่ไปกราบไหว้ขอหวยตลอดทั้งวัน

(3) หนังสือพิมพ์ข่าวสด ลงข่าว 2 เรื่อง

8 กรกฎาคม 2539 คลื่นคนกว่าครึ่งแสนแออัดยัดเยียดกัน พิสูจน์ไผ่สมเด็จย่า ที่บ้านบางมะเฟือง ตำบลคู้ยายหมี อำเภอสนามชัยเขต จังหวัดฉะเชิงเทรา

26 สิงหาคม 2539 นักเสี่ยงโชคจำนวนมากแห่ซื้อหวย 048 ทะเบียนรถสมรักษ์ คำสิงห์ จนพ่อค้าแม่ค้าโก่งราคาเลขชุดดังกล่าวสูงลิ่ว

---

[55] "อาทิตย์รายสัปดาห์" ยุพิน จิตตชานนท์ และ สุดใจ โพธิศรีทอง "แปลก ประหลาด-มหัศจรรย์" 1004 6-12 กันยายน 2539

ในเรื่องนี้อาจารย์ศรีศักดิ์ วัลลิโภดม แห่งมหาวิทยาลัยศิลปากร ผู้มีผลงานในการอธิบายถึงความแตกตื่นของคนไทยในการนิยมคลั่งไคล้พระเครื่อง วัตถุบูชาได้อย่างลึกซึ้งได้ให้ความเห็นว่า

"ความเชื่อเกี่ยวกับเรื่องสิ่งประหลาดต่าง ๆ มีมานานแล้ว ตั้งแต่สมัยโบราณ ซึ่งเราจะเคยได้ยินว่าปีนั้นวัวออกลูกฝาแฝดหรืออะไรต่าง ๆ ที่เป็นเช่นนี้เพราะว่าคนเราอยู่กับธรรมชาติ เมื่อเกิดสิ่งผิดปกติก็มีการตีความ เพราะเราถูกครอบงำโดยความเชื่อเหล่านั้น ความเชื่อที่เกิดขึ้นจะมีผลต่อพฤติกรรมของมนุษย์ และเป็นการควบคุมสังคมทางหนึ่ง เพราะถ้าเกิดสิ่งประหลาดขึ้นมาก หรือผิดปกติที่มนุษย์เคยเห็น ก็จะเกิดการตีความว่า ปีนี้ปีนั้นจะเกิดข้าวยากหมากแพงหรือเกิดอะไรต่าง ๆ ที่มากระทบสังคม ความเชื่อเหล่านี้จะมีมากขึ้นเรื่อย ๆ ในรูปแบบเดิม ๆ แต่ว่ากระบวนการซ้ำซ้อนขึ้น จนไม่เหมือนเดิม เพราะสมัยก่อนเมื่อเกิดเหตุการณ์ผิดปกติก็จะมีการทำนายว่าจะเกิดข้าวยากหมากแพง หรืออะไรต่าง ๆ เราก็จะทำพิธีสะเดาะเคราะห์แก้เคล็ดต่าง ๆ แต่ปัจจุบันเป็นความเชื่อมแบบงมงายมีแต่การขอหวยอย่างเดียว

การที่คนเชื่อเรื่องอย่างนี้มากขึ้น แสดงให้เห็นถึงความไม่เป็นระบบของสังคม ซึ่งสมัยก่อนเขาจะนำเอาสิ่งที่เกิดผิดปกติ แสดงว่าจะเกิดลางร้าย แล้วเอามาเชื่อมโยงกับสังคม แต่ว่าปัจจุบันเลอะเทอะ สับสนวุ่นวายเป็นไปตามความรู้สึกของแต่ละกลุ่มและสังคมไทยเคยรุ่งเรืองมาก่อนในยุคโบราณ แต่ตอนนี้สังคมไทยกำลังวิบัติ เพราะว่าสังคมไม่มีระเบียบ ขาดจริยธรรม คุณธรรม

การเชื่อสิ่งประหลาดไม่ได้เกิดเฉพาะกับคนไร้การศึกษาบางคนจบการศึกษาสูง ๆ หรือผู้บริหารประเทศก็ยังเชื่อในสิ่งเหล่านี้อยู่ เพราะว่าการศึกษาบ้านเรา โดยพื้นฐานตั้งแต่สมัยโบราณ ไม่ได้สอนให้คนรู้จักคิดอย่างมีเหตุผล คนที่จบการศึกษาส่วนใหญ่มาจากการท่องจำ มากกว่าการใช้ความคิด คนก็เลยคิดไม่เป็น เมื่อเป็นเช่นนี้เมืองไทยจึงยังไม่พัฒนาและการที่สื่อมวลชนเผยแพร่เรื่องเหล่านี้มาก ๆ ก็จะเป็นผลเสียมากกว่าผลดี อย่างกรณีข่มขืน การที่หนังสือพิมพ์นำภาพมาลงเผยแพร่บ่อย ๆ นาน ๆ เข้าจะกลายเป็น

ความเคยชิน ทำให้คนดูเหมือนเรื่องปกติธรรมดา เพราะฉะนั้น เราไม่ควรทำให้เขามองว่าเป็นเรื่องปกติธรรมของสังคม”

11.4 สรุป

ความเชื่อเรื่องสิ่งศักดิ์สิทธิ์เป็นส่วนหนึ่งของความเชื่อทางไสยศาสตร์ คนไทยมีความเชื่อว่า เมื่อเกิดทุกข์ภัยขึ้นจะมีเทวดามาคอยช่วยเหลือ ปกปักษ์รักษาผู้มีบุญ ซึ่งเป็นความเชื่อทางวัฒนธรรมอินเดีย ทั้งในศาสนาพราหมณ์และศาสนาพุทธ

ในไตรภูมิพระร่วงกล่าวว่า ถ้าผู้มีบุญได้รับความเดือดร้อน พระอินทร์จะทราบได้จากที่นั่งของพระองค์ที่อ่อนนุ่มจะแข็งเหมือนหิน

สิ่งศักดิ์สิทธิ์ในทรรศนะของคนไทยยังหมายถึงเทวรูปเทวลัย พระเสื้อเมืองทรงเมืองและเทวาอารักษ์ต่าง ๆ ตามแต่ผู้ใดจะเคารพนับถือ พระพุทธรูปศักดิ์สิทธิ์ก็จะแสดงอิทธิฤทธิ์ปาฏิหาริย์ เช่น ลอยน้ำ ร้องไห้ หรือพูดได้ เช่น กล่าวว่าพระศรีสรรพ์เพ็ชญ์จังหวัดอยุธยา เมื่อจะถูกพม่ามาตีกรุงศรีอยุธยาแตกและเผาเมืองนั้น ท่านร้องไห้น้ำพระเนตรอาบพระพักตร์อยู่เป็นช้านาน ในสมัยรัชกาลที่ 5 ร่ำลือกันว่า พระพุทธไสยาสน์ วัดป่าโมกข์ จังหวัดอ่างทอง พูดได้จนพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงพระราชนิพนธ์เล่าไว้เมื่อคราวเสด็จประพาส ครั้งที่ 2 เมื่อ ร.ศ.125

ในพุทธศาสนายอมรับว่าอิทธิฤทธิ์ปาฏิหาริย์มีจริง แต่ไม่ใช่แนวทางที่จะนำไปสู่มรรคผล นิพพาน เพราะไม่ได้ทำให้ความโลภ โกรธ หลง ลดน้อยลง ไม่ทำให้เกิดปัญญาที่จะรู้แจ้งความจริงของสิ่งทั้งหลาย

ในตำนานสร้างเมืองลำพูนกล่าวว่า พระวาสุเทพฤาษีผู้วิเศษ ได้เนรมิตเมืองลำพูนแล้วไปเชิญพระนางจามเทวี พระราชธิดาพระเจ้ากรุงละโว้ไปปกครอง

ในหนังสือหลวงปู่ทองเขียนโดยยงยุทธ วิริยายุทธังกูร ได้เล่าถึงอภินิหารหลวงพ่อทอง วัดราชโยธาว่า สามารถปรากฏกายให้เห็นได้ในหลายสถานที่ในเวลาเดียวกันซึ่ง

เกิดจากพลังจิตตานุภาพ ชีวประวัติหลวงปู่ทอง เต็มไปด้วยเรื่องราวของอิทธิปาฏิหาริย์ แม้แต่ชานหมากของท่านก็มีความคงกระพันชาตรี

ในหนังสือเรื่องการธุดงค์ของหลวงพ่อทวีศักดิ์ มีอมนุษย์จำแลงกายมาถวายลูกสมอ เมื่อท่านอยู่ในป่า ออกไปบิณฑบาตรโดยท่านอธิษฐานจิตว่าถ้ากุศลยังมีอยู่ก็ขออย่าได้อดภัตตาหาร ขอให้ได้มากน้อยแล้วแต่บุญบารมี

ความเชื่อเรื่องของวิเศษเป็นความเชื่อที่ต่อเนื่องมาจาก ความเชื่อเรื่องผู้วิเศษ ของวิเศษเป็นของที่ผู้วิเศษสร้างขึ้นหรือเสาะหามาได้

ในสังคมไทยปัจจุบัน ในระดับชาวบ้านมีความเชื่อในเรื่องนี้ค่อนข้างมากและมีการลงข่าวในหนังสือพิมพ์อยู่เสมอ ๆ เมื่อสำรวจดูข่าวจากหนังสือพิมพ์ระหว่างเดือนมีนาคม-สิงหาคม 2539 ในหนังสือพิมพ์ที่ยอดจำหน่ายสูงในประเทศ คือ ไทยรัฐ เดลินิวส์ และข่าวสด มีข่าวเกี่ยวกับผู้วิเศษและของวิเศษ ทั้งหมด 16 เรื่อง อาจารย์ศรีศักดิ์ วัลลิโภดม แห่งมหาวิทยาลัยศิลปากรให้ความเห็นว่า การที่คนเชื่อเรื่องอย่างนี้มากขึ้น แสดงให้เห็นถึงความไม่เป็นระบบของสังคมที่กำลังวิบัติ เพราะสังคมไม่มีระเบียบขาดวินัย จริยธรรมและคุณธรรม

บทที่ 12
ประเพณีและพิธีกรรม

ความเชื่อในทางศาสนาเป็นความรู้สึกนึกคิดและเป็นตัวกำหนดพฤติกรรมในการแสดงออกเพื่อติดต่อระหว่างกันและกัน สำหรับบุคคลที่มีความเชื่อโดยส่วนรวมอย่างเดียวกันสามารถทำได้ 2 ทาง คือ ทางกาย และทางวาจา เพื่อให้รู้ว่าผู้นั้นมีความเชื่อที่เป็นความคิดรวบยอดในเรื่องนั้น ๆ

พิธีกรรมในสังคมไทยเมื่อแยกออกตามฐานของความเชื่อ สามารถแยกออกได้เป็นพิธีกรรมทางศาสนาพุทธและพิธีกรรมทางศาสนาพราหมณ์แต่ถ้าจะแยกพิธีกรรมออกตามลักษณะชนชั้นในสังคม จะสามารถแยกออกได้เป็น 2 ส่วนอีกเช่นเดียวกัน คือ พิธีกรรมของชาวบ้านกับพิธีกรรมของกษัตริย์และข้าราชบริพาร แต่ขั้นตอนในการประกอบพิธีกรรมไม่สามารถแยกออกจากกันได้ชัดเจนเพราะเป็นความเชื่อที่มีลักษณะผสมผสานของความเชื่อในศาสนาและลัทธิต่าง ๆ ในบางเรื่องเช่นในพิธีแรกนาหรือขอฝนซึ่งเป็นพิธีพราหมณ์ก็มีพิธีกรรมทางพุทธศาสนาผสมอยู่มาก เป็นต้น

12.1 พิธีกรรมในพุทธศาสนา

สาเหตุที่ทำให้เกิดศาสนาพิธีหรือพิธีกรรมในพุทธศาสนานั้นก็เนื่องมาจากการประมวลเอาหลักคำสอนในพุทธศาสนาทั้งหมดมาสรุป ให้ผู้ปฏิบัติยึดเป็นแนวการดำเนินชีวิตสรุปได้ 3 ประการ คือ การไม่ทำความชั่วทั้งปวง การทำความดี การทำจิตใจให้ผ่องใสบริสุทธิ์ หลักคำสอนทั้ง 3 ประการนี้ ถือว่าเป็นแม่บทที่พุทธศาสนิกชนได้นำมาปฏิบัติ โดยตีความหมายไปตามพุทธวจนะ จนเกิดเป็นแนวปฏิบัติที่เรียกว่าศาสนาพิธีตามมา ซึ่งมี 2 ลักษณะ คือ พิธีกรรมทั่วไปและพิธีในวันสำคัญทางพุทธศาสนา ที่พุทธศาสนิกชนทั้งบรรพชิตและคฤหัสถ์ร่วมกันกระทำ โดยไปรวมกัน ณ ที่ใดที่หนึ่งหรือวัดใด

วัดหนึ่งเพื่อประกอบพิธีบูชาสักการะแด่พระรัตนตรัย วันสำคัญทางพุทธศาสนาเท่าที่กำหนดไว้มี 4 วัน คือ วันมาฆบูชา วันวิสาขบูชา วันอัฏฐมีบูชาและวันอาสาฬหบูชา

ในสมัยกรุงสุโขทัยมีการจัดงานวันวิสาขบูชาเป็นงานใหญ่ ประชาชนประกอบพิธีกันอย่างมโหฬาร แต่มาถึงสมัยกรุงศรีอยุธยาบ้านเมืองวุ่นวายอยู่กับการสงครามแทบทุกรัชกาล ประเพณีนี้จึงเสื่อมโทรมลง จนถึงสมัยรัชกาลที่ 2 แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ พระพุทธเลิศหล้านภาลัยได้ทรงฟื้นฟูขึ้นใหม่ให้เหมือนสมัยกรุงสุโขทัย ที่เคยทำมาแล้วเพราะเป็นวันประสูติ ตรัสรู้ และปรินิพพานของพระพุทธเจ้า ถ้าได้ประกอบการบุญในวันนี้จะมีอานิสงส์มากพอที่จะดลบันดาลให้ประสบผลสำเร็จรุ่งเรืองแก่ตนเองและบ้านเมือง จึงได้ให้จัดฟื้นฟูขึ้นใหม่ในปี พ.ศ.2360 โดยให้ประชาชนรักษาศีลและมีพระธรรมเทศนาตามพระธรรมหลวง 3 วัน ให้ประชาชนรักษาอุโบสถศีล บำเพ็ญทาน ประดับตกแต่งจุดธูปเทียนตามอารามต่าง ๆ ใครมีเครื่องดนตรีมโหรี ก็ให้เล่นสมโภชตามศรัทธาให้ประดับตกแต่งอาคารบ้านเรือน เรือแพ บูชาพระรัตนตรัยตลอดเวลา 3 วัน เวลาบ่ายให้ทายกนำหม้อใหญ่ใส่น้ำลอยด้วยดอกบัว มีด้ายสายสิญจน์ไปตั้งหน้าพระอุโบสถ เมื่อพระสงฆ์ลงอุโบสถสวดพระพุทธมนต์ จำเริญพระปริตทำน้ำมนต์แล้ว จากนั้นผู้ใดนำหม้อน้ำมาก็เอากลับไปดื่ม อาบ พรมอาคารบ้านเรือน เพื่อเป็นสวัสดิมงคล ให้พระสงฆ์สามเณรเจริญพระพุทธมนต์ทุกอารามทั่วราชอาณาจักร

ต่อมารัชกาลที่ 4 คือ พระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้ทรงพระราชดำริว่าวัน มาฆะ-บูชา คือวันเพ็ญเดือน 3 เป็นวันสำคัญทางพุทธศาสนาวันหนึ่ง เพราะเป็นวันที่พระอรหันต์ 1,250 รูป มาประชุมพร้อมกันโดยมิได้นัดหมาย และพระพุทธเจ้าทรงแสดงพระโอวาท-ปาฏิโมกข์ ควรที่จะประกอบพิธีทางศาสนาบำเพ็ญกุศลขึ้นได้อีกวันหนึ่ง เหมือนที่รัชกาลที่ 2 ทรงประกอบพิธีวันวิสาขบูชามาแล้ว ดังนั้น จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าให้จัดพระราชพิธีบำเพ็ญพระราชกุศล เนื่องในวัน “มาฆบูชา” ขึ้น โดยจัดเป็นครั้งแรก ในวัดพระศรีรัตนศาสดารามในปี พ.ศ.2394 และให้ถือกำหนดเป็นงานหลวงสืบต่อมา

นอกจากวันวิสาขบูชาและวันมาฆบูชาแล้วยังมีวันสำคัญทางพุทธศาสนาอีก 2 วัน ที่ชาวพุทธได้ร่วมกันทำบุญเป็นงานใหญ่แต่ไม่ถือเป็นงานพิธีหลวง คือ วันอัฏฐมีบูชา ซึ่งตรงกับวันแรม 8 ค่ำ เดือน 6 เป็นวันคล้ายกับวันถวายพระเพลิงพระพุทธสรีระที่เมืองกุสินารา เป็นวันถัดจากวันวิสาขบูชาไป 7 วัน ส่วนอีกวันหนึ่ง คือวัน อาสาฬหบูชา ตรงกับวันขึ้น 15 ค่ำเดือน 8 เป็นวันคล้ายกับวันที่พระพุทธเจ้าทรงแสดงปฐมเทศนา คือ ธรรมจักรกัปวัตนสูตร โปรดพระปัญจวัคคีย์ ที่ป่าอิสิปตนมฤคทายวัน ถือว่าเป็นวันที่พระสงฆ์เกิดขึ้นในโลกเป็นครั้งแรก คือพระโกณฑัญญะได้ขอบรรพชาอุปสมบทกับพระพุทธเจ้าเป็นสาวกองค์แรก จึงเป็นวันที่มีพระพุทธ พระธรรม และพระสงฆ์ครบบริบูรณ์ ดังนั้นพุทธบริษัทจึงนิยมทำประทักษิณบูชาพระรัตนตรัยเพื่อระลึกถึงเหตุการณ์ในวันนั้น

ในสมัยพุทธกาล พระภิกษุสงฆ์มีหน้าที่จะต้องจาริกโปรดสัตว์และเผยแพร่ธรรมะแก่ประชาชนในที่ต่าง ๆ เมื่อถึงหน้าฝนการสัญจรไปมาลำบากและอาจไปเหยียบย่ำข้าวกล้าของชาวนา "พระพุทธองค์จึงทรงบัญญัติให้พระภิกษุหยุดพักการเดินทางระหว่างฤดูฝน เรียกว่า เข้าพรรษา เริ่มตั้งแต่วันแรม 1 ค่ำ เดือน 8 ถึงวันขึ้น 15 ค่ำเดือน 11 รวมเวลา 3 เดือน เว้นแต่มีกิจธุระจำเป็นจริง ๆ ส่วนวันออกพรรษา คือ วันขึ้น 15 ค่ำ เดือน 11 โดยออกจากการอยู่ประจำที่ในฤดูฝน หลังจากที่พระภิกษุอยู่จำพรรษาตลอดเวลา 3 เดือนแล้ว วันรุ่งขึ้นก็จะจาริกไปที่อื่นได้ สำหรับวันนี้พระสงฆ์ต้องแรมคืนอยู่ในวัดที่จำพรรษาเพื่อให้ครบกำหนด 3 เดือนเต็ม และทำปวารณาเสียก่อน ฉะนั้น อาจเรียกออกพรรษาว่า "วันปวารณาหรือวันมหาปวารณา"

ในวันออกพรรษา มีการทำบุญ ตักบาตร จัดเครื่องสักการะมีดอกไม้ ธูปเทียน ไปบูชาพระที่วัดรับศีลและฟังพระธรรมเทศนา เป็นการอบรมกาย วาจา ใจ ให้เกิดความสงบความบริสุทธิ์ นอกจากนี้ชาวพุทธในภาคกลางจะมีการทำบุญตักบาตรเทโวด้วย

การตักบาตรเทโวนี้ บางวัดทำในวันออกพรรษา คือ วันขึ้น 15 ค่ำ เดือน 11 บางวัดทำในวันรุ่งขึ้น คือ วันแรม 1 ค่ำ เดือน 11 ในการทำพิธีนี้ทางวัดอัญเชิญพระพุทธรูปประดิษฐานในบุษบก ซึ่งตั้งอยู่บนล้อเลื่อน มีบาตรขนาดใหญ่ใบหนึ่งตั้งไว้หน้าพระพุทธ

รูป มีคนลากล้อเลื่อนไปช้า ๆ นำหน้าพระสงฆ์ และสามเณรที่อุ้มบาตรเดินตามไปโดยลำดับ พุทธศาสนิกชนต่างก็นำอาหารคาวและข้าวต้มมัดใต้ ข้าวต้มลูกโยนหรือข้าวต้มมัดมาตักบาตรตามทางที่รถบุษบกนั้นผ่าน

12.2 ประเพณีการเทศน์มหาชาติ

พุทธศาสนิกชนชาวไทยเรียกการเทศน์เรื่องพระมหาเวสสันดรชาดกว่า "เทศน์-มหาชาติ" หมายถึง พระชาติอันยิ่งใหญ่ ซึ่งเป็นพระชาติสุดท้ายที่พระองค์ทรงสร้างพระบารมีก่อนจะประสูตรเป็นพระสิทธัตถะ และตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้าในพระชาติต่อมา เรื่องมหาเวสสันดรชาดกนี้ของเดิมแต่งไว้เป็นภาษาบาลี ด้วยคำประพันธ์ชนิดหนึ่งประกอบด้วยคาถามีจำนวนพันคาถา การเทศน์เป็นคาถาบาลีล้วน ๆ เรียกว่า เทศน์-คาถาพัน ต่อมามีกวีหลายท่านได้แต่งมหาเวสสันดรชาดกเป็นภาษาไทย แบ่งออกเป็นตอน มี 13 กัณฑ์ กล่าวกันว่าผู้ใดฟังเทศน์มหาชาติจบทั้ง 13 กัณฑ์ในวันเดียว จะได้ผลานิสงส์มาก จึงเกิดมีการเทศน์มหาชาติเป็นประเพณีในช่วงเวลาหลังออกพรรษาพ้นหน้ากฐินหรือจะเป็นระยะเดือน 11 เดือน 12 ถึงเดือนอ้าย ก็ได้

12.3 ประเพณีวันสงกรานต์

สงกรานต์ เป็นคำภาษาสันสกฤต แปลว่า ผ่าน หรือเคลื่อนย้ายเข้าไป หมายถึง พระอาทิตย์ ผ่านหรือเคลื่อนย้ายเข้าไปในจักรราศีใดราศีหนึ่ง จักรราศีนั้น แบ่งเป็น 12 ส่วนเท่ากัน หรือ 12 ราศี เป็นเวลาได้ปีหนึ่งโดยประมาณ วันและเวลาที่พระอาทิตย์โคจรจากราศีหนึ่งไปยังอีกราศีหนึ่งกินระยะเวลาประมาณ 1 เดือน เรียกว่าสงกรานต์เดือน แต่ในวันและเวลาที่พระอาทิตย์โคจรเข้าสู่ราศีเมษ คือ ในเดือนเมษายน ท่านเรียกเป็นพิเศษว่ามหาสงกรานต์ เพราะถือเป็นวันและเวลาที่ตั้งต้นปีใหม่

ประเพณีสงกรานต์ มี 3 วัน เริ่มตั้งแต่วันที่ 13 เป็นวันต้น คือวันมหาสงกรานต์ เป็นวันขึ้นปีใหม่ วันที่ 14 คือวันกลางเป็นวันเนาเป็นวันว่าง และวันที่ 15 เมษายน คือ

วันสุดท้ายเรียกว่า วันเถลิงศกหรือเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า พระยาวัน คือ วันขึ้นศักราชใหม่ แต่ที่จริงแล้วประเพณีสงกรานต์จะเริ่มต้น ก่อนวันสงกรานต์หนึ่งวันเรียกว่าวันจ่ายสงกรานต์ ชาวบ้านจะเตรียมเสื้อผ้าเครื่องแต่งกายใหม่ ๆ ไว้แต่งในวันสงกรานต์และในวันนี้นิยมทำขนมกวนกันแทบทุกบ้าน โดยเฉพาะข้าวเหนียวแดงและกะละแม สำหรับไปทำบุญถวายพระแจกผู้ที่นับถือและเพื่อนบ้านเป็นการแสดงไมตรีจิต

วันที่ 13 เมษายน เป็นวันมหาสงกรานต์ ถือเป็นวันต้นของปีใหม่ชาวบ้านจะนำอาหารไปทำบุญตักบาตรเลี้ยงพระ ก่อเจดีย์ทรายอาจก่อในวันสงกรานต์หรือวันอื่น ๆ ก็ได้และไม่จำเป็นจะต้องก่อในบริเวณวัด อาจก่อที่ริมทางเดิน กลางลานบ้าน หรือหาดทรายก็ได้ ปล่อยนกปล่อยปลา ระหว่างสงกรานต์ทั้ง 3 วัน นอกจากมีการทำบุญตักบาตรกันทุกวันแล้วยังมีการทำบุญโดยการปล่อยนกปล่อยปลา และบังสุกุลอัฐิ

การบังสุกุลอัฐญาติผู้ใหญ่จะทำครั้งเดียวในวันสงกรานต์ หรือวันไหนก็ได้แล้วแต่คนในหมู่บ้านจะตกลงกัน ถึงวันกำหนดจะบังสุกุล ต่างคนก็จะนำอัฐิญาติผู้ใหญ่ของตนมาตั้งรวมกันไว้ที่โรงพิธีแล้วนิมนต์พระสงฆ์มาบังสุกุล

ในวันสงกรานต์จะมีพิธีสรงน้ำพระพุทธรูป โดยชาวบ้านจะเอาดอกไม้ ธูปเทียนไปบูชาพระแล้วเอาน้ำอบไปประพรมที่องค์พระ ทำเป็นสังเขปพอเป็นพิธีว่าได้แสดงความเคารพบูชาและสรงน้ำท่านในวันขึ้นปีใหม่แล้ว เมื่ออัญเชิญพระพุทธรูปมาก็มีการแห่แหนกันอย่างสนุกสนาน สรงน้ำพระพุทธรูปแล้วก็มีการสรงน้ำพระสงฆ์ โดยมากมักเป็นสมภารเจ้าวัด เป็นการสรงน้ำจริง ๆ สรงเสร็จครองไตรจีวรใหม่ที่อุบาสกอุบาสิกานำมาถวายท่านก็ขึ้นธรรมมาสน์เทศน์อำนวยพรปีใหม่ให้แก่ผู้ที่ไปสรงน้ำ นอกจากนี้ยังมีการรดน้ำญาติผู้ใหญ่หรือผู้ซึ่งเป็นที่เคารพนับถือ เพื่อขอศีลขอพรจากท่านตามประเพณี

สรงน้ำพระเสร็จแล้วก็ชวนกันเล่นสนุก สาดน้ำ และเลี้ยงกันที่ลานวัดของที่เลี้ยงมีขนมปลากริมไข่เต่าและลูกแมงลักน้ำกะทิ ซึ่งชาวบ้านเรี่ยไรออกเงินและจัดทำเอามา

เลี้ยงกันด้วยความสมามัคคี [56]

12.4 วันสารท

สารท หมายถึง ฤดูเป็นการทำบุญกลางปีของไทย ตรงกับวันสิ้นเดือน 10 หรือวันแรม 15 ค่ำ เดือน 10 เป็นช่วงที่พืชพันธุ์ธัญชาติ และผลไม้กำลังให้ผลเขาจึงถือเป็นเทศกาลที่ควรรื่นเริงยินดี

พิธีสารท เป็นราชพิธีหนึ่งซึ่งทำกันมาแต่ครั้งสุโขทัย ครั้งนั้นเรียกว่า "พิธีภัทรบท" ปรากฏในตำรับท้าวศรีจุฬาลักษณ์ อาหารที่ทำในพิธีสารทคือ ข้าวทิพย์ สิ่งของที่ใช้กวน มีถั่ว งา สาคู ข้าวโพด ข้าวฟ่าง ข้าวเม่า มันเทศ กระจับ แห้ว ข้าวสาร ลูกบัว เมล็ดกล่ำ น้ำนมโค น้ำผึ้ง น้ำอ้อย มะพร้าวแก่ มะพร้าวอ่อน ชะเอม เอามากวนให้เข้ากัน ใช้สาวพรหมจารีเป็นผู้กวน มีพระสงฆ์ หลังจากเลี้ยงพระแล้ว แจกข้าวทิพย์คนละเล็กละน้อย ถือว่ากินแล้วจะเกิดสวัสดิมงคลและระงับโรคภัยได้

พิธีสารท เดิมเป็นพิธีของพราหมณ์ เมื่อผู้คนเก็บเกี่ยวรวงข้าวสาลีอันเป็นหนแรก ได้มาทำมธุปายาสและยาคูเลี้ยงพราหมณ์ เพื่อให้เป็นสิริมงคลแก่ข้าวในนา อีกอย่างหนึ่ง เขาทำเพื่อเซ่นบรรพชน คือ ปู่ ย่า ตา ยาย ที่ล่วงลับไปแล้ว ต่อมาเมื่อคนเปลี่ยนมานับถือพุทธศาสนา ชาวบ้านจึงนำเอาโภชนาหารพร้อมทั้งกระยาสารท และกล้วยไข่ไปตักบาตรกันที่วัด ชาวบ้านนิยมกวนขนมเรียกว่า กระยาสารท ซึ่งใช้ข้าวเม่า ข้าวตอก ถั่ว งาและมะพร้าว กวนกับน้ำตาลให้เหนียวเกาะติดกันเป็นปึก เพื่อนำไปตักบาตรถวายพระ ในวัดจะทำร้านไม้เป็นทำนองแคร่ ใช้เป็นที่ตั้งบาตรเรียงกันเป็นแถวสำหรับให้ชาวบ้านมาทำบุญตักบาตรเรียกว่า ตักบาตรธารณะ ชาวบ้านตักบาตรเสร็จก็กรวดน้ำอุทิศให้แก่บรรพบุรุษที่ล่วงลับไปแล้ว

---

[56] ศิลปวัฒนธรรมไทย เล่มที่ 3, หน้า 139

12.5 ประเพณีลอยกระทง

การลอยกระทงเป็นขัตฤกษ์รื่นเริงของคนทั่วไป เมื่อเป็นพิธีหลวงเรียก "พระราชพิธีจองเปรียง ลดชุดลอยโคมส่งน้ำ" ต่อมาเรียก "ลอยพระประทีป" พิธีนี้มีมาตั้งแต่สมัยสุโขทัย จนถึงสมัยปัจจุบัน พิธีลอยกระทงเดิมทำกันในวันเพ็ญเดือน 11 และวันเพ็ญเดือน 12 ปัจจุบันทำพิธีลอยกระทงเฉพาะวันเพ็ญเดือน 12

พิธีลอยกระทง สันนิษฐานว่าได้มาจากอินเดีย ตามลัทธิพราหมณ์เชื่อว่าลอยกระทงเพื่อบูชาแม่น้ำคงคาอันศักดิ์สิทธิ์ของอินเดียและลอยเพื่อบูชาพระผู้เป็นเจ้า คือ พระนารายณ์ซึ่งบรรทมสินธุ์อยู่กลางเกษียรสมุทรอีกประการหนึ่ง ต่อมาชาวพุทธได้จัดพิธีลอยกระทงขึ้นแข่งกับศาสนาพราหมณ์ โดยอ้างว่าการลอยกระทงเป็นการทำพิธีเพื่อบูชารอยพระพุทธบาทที่ทรงประทับไว้ ณ หาดทรายริมฝั่งแม่น้ำมหานทีในแคว้นทักขิณาบถของประเทศอินเดีย (ปัจจุบันเรียกว่าแม่น้ำเนรพทา) บางท่านก็ว่าลอยกระทงเพื่อบูชารอยพระพุทธบาทที่เมืองบาดาล ซึ่งก็ไม่รู้ว่าอยู่ที่ใดเพราะเป็นเรื่องที่แต่งขึ้นในภายหลัง

เมื่อถึงวันเพ็ญ เดือน 12 ประชาชนจะจัดทำกระทงเป็นรูปต่าง ๆ ด้วยใบตองหรือกาบใบต้นพลับพลึงหรือวัสดุอื่น ๆ ประดับตกแต่งกระทงให้สวยงามด้วยดอกไม้สอดในกระทงจะปักธูปเทียน บางทีก็ใส่สตางค์หรือหมากพลูลงไปด้วย สมัยก่อนในพิธีลอยกระทงมีการเล่นสักวาเล่นเพลงเรือและมีการประกวดกระทง ปัจจุบันพิธีลอยกระทงกลายเป็นการจัดเพื่อความสนุกสนานของประชาชน มีการแสดงมหรสพประกอบงาน มีการประกวดนางนพมาศ ประกวดกระทงและร่วมกันลอยกระทง โดยจุดธูปเทียนกล่าวอธิฐานตามที่ใจปรารถนาแล้วปล่อยกระทงให้ลอยไปตามน้ำ

12.6 การทำบุญตักบาตร

ตามหน้าที่ของชาวพุทธนั้นอุบาสิกาควรช่วยกันบำรุงพระศาสนาและสงเคราะห์พระสงฆ์ด้วยปัจจัย 4 ได้แก่ การถวายอาหารบิณฑบาต ถวายผ้าจีวร ถวายเสนาสนะ คือที่อยู่อาศัย เช่น กุฏิวิหารและถวายคิลานเภสัช คือ ยารักษาโรค ทั้งนี้เพราะพระสงฆ์

เป็นบรรพชิต มิได้ทำมาหาเลี้ยงชีพเยี่ยงคฤหัสทั่วไป จึงยังชีพโดยอาศัยอาหารจากชาวบ้านเลี้ยงชีวิต การบิณฑบาตจึงเป็นวัตรที่สำคัญของพระสงฆ์

ชาวพุทธโดยทั่วไป นิยมใส่บาตรตามกำลังศรัทธาและความสะดวกบางบ้านจะใส่บาตรทุกวันบางคนจะใส่บาตรเฉพาะวันที่มีความสำคัญ เช่น ใส่ในวันเกิดบ้าง วันปีใหม่บ้างหรือวันเทศกาล และวันสำคัญทางพุทธศาสนา ในประการหลังนี้ บางครั้งทำให้มีอาหารเหลือเฟือเกินความต้องการ ถ้าไม่สามารถนำไปบริจาคต่อสถานสงเคราะห์อื่น ๆ ทันตามเวลาก็จะเสียหายเป็นการสิ้นเปลือง ทางเศรษฐกิจบางวัดจึงจัดพิธีตักบาตรในเทศกาลสำคัญ โดยบอกกล่าวให้ประชาชนใส่บาตรด้วยข้าวสารและอาหารแห้ง เพื่อจะได้เก็บไว้นานหรือนำไปบริจาคเป็นประโยชน์แก่ศูนย์สงเคราะห์อื่น ๆ ได้

12.7 อุปกรณ์ในการประกอบพิธีทางศาสนา [57]

1) การนิมนต์พระ

ในทางพุทธศาสนาถือว่าพระภิกษุรวมกันตั้งแต่ 4 รูป ขึ้นไป จึงสามารถทำกิจของสงฆ์ตามพุทธบัญญัติได้ การนิมนต์พระมาสวดมนต์พระปริต ซึ่งถือว่าเป็นกิจของสงฆ์จึงต้องนิมนต์มาครั้งละไม่น้อยกว่า 4 รูป ส่วนจะนิมนต์มาน้อยเท่าใด สุดแล้วแต่เจ้าภาพและความนิยมในท้องถิ่น ตามปกตินิยมนิมนต์พระเป็นจำนวนคี่ คือ 7 รูป หรือ 9 รูป แต่โดยมากนิยม 9 รูป ถ้าเป็นงานมงคลสมรสนิยมจำนวนคู่ คือ 6 รูป 8 รูป หรือ 10 รูป แต่โดยมากนิยม 8 รูป แต่ถ้าเป็นงานการพิธีทุกงานนิยม 10 รูป เป็นอย่างน้อย

ส่วนการสวดมนต์หรือสวดพระปริตก็ใช้บทสวดที่เรียกว่า บทสวดมนต์เจ็ดตำนานหรือสิบสองตำนานนั้น เป็นเรื่องที่พระอรรถกถาจารย์แต่งขึ้นในภายหลัง ซึ่งมี

---

[57] กองเสมียนตรา กองทัพอากาศ **สวดมนต์สิบสองตำนานแปล** (กรุงเทพ : ชวนการพิมพ์;2517) หน้า 1-2

สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ ทรงพระนิพนธ์ไว้ว่าประเพณีที่พระสงฆ์สวดพระปริต เกิดขึ้นในลังกาทวีปประมาณว่า เมื่อพุทธกาลล่วงแล้วราว 500 ปี สาเหตุที่จะเกิดประเพณีสวดพระปริตตามบ้านนั้น สมเด็จกรมพระยาดำรงฯ ทรงนิพนธ์ไว้ว่าในเรื่องพงศาวดาร เป็นเพราะพวกทมิฬมีอำนาจปกครองบ้านเมือง (ลังกา) อยู่นาน ๆ หลายครั้ง พวกทมิฬนั้นถือไสยศาสตร์ เอาศาสนาพราหมณ์เข้าไปสั่งสอนในลังกาทวีป ด้วยซึ่งคติในศาสนาพราหมณ์นั้น ว่าผู้ทรงพระเวทอาจร่ายมนต์ให้เกิดสิริมงคล หรือป้องกันแก้ไขภยันตรายแก่มหาชนได้ สันนิษฐานว่าพวกชาวลังกา ที่นับถือพุทธศาสนาจึงเอาอย่าง เพราะบางเวลาก็มีความปรารถนาสิริมงคล บางเวลาก็มีความหวาดหวั่นต่อภยันตรายตามธรรมดาสามัญมนุษย์ คงจะขอให้พระสงฆ์เถรานุเถระชาวลังกาช่วยหาทางในพระพุทธศาสนาสงเคราะห์ เพื่อให้เกิดสิริมงคล หรือป้องกันภยันตรายให้แก่ตนบ้าง พระสงฆ์มีความกรุณา จึงคิดวิธีสวดพระปริตขึ้น ให้สมประสงค์ของประชาชน แต่การร่ายเวทมนต์ของพราหมณ์นั้น เขาสวดเพื่อวิงวอนขอพระต่อพระเป็นเจ้า ซึ่งในคติทางพุทธศาสนาห้ามการเช่นนั้น พระสงฆ์จึงค้นในพระไตรปิฎก เลือกเอาพระสูตรและปาฐะพระคาถาสรรเสริญคุณพระรัตนตรัย อันมีตำนานอ้างว่าเกิดขึ้นเนื่องด้วยเหตุการณ์ต่าง ๆ มาสวดเป็นมนต์ การสวดมนต์ดังกล่าวเรียกว่า สวดพระปริต หมายถึง สวดพระพุทธวจนะที่มีอานุภาพคุ้มกันอันตรายต่าง ๆ ได้ จึงมีทั้งบทสวดสรรเสริญพระรัตนตรัย และคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าในเรื่องต่าง ๆ ที่คิดว่าจะเป็นประโยชน์ต่อผู้ฟังในระดับชาวบ้านและเป็นอุบายในการให้พระท่องจำคำสั่งสอน เพื่อรักษาไว้ให้ยืนยาวสืบต่อกันมา ส่วนบทสวดมนต์ประเภทสุดท้าย คือบทสวดให้พรเจ้าภาพและผู้มาฟังพระสวดมนต์เรียกว่า บทถวายพรพระ

บทสวดมนต์ที่ใช้ในศาสนาพิธีนี้ประพันธ์ขึ้นเป็นภาษาบาลีหรือภาษามคธี ซึ่งเป็นภาษาที่ใช้พูดอยู่ในอินเดียขณะนั้น จึงสื่อความหมายกันได้ทั้งพระผู้สวดและฆราวาสผู้ฟัง พระจะสวดว่าอย่างไร ผู้ฟังก็ฟังออกรู้ทุกเรื่อง แต่ในปัจจุบันภาษาบาลีกลายเป็นภาษาที่ไม่ใช้ในการพูด คงเป็นภาษาของพระโดยเฉพาะเหมือน ๆ กับภาษาลาตินในยุโรป

การฟังพระสวดมนต์จึงฟังเพื่อความขลัง ฟังด้วยศรัทธาโดยไม่ต้องมีความเข้าใจประโยชน์ที่จะได้กับผู้ฟังจึงมีน้อยไม่ใช่เป็นการฟัง เพื่อความเข้าใจในหลักธรรมคำสั่งสอนกลายเป็นการฟังพระสวดมนต์เพื่อให้เกิดความศักดิ์สิทธิ์

นอกจากนี้บทสวดมนต์ยังเป็นเรื่องที่พระเถระในพุทธศาสนาประพันธ์ขึ้นต่างยุคต่างสมัยกัน แล้วค่อย ๆ นำมาเรียงต่อกันเพื่อทำเป็นบทสวดมนต์ บางบทก็มีการนำเข้ามาเสริมใหม่ บางบทก็มีการชักถอนออกไป ในปัจจุบันกลายมาเป็นบทสวดมนต์เจ็ดตำนานและบทสวดมนต์สิบสองตำนาน ซึ่งในจำนวนนี้มีบางบทที่พระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ 4 ได้โปรดให้แต่งเพิ่มและบรรจุไว้ใหม่ บทสวดมนต์จึงไม่ใช่คัมภีร์ทางพุทธศาสนา หรือคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าล้วน ๆ แต่เป็นที่ประชุมความคิดเห็นของบรรดาอรรถกถาจารย์หรือนักปราชญ์ทางพุทธศาสนาที่แต่งขึ้นโดยอาศัยหลักธรรมคำสั่งสอนมาเป็นกระทู้โดยเรียบเรียงขึ้นเป็นบทร้อยกรอง

การสวดมนต์นี้เรียกว่า สวดพระปริตร บทสวดมนต์ที่ตกทอดมาจนถึงปัจจุบันไม่ว่าจะเป็นบทสวดมนต์เจ็ดตำนานหรือบทสวดมนต์สิบสองตำนาน จะมีการกล่าวถึงเทวดาและอมนุษย์ ตามมติในศาสนาพราหมณ์แทรกอยู่เป็นตอน ๆ ไป ทั้งนี้เพื่อเป็นการสร้างศรัทธาแก่ผู้ที่ได้ยินได้ฟังและได้อ่านบทสวดมนต์ดังกล่าว คงมีอยู่บางบทที่เป็นพระสูตรในพุทธศาสนานำมากล่าวถึงตรง ๆ ว่าพระอานนต์ได้ฟังเรื่องนั้นมาจากพระพุทธเจ้าในฐานะที่ท่านเป็นพุทธอุปปัฏฐาก แต่ก็จะกล่าวถึงเทวดาสืบต่อมาจากความเชื่อในศาสนาพราหมณ์พร้อมกันไปด้วย จึงอาจทำให้พุทธศาสนิกชนมีความไขว้เขวเมื่อทราบคำแปลหรือสามารถสื่อความหมายในบทสวดมนต์นั้นได้ ถึงขั้นมีความลังเลหรือสงสัยว่าเป็นบทสวดมนต์ตามความเชื่อในทางพุทธศาสนา หรือบทสวดมนต์ตามคติของศาสนาพราหมณ์กันแน่ เพราะความเชื่อนี้ค่อนข้างจะสับสนมาตั้งแต่โบราณ เริ่มตั้งบทเชิญชุมนุมเทวดาที่ว่า สัคเค กาเม จะรูเป ศิริสิขะระ ตะเฏ จันตะลิกเขวิมาเน ไปจนถึง ยักขะ คันธัพพะ นาคา ล้วนแต่เป็นการกล่าวเชื้อเชิญเทวดาและผู้มีฤทธิ์ตามความเชื่อของตนให้มาประชุมพร้อมกันเพื่อฟังการสวดพระปริตร

ดังได้กล่าวมาแล้วการสาธยายมนต์ แต่เดิมมาเป็นกิจของพราหมณ์ในศาสนาฮินดูและเป็นความริเริ่มของพราหมณ์ที่มีวัตถุประสงค์ 2 ประการ คือ ประการแรก ใช้สำหรับสวดอ้อนวอนพระพรหม พระศิวะและพระวิษณุหรือเทวดาองค์อื่น ๆ ที่เป็นที่นับถือในศาสนาพราหมณ์ให้ทรงรับบัตรพลี เครื่องสังเวยของผู้มีศรัทธาแลกเปลี่ยนกับการคุ้มครองดูแลและนำความสุขมาให้ ในประการที่สองใช้เป็นบทสวดสรรเสริญคุณของเทวดาซึ่งเป็นที่เคารพนับถือตามความเชื่อในลัทธิภักดีในพระเจ้าเพียงองค์เดียว เพื่อแสดงความจงรักภักดีของพราหมณ์ที่กำลังสวดสดุดีพระองค์อยู่ในขณะนั้น เพื่อสร้างศรัทธาให้กับสาวกอื่น ๆ ที่ไม่ใช้พราหมณ์จะได้ขอให้พราหมณ์ผู้สาธยายมนต์เป็นผู้ติดต่อกับพระเจ้าองค์ที่ตนเคารพนับถือ ให้แลกกับค่าจ้างหรือลาภผลที่สาวกผู้ศรัทธาจะบริจาคให้ เมื่อทางพุทธศาสนาเอาอย่างพราหมณ์ พระอรรถกถาจารย์จึงแต่งบทสวดมนต์ของชาวพุทธขึ้นโดยอ้างว่าเป็นการสวดสรรเสริญคุณพระรัตนตรัย ในบทสวดมนต์ที่แต่งขึ้นนี้ ได้อ้างถึงเทวดาที่พวกพราหมณ์ยึดถือว่าเชื่อถือและนอบน้อมต่อพระพุทธเจ้า ในขณะเดียวกันก็สอดแทรกคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าหรือพระสูตรไว้บ้างเป็นบท ๆ ไป ซึ่งก็เป็นความฉลาดในการผสมผสานลัทธิความเชื่ออย่างหนึ่ง แต่ในบางเรื่องก็ยังคงเห็นได้ชัดว่าเป็นเรื่องของศาสนาพราหมณ์ เช่น ในบทสวดขันธปริต ที่กล่าวถึงความเป็นมิตรกับตระกูลพญานาคเอราบท ตระกูลพญานาคฉัพยาบุตร และตระกูลพญานาคกัณหาโคตมกะ สัตว์ไม่มีเท้า สัตว์ 2 เท้า และสัตว์ 4 เท้า เพื่อขอให้ไม่เบียดเบียนคน หรือในบทสวดโมระปริตร ที่กล่าวถึงนกยูงบูชาพระอาทิตย์ บูชาพราหมณ์ผู้รู้พระเวท ทำให้แคล้วคลาดจากการล่าหรือการจับของนายพรานโดยแทรกเรื่องพุทธศาสนาไว้เพียงวรรคเดียว 6 คำ คือ "นะมัตถุ พุทธานัง" แปลว่า "ขอนบนอบต่อพระพุทธเจ้าทั้งหลาย" "ต่อจากนั้นตลอดทั้งบทเป็นเรื่องของการที่นกยูงมีจิตตั้งมั่นในการบูชาพระอาทิตย์และบูชาพราหมณ์ ผู้รู้พระเวทจึงแคล้วคลาดจากภยันตราย เป็นต้น โดยแต่งขึ้นเป็นตำนานว่า ในอดีตกาลพระโพธิสัตว์ได้บังเกิดเป็นนกยูง จึงเอาเรื่องนกยูงซึ่งร่ายพรหมมนต์ป้องกันตัวให้ปลอดภัยในถิ่นที่ไปหาเหยื่อและคุ้มครองให้ปลอดภัยในถิ่นที่อยู่อาศัย

พิธีเกี่ยวกับเจริญพระพุทธมนต์หรือสวดพระปริตร คำก็บอกอยู่ในตัวแล้วว่าเป็นเรื่องป้องกันหรือต้านทานผีสาง เทวดา เพื่อให้เกิดสวัสดิมงคล ความจริงเรื่องถือสิ่งเป็นมงคลและไม่เป็นมงคลพระพุทธเจ้าได้ตรัสไว้แล้วในมงคลสูตร เช่น "การไม่คบคนพาลและคบบัณฑิตเป็นมงคลยิ่ง" แต่ก็ยังไม่สะใจคนที่ยังหวาดหวั่นต่อภัยอันตรายเฉพาะหน้าอยู่ จึงต้องหาอุบายทำพิธีสวดพระปริตร เพื่อให้เกิดความมั่นใจหายความหวาดหวั่น โดยเฉพาะคนที่ยังหวาดกลัวภัยอันตราย ซึ่งเชื่อว่ามีผีป่าผีไพรเป็นผู้กระทำขึ้น

บทชุมนุมเทวดานี้เป็นบทที่แต่งขึ้นใหม่ ไม่มีในพระไตรปิฎกและแต่เดิมมาคฤหัสถ์ที่เป็นผู้อาราธนาพระปริตเป็นผู้ว่า คือ อาราธนาพระปริตจบแล้วก็ว่าบทชุมนุมเทวดาด้วยต่อมาจึงยกถวายให้พระที่มาสวดมนต์เป็นผู้ว่า พระที่ว่าบทนี้โดยปกติเป็นรูปที่ 3 นับจากพระที่เป็นหัวหน้า

2) การตั้งโต๊ะหมู่บูชา

โต๊ะหมู่บูชา คือ ที่จัดไว้สำหรับวางพระพุทธรูปในงานพิธีโดยถือว่าพระพุทธรูปเป็นตัวแทนของพระพุทธเจ้า เพื่อแสดงให้เห็นว่าในงานพิธีนั้น พระพุทธเจ้าได้เสด็จมาด้วยพระองค์เองและมีพระสงฆ์สาวกมานั่งร่วมสวดพระปริตร ด้วยเหตุนี้ในงานพิธีที่มีการสวดพระปริตจึงต้องโยงด้วยสายสิญจน์จากฐานพระพุทธรูปลงมายังพระเถระที่เป็นประธานในพิธีแล้วส่งต่อไปให้พระภิกษุรูปที่นั่งถัดไปจนถึงพระภิกษุรูปสุดท้ายโดยถือว่าพระพุทธรูปเป็นประธานสงฆ์ในพิธีนั้น ๆ การจัดโต๊ะหมู่บูชาอาจเป็นโต๊ะหมู่ 3 หมู่ 5 หมู่ 7 หรือหมู่ 9 ก็ได้ ขึ้นอยู่กับความต้องการของเจ้าภาพและสถานที่ว่าจะอำนวยให้แค่ไหน เพราะจะมีความแตกต่างกันอยู่ที่เครื่องบูชา ได้แก่ ดอกไม้ธูปเทียน เท่านั้น

การจัดโต๊ะหมู่บูชาเป็นธรรมเนียมที่เกิดขึ้นภายหลังจากที่พระพุทธเจ้าเสด็จปรินิพพานแล้วอย่างน้อยที่สุดก็ประมาณ 400-500 ปี เพราะเริ่มมีการสร้างพระพุทธรูปขึ้นในช่วงนั้น ก่อนหน้านั้นในประเทศอินเดียไม่นิยมสร้างรูปบุคคลที่เคารพนับถือไว้บูชา ธรรมเนียมในการจัดโต๊ะหมู่บูชาและพระพุทธรูปที่สำคัญมีดังนี้-

(1) พระพุทธรูปที่นำมาใช้ตั้งบนโต๊ะหมู่บูชา มีได้หลายปางสุดแล้วแต่ความต้องการของเจ้าภาพ แต่ส่วนมากจะใช้ปางสมาธิหรือมารวิชัย แต่ในบางครั้งก็ใช้พระประจำวันเกิดของเจ้าภาพ เช่น คนเกิดวันอาทิตย์ใช้พระปางถวายเนตร วันพุธใช้พระปางอุ้มบาตร วันพฤหัสบดีใช้ปางสมาหรือมารวิชัย วันเสาร์ใช้ปางนาคปรก เป็นต้น ส่วนการกำหนดว่าปางไหนใช้พระพุทธรูปปางใดเป็นพระประจำวันเกิดนั้น ไม่ทราบว่าเริ่มมีมาตั้งแต่เมื่อใด เพราะถ้าจะพิจารณาถึงความศักดิ์สิทธิ์แล้วพระพุทธเจ้าไม่ว่าจะอยู่ในปางใดคงมีความศักดิ์สิทธิ์เท่ากันไม่น่าจะมีความแตกต่างกันได้ในเมื่อเป็นพระพุทธเจ้าพระองค์เดียวกัน การกำหนดให้มีพระประจำวันปางต่าง ๆ น่าจะเป็นอุบายอันหนึ่งที่ต้องการจะรักษาและให้มีการสร้างพระพุทธรูปไว้หลายแบบ ใครเกิดวันไหนก็สร้างพระพุทธรูปประจำวันนั้นขึ้นถวายไว้ในพระพุทธศาสนา

(2) ต้องจัดตั้งโต๊ะหมู่บูชาไว้ทางขวามือของพระสงฆ์โดยให้พระพุทธรูปหันพระพักตร์ไปทางด้านเดียวกันกับพระสงฆ์ แต่ถ้าสถาที่อำนวย นิยมจัดให้พระพุทธรูปผินพระพักตร์ไปทางทิศตะวันออกหรือทิศเหนือ

เหตุนิยมวางพระพุทธรูปให้หันพระพักตร์ไปทางทิศตะวันออกเป็นเพราะเชื่อกันว่าในวันที่พระพุทธเจ้าตรัสรู้พระองค์นั่งสมาธิอยู่ใต้ต้นโพธิ์ริมฝั่งแม่น้ำเนรัญชรา โดยนั่งหันหน้าไปทางทิศตะวันออก ด้วยเหตุนี้เวลาตั้งพระพุทธรูปไม่ว่าจะในกรณีใด เช่น ตั้งบนโต๊ะหมู่บูชาหรือตั้งเป็นพระประธานในโบสถ์จะนิยมตั้งให้หันพระพักตร์ไปทางทิศตะวันออก ส่วนการตั้งพระพุทธรูปอีกแบบหนึ่ง คือ ให้หันพระพักตร์ไปทางทิศเหนือก็เนื่องจากความเชื่อตามที่บันทึกไว้ในพระไตรปิฎกมหาปทานสูตรว่า ในเวลาที่พระโพธิสัตว์ประสูตรจะผินพระพักตร์ไปทางทิศเหนือ แล้วดำเนินด้วยพระบาทไป 7 ก้าว เปล่งพระวาจาประกาศเรื่องที่จะทรงเป็นเลิศในโลกและเรื่องชาตินี้เป็นชาติสุดท้ายของพระองค์ ซึ่งดูไปแล้วความตอนนี้จะขัดแย้งกับการดำเนินเรื่องพุทธประวัติในตอนต่อ ๆ ไปจึงน่าจะเป็นเรื่องที่เขียนเพิ่มเติมในตอนหลัง

(3) พระพุทธรูปที่นำมาวางไว้บนโต๊ะหมู่บูชาจะต้องไม่มีครอบเพราะตามปกติผู้สร้างพระพุทธรูปบูชาขนาดเล็กในปัจจุบันนิยมทำครอบแก้วใสครอบพระพุทธรูปเอาไว้เนื่องจากการตั้งพระพุทธรูปไว้นาน ๆ กลัวว่า พระจะถูกฝุ่นละอองจับทำให้องค์พระหมองดูไม่สวยงาม เมื่อเวลาจะทำพิธีจึงต้องถอดครอบแก้วออกเพราะครอบไม่ใช่เป็นส่วนหนึ่งขององค์พระอีกอย่างหนึ่งคงจะเกรงว่า พระอยู่ในครอบแก้วเหมือนกับมีอะไรมาปิดกั้นระหว่างพระพุทธรูปกับงานพิ ธี ทำให้ พระพุ ทธเจ้ าเสด็ จออกมาไม่ ได้

(4) ดอกไม้บูชาพระที่โต๊ะหมู่บูชา อาจจะมีได้ทั้งแจกันดอกไม้และพานพุ่มหรือจะมีเฉพาะแจกันดอกไม้อย่างเดียวก็ได้ แต่จะต้องมีกระถางธูปและเชิงเทียนด้วยเสมอโดยมีเชิงเทียนพร้อมเทียน 1 คู่ และกระถางธูป 1 กระถาง วางไว้ตรงกลางด้านล่างของโต๊ะหมู่บูชาปักธูปไว้สามดอก สอบถามได้ความว่าเพื่อบูชาพระรัตนตรัย ธูปดอกที่หนึ่งบูชาพระพุทธ ดอกที่สองบูชาพระธรรม และดอกที่สามบูชาพระสงฆ์ ซึ่งการจุดธูปนี้มาจากความคิดในเรื่องบูชาผู้ตายหรือผี เหตุที่ใช้จุดธูปบูชาผู้ตายเพียงดอกเดียวเพราะเป็นเรื่องเดียว เมื่อมีสามเรื่องก็ต้องใช้ธูปสามดอกลงตัวพอดี จำนวนดอกไม้พานหรือพานพุ่มวางจำนวนคี่ คือ สามหรือห้า พานแจกัน จำนวนคู่ 1-2 คู่

การจัดดอกไม้ธูปเทียนบูชาพระเป็นเรื่องของการกระทำเพื่อให้ผู้รับการบูชาพึงพอใจเป็นการแสดงความอ่อนน้อม ซึ่งในศาสนาที่เชื่อว่ามีพระเจ้าถือเป็นการเคารพนบนอบต่อพระเจ้าหรือสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่มีอำนาจเหนือมนุษย์ หากไม่แสดงความเคารพเชื่อว่าพระเจ้าหรือสิ่งศักดิ์จะบันดาลให้เกิดความเดือดร้อนในเรื่องหนึ่งเรื่องใดได้ การบูชาจึงเท่ากับเป็นการแสดงออกถึงการยอมรับว่าจะขออยู่ภายใต้บารมีหรืออยู่ในความคุ้มกัน ซึ่งทำได้หลายวิธี เช่น บูชาด้วยดอกไม้ บูชาด้วยไฟ หรือบูชาด้วยเหล้า หรือน้ำโสมก็ได้เป็นแนวความคิดมาจากเรื่องการเซ่นสังเวยผีหรือเทวดาอีกเช่นกัน ส่วนการบูชาด้วยดอกไม้น่าจะมาจากชนชาติที่อยู่ในเขตร้อนหรือประกอบอาชีพเกษตรกรรม การบูชาด้วยไฟและน้ำโสมน่าจะมาจากพวกอารยันที่อาศัยอยู่ในเขตหนาวซึ่งต้องการความอบอุ่น

3) บาตรน้ำมนต์

ในการประกอบพิธีทางพุทธศาสนาที่มีการสวดพระปริตเจ้าภาพจะต้องเตรียมบาตรน้ำมนต์ใส่น้ำสะอาดเตรียมไว้ทำน้ำมนต์โดยจะใช้บาตรหรือหม้อหรือขันทองเหลืองมีเชิงก็ได้และต้องเตรียมเทียนขี้ผึ้งอย่างดีหนัก 1 บาท หนึ่งเล่มเอาไว้เป็นที่ขันน้ำมนต์ด้วย เมื่อเวลาพระสวดมนต์ไปถึงมงคลสูตรขึ้นบทว่า "อเสวนา จพาลานํ" เจ้าภาพจะจุดเทียนน้ำมนต์ที่เตรียมไว้แล้วยกบาตรหรือหม้อน้ำมนต์ประเคนให้พระเถรที่เป็นประธานสงฆ์เพื่อทำน้ำมนต์ต่อไป

ในบาตรน้ำมนต์จะต้องเอาใบเงินใบทอง อย่างละ 5 ใบ ใส่ไว้ด้วย โดยถือว่ามีความหมายแทน พละ 5 คือ ธรรมอันเป็นกำลัง 5 ได้แก่ ศรัทธา วิริยะ สติ สมาธิ และปัญญา นอกจากนี้ยังต้องมีมัดหญ้าคาหรือก้านมะยม สำหรับใช้พรมน้ำมนต์ 1 มัด แต่ถ้าเป็นก้านมะยมใช้ใบสด 7 ก้าน ถือว่าแทนโพชฌงค์ 7 ซึ่งได้แก่ธรรมที่เป็นองค์แห่งการตรัสรู้คือ สติ ธรรมวิจยะ วิริยะ ปีติ ปัสสัทธิ สมาธิและอุเบกขา

สำหรับใบเงินใบทองและหญ้าคาในศาสนาพรหมณ์ถือว่าเป็นสิ่งของที่เป็นมงคลจึงเป็นเครื่องประกอบในการทำน้ำมนต์ให้มีความศักดิ์สิทธิ์ตามกรรมวิธีของพราหมณ์ ส่วนใบมะยมเห็นทีจะมาเพิ่มเติมขึ้นในประเทศไทยเพราะเป็นต้นไม้ที่นิยมปลูกไว้ใกล้บ้านและชื่อเป็นมงคล ในการพรมน้ำมนต์โดยใช้ใบมะยมจะเป็นการเอาเคล็ดว่า "ให้คนนิยมชมชอบถือเป็นเมตตามหานิยม"

ส่วนเรื่องน้ำศักดิ์สิทธิ์เค้าเงื่อนมาจากความเชื่อในศาสนาพราหมณ์ ที่ถือว่าแม่น้ำคงคามาจากสวรรค์ เมื่อผ่านมวยผมของพระศิวะจึงกลายเป็นน้ำศักดิ์สิทธิ์ถ้าใครได้อาบกินจะทำให้มีความบริสุทธิ์เป็นการลอยบาป ขับไล่เสนียดจัญไรให้หมดไปได้ พวกพราหมณ์จึงตั้งความหวังว่าจะต้องไปอาบน้ำที่แม่น้ำคงคาให้ได้อย่างน้อยก็สักหนึ่งครั้ง เมื่ออาบน้ำลอยบาปไปแล้วก็ถือโอกาสตักน้ำนำติดตัวไปด้วย โดยถือเป็นน้ำศักดิ์สิทธิ์เอาไว้ใช้ได้สารพัดทั้งอาบ ทั้งกิน แต่พระพุทธเจ้าไม่สนับสนุนในเรื่องนี้ เพราะเห็นเป็นเรื่องไร้สาระโดยทรงตรัสว่า "ถ้าบุคคลจะพ้นจากบาปกรรมได้เพราะการรดน้ำมนต์ (ศักดิ์สิทธิ์)

แล้ว กบ เต่า นาค จระเข้ และสัตว์น้ำทั้งปวงก็จักไปสวรรค์ได้เป็นแน่" และทรงกล่าวว่าความบริสุทธิ์ไม่ได้อยู่ที่น้ำแต่อยู่ที่ความประพฤติ ถ้าประพฤติทางกายวาจาใจ ให้บริสุทธิ์แล้วแม้นดื่มน้ำในถ้วย ก็เป็นน้ำศักดิ์สิทธิ์โดยไม่ต้องไปอาบน้ำที่อื่น

แม่น้ำศักดิ์สิทธิ์ในชมพูทวีปนอกจากแม่น้ำคงคาแล้ว ยังมีแม่น้ำอีกหลายสายคือแม่น้ำพาหุกา แม่น้ำอธิกกา แม่น้ำคยา แม่น้ำสุนทริกา แม่น้ำสรัสสดี แม่น้ำปยาคะ และแม่น้ำพาหุมดี เมื่อไม่สามารถตักน้ำจากแม่น้ำดังกล่าวมาใช้เป็นน้ำมนต์หรือน้ำศักดิ์สิทธิ์ได้ จึงต้องหาทางสร้างน้ำศักดิ์สิทธิ์ขึ้นมาใช้โดยเอาน้ำมาเสกเป่าด้วยเวทย์มนต์ให้เกิดความศักดิ์สิทธิ์จากน้ำธรรมดากลายเป็นน้ำมนต์ขึ้นใช้ในดินแดนที่ห่างไกล

4) สายสิญจน์

สายสิญจน์ เป็นม้วนด้ายดิบจับ 2 ครั้ง 9 เส้น ที่ใช้เป็นเครื่องประกอบสำคัญในงานพิธีทางศาสนาที่มีการเจริญพุทธมนต์สวดพระปริต คือใช้โยงเพื่อบอกขอบเขตปริมณฑลของงานพิธีว่าในพิธีสงฆ์ครั้งนั้น จะมีขอบเขตของงานพิธีแค่ไหน เช่น ในงานทำบุญขึ้นบ้านใหม่หรือทำบุญบ้าน เจ้าบ้านก็จะต้องไปจัดวงสายสิญจน์มาผูกโยงรอบบ้านหรือรอบบริเวณบ้านเวียนจากซ้ายไปขวา ถ้าบ้านไหนมีศาลพระภูมิก็จะโยงด้ายสายสิญจน์ไปยังศาลพระภูมิด้วย แล้วโยงเข้ามาที่โต๊ะหมู่บูชา โยงรอบโต๊ะบูชาจากซ้ายไปขวาเช่นเดียวกันแล้วพันไว้กับฐานพระพุทธรูป โยงมาที่ภาชนะทำน้ำมนต์พันที่เชิงรองโดยเวียนขวา แล้วสายสิญจน์ส่วนที่เหลือจะนำมาวางไว้ในพานที่จัดไว้สำหรับวางด้ายสายสิญจน์ ซึ่งจะอยู่คู่กับบาตรน้ำมนต์ ใกล้พระเถระผู้เป็นประธาน เมื่อเวลาพระสงฆ์เริ่มเจริญพระพุทธมนต์ พระเถระที่เป็นประธานก็จะหยิบด้ายสายสิญจน์ในพานคลี่ออกแล้วส่งต่อไปให้พระภิกษุรูปที่นั่งถัดไปเวียนไปตามลำดับอาวุโส จนถึงองค์สุดท้ายอาจจะเป็น 7 องค์ หรือ 9 องค์ สุดแล้วแต่งานพิธีว่าจะนิมนต์พระสงฆ์มาจำนวนเท่าใด เมื่อเวลาสวดมนต์ใกล้จะจบ พระภิกษุรูปสุดท้ายก็จะเป็นผู้ม้วนด้ายสายสิญจน์ ส่งผ่านมาเรื่อย ๆ ตามลำดับจนถึงพระเถระเป็นประธานสงฆ์ในขณะนั้น เมื่อพระเถระรูปแรกที่เป็น

ประธานสงฆ์ได้รับม้วนด้ายสายสิญจน์ก็จะม้วนด้ายสายสิญจน์ส่วนที่เหลือต่อไปจนในที่สุดก็จะวางสายสิญจน์ไว้บนพานตามเดิม

ในงานศาสนาพิธีที่มีการโยงด้ายสายสิญจน์นี้ มีข้อห้ามเป็นพิเศษ คือ ห้ามข้ามด้ายสายสิญจน์ไม่ว่าจะด้วยเหตุใด ๆ แม้แต่จะหยิบของข้ามหรือยื่นมือข้ามไปเขี่ยบุหรี่ก็ไม่ควรทำเพราะนอกจากเป็นการแสดงความไม่เคารพในพระพุทธเจ้าแล้วจะถูกตำหนิติเตียนอย่างร้ายแรงแต่ถ้าเป็นการข้ามด้ายสายสิญจน์ในพิธีงานศพก็ถือว่าเป็นการแสดงความไม่เคารพผู้ตาย อนึ่งถ้าจะพิจารณาถึงที่มาของด้ายสายสิญจน์ว่าเข้ามาอยู่ในพิธีกรรมทางพุทธศาสนาได้อย่างไรแล้ว ผู้เขียนมีความเห็นว่าด้ายสิญจน์น่าจะเป็นอุปกรณ์ทางศาสนาพิธีที่ติดมากับพิธีกรรมของพราหมณ์ คือ การโยงด้ายเป็นปริมณฑลเพื่อบอกหรือกำหนดขอบเขตของงานพิธีนั้น เมื่อมีการสาธยายมนต์อ้อนวอนเทวดาพระผู้เป็นเจ้า ให้เกิดความศักดิ์สิทธิ์ก็เท่ากับจำกัดขอบเขตของความศักดิ์สิทธิ์ให้เกิดขึ้นในขอบเขตปริมณฑลที่โยงด้ายสิญจน์ไว้เท่านั้น ซึ่งถ้าจะพิจารณาตามหลักในทางพุทธศาสนาแล้ว จึงเห็นว่าเป็นความคิดของการแบ่งฝ่ายโดยยึดถืออัตตา สายสิญจน์จึงเป็นสายของความตระหนี่เห็นแก่ตัว เป็นสายของความไม่ยอมเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ให้ผู้อื่น เพราะแม้แต่ความศักดิ์สิทธิ์ ผู้จัดทำก็ขอให้บังเกิดขึ้นแต่เฉพาะในขอบเขตปริมณฑลที่วงด้ายสายสิญจน์ล้อมไว้เท่านั้น ไม่ต้องการให้ผู้อื่นที่อยู่นอกบริเวณปริมณฑลได้รับผลประโยชน์จากการสวดพระปริต ซึ่งไม่ต้องลงทุนเพิ่มเติมเป็นตัวเงินอะไร สายสิญจน์จึงเป็นอุปกรณ์ในศาสนาพิธีที่ขัดกับหลักเมตตาธรรมและเป็นสัญญาลักษณ์ของความเห็นแก่ตัวซึ่งพวกเราชาวพุทธจะต้องพยายามทำให้หมดไป

5) การถวายข้าวพระพุทธ

ในงานสวดมนต์ที่มีการนิมนต์พระฉันอาหารด้วย ไม่ว่าจะเป็นการฉันเช้าหรือฉันเพลหลังจากเจริญพระพุทธมนต์แล้วก่อนที่จะจัดอาหารถวายพระ มีธรรมเนียมปฏิบัติ คือ ต้องจัดสำรับกับข้าวคาวหวานบูชาพระพุทธรูปก่อน แล้วจึงถวายภัตตาหารแด่พระสงฆ์

การถวายข้าวพระพุทธมาจากความเชื่อในเรื่องผีสาง เทวดา ของไทย ที่มีมาแต่เดิมโดยได้รับอิทธิพลในเรื่องไสยศาสตร์ของศาสนาพราหมณ์ การถวายข้าวพระพุทธมีวิวัฒนาการมาจากการเซ่นวักผี คือการเอาอาหารให้ผีกิน ในสมัยก่อน พวกผียังไม่มีศาลเพราะคนยังไม่รู้จักสร้างให้ท่านอยู่เป็นประจำ จึงทำพิธีกันอย่างง่าย ๆ คือเอาอาหารซึ่งเป็นเครื่องเซ่นไปวางกองไว้กับพื้นดิน แล้วกล่าวคำเยินยอผี และเชิญให้มากินเครื่องเซ่น ต่อมาใช้ใบตองห่อข้าวและอาหารที่เอามาวางไว้ ภายหลังเห็นว่าอาหารวางไว้ในใบตองไม่น่าดูก็เปลี่ยนมาใส่ในกระทงใบตอง เพราะผีสางเทวดาของอินเดียเคยกินอาหารบนใบตองมาก่อนการทำบัตรพลีสังเวย บูชาเทวดา และการทำบายสีสำหรับใส่เครื่องอาหารให้ขวัญกินจึงต้องทำด้วยใบตอง แต่การถวายข้าวพระพุทธของไทย จัดเตรียมอาหารใส่สำรับข้าวและของหวานวางบนผ้าขาวที่ปูไว้ก่อนแล้วจึง จุดธูปเทียนและกล่าวคำบูชาข้าวพระพุทธ ซึ่งมีลักษณะเดียวกับการกล่าวเยินยอผีเพื่อให้มากินเครื่องเซ่นสังเวย การถวายข้าวพระพุทธจึงไม่ใช่หลักการในพุทธศาสนาเป็นแต่ยืมใช้พระพุทธรูป เป็นเครื่องประกอบในการบูชาที่สอดคล้องกับความเชื่องของตน การถวายหรือการบูชาข้าวพระพุทธ จึงเป็นสิ่งที่ปลอมปนอยู่ในจารีตประเพณีทางพระพุทธศาสนา

6) การกรวดน้ำอุทิศส่วนกุศลและการประพรมน้ำพระพุทธมนต์

ในการทำบุญที่มีการนิมนต์พระสงฆ์มาเจริญพระพุทธมนต์และสวดพระปริต เมื่อพระสวดจบ ถวายเครื่องไทยทานแล้วในตอนสุดท้ายพระจะให้พร โดยสวดอนุโมทนา-กถา ซึ่งพระเถระผู้ใหญ่ที่เป็นประธานสงฆ์จะเริ่มต้นสวดว่า “ยถา วริวหา...” เมื่อถึงตอนนี้ผู้เป็นเจ้าภาพจะกรวดน้ำอุทิศส่วนกุศลให้กับบิดามารดา บุพการี ญาติมิตรที่ล่วงลับไปแล้วและเทพยดาต่าง ๆ และขอให้กุศลจากการที่ได้ทำบุญในครั้งนี้ จงสำเร็จผลแก่ตนตามความปรารถนา โดยเริ่มรินน้ำจากแก้วหรือหม้อน้ำใส่ในภาชนะที่เตรียมไว้ เมื่อพระเถระที่เป็นประธานสงฆ์สวดจบกถาพระสงฆ์รับ “สัพพีติโย” ให้เทน้ำที่ใช้กรวดลงให้หมด เมื่อรับพรพระแล้วเอาน้ำที่กรวดเทลงในกระถางต้นไม้หรือโคนต้นไม้เป็นเสร็จพิธี

ความจริงการกรวดน้ำไม่ใช่หลักการในพุทธศาสนาเป็นเรื่องของพิธีการในศาสนาพราหมณ์ที่จะแสดงให้เห็นถึงว่ามีวิธีการที่จะติดต่อกับบรรพบุรุษหรือเทวดาได้โดยอาศัยพราหมณ์และน้ำเป็นสื่อเพราะถือว่าน้ำเป็นของที่มองเห็นได้ สามารถแทรกรวมอยู่ได้กับของทุกชนิด การทำบุญอุทิศส่วนกุศลให้กับผู้ที่ตายไปแล้ว จึงต้องบอกให้ผู้ตายรับทราบโดยฝากไปกับน้ำเพราะถือว่า พระแม่คงคาไหลมาจากสวรรค์ที่พระศิวะประทับอยู่ลงไปสู่มหาสมุทรที่พระนารายณ์หรือพระวิษณุบรรทมอยู่เหนือบัลลังก์พญาอนันตนาคราช ฉะนั้นไม่ว่าผู้ที่ล่วงลับไปแล้วจะไปอยู่ ณ ที่ใด พระแม่คงคาย่อมเป็นสื่อนำบุญกุศลที่มีผู้อุทิศไปให้ได้เสมอเหมือนบุรุษไปรษณีย์ที่สามารถนำจดหมายไปส่งให้ถึงมือผู้รับได้ เมื่อระบุบ้านเลขที่ของผู้รับ ส่วนอีกประการหนึ่ง ได้แก่ การกล่าวสัจวาจาจะต้องให้พระวรุณเทพผู้ประทานน้ำให้แก่มนุษย์ได้รับทราบด้วย เมื่อจะอุทิศส่วนกุศลจึงต้องใช้น้ำเป็นสื่อดังกล่าว

สำหรับการประพรมน้ำพระพุทธมนต์ ซึ่งเป็นเรื่องสุดท้ายในพิธีสงฆ์ที่ต่อเนื่องมาจากการสวดพระปริต ก่อนที่พระสงฆ์จะกลับหลังจากกรวดน้ำอุทิศส่วนกุศลแล้วนั้นเป็นการประพรมน้ำพระพุทธมนต์เพื่อความสุขสวัสดี คือ การเอาน้ำมนต์ที่ได้จัดทำขึ้นมาประพรมให้กับเจ้าภาพและผู้ที่มาร่วมงานพิธีในขณะนั้นพระสงฆ์จะสวดชัยมงคลคาถา

ดังได้กล่าวมาแล้วว่า น้ำมนต์เป็นเรื่องของพราหมณ์สร้างขึ้นมาเพื่อใช้ อาบ กิน โดยเชื่อว่าอำนาจศักดิ์สิทธิ์ในน้ำมนต์จะช่วยได้ตามความปรารถนา แต่เป็นเรื่องที่พระพุทธเจ้าไม่ทรงสนับสนุน โดยมีพุทธดำรัสไว้ในที่ต่าง ๆ กันหลายครั้งหลายหน เช่น ทรงตรัสว่า "ความบริสุทธิ์ย่อมไม่มีเพราะน้ำ ซึ่งคนส่วนมากพากันไปอาบ ผู้ใดมีสัจจะมีธรรมะผู้นั้นเป็นผู้สะอาดเป็นพราหมณ์ หรือถ้าบุคคลจะพ้นจากบาปกรรมได้เพราะการรดน้ำ (ศักดิ์สิทธิ์) แล้ว กบ เต่า นาค จระเข้ และสัตว์น้ำทั้งปวงก็จักไปสวรรค์ได้เป็นแน่" เป็นต้น

การทำน้ำมนต์ในพุทธศาสนาเป็นเรื่องที่เกิดขึ้นในสมัยหลังจากพระพุทธเจ้านิพพานแล้ว เนื่องจากประชาชนส่วนใหญ่ยังหวาดกลัวภัยอันตราย เมื่อพราหมณ์มีน้ำมนต์มาช่วยและเป็นที่ยอมรับของประชาชน พุทธศาสนาก็เอาอย่างจัดทำน้ำมนต์ขึ้น

มาบ้างเพื่อล่อหลอกให้คนหันมาสนใจพุทธศาสนา โดยอ้างว่าเป็นอุบายเบื้องต้นที่จะได้มีโอกาสสอนหลักธรรมคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า จึงกำหนดเอาเรื่องมงคลสูตรคือลักษณะของข้อประพฤติปฏิบัติที่เป็นมงคล ทั้งสิ้นรวม 37 ประการ มาสวดเป็นบทหนึ่งของพระปริต เมื่อพระเถระผู้เป็นประธานสงฆ์เริ่มต้นสวดมงคลสูตรว่า "อเสวนา จ พาลานํ" ซึ่งแปลว่าไม่คบคนพาล คบบัณฑิต บูชาผู้ควรบูชา" ก็เริ่มจุดเทียนทำน้ำมนต์ ซึ่งจะเห็นว่าจุดหมายของการสวดพระปริต เพื่อทำน้ำมนต์อยู่ตรงที่ต้องการให้ผู้ที่นั่งฟังอยู่ในขณะนั้นได้นำไปคิดพิจารณาประโยชน์จึงอยู่ที่การได้ฟังและเข้าใจไม่ใช่อยู่ที่การเป่าเสกหรือการเปลี่ยนน้ำให้เป็นน้ำมนต์ แต่ปัจจุบันพระสงฆ์ใช้ภาษาบาลีสวดพระปริตซึ่งชาวบ้านธรรมดาฟังไม่เข้าใจเพราะแปลเป็นภาษาไทยไม่ได้ การฟังพระสวดพระปริต จึงมุ่งอยู่ที่ว่า เมื่อพระสงฆ์สวดจบแล้วจะได้น้ำมนต์เอาไว้อาบกิน ทำให้พ้นจากบาปเคราะห์ทั้งปวงได้ ความเข้าใจในเรื่องนี้จึงห่างไกลจากคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้ามากขึ้นทุกทีจนในที่สุดก็จะมีความเชื่อถือในเรื่องความขลังของน้ำมนต์เหมือนกับความเชื่อของผู้นับถือศาสนาพราหมณ์

12.8 พิธีกรรมสำคัญในศาสนาพราหมณ์หรือฮินดู

ข้อปฏิบัติประจำชีวิต นับตั้งแต่เกิดจนตายของผู้นับถือศาสนาฮินดู เรียกว่า "ฮินดูธรรม" มีมากมายเฉพาะที่สำคัญ ซึ่งชาวฮินดูจะต้องปฏิบัติและเป็นที่ยอมรับกันในประเทศไทย ได้แก่

1) สังสการ เป็นพิธีกรรมประจำบ้านซึ่งถือกันว่าผู้เป็นฮินดูวรรณะพราหมณ์กษัตริย์และแพศย์ต้องทำ และต้องให้พราหมณ์นักบวชเป็นผู้นำพิธีสังสการในบางท้องถิ่นอาจจะมีมากน้อยไม่เท่ากัน แต่ที่ปรากฏในคัมภีร์มานวธรรมศาสตร์และคัมภีร์อื่น ๆ ส่วนใหญ่กล่าวไว้ 12 พิธี คือ

(1) ครรภาธาน คือ พิธีเมื่อทราบว่าตั้งครรภ์ถัดจากวันวิวาห์

(2) ปุงสวัน พิธีปฏิบัติต่อเด็กในครรภ์ซึ่งเข้าใจว่าจะเป็นเพศชาย (ประมาณ 3 เดือนหลังแต่งงาน)

(3) สีมันโตนยัน พิธีแยกผมหรือตัดผมหญิงมีครรภ์ (เมื่อตั้งครรภ์ได้ 4-6 หรือ 8 เดือน)

(4) ชาตกรรม พิธีคลอดบุตร

(5) นามกรรม พิธีตั้งเชื่อเด็ก (วันที่ 12 หรือ 14 หลังคลอด)

(6) นิษกรมณ์ พิธีนำเด็กไปดูแสงอาทิตย์ยามรุ่งอรุณ (เมื่อเด็กมีอายุได้ 4 เดือน)

(7) อันนปราคัน พิธีป้องนข้าวเด็ก (เดือนที่ 5 หรือ 6)

(8) จูฑกรรม พิธีโกนผมไว้จุก (ทำในปีที่ 3)

(9) เกศานตกรรม พิธีตัดผม (วรรณะกษัตริย์ทำระหว่างอายุ 22 ปี วรรณะพราหมณ์ทำเมื่ออายครบ 16 ปี และแพศย์ระหว่างอายุ 24 ปี)

(10) อุปานยัน (อุปนัยน์) พิธีเริ่มการศึกษาเพื่อเป็นพราหมณ์ด้วยการคล้องสายสิญจน์ที่เรียกว่า "ยัชโญปวีต"

(11) สมาวรรตน์ พิธีกลับบ้านเมื่อเสร็จการศึกษาจากสำนักครู

(12) วิวาหกรรม พิธีแต่งงาน

2) พิธีศารท คือ พิธีสังเวยวิญญาณบรรพบุรุษและวิญญาณผู้ตายด้วยข้าวบิณฑ์ (ข้าวสุกปั้นเป็นก้อน) ที่มาของพิธีศารท เกิดจากความเชื่อว่า คนที่ตายไปแล้ววิญญาณไม่มีร่างอยู่อาศัยเร่ร่อนเป็นเปรต ต้องได้รับสังเวยด้วยข้าวบิณฑ์แล้ววิญญาณจึงจะไปสู่สุคติหรือไปรวมอยู่กับวิญญาณบรรพบุรุษ วิญญาณของผู้ตายที่ได้รับการสังเวยจากบุตรชายสามารถช่วยให้พ้นจากขุมนรกชื่อ "ปุตต" ได้

ระยะเวลาทำพิธี ทำก่อนวันเผาศพ 1 วัน และหลังวันตายครบ 10 วัน (วันที่ 11 นับจากวันตาย) สำหรับพิธีที่ทำในวันที่ 11 หลังวันตายนี้ถือเป็นพิธีใหญ่ ญาติพี่

น้องทั้งผ่านบิดาและมารดาสืบขึ้นไป 3 ชั่วคน ต้องมาร่วมพิธีทั้งหมด (เรียกว่า สปิณฑ์) หลังจากนั้นการทำพิธีนี้จะเลื่อนไปทำเดือนละครั้งจนครบปีจึงเปลี่ยนไปทำปีละครั้ง

3) พิธีบูชาเทพเจ้า ส่วนใหญ่มีการนับถือแตกต่างกันมาก บางพวกนับถือเทพเจ้าองค์เดียว บางพวกนับถือเทพเจ้าหลายองค์ เทพเจ้าองค์ที่นับถือก็ไม่เหมือน พิธีกรรมที่ทำก็ผิดแผกแตกต่างกันมากมาย อย่างไรก็ตามพิธีบูชาเทพเจ้าที่ควรทราบก็คือ พิธีที่ชาวฮินดูวรรณะสูงปฏิบัติกัน ได้แก่

(1) การสวดมนต์ภาวนาประจำทุกเช้าและเย็น

(2) พิธีบูชาในเทศกาลสำคัญ เช่น ศิวาราตรี (พิธีลอยบาป) ในวันเพ็ญเดือน 3 พิธีไวศาขี (ขึ้นปีใหม่) ฯลฯ นอกจากนี้มีพิธีสมโภชในวาระสำคัญ ๆ

(3) การไปนมัสการบำเพ็ญกุศล ณ เทวสถาน ซึ่งมีทั้งที่ปฏิบัติเป็นประจำและเป็นครั้งคราว

4) พิธีตรียัมปวายและพิธีตรีปวาย

พิธีตรียัมปวายและพิธีตรีปวาย เป็นพิธีพราหมณ์ซึ่งนับถือพระอิศวรและพระนารายณ์เป็นพิธีต้อนรับเทพเจ้าโดยปกติถือว่าพระอิศวรจะเสด็จลงมาเยี่ยมโลกปีละครั้ง ๆ ละ 10 วัน คือตั้งแต่ขึ้น 7 ค่ำ เดือนอ้ายถึงแรม 1 ค่ำ จึงเสด็จกลับและพระนารายณ์เสด็จลงมาเป็นเวลา 5 วัน ตั้งแต่แรม 1 ค่ำ ถึงแรม 5 ค่ำ เดือนอ้าย ในพิธีมีการแห่พระอิศวรและพระนารายณ์ ณ เทวสถาน ในเวลากลางคืนเป็นเวลาของการกระทำพิธี ในสมัยก่อนพิธีตรียัมปวายถือเป็นพิธีหลวงจัดเป็นงานนักขัตฤกษ์ "พิธีตรียัมปวาย เป็นพิธีพราหมณ์ฝ่ายใต้ กระทำรับพระอิศวรที่เราเรียกว่า พิธีโล้ชิงช้า ซึ่งกระทำในวันขึ้น 7 ค่ำ ตอนเช้า ขึ้น 9 ค่ำ ตอนเย็นเดือนยี่" [58] ในสมัยรัตนโกสินทร์พิธีนี้มีการโล้ชิงช้าของพราหมณ์ ณ เสาชิงช้าหน้าวัดสุทัศน์เทพวรารามประดิษฐานอยู่เป็นเครื่องเตือนให้ระลึกถึงพิธีตรียัมปวายของพราหมณ์

---

[58] พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตสถาน พ.ศ.2525, หน้า 391

พิธีตรีปวาย เป็นพิธีพราหมณ์กระทำรับพระนารายณ์ ที่เราเรียกว่า พิธีแห่พระนารายณ์ ซึ่งกระทำในวันแรมค่ำ 1 ถึงแรม 5 ค่ำเดือนยี่

พิธีทั้งสองนี้ เป็นพิธีพราหมณ์ในสมัยสุโขทัยกระทำกันในเดือนอ้ายแต่ในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์เลื่อนมากระทำในเดือนยี่

5) พิธีแรกนา

พิธีแรกนาหรือพระราชพิธีไพศาลจรดพระนังคัล เป็นพระราชพิธีที่จัดทำในเดือน 6 วันเวลาไม่กำหนดแน่ชัดเพียงแต่ระบุว่า วันจัดทำพิธีนั้นจะตรงกับวันอาทิตย์ในงานพิธีการปลูกโรงราชพิธี ประดับด้วยราชวัติฉัตรธง ณ ท้องทุ่งละหานหลวงหน้าพระตำหนักห้าง พิธีนี้มี 3 วัน

เมื่อถึงวันพิธี พระครูพรหมพรตพิธีศรีบราหงส์ ก็ประชุมพราหมณ์ผูกพรตอัญเชิญพระเทวรูปเข้าสู่โรงราชพิธี พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงพระเครื่องกันอย่างเทศ (แขกอินเดีย) ขัดพระแสงกั้นหยั่นเสด็จทรงพระอัศวราชเป็นพาหนะยานพร้อมด้วยพระหลวง ขุน หมื่น นายทหารขี่ม้า โดยเสด็จพยุหยาตราขบวนและพระอัครชายา พระราชวงศานุวงศ์ พระสนมกำนัล ขึ้นรถประเทียบตามไปในขบวนหลังครั้นถึงพลับพลาประทับ ณ ตำหนักห้าง จึงดำรัสสั่งให้กระทำพิธีจรดนังคัล โดยมีไถเอก ไถโท ไถตรี เรียงตามลำดับ โดยให้ออกญาพลเทพ แต่งกายเป็นกษัตริย์ตำแหน่งลูกหลวงเอก ถือไถเอกเมื่อชาวพระโคนำพระโคอุสภราชมาเทียมไถทอง พระครูพรหมพรตพิธีก็มอบหางยาม ไถและประตักให้ ก่อนเริ่มพิธีพระครูพราหมณ์พฤฒิบาศเบิกโขลนทวารเดินขบวนแห่ช้างอันเชิญพระเทวกรรม์ นำริ้วมาตามวิถีท้องสนามหญ้าหน้าพระที่นั่ง มีกองทหารแต่งกายเต็มยศตามมาด้วยพระยาช้างระวางต้น ซึ่งประดับประดาด้วยเครื่องช้างครบครันมีพลประจำช้าง ซึ่งแต่งกายงดงามเช่นกัน ต่อมาเป็นขบวนม้าระวางต้นประดับเครื่องม้าเต็มยศ มีพลประจำม้าเต็มที่

ตอนบ่าย ต่อไปถึงเวลากลางคืน จะมีมโหรสพและการละเล่น ต่าง ๆ แสดงให้ประชาชนชม เช่น มีการเล่นเพลงไก่ป่าข้าหงส์และหนังรำ มีการจุดดอกไม้พุ่มพะเนียงพลุระทกกระถาง เป็นการสมโภชพระเทวกรรมที่หน้าพระเทวสถานหลวง

6) พิธีพิรุณศาสตรหรือพิธีขอฝน

พิธีขอฝนแต่เดิมเป็นพิธีพราหมณ์เรียกว่าพิธีสูตเมฆ ซึ่งเป็นประเพณีที่ติดมากับความเชื่อในยุคเริ่มต้นของการปลูกพืชและเลี้ยงสัตว์ เมื่อพบประโยชน์ของดินและน้ำในการกสิกรรม จากการเลี้ยงสัตว์ทำให้คนเข้าใจกลไกของการสืบพันธุ์ ความต้องการให้สัตว์มีลูกมาก ๆ นำไปสู่ความคิดการบูชาลึงค์กับโยนีขึ้น ในฐานเป็นสิ่งศักดิสิทธิ์ของการสืบต่อชีวิต โยนีถูกถือว่าเป็นบ่อเกิดของสิ่งทั้งปวง เคียงคู่ไปกับการนับถือเทวดาผู้หญิงและการนับถือลึงค์ของผู้ชาย โดยถือว่าโลกเราประกอบขึ้นด้วยธาตุ 2 ธาตุ คือ ธาตุหญิงกับธาตุชาย เมื่อรวมกันแล้วก็เกิดเป็นสรรพสิ่งทั้งปวง ในการกสิกรรมเมื่อสังเกตเห็นว่าฝนที่ตกจากฟ้าทำให้พืชบนดินงอกงาม ก็คิดว่าเม็ดฝนคืออสุจิของเพศชายและดินคือโยนีที่รองรับเม็ดฝนเอาไว้ ฟ้าจึงมีเพศเป็นชายและดินมีเพศเป็นหญิง การบูชาพระแม่ธรณี แม่คงคาแลพฤกษเทวดาหรือนางไม้ในยุคต้น ๆ ของศาสนาพราหมณ์เป็นการบูชาเทวดาผู้หญิงในฐานที่เป็นผู้ให้กำเนิดสรรพสิ่ง

ในพิธีสูตเมฆก็เกิดขึ้นมาจากความคิดในเรื่องการสืบพันธุ์เช่นกัน คือต้องการเอาอสุจิของเทวดามาผสมกับโยนีคือดิน เพื่อให้เกิดลูกหลานคือธัญญาพืช จากความเชื่ออันนี้ทำให้เกิดพิธีการปั้นอวัยวะเพศหญิงขึ้นมาบูชาโดยช่วยกันแห่ไปรอบ ๆ หมู่บ้าน หรือรอบงานพิธี แล้วเอาไปวางหงายไว้กลางแจ้งให้เทวดาผู้ชายเห็นจะได้ปล่อยอสุจิลงมา ความเชื่อในเรื่องนี้ ต่อมามีการผูกเรื่องขึ้นเพื่อเป็นการอธิบายเป็นเรื่องราวต่าง ๆ ไว้ในวรรณคดีเรื่องรามเกียรติ์ว่าพระฤาษีกไลโกฎ ซึ่งมีตัวเป็นคนหน้าเป็นกวาง บำเพ็ญตบะอยู่ในป่าสาละใกล้เมืองโรมพัตตัน อำนาจการบำเพ็ญตบะของท่าน ทำให้เมืองโรมันพัตตันเกิดฝนแล้งไปถึงสามปี เหตุนี้ชาวเมืองจึงเดือดร้อน เกิดทุพภิกขภัยไปทั่ว ท้าวโรมพัตตันจึงจัดให้มีพิธีขอฝนขึ้นโดยทำพิธีบวงสรวงเทวดาแล้วเชิญเทวดาอารักษ์ ทั้งพระเสื้อเมืองพระทรง

เมืองและสิ่งศักดิ์ทั้งหลายมารับเครื่องเซ่นสังเวย ขอให้ช่วยดลบันดาลให้ฝนตกลงมา ในการนี้มีนางฟ้าหรือคนทรงมาช่วยด้วย นางท้าวเมื่อเทวดาเข้าทรงก็มีอาการแปลก ๆ และบอกว่าอารักษ์ศักดิ์สิทธิ์ที่อยู่ในศาลใหญ่นี้ เมื่อได้เครื่องสังเวยอย่างนี้แล้วชอบใจมาก คงจะบันดาลให้ฝนตกตามที่ขอ แต่ไม่ว่าท้าวโรมันพัตตันจะบูชาเทวดาและสิ่งศักดิ์ไปทั่วเมือง โดยใช้เวลาถึงเจ็ดเดือน เจ็ดวัน ฝนก็ไม่ตก

นายพรานคนหนึ่งได้ทูลว่า สาเหตุที่ฝนไม่ตกเป็นเพราะพระฤาษีกไลโกฎบำเพ็ญตบะ ท้าวโรมพัตตันจึงตรัสให้นางอรุณวดีผู้เป็นพระธิดาให้ออกไปทำลายตบะของฤาษีกไลโกฎ วิธีทำลายตบะของฤาษีกไลโกฎนั้นใช้ความเป็นผู้หญิงเข้ายั่วยวน เพราะฤาษีกไลโกฎไม่เคยเห็นผู้หญิงมาก่อน เมื่อนางอรุณวดีใช้มายาหญิงเข้าล่อ พระฤาษี กไลโกฎก็ตบะแตกหลงเสพสังวาสกับนางอรุณวดี ฝนจึงตกลงมามากมาย

แนวคิดจากวรรณคดีเรื่องรามเกียรติ์ ตอนนางอรุณวดีทำลายตบะของฤาษีกไลโกฎจึงทำให้ฝนตกนี้ อาจเป็นต้นกำเนิดของการขอฝนด้วยการทำพิธีปั้นเมฆหรือพิธีเฆี่ยนเมฆของคนไทยบางถิ่น โดยการปั้นดินหรือใช้ไม้หรือหยวกทำเป็นรูปอวัยวะเพศหญิงและช่วยแห่รอบ ๆ หมู่บ้าน แล้วเอารูปปั้นนั้นไปวางไว้บนคันนา นัยว่าจะทำฝนตกลงมาได้ หรือความเชื่อที่ว่าการให้ชายหนุ่มหญิงสาวมาเสพสังวาสกันเพื่อให้เทวดาดู เป็นพิธีขอฝนอีกวิธีหนึ่งซึ่งคนไทยบางกลุ่มยังเชื่อถือกันอยู่

ต่อมาเมื่อจัดทำเป็นการพิธีมีการทำพิธีสงฆ์ด้วย จึงเรียกพิธีฝ่ายพุทธว่าพิธีพิรุณศาสตร พิธีฝ่ายพราหมณ์เรียกว่าพิธีสูตเมฆ โดยให้จัดทำพิธีร่วมกัน ทั้งในหัวเมืองและที่ท้องสนามหลวง

การทำพิธีนั้นมีการตั้งพลับพลามณฑป มีเตียงตั้ง เสา และพาดานดาดด้วยผ้าขาว มีการอัญเชิญพระพุทธรูปที่เกี่ยวกับการขอฝนออกมาทั้งหมด ทั้งเครื่องสำหรับทำพิธี เช่น บาตรใส่น้ำและมัดหญ้าคา ให้ขุดสระสี่เหลี่ยมกว้าง 1 วา ลึก 1 ศอก ปักราชวัตรฉัตรธง รอบทั้งสี่มุม มีพระสุภูตินั่งแหงนหน้าขึ้นขึ้นสู่ฟ้า ท้องอันใหญ่ทาด้วยคราม หน้าทาเสน นั่งพิงขอบสระตามองเบื้องบน มีรูปท้าวโลกบาลกับรูปพญานาควางไว้สี่ทิศ รูป

พระอินทร์วางไว้ตรงกลาง มีการปั้นรูปปลาช่อนใหญ่ ปลา เต่า กุ้ง ปู วางเรียงรายคนปั้นรูปจะต้องนุ่งห่มด้วยผ้าสีขาวล้วนและต้องวางเบี้ย ข้าวเปลือก และเงินหกบาทไว้ด้วย

นิมนต์พระสงฆ์ยี่สิบห้ารูปสวดตามพระราชพิธี เมื่อถึงวันฤกษ์ดีพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงจุดเทียนเสี่ยงอธิษฐาน ทรงนำเทียนชนวนจุดเทียนชัยพระสงฆ์จะสวดมนต์พร้อมกับแตรสังข์จะประโคมเสียงกึกก้อง พระสงฆ์สวดจบ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเสด็จกลับ ต่อจากนั้นพระสงฆ์จะสวดเป็นเตียง เตียงละ 5 รูป ผลัดเปลี่ยนกันไปทั้งคืนวัน มีการถวายภัตตาหารพระสงฆ์ทั้งเช้า ทั้งเพล ถ้าพิธีสำเร็จฝนตกลงมาจะมีการถวายเงินแด่พระสงฆ์ตามปริมาณน้ำฝนตกมากหรือน้อย ตั้งแต่ ครึ่งเฟื้องหรือ 1 สลึงนจถึงองค์ละ 1 ตำลึง

ที่ศาลโหรจะนั่งทำพิธีบูชาด้วยเครื่องกระยาบวช ราชบัณฑิตจะสวดพระเวทผลัดเปลี่ยนกันทั้งวันทั้งคืน

พิธีพราหมณ์จะทำนอกสนามที่ใช้ไถนา โรงพิธีจะทำพาไลไว้รอบ มีราชวัตรฉัตรธง วงรองโรงพิธีด้ายสายสิญจน์โยงถึงกัน เหนือที่นั่งของพราหมณ์จะมุงด้วยหญ้าคายกเว้นที่ของประธานซึ่งอยู่ตรงกลาง จะไม่มีร่มใด ๆ พราหมณ์จะแห่เทวรูปมาตั้งไว้อย่างพร้อมเพรียง ทั้งน้ำเต้าใส่น้ำ หม้อน้ำสังข์มีม่านล้อมไว้เป็นวง

นอกโรงพิธีจะมีรูปเมฆปั้น ทำเป็นรูปผู้ชายผู้หญิง 1 คู่ อวัยวะเพศจะปั้นไว้ใหญ่โต น่าเกลียดมาก พราหมณ์จะจุดธูป เทียน บูชา และอ่านพระเวท ผลัดเปลี่ยนกันไปโดยมีเสียงแตร สังข์ บรรเลงประกอบ

อำนาจแห่งพระรัตนตรัยและคุณของพระเวทบันดาลให้ฝนตก เมื่อเสร็จพิธีประชาชนจะแห่พระพุทธรูปวนขวารอบพระบรมมหาราชวังสามรอบ

บางปีถ้าฝนแล้งอาจจัดให้มีการชนช้างพลาย โดยนำช้างพลายที่กำลังตกมันมาสองเชือก มัดเท้าหลังของช้างเข้ากับเสาตะลุง คะเนว่าพอช้างจะชนกันถึงพอดี ให้ควาญช้างและท้ายช้างไสช้างมาชนกัน เมื่อช้างชนกันรู้ชนะแล้ว หมอช้างและควาญช้างจะร่ายรำขอถวายเป็นการขอฝนอีกอย่างหนึ่ง

12.9 สรุป

ความเชื่อในทางศาสนาเป็นความรู้สึกนึกคิดและเป็นตัวกำหนดพฤติกรรมในการแสดงออกเพื่อติดต่อระหว่างกัน พิธีกรรมในสังคมไทยเมื่อแยกออกตามฐานของความเชื่อสามารถแยกออกได้เป็นพิธีกรรมทางพุทธศาสนา และพิธีกรรมทางศาสนาพราหมณ์

สาเหตุที่ทำให้เกิดพิธีกรรมทางพุทธศาสนา เนื่องจากการประมวลเอาคำสั่งสอนในพุทธศาสนาทั้งหมดมาสรุป ให้ผู้ปฏิบัติยึดถือเป็นแนวการดำเนินชีวิต ในสมัยกรุงสุโขทัยมีการจัดงานวันวิสาขบูชาเป็นงานใหญ่ ประชาชนประกอบพิธีกันอย่างมโหฬาร แต่เสื่อมลงในสมัยกรุงศรีอยุธยา จนถึงสมัยรัชกาลที่ 2 กรุงรัตนโกสินทร์ จึงทรงฟื้นฟูขึ้นมาใหม่ ต่อมาในสมัยรัชกาลที่ 4 ได้ทรงกำหนดให้มีพิธีทางศาสนาในวันมาฆบูชาเพิ่มขึ้นถือเป็นงานพิธีหลวง นอกจากนี้ยังมีประเพณีการเทศน์มหาชาติ ประเพณีวันสงกรานต์และประเพณีสารท ซึ่งเป็นราชพิธีทำมาแต่ครั้งกรุงสุโขทัย แต่เดิมเป็นประเพณีของพราหมณ์

ประเพณีลอยกระทงเป็นงานขัตฤกษ์รื่นเริงของคนทั่วไป ถ้าเป็นพิธีหลวงเรียกว่าลอยพระประทีป เป็นประเพณีของพราหมณ์เพื่อบูชาแม่น้ำคงคาอันศักดิ์สิทธิ์และลอยเพื่อบูชาพระนารายณ์ ซึ่งบรรทมอยู่กลางเกษียรสมุทร

ตามหน้าที่ของชาวพุทธ ซึ่งต้องช่วยกันบำรุงพุทธศาสนาทุกครั้งที่มีงานประเพณีจึงนิยมทำบุญตักบาตร ซึ่งเป็นไปตามกำลังศรัทธาและความสะดวก การนิมนต์พระภิกษุมาในงานบุญหรือสวดพระปริตจะนิมนต์ไม่น้อยกว่า 4 รูป เพื่อให้ครบองค์คณะเป็นสงฆ์สามารถทำกิจของสงฆ์ตามพุทธบัญญัติได้ ส่วนการสวดมนต์ก็ใช้บทสวดที่เรียกว่า บทสวดมนต์ 7 ตำนานหรือ 12 ตำนาน ซึ่งเป็นเรื่องที่พระอรรถกถาจารย์แต่งขึ้นในภายหลังมีทั้งบทสวดสรรเสริญพระรัตนตรัยและคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าในเรื่องต่าง ๆ ที่คิดว่าจะเป็นประโยชน์ต่อผู้ฟังในระดับชาวบ้านและพระภิกษุสงฆ์เอง

การฟังพระสวดมนต์แต่เดิมมาเป็นการฟังด้วยความเข้าใจ ต่อมาจึงกลายเป็นการฟังสวดเพื่อให้เกิดความศักดิ์สิทธิขึ้นในภายหลัง เนื่องจากผู้ฟังไม่เข้าใจในภาษาบาลีที่พระใช้สวดเพราะเป็นภาษาที่ไม่ได้ใช้พูดในปัจจุบัน

ในการทำพิธีสวดพระปริตต้องจัดโต๊ะหมู่บูชา วางพระพุทธรูปไว้ด้วย เพื่อแสดงให้เห็นว่าในงานพิธีนั้น พระพุทธเจ้าได้เสด็จมาด้วยพระองค์เอง มีพระสงฆ์สาวกมาร่วมสวดด้วย จึงต้องมีการโยงด้ายสายสิญจน์จากพระพุทธรูปมายังพระสงฆ์ที่นิมนต์มาสวดพระปริต ที่ฐานพระพุทธรูปจะต้องมีบาตรน้ำมนต์ เพื่อเตรียมทำน้ำมนต์เอาไว้ ในบาตรน้ำมนต์ต้องเอาใบเงิน ใบทอง ใส่ไว้อย่างละ 5 ใบ มีมัดหญ้าคาหรือก้านมะยมสำหรับใช้พรมน้ำมนต์ 1 มัด เพราะในศาสนาพราหมณ์ถือว่าเป็นสิ่งของเหล่านี้เป็นมงคล การพรมน้ำมนต์ก็เพื่อขับไล่เสนียดจัญไรโดยถือเป็นน้ำศักดิ์สิทธิ์ ซึ่งพระพุทธเจ้าทรงเห็นว่าเป็นเรื่องไร้สาระ ส่วนด้ายสายสิญจน์เป็นเครื่องโยงบอกปริมณฑลของงานเป็นอุปกรณ์ทางศาสนาที่ติดมากับพิธีกรรมของพราหมณ์ การถวายข้าวพระพุทธ เมื่อมีการนิมนต์พระฉันอาหารเป็นความเชื่อในเรื่องผีสางเทวดาของไทยที่มีมาแต่เดิมโดยได้รับอิทธิพลเรื่องไสยศาสตร์ของพราหมณ์ การถวายข้าวพระพุทธมีวิวัฒนาการมาจากการเซ่นผี คือ การเอาอาหารให้ผีกิน จึงไม่ใช่หลักการในพุทธศาสนาเป็นเรื่องของการยืมใช้พระพุทธรูปเพื่อประกอบพิธีในการบูชาผีที่สอดคล้องกับความเชื่อของตน

ส่วนการรดน้ำและประพรมน้ำพระพุทธมนต์ ก็ไม่ใช่หลักการในพุทธศาสนา แต่เป็นเรื่องของพิธีการในศาสนาพราหมณ์ที่จะแสดงให้ลูกค้า คือผู้ทำบุญอุทิศส่วนกุศลเห็นว่าสามารถติดต่อกับบรรพบุรุษหรือผีสางเทวดาได้ โดยอาศัยพราหมณ์และน้ำเป็นสื่อ

พิธีกรรมที่สำคัญในศาสนาพราหมณ์ที่แพร่หลายอยู่ในสังคมไทย คือ พิธีสังสการ ซึ่งเป็นพิธีกรรมประจำบ้านที่คนในวรรณะต่าง ๆ จะต้องกระทำ พิธีศารทเป็นพิธีสังเวยวิญญาณบรรพบุรุษ พิธีบูชาเทพเจ้า พิธีตรียัมปวาย พิธีแรกนา และพิธีขอฝน ซึ่งในแต่ละเรื่องล้วนแต่เป็นพิธีพราหมณ์ แต่ต่อมาในพิธีหลวงได้เอาพิธีกรรมในพุทธศาสนาไปผสมผสานด้วย เช่น ในพิธีขอฝนหรือสูดเมฆ ซึ่งต้องปั้นอวัยวะเพศหญิงขึ้นมาบูชาเอาไป

วางหงายไว้กลางแจ้ง เพื่อให้เทวดาผู้ชายปล่อยอสุจิลงมา ก็จัดให้นิมนต์พระสงฆ์มาสวดมนต์ด้วย.

@@@@@@@@@@@@@@@@@@@

บรรณานุกรม

กรมศิลปากร **ลัทธิธรรมเนียมต่าง ๆ เล่ม** 2 กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์บรรณาคาร ; 2504

กองเสมียนตรา กองทัพอากาศ **สวดมนต์สิบสองตำนานแปล** กรุงเทพ:ชวนพิมพ์; 2517

ฉั ตรสุมาลย์ กบิลสิงห์ กับพวก **ความรู้พื้นฐานทางพุทธศาสนา** กรุงเทพ: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ; 2536

นที (นามแฝง) **พระอริยสงฆ์ผจญพญานาค** กรุงเทพ: สำนักพิมพ์ธารบัวแก้ว; 2539

ผู้ว่าราชการจังหวัดและคณะกรรมการจังหวัดนครปฐม **จังหวัดนครปฐม** กรุงเทพ: สำนักวัฒนธรรมทางวรรณกรรม; 2500

พุทธทาสภิกขุ **ธรรมจักรขณกถา** กรุงเทพ: สำนักอรุณวิทยา; 2534

พุทธทาสภิกขุ **ปฏิจจสมุปบาท คืออะไร** กรุงเทพ: ธรรมบูชา; 2514

พระศรีวิสุทธิวงศ์ (สาย ตุลโย) **ความฝันในคัมภีร์พระพุทธศาสนาและการฆ่าความโกรธ** กรุงเทพ: มหามกุฏราชวิทยาลัย; 2499

ทองหล่อ วงษ์ธรรมา **ปรัชญา 201 พุทธศาสน์** กรุงเทพ: โอเดียนสโตร์ ISBN 947242-8

น ณ ปากน้ำ **ศิลปกรรมในกรุงในสยามประเทศไทย หลวงพ่อทวีศักดิ์ ธุตินธโร** กรุงเทพ : โรงพิมพ์สมิต ไม่ปรากฎปีที่พิมพ์

ยงยุทธ วิริยายุทธังกูร **พระฤาษีลิงดำ ชุดสมาธิจากประสบการณ์** กรุงเทพ: โรงพิมพ์สมิต: ไม่ปรากฎปีที่พิมพ์

ยงยุทธ วิริยายุทธังกูร **หลวงปู่ทอง วัดราชโยธา** กรุงเทพ: โรงพิมพ์สมิต ไม่ปรากฎปีที่พิมพ์

พระราชสุทธิญาณมงคล **อานิสงฆ์ของการสวดพระพุทธคุณ** กรุงเทพฯ: วิริยะพัฒนา 2538

พระราชวรมุนี (ประยุทธ ปยุตโต) **ลักษณะสังคมพุทธ** กรุงเทพ: มูลนิธิโกมล คีมทอง; 2527

ส.พลายน้อย **เทวนิยาย** พิมพ์ครั้งที่ 2 กรุงเทพ: บำรุงสาส์น; 2512

สมัคร บุราวาศ **พุทธปรัชญา 25 ศตวรรษ** กรุงเทพ: แพร่พิทยา; 2512

สรรเพชร ธรรมาธิกุล พล.ต.ต. **ตามพรลิงค์ ศรีวิชัย อาณาจักรที่ถูกลืม** กรุงเทพ: สำนักพิมพ์มติชน; 2538

สิริวัฒน์ คำวันสา **อิทธิพลวัฒนธรรมอินเดียในเอเชียอาคเนย์** กรุงเทพ: สำนักพิมพ์คลังวิทยา; 2524

สุชีพ ปุญญานุภาพ **พระไตรปิฎกฉบับสำหรับประชาชน** กรุงเทพ: มหามกุฏราช-วิทยาลัย; 2523

เสถียร วรรณปก **พุทธศาสนา: ทัศนะและวิจารณ์** กรุงเทพ: บริษัท อมรินทร์-พริ้นติ้งกรุ๊ป จำกัด; 2529

เสถียร โกเศศ **ชีวิตชาวไทยสมัยก่อนและการศึกษาเรื่องประเพณีไทย** กรุงเทพ: สำนักพิมพ์คลังวิทยา; 2521

ศรีศักร วัลลิโภดม **แอ่งอารยธรรมอีสาน** กรุงเทพ: ศิลปวัฒนธรรมฉบับพิเศษ; 2533

หลวงบริบาลบุรีภัณฑ์ ศาสตราจารย์ **โบราณคดี** กรุงเทพ: บรรณาคาร; 2506

ประวัติผู้เขียน

พลตำรวจโท สุวรรณ สุวรรณเวโช ผู้บัญชาการตำรวจภูธรภาค 6 เป็นชาวจังหวัดเพชรบุรี สำเร็จเตรียมอุดมศึกษา แผนกวิทยาศาสตร์ จากโรงเรียนสวนกุหลาบวิทยาลัย

สำเร็จการศึกษาปริญญาตรีทางรัฐประศาสนศาสตร์ จากโรงเรียนนายร้อยตำรวจ เศรษฐศาสตร์มหาบัณฑิตและนิติศาสตร์บัณฑิต จากมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ รัฐประศาสนศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย และ CERT.COMPUTER SYSTEM ANALYSE จากสหรัฐอเมริกา ศึกษาดูงานตำรวจที่ WASHINGTON D.C., BALTIMORE & DESIGN และญี่ปุ่น CERT. JUNGLE WARFARE TRAINING COURSE. และ CERT.ADVANCE INVESTIGATION TECHNIQUE. อบรมหลักสูตรผู้กำกับการที่ 3 การบริหารงานตำรวจชั้นสูง รุ่นที่ 3 วิทยาลัยป้องกันราชอาณาจักร รุ่นที่ 34

มีประสบการณ์ในการทำงานที่สำคัญ คือ เคยได้รับการแต่งตั้งให้ประจำหน่วยข่าว กองบังคับการตำรวจสันติบาล นายเวรผู้อำนวยการโรงเรียนสืบสวน หัวหน้าแผนก 2 กองวิจัยและวางแผน หัวหน้าแผนกสถิติ กองกำกับการ 1 กองตรวจคนเข้าเมือง รองผู้กำกับการ 3 กองอำนวยการศึกษา รองผู้กำกับการ 4 กองกำลังพล อาจารย์วิชาการสังคมศาสตร์ โรงเรียนนายร้อยตำรวจ รองผู้บังคับการกองวิจัยและวางแผน กรมตำรวจ ผู้บังคับการกองวิจัยและวางแผน กรมตำรวจ ผู้ช่วยผู้บัญชาการตำรวจภูธร 1 รองผู้บัญชาการตำรวจสอบสวนกลาง รองหัวหน้าฝ่ายอำนวยการกรมตำรวจ รองผู้บัญชาการสำนักงานแผนงานและงบประมาณ ผู้บัญชาการสำนักงานแผนงานและงบประมาณ อาจารย์บรรยายวิชาประมวลกฎหมายอาญาและวิชาระเบียบวิธีการวิจัย โรงเรียนนายร้อยตำรวจ อาจารย์บรรยายวิชาการจัดองค์การและการวางแผนป้องกันอาชญากรรม หลักสูตรฝ่ายอำนวยการกรมตำรวจและหลักสูตรผู้กำกับการ อาจารย์บรรยายพิเศษวิชาการเอกสารวิจัยหลักสูตรนักบริหารงานตำรวจชั้นสูง อาจารย์บรรยายพิเศษวิชาการ

บริหารยุติธรรมและระเบียบวิธีการวิจัยโครงการปริญญาโทอาชญาวิทยา มหาวิทยาลัยมหิดล

ในระหว่างปฏิบัติหน้าที่ได้รับมอบหมายให้ปฏิบัติภารกิจพิเศษ คือ เป็นเลขานุการคณะทำงานวางแผนโครงการปฏิรูปที่ดินของคณะปฏิวัติปี พ.ศ.2515 เป็นคณะกรรมการปรับปรุงหลักสูตรโรงเรียนนายร้อยตำรวจ และเป็นคณะทำงานปรับปรุงโครงสร้างกรมตำรวจ อนุกรรมการและเลขานุการคณะกรรมการเฉพาะกิจ เพื่อศึกษาปรับปรุงการบริหารงานของกรมตำรวจ

ผลงานหนังสือที่ตีพิมพ์เป็นเล่ม ได้เขียนหนังสือหลายเรื่อง เรื่องที่สำคัญ ๆ และตีพิมพ์เป็นเล่ม คือ

1. ประวัติและวิวัฒนาการของตำรวจไทย

2. กฎหมายปกครองและการบริหารราชการไทย

3. คำบรรยายวิชาประมวลกฎหมายอาญา ภาค 1

4.หลักการวิจัยทางสังคมศาสตร์ แนวการเขียนวิทยานิพนธ์ รายงานทางวิชาการและรายงานประจำภาค

5. คำอธิบาย พ.ร.บ.ระเบียบข้าราชการตำรวจ พ.ศ.2521

6. อาชญากรรมในจังหวัดนครศรีธรรมราช

7. การทุจริตและประพฤติมิชอบในวงราชการตำรวจ

พิมพ์ที่โรงพิมพ์ตำรวจ ถนนเศรษฐศิริ ดุสิต กรุงเทพฯ 10300 โทร. 2413653, 2413655

นายทองคำ ยังสุข ผู้พิมพ์โฆษณา ธ.ค. 2540